

Burány Béla

A JUHÁSZOK ÍGY ÉLNEK, ÚGY ÉLNEK I.

Kottagrafika
Bordás Szilárd

A kötet megjelenését a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság támogatta

Burány Béla

A JUHÁSZOK ÍGY ÉLNEK,
ÚGY ÉLNEK I.

Egy juhászcsalád szellemi népi hagyománya

FORUM KÖNYVKIADÓ

*A juhászok így élnek, úgy élnek!
Ha nem lopnak, cserélnek, cserélnek.
Eladják a kosokat, juhokat,
Isszák a jó citromos borokat.*

ELŐSZÓ

Ez az anyag egy négy és fél éves gyűjtőmunka eredményeként jött össze. A kezdő lendületet egy, a gyűjtés éve alatt sokat emlegetett szóváltás adta Zentán, egy tizenkét falut, várost megmozgató népdalvetélkedő elődöntőinek szűrőmunkája közben. Az alábbi kérdés egy fiatal („cifra nevű”) Vlasity Károlyné Zélicity Klárának szólt, s egy borotvaéles hallás, egy finom női hang, egy természetes díszítésekkel teli előadásmód meg egy hatalmas dalismeret váltotta ki a munka hevében, úgy, két szaladás között:

– Maga meg hun a Jóistenben tanút meg így énekelni?! Meg ennyi népdalt? . . .

Egy csengő hangú, szívből jött, hangos nevetés hozta a választ:

– Én otthon, doktor úr!

Az együtt nevetést már a kérdező elismerő, csodálkozó, nyilván egy kicsit bamba arca lobbantotta lángra:

– Tudja mit?! Ha ez az egész lezajlik, utána találkozunk!

– Az jó lesz!

Vidám volt a válasz, s valami olyan volt mögötte, hogy „Azt már régen köllött volna! . . .”

A megbeszélte találkozásra a 12 helységben több hónapon át zajló meghallgatások, elődöntők, döntők után került sor Moholon, azaz otthon már a Zélicity házban, s attól kezdve minden vasárnap a Zenta–Újvidék közti utazásom este 7-től 10–11 óráig tartó szakasza a hagyományok világának tiszta, színes örvényeibe merülten, tobzódó élvezetekben telt. Több mint négy esztendőn át.

A kisasztalon már előkészített cédulák várták a folytatást:

– Fölrírtam én magának a héten, hogy el ne felejtjük!

Ha némelyik balladát, balladás dalt immár csak töredékesre kopva őrizte az emlékezet, az ún. „passzív balladaismeret” utain indult tovább a gyűjtés:

– Él még, akitű hallottam! Áthívjuk gyüvő vasárnapra?

A szomszéd, Gyarmat Gyurka bácsi volt olykor a vendég vagy – a szokásanyag szalagra rögzítésekor – a rokonság, az egy bandába tartozás, a valamikori együtt használás megbízható talaján mozogva Mészáros Józsefné Dobre Etelka segített a minél teljesebb felgöngyöltésben, olykor változatokkal is gazdagítva az úgynevezett Zélicity-anyagot.

*

Az epikai és a lírai dallamos anyag, a gyermekjátékok, a népszokások, a babonák, a mesék szalagra kerülése után a társadalmi helyzet alakulásai ritkították a látogatások számát. Olyasmi például, hogy – nem volt benzin. Aztán ha volt, drága volt nagyon, magnószalagokhoz sem lehetett hozzájutni, vagy éppen nem volt miből . . . Nagy-nagy kár, mert Zélicity

Klára a népdalismeretével arányos mennyiségű magyarnóta-anyagot is tudott! A népi használatú műdal-kultúra alaki (szöveg- és dallamváltozásai), előadásbeli, mennyiségi és minőségi, befogadottságról és még sok minden másról valló mutatóinak rendezettebb időkre odázott feltárását mindegyre csak halasztotta a beháborúkkal terhes évtized, a sok közbejött gond, míg végleg le nem zárta a sort a sok halál. A még egy, az ittenihez hasonló gazdagságú könyv már csak a végleg leróvatlan maradt adósságok listáján szerepel hát, fekete-keretes címszövegként mind a Zélity család s Klári lányuk, mind a gyűjtő, immár csak kereszt-fákra véshető rovásai között.

Az elvégzett munka a természetes, a magától értetődő és megnyugtató, még ha hiábavalónak ítéli is egyszer majd az idő. Az elvégzetlen munka veszteségei a fájdalmasak mindig, elsősorban annak, aki tudja, mi is ment veszendőbe.

*

Egy, a gyűjtés idején az anyaggazdagság, a bőség bódulatában mellékesnek tartott probléma (mely ugyan lépten-nyomon felütögette a fejét) az anyagrendezés idején mutatta meg teljes kontúrjait: a „közismert”, vagy közismertnek vélt népdalanyag kezelése. A rendezés sokféle fényforrásánál már jóval tisztábban látszik, hogy „az írás megmarad!” roppant relatív, foszforeszkáló visszfénye ellenére is, az aktuálisan közismert, sőt tán ma még divatos dallamok, szövegek, egy minden előítéllettől mentes, tisztázott hozzáállást igényeltek volna, belátva, hogy ezek sorsa az időben legalább annyira bizonytalan, mint mindené, ami divat volt a történelem folyamán, vagy még annál is bizonytalanabb. (Mit érne ma egy véletlenül fennmaradt gyűjtemény a Mátyás korabeli közszájon forgó, „divatos” dalokból vagy egy könyvnyi belelátás abba, hogy mi mindent énekeltek, mondjuk, 1506-ban, a frissen szabad királyi várossá ütött Zentán és határában, a sorban csak egyik, épp a mohácsi vésszel összekötődött teljes pusztulás előtt?! (Evljia Cselebi csak nyolc adófizető házról számol be később erre jártában.) És ebből mi volt az egyházilag irányított „kirakat”-anyag, s mit énekeltek saját kedvtelésükre, amikor túlcserült a kupa, amikor dallammal üzent az asszonyi szája, vagy amikor dallamba szökött a tűz körül összeverődött pásztori magány?

*

„A juhászok így élnek, úgy élnek” egy négy generáción át juhászcsalád szellemi népi hagyományanyaga.

A Zélity család négy generáción át (a szabadságharc bukása óta) juhászattal foglalkozott, olykor a család több ágán is. Vlasity Károlyné Zélity Klára (a gyűjtés idején még élő idősebb fiú, Zélity István lánya) híres népdalénekes volt, s nagybátyjával, Zélity Sándorral együtt hatalmas népdalanyag ismerője és használója volt, úgyszólván halálukig. E könyv születésének az ő ismeretanyaguk volt a megindítója és lett az alapja is.

A gyűjtés célja egy ilyen néphagyományokat híven őrző, délvidéki juhászcsalád gazdag néprajzi anyagának a begyűjtése és feltárása volt. Az elsődlegesen megcélzott dallamos anyag később bővült csak a babonák és a hitvilág s a szokásanyag adataival, még később a mesékre s az egyéb prózai hagyományokra is kiterjedt. A lelt gazdagság okolható, hogy végső megformálásban a kéziratanyag ezeroldalnyi szellemi hagyományörökséget hozhat a felszínre.

Természetes határokat követve fejezetenként a kézirat a következőképpen osztódik:

A Zélicity család önéletrajza:

A dallamos vagy csak részben dallamos anyag A gyerekkor játékaik című fejezetben. Ezeknek kb. fele dallamos. A Jeles napok lejegyzett népszokásait (szám szerint 199-et) a 39 pásztordal követi. A 91 népballada közül 25 a klasszikus balladák közül való. Hét rabéneket közöl a könyv, nagyívú vonalat húzva a 17., 18. század rabságba született dalaitól a napjainkban is tánc alá muzsikált és énekelt „modern” rabénekekig, mind egy család ismeretanyagában. Noha a katonadalok s a lírai dalok között a „különbség” gyakran csak néhány katonadal-versszak az énekelt szövegek között, egy szöveg szerinti rendezésben ezek a dalok markáns rajzolatú jelleggel, szinte önmaguk tömörülnek egy külön csoportba, amelyben egymás után rakhatók a regrutasors, a kiskatona-élet, a békebeli „öreg baka” dalai, a „háborúba köll menni” szövegek üzeneteivel, meg azokkal, amelyben arról szól a nóta, hogy „Doberdóba hull a baka rakásra!” . . . A „kiút”, a háború vége, a leszerelés boldog öröme, vagy a hadifogság sóvárgó bánata, esetleg a hadikórház vaságya – 154 katonadalban tálalva. A lírai dalok dallamrend szerinti besorolásban részei e könyvnek. A kézirat végére a mesék, trufák s egyéb kisprózai termékek kerültek. A közel 100 (szám szerint 92) mese közül néhány táltos lovakat, ördögöket idéz, zömmel azonban trufák, erotikus tartalmú csattanós történetek ezek, amelyek szájról szájra járnak háborítatlanul a felvilágosodás évszázadaitól napjainkig.

A népdalszövegek „természetes kép”-eiről, valójában a versszakok szövegének egyéb részeivel szorosan összefüggő szimbólumokról, szimbólumrendszerek értelméről magyarázó lábjegyzetek szólnak, hogy a versszakok két nyelven szóló teljes hozama, az ettől az ősi, költői kifejezési módtól elszok(tat)ott füleink számára is érthető legyen.

A nagy fejezetek előtt bevezető szövegek segítenek megérteni („jól érteni”) a fejezetekbeli mondanivalóknak nemcsak a külszínét, kirakatértelmét, hanem a helyét is egy letűnőben lévő kultúrában, amelyben ezek a művek születtek, amelynek részesei voltunk nemrég még magunk is, s amelytől egyre távolabbra sodor az ún. „modern” gondolkodásmód világa, az ősitől elszakadó világrésze.

A dallamjegyzetek a dallamrendszereink összefüggései közt segítenek eligazodni, hogy értelmünkkel is felfogjuk dallamos kultúr hagyományaink néha sok száz, olykor ezer esztendőkből mérhető távolságokból hozott szépségeit, mélyértelműnkre ható üzeneteit.

E könyv egészében a szociográfiai néprajz módszereivel próbál hozzájárulni a ma még körültapintható, de egyre inkább tegnapokba bukó népi, nemzeti kultúránk megőrzésének és megismertetésének összetett feladataihoz. Ez vállalt feladatnak sem kevés.

*

A megőrzött élő kultúra bősége egyféle természetes válogatásra kényszerített gyűjtőt s adatközlőt egyaránt, illetve ez utóbbit tán még korlátlanabban, hisz nemegyszer csak rákérdezésre került elő az ismertebb dallamforma is: „Ó! Hát persze, hogy tudom én ezt így is! De így mindenki tudja! . . .” megjegyzés kíséretében. Ma már világos, hogy egy családi monográfia előre körvonalazott határai szinte természetszerűen kerítenék be pl. a 101 magyar népdal, a 104 katonadal, a 108, Kis Lajos-féle délvidéki népdal rákérdezéses ellenőrzését. Az újraszédés s az újradiadás anyagi vetületei, a fent említett munkakörülmények között, sokadrendűvé szorították saját, ezen a tájon végzett gyűjtéseink dalainak jelenlét-ellenőrzé-

sét is, hisz szinte nem volt dal, amelyiket a második sorától nem együtt énekeltük volna. A „Várjon csak! Tudom én ezt máshogy is! . . .” rögzítése fontosabb feladatokat kínált a pedáns és precíz monográfia-előkészítő munkáknál.

Hiányos marad hát ez a családi monográfia ebből a szempontból is. Ezt a hiányát azonban, véljük, nem a velünk egy korban élők vetik majd a szemünkre. A „messze jövőd”-vel való elszámolás bizonytalanságát pedig, a világnak ezen a táján, a bölcsesség szelíd mosolyával simítja körül egy történelmi tanulságokra hivatkozó anyagismeret, nyújtván az így felszínre került „hozam”-ot a „teljes kép”-et kereső kéznek: Fogd ezt! Persze, hogy kevés! De a felsoroltakkal együtt sem lenne teljes!

*

Sok és sokféle anyagot őrzött hát meg számunkra a „cifra nevű”, mindig nevetve mondott Vlasity Károlyné Zélity Klára, a négygenerációs juhász dinasztiában felnőtt, de már nem juhász utód, Sándor bácsi, aki a gyűjtés kezdetén csak felállva tudott dalolni, mint az iskolában, nagyon régen, ha felelni kellett, s ezt hagyni volt okos, mert a kivételes tisztelet nem a gyűjtőnek szólt, hanem az ügynek, amit a hagyaték megőrzésének, rögzítésének szent pillanata jelentett számára. Nanóka, a juhászcsaládba férjhez ment gazdalan, az „ágyi”, aztán Vlasity Károly, a saját szavai szerint zenész, bőgős családból származó egyetlen botfűlű ivadék, meg Andrásék, akiben a juhászok „tartása” napjainkban is őrzi a vendéglátások örömét.

Az élőknek okozzon tiszta örömet e könyv, s a nemzet égiszében fájának valamelyik Napisten közeli ágán az elköltözöttket is érje utol a világ egyik legjobb termőföldjének, a bácskai, bánáti földnek szagától vemhes, harsogó nevetésekkel is ékes, régi, meleg, itthoni köszönet!

Zenta, 2001, Télutó – Böjtelő hava

BETŰ- ÉS ZENEI JELEK

ë = középzárt e

de, mer stb. = sorkezdő támaszkodók

(a), (de) stb. = a sorszerkezet többlétszótagai

j = magánhangzó-torlódást szétválasztó hang

ē = hosszú e, a következő mássalhangzó rovására hosszabbodik (e're)

ā = hosszú a, a következő mássalhangzó rovására hosszabbodik (a'ra)

Valamivel magasabb, ill. alacsonyabb hang

Egyenlő erejű hangokból álló melizma, azaz egy szótagra jutó két vagy több hang

Díszítőhang. Ha nincs áthúzva, a főhang értékéből kell levonni az értékét

Áthúzott díszítőhang, értéke irracionálisan rövid

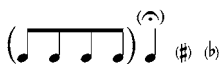
Glissando (csúszás) lefelé vagy felfelé meghatározott kezdő, ill. végző hanggal

Korona, a hang értékét hosszabbítja legfeljebb a felével

A jelölt értéknél valamivel hosszabb, ill. rövidebb

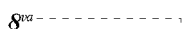
A zárójelbe tett jelek előfordulása nem állandó

Legato = kötve

Staccato = röviden, szaggatottan

= a leírt résznél oktávval feljebb szól

= Prima volta, secunda volta = dallamrész megismétlése különböző sorvégekkel

Parlando = beszédszerű, szabad előadás

Rubato = laza előadásmód, érzelmileg szabadon nyújtott vagy rövidített hangokkal vagy hangcsoportokkal

Giusto = feszes lüktetésű, kimért tempójú előadásmód

Poco parlando = (poso = kicsit) parlandószerűen

Poco rubato = rubatószerűen

A ZÉLITY CSALÁD

Zélity István (1900–1976)

Ezerkilencszázba születtem.

Apám Jánosnak hitták. Moholyon született. Én is.

Apám juhász vót, mēg mán a nagyapám is. Mēg annak az apjárú is tudok azé, mer az egy szabadkai katonatiszt vót, ebbú az . . . ezörnyócszáznegyvennyócas háborúbú. Katona vót a negyvennyócas háború alatt. Akkó ajis ilyen – csavargó lett, mind a többi hogyhíjják . . . És Szabadkárú ekerút ide. A moholyi határba.

Úgy mondva egy ilyen nagyobb birtokos embēr vót az apja nēki, csak az apja má akkor nem vót mēg! És a testvérje vót! Mikó ez a zavargások következtek bē, hogy ottan Aradon, mēg hol, aggatták föl űket, akkor ű is (mind a mások, ez a mostani üdőbe jis) – mēgszökött. Együtt haza a testvérjihő, a testvér nējiné hányódott egy – nem tudom én . . . – két-három hónapig vagy mēddig, Szabadkán. Akkó utánna keszték fogdosni . . . mēg mondani, hogy tán efogták esztet, amasztat, abba zidőbe akik vótak a szabadságharcosok, honvédok. Akkó űk, amennyire birtak, szétszökdöstek. No, elég az hozzá, hogy mikó hazamönt, akkor itten fēt a testvérje, hogy békeverik, mer akit mēgtalátak, olyasfélét valakiné, ilyen bújdosót, akkor azt is vitték vele, akiné mēgtalátak. Mēg el is pusztították. Aszonta, hogy ha nem mēn a háztul, akkor ű föjelenti.

A testvérje monta nēkije.

Hát akkor el is mēnt (maj hát, ugyē, sokkal előbb nem tudom, hogy hogy vót), elég az hozzá, hogy el is mēnt, akkó hát egyik határbul a másikba, ecsavargott ēre lē, eccé oszt lēgyütt ide a moholyi határba, és hát nem kapott munkát, hanem hát, ugyē, most, hogy lēgyēn nēki legalább egy kis ēnnivalója, bēszegődött juhászbojtárnak. Mivel ugyē tán úri embēr vót, hát bérös nem akart lēnni, mēg szóval . . . hát a juhászat az nem munka! Az csak egy – pásztország.

És akkor ugyē onnat azután nősüt ottan, mēg . . . mittudomén (hát olyan nagyon sokat én sē tudok rúlla), és akkor utánna mikor mēgnősüt, újbul folytatta a juhászéletét, azután folytatta az öregapám, apám mēg én is.

No, most mēg van egy öcsém, aki folytassa, még él.

De mos mán . . . Mámma mán én sē folytatom, sē a mūt hétēn, mer a birkát is elattam. Elattam űket mind. Mer beteg vótam. Nem birtam. A szamarat is elattam, mindēnfélét elattam.

Öcsém az hetvenéves. Az még folytatja. De már annak a családjai szintēn nem folytatják már a juhászatot. Egy akarta folytatni, de akkó az apja nem akarta ēválni az ő birkáját egy időre.

– Ajis örözze!

Dehát annak két-három családgya van má, az unokái az öcsémnek, neki dógozni is köllött, nem az a húsz-harminc birka után menni. Osztakkor így ais fêbe hagyott vele.

Nomost . . . ais, az öcsém is csak azé folytassa mán, hogy folytassa. Mer – ais hetven-éves embër.

*

Mosmá – még van Moholyon, aki foglalkozott a juhászatta, de kicsibe. De az én össeim ezek nagyba foglalkoztak vele.

Édésapámnak egy időbe, mikó legtöbb vót nekije, akkó vót neki olyan kétszáz körü birkája. Nem tartott sokáig. Mert felibü vótak ott valami zsidó birtokon odadva, ere a bánáti részén vótak, két helën is itten, elég az hozzá, hogy aztán a birkát űk szétosztották osztakkó az ő része együtt haza, a másik része még maradt ottan.

Kevés jószágga vannak még itten: kettő-három-négy-öt-hat, de ennek a hatnak sincsen összessen . . . Szóval kevés birkája van.

Hát még van, aki foglalkozik vele. Három is, olyan jobb módú parasztembër, hogy hát tartsa a jószágot azé, hogy hát légyen nekije. Talán a pízivë së tud micsináni, mer makszimumja van nekije, van neki, nem tudom, van száz darab körü birkája.

Leginkább maga jár utánuk is, mer, tudja, azé úgy van, ahogy mondja, hoty hát aszongya: ű asztat a gamóbotot könnyebben ëviszi a birka után, mind, aszongya, hogy egész nap mënne az eke után, vagy nemtudomén, más paraszt munkát dógozik.

Ződijek nagyba juhászokdtek itten. Olájoknak híjják űket, azok is mindég tartottak birkát, de csak kicsibe. Úgy egy húsz-harminc darabot.

Régëbben minálunk birkagazda annyi vót, így a negyvenes éveknek az utójján is még, még mikó – a magyarok alatt, vót olyan háromezer, háromezernégy-ötszáz a moholyi határon. De azután elmënt lassan-lassan, úgy, hotyhát – egy pár év alatt az egészet körübelü ki-pusztították.

Hát tuggya azé is jócskán, hogy a legelőjeiket fölosztották. De má most három-négyen el is pusztútak belülük, akinek nem maradt sarja, sëmmi se. Régi juhászokbul. Itt van nekëm átal egy, a Jónás nevezetü, itt a Kovács Pista. (No, még annak az apja valódi juhász vót, ennek a Kovács Pistának!)

Valódi juhász máma tán az öcsém van, még a Zódi gyerek.

Van itt, úgy nevezik: Vászovik. Legtöbb birkája van. Mer van neki oan kétszáz körü. ccër juhász vót, másszor parasztembër ais! Oan, hogy fiatalok is foglalkoznak juhászkozással, nincs. Zódinek nincs is fija. Van neki három lánya. Ez a Vászoviknak van egy fija. Úgy értve vót neki két fija, de a másik mëghalt. De van nekije úgy egy . . . nem tudom, egy nyóc-tíz lánc föggye is, még az mellett a birka, kocsi, ló, mifene. A juhászat teljessen kimül-lik már! Még ere a mi vidékünkön, Adán, amennyire van. De má ere Becse, Petrovaszella is, még Zënta – kihalóba van ez . . .

Nem is fizetődik ki. Nem azé, hogy hát a jószág, hanem nincs is, aki kedvelje a jószág-tartást. Nincs . . .

*

Tuggya fene! Tuggya, zidősebbek, mind ahogy az előbb montam, kihalnak má mostan, a fiatalok mēg nem akarnak vele vergőnni.

Más jószággal is így van, nemcsak a birkával. Vannak itt néhányan olyan parasztgazdák is, akinek vót százötven-kétszáz darab osz parasztgazda. Tanyaiak. A fene! Nincs anná mámma tán még tyúk sē! Éppen tēnap mēnt ere ēgy. Hát vót az apjának, mēg őnēki is mēgmaradt az apja halála után úgy ēgy kétszáz lánc főd. Es végig addig őrzötte a birkát, ő is őrzötte a birkát, tartotta a csalággýával, feleségivel, szóval vergődött vele. Manapság – van nēki két oan hitványabb lova, talán az az egész jószág. Ha van még bornyú vagy ilyesvalami. Ahol hizódísznókat tartottak valamikó, manapság a tanyák is elpusztultak, a jószág is kipusztút.

A legelőket a háború után fölosztották, mikó kezdődött a „zadruga” terjeszkēnni, akkó oszt az fölívágtá: elsőbb ēgy kis darabot hagyott ottan, marhának, aztán osztakkó azis . . . Vót ott ēgy száz hold legelő.

Nincs minálunk má sē csorda, sē kanász, sēmmi sē ēgyáltalába! Még ezelőtt . . . nem-hogy csak csorda, vagy ilyen nagy jószág! Fenét! Még ebbe a napokba, amikbe most vagyunk is-ē, még akkor is vótak libagulyások, tuggya, aki összeszedett itten pár száz darab libát és kint a tarlókon vergődött velük, őrzötte űket. Mostantú egész úgy kukoricaszédés feléjig. Legēt, osztakkó mēgvót azon a takarmányon, amit legēt. Manapság má nincsen. Égyáltalába, az utcán is egész nap mēhet az embēr, mire mēglát ēgy beteg libát vagy ēgy rossz kácsát.

Moholynak nagy csordája vót. Vót ottan három csorda is, de nem mind a legelőn vótak, hanem kint a szabadba, tallókon a határba. Szóval minálunk valamikó a határ – ēggyik esztendőbe zēggyik vót ilyen legelőtálló, másik esztendőbe a másik. Úgy értve fölszántották, aztán kukoricát vetettek a jobb oldalra, akkor a bal oldalra búzát vetettek. És akkor ez tartott ēgy körübelű tíz kilométer hosszan, ez a nagy legelő, mēg hát vót ēgy három kilométer, szóval a határszélesség mostan annak a fele.

Azután má mindēnki magának dolgozott, ēgy tíz kilométerrel kijjebb. Merd a moholyi határ összemēt a topolyajival. Hát ez körübelű van ēgy huszonöt-harminc kilométer hosszú. Ide a topolyai határ. Zédēsapám idejibe akkó még összeért a moholyi legelő a topolyai legelővē, mēg az adajivá, mēg a zēntajivá. De az én időmbe mán nem. Tallón legētettem én is má sokat. Jószág legelő má itt is ēgy rét vót. Ebbe vót a jószág. Ugyan legētettem én má akkó is, mikó ere mēg gyēpek vótak! De mosmá . . .

Sok vót akkó, tuggya, a jószágtartás.

Feleségēmnek az apja ilyen gazdatiszt vót. Itt ebbe a bánáti birtokba. Én idevalósi vagyok. De azé nősütem onnat, merd ott vót a birkájim felibű ezēn a bánáti nagybirtokon. Zsidó birtok vót az. Valami Hirschlök vagy Hauzērok, miafenék. Bánáti zsidók vótak ezēk. Ugyan hotyhát ez a Hirschl ēgy zēntaji vót!

Két helēn is vót ez a mi birkánk. Úgy bēattuk űket máma, és csak máhon három esztendőre, akkó szétszēdtük űket. Osztakkó fele nēki maradt, felit mēg mink ēhajtottuk. Felibű vótak. Mer ott vót legelő. Ott ugyē van most is. Merhát ugyē sok az a szēkes talaj, osztakkó manapság őnáluk is baj van avval a szēkes talajjal is, mer nem terēm rēndēssen, jószág mēg nincs náluk sē, mer ott is kifogy. Mer legjobban azis, hotyhát a pásztország ott is kihalóban van. Bármilyen pásztor. Nemcsak hotyhát a juhász, jupásztorok, hanem mosmán nincsen tehēncsorda, vagy csürhēskanász, vagy ēgyáltalába sēmmi sē!

Még az én időmbe akkora csikófalkák vótak! Ménesēknek nevezték. Hogy vót benne három-nēgyszáz darab ló! Bánáti ódalon.

Zén koromba má ideát nem vótak ménesék. Én má aztat csak hallombú mondom: régen-
te vót erre is. Padé, Jázova, Szaján, Szenmiklós! Csókajiaknak má nem vót, mer az uradal-
mi birtok vót, és azoknak nemigen vót legelőjük sëmmi sè. Má az én idõmbè. Még azelőtt
sè nem vót, mer az olyan nagy uradalmi birtok vót. Ilyen grófi birtok vagy mifene, má még
mielőtt a Léderer kezibe nem kerüt.

*

Én itt vótam Moholyon. Itt vótam gyerek is, Apámma jártam legtöbbet őrzeni.

Édésapám nem vót rossz embèr, csak komoly embèr vót nagyon. Komoly embèr vót.
Még nagyobb bajúsa vót, mind nekèm, merd feketébb vót. Lèhet hogy valamivè alacson-
nyabb vót, csak vastagabb embèr vót, mind én. És akkor, ugyè, ú a birkát szerette nagyon,
de így amennyibe – má az én tudtommal, mikó má én kezdtem fõkapni, akkó má nem na-
gyon szerette őrzeni! Birkát szerette, csak azt szerette hogy . . . (fanyarul nevet). Úgy, hoty-
hát én hamar a birkákhon kerütèm!

Az az idõ még úgy vót, hogy:

– Hát mënnyének a gyerekèk!

Mind ahogy a más munkáná is van sokszó.

Négyen vótunk testvérèk. Ketten vagyunk fiúk, mëg két lány. A lánytestvérjeim most
haltak mëg, mind a ketten ebbe zévbe. Lányok nem őrzttek.

*

Lètettem egy hatéves. Magává vitt az apám. Akkor még nem hasznát másra, csak – fej-
tünk. Fejés vót, hát ú odaüt az akolkapuhó fejni, én mëg hát hajtottam, isztrongátam.

Maj mikó má annyiba mëgbízhatott, hogy vótam olyan tíz év körüli, akkó má ha dõga
vót, otthaglott.

Aztat nevezik cangának, amit fejnek:

– Ki, canga, ki!

Az isztronga az az akol, ahova bëcsukják a birkát. Akol a nagyjószágná akol. Isztronga
pedig a birkáná. Az akol az olyan magos vót, olyan nagy, hogy a marha sè birt belüle kimèn-
ni. A birkáná ölég vót akkora is mind a birka magassága.

Szárnyék is vót sok. Hát az ugyè nád vót. Nádbú vót építve. Hogyha mëntünk valamõre.
Vagy pedig hát itt a rétbè is. Hogyha lëmènt oda, akkó csinátunk magunknak. Ugyè az nád-
bú fõ vót állítva enyhelnek. Birkának vót az csináva. Mink csinátunk gunyhót magunknak.
Amikó csinátunk. Me vót, amikó nem is csinátunk, de még a birkának sè szárnyéket. Akkó
kint aludtunk. A szabad ég alatt. Ha vihar gyütt, hát akkor a vihar gyütt. Gúnyánk vót.
Minnyájunknak. Mán akinek nem vót, az nem is aludt kint vele, a birkákkal. Szúr, suba, mi-
csoda. Nyáron szúr. Énnékèm a szüröm . . . Kikindán vót szürszabó, aki aztat csináta.
Mëgcsináta az szépen, úgy értve, hogy elég gálántul is nézètt ki az embèr benne. Aligha-
nem szerb vót. De Szabadkán vót egy magyar embèr is. Ott is vót szürszabó. Csak az mán
nem azt a szüröket csináta, tuggya. Az má csinát csak olyan – kabátfélè szüröket, vagy tuggy-
fafene! Szóval nem rëndës juhászszúr vót, mëg nem rëndës pászterszúr vót sè!

Hát még mikó a magyarok itt vótak, Kiskúnfélegyházán vèttem egy szürt. Kikindai
szèbb vót, de a kiskúnfélegyházi cifrább vót. Ki vót rajta virágok varrva, pamukkal. Az

egyik piros vót, a másik ződ – szóval hasonló vót a virágokhó. Akkó ilyen tulipán mēg lili-jom ē ez dísznek vótak rávarrva. Pédául a szūr fehér vót, a virág mēg hát virágszínű.

A kikindai az fekete vót az egész. Má a szūr nem, hanem a díszítés vót rajta fekete anyagbul. A díszítést aztat, ugyē, géppel varrta rája, szóval körű a szélit. A virág, hogy át, asztat ű cifrára varrta, de ki vót nyírva feketébű ami rá lett varrva. Ésakkó a szűrt ű bélőte is, úgy mint a kabátot. A kikindai. A szabadkai az nem bélőte. A cifra sē vót bélőve, a kiskúnfélegyházi.

*

Szóval hama kesztem kijárni. Kint vót a birka mindég. Mink is kint vótunk velük. Iskolába jártam, de rosszul jártam iskolába. Úgy mondva én jártam iskolába, de mikó má az az idő vót, hotyhát a jószág emēnt onnanhazúrú, akkó má igēncsak az apám kivētt az iskolábú, aszonta:

– Nem lēssz belüled sē jegyző, sē pap! . . .

Nemcsak én, parasztgazdák is úgy vótak, hogy csak mēnjenk utánna, a jószág után. Hát akkó, ugyē, mi vót csináni mind . . .

Az iskolába jó tanuló vótam, de mindég mēgbuktam, azé hotyhát késűn kesztem az iskolát és korán végesztem. Má mikó odaért az a május hónap, akkó mán énvelem otthagyat-ta az apám az iskolát, osz mēntem a jószághó.

Monták nēki ottan, tanítók, mēg . . . mer akkó is azé csak a gyerekēt akarták, hotyhát tanújjon a család, vagy a gyerekék, de az ilyen embēr, mind az én apám, nem . . .

Aztán persze, mikó má ziskolábú kimarattam, mēg mifene, hát azután má magamra is marattam. Ęgyedűl jártam a birkák után.

Negyedikbű marattam ki. Mer ott is mēgbuktam osztakkó . . . Mer ēvergőttem a negyedikig.

Nem is akarta zapám, hogy mēnnyek. Ęn szerettem vóna, tuggya azé is szerettem vóna az iskolát, jártam vóna ziskolába, nem pedig a birka után mēnni! Jobb szerettem vóna inkább a ziskolába mēnni, mind a birkák után csavarogni. Mind a gyerek! Gyerek is a többi gyerek köszt jobban mēgván. De kimarattam oszt rám lett bízva az egész jószágállomány, osztakkó má magam vergőttem.

Lēhettem olyan tizēnēgy-két éves. Olyasvalahogy.

*

Zőreg – tuggyafene, odahaza vót. Mē dógozni nem nagyon szeretēt.

Amikó mēgnősűt, úgy hallottam, hogy harmincéves vót.

Osztakkó – kinek mennyi vót a jószága. Tuggya, hotyhát mostan, nem tom, összeverték ottan ketten-hároman, hotyhát lēhetēt egy százötven körű, akkó ēggyűtt hajtottak. De aki-nek vót százötven, kétszáz, az má nem verte össze sēnkivē sē. Mink nem. Akkó mán nagy vót a csapat. Ęn igēncsak ēgyedűl őrsztem.

Tuggya, sokat is szenvettem vele. Má mostan mindēgyfene, hotyhát . . . Mer tuggya, vót olyan idő, hogy valahun kint fogott, valamőre távol, sē enyhelēm, sē fenēm nem vót, hotyhát valahun . . . ! Ęgyedű! . . . Mondom, vót jó subám, szūröm, hát! De mindég a jószág előtt! Ott! Osztakkó . . . hát plānē majd a tél, ez az ősz esső, sarak, micsoda időbe! Ugyē ott az embēr egész nap mēnt utánna, éccaka asztán összegubódzott osztan szungyikát, mēg . . . Szóval alkalmatlan vót az az embēr életire.

*

Maj azután mikó mēg má főnyótem, akkó én, ugyē, ebbe a legrosszabb időbe kerútem má a főnyótt korba. Mer mikó má vótam tizenhét-nyóc éves, akkó má katona vótam. Mer vótam az osztrák–magyar csapatba is katona. Akkó onnat, maj mikó éccēr annak a tizen-nyócnak a dērēkán valahogy visszavergőttem – mer bē vótam én zárva valahun Franciaországba ilyen kombinátt ezreddel a német csapatokkal. Hát szóval úgy vót bēosztva, mind a katonaidő. Akkó onnat mikó hazavergőttem, majdakkó itt vótam egy-két évig idehaza, de akkó is olyan zúrzaravos vót, akkó bērukkótam ide szerbekhő. Akkó itt is vótam huszonhárom, huszonnégybe, itt is katona vótam. Ára Boszniába.

Mikó insett mostan majd együttem vóna haza egy kicsit hamarább, hogy maj mēgszabadulok, akkó olyan bonyodalom vót ottan a bolgárokná, akkó mēgēn nem eresztettek haza bennünket.

Mēg a fene tuggya!

Tuggya sok kellemetlenségēn körösztülestem.

Tizenhét éves vótam, de azé akkó má csak bērukkótattak, mikó má benne vótak a háborúba. Mikorára má én hazagyüttem, nem vót forradalom sē. Bēnt vótak a szerbek.

Tuggya az úgy vót, hogy ē vótam én fogva. Vót nekēm egy valami Kalmár nevezetű kiskümfélégyházai, hát az is ott vót.

A tűzérēkkē vótunk.

Montam, ű is ott vót, csak hát, ugyē, nem egy helyēn vótunk.

Akkó én ēkerútem – valami álygút szétütöttetek ottan, oszt ēküttek, hogy maj – nem-tommán – írással mēntem hátrafelé. Hotyhát maj hozok onnan egy ágyútalpat, hogy akire ráfektetik. (Szóval tuggya, micsoda az az izé!) Hát persze nappal nem mēnt ottan az embēr. Éccaka vót. Én is, majcsak gyerek vótam! Két lóvā.

Noosztakkó – ē is mēntem én (hát a fene tuggya!) azon az úton, ahogy az nekēm ki vót adva, mēg mēg vót jelőve. Mēntem. Hát mēhettem, tuggyafene! Bisztossan mēntem nagyobb darabot, mind ide Zēnta vagy Becse! Moholtú. Amórú halattunk előre, ara mēntem vissza. Hátosztakkó, ugyē, éccaka vót. Majd úgy vót, hogy én rēgge odaérēk, szóval mind a katona!

Akkor ottan a . . . vasút vót, éppen így mind Moholyná körübelű, és én itten gyüttem vóna a tanyák felű. Akkor ott mikó bēértem, má kezdēttil világosonni, de nem láttam az úton sēmmit sē, rettenetēs nagy vót a zörgēs, zúgās . . .

Hát ugyē a fene tutta. Mind katona mēg vótunk mink arra má szokva, hotyhát nem sokat attunk rá má, plānē azok a fiatalabbak mind jómagam is vótam – hoty hát ha egy kis szünet vót, akkó má mingyá kedve vót nekije. Persze, akik vótak időssebbek minállunk, akik családos embērek vótak, hát az má azon vót, hogy lēūt, vagy fogta a pipát, vagy a fene tuggya, szóval hotyha nem lútek! . . . De mink mingyá egyikamásikát baszogattuk, kínlóttak, izétek . . .

Vótak azok a német tisztēk, akik vótak velünk, azok is – belemarkót a zsebbe, adott egy marék cigarēttát, valamit.

Nevette, ha baszkóttunk. Az időssebbeknek nem adott. Cigarēttát sē, mēg eszt a cibakot sē, sēmmit sē.

Közösöknē szógátam.

Szóval ahogy mēntem, látom, hogy az út szēlin, az árokba fekszik egy embēr. Nem tuttam micsináni. Mēgyēk az úton igyēnēst. Hát énnálam a nyakamba bele vót akasztva egy karabin, mind a katonának. Osztakkó ballagtam vele. Nomikó odaértem irányába, int.

Nem tuttam én micsoda, assë tuttam . . . akkó tuttam mëg, hotyhát së nem német, së nem magyar, mëg a fene tuggya, hanem francia.

Akkorára bëkerítettek bennünket.

No, majd int ottan, hotyhát ájjak mëg. Amikó mëgálllok, akkó mutassa, hogy – de nem komolyan, csak mind az embërnek szokták, szóval barátságossan, hogy a puskát hajjicsam lë!

Nem nagyon akartam szót foganni nëkije. Èccë asztán mikó szöl mëgënt, hogy hajjtsam lë, akkor rám fogta a puskáját. Az övét.

Akkor én is láttam, hotyhát má mostan . . . ! De ára férëbb látom a másikat is! Hátaakkó én is lëhajítottam. Odahajtott az árokba, intëtt a kezivel, mëg hát az ű nyelvin monta is, hogy mënjenek.

Akkó mëntem tovább.

Mikó átërtem azon a város szëlin, ahun vótunk, ottan mëgállítottak. Aszonták, szájjak lë a lörü. Lëszátam ottan – akkó kérdëszték ott az ű nyelvükön, hogy valami fegyver, löszër vagy gránát, mi van nállam – körütapogattak, akkó ëgy mëgindút. Vezettem a lovakat utánna. Intëtt.

Akkó bëvezettem abba zudvarba, ott vót ëgy nagy udvar, téglëvá körü, hát, ugyë, én së tuttam bisztossan. Akkor a lovakat ëvëtték túllem, ëngëm ëbocsájtottak. Hotyhát mënnyek. Ègy másìk bandába, no!

Ilyen kevert banda vót a mijenk, osztrák, német, cseh, mindën szentszar vót benne! Akkó mán nem magam vótam.

Osztán kérdësztek hotyhát . . . Noosztakkó ez a százados, az kérdëszte:

– No – aszongya –, öcskös, maga magyar?

Mondom:

– Igen.

– No – aszongya –, akkó gyüjjön velünk.

Hát ű mán tudott németü mëg bisztossan azok a csehëk is.

Így lëttëm nëki a pucërja. Legënnye.

Osztaakkó hát ott vótunk ëgy-két hétig körübelü. Akkorazután ez a magyar kommunistazë fëbukott, vagy a fene tuggya, hogy akkó hogy át itten mëg az az idó, ez a forradalom, osztakkó – ëbocsájtottak bennünket haza.

Ugyë, assë tudom én, hogy hogy vót, vagy hogy kezdódött, üvele gyüttem mind pucërja, vonaton. Ègyyikrü lëzevartak bennünket, másìkra fölütünk.

De, ugyë, ű mind tiszt úr vót. Ű tutta má esztet, hogy hogy áll, mëg mindën.

El is gyüttünk mink szépen haza. De azután itt ezëk a csehëk! Azok lëvetkësztettek bennünket, mindën. Má mikó Csehszlovákiába bëértünk. Ott akkó mán mindën fenét ëszëttek túllünk. Ilyen civil rissz-rossz gúnyát hánytak oda. Mëghát azë csak vót ükösztük is . . . Hát a tisztü kapott otan a százados gúnyát, mëghát az üvét nem is vëtték úgy lë. Mëg mëg a rangot së bántották.

Akkó má mikó hazaértünk, akkó mëg má afene tuggya, hogy hogy is vót! Szerbek vótak má. Mëg a franciákat is láttuk akkó mëg! Mikó má mink hazaértünk. Mëg vótak franciák is ere.

*

Hát akkó mëgën – pásztorkonni!

*

Akkó még úgy jártam utána télén, hogy van minállunk itt egy erdő. Szigetnek híjják. A két Tisza közt egy sziget. És béméntünk így oda mink evvel a birkával, őszi legelőre, akkó mégén magam marattam ottan. Így magányossan vergőttem.

Karácsony felé a víz föláratt, körüvette az erdőt a víz, maj mikó körüvette, akkó a jég is gyütt, hó még nem esett.

Kompá mēntünk bē.

Akkó má mikó mégát a jég, akkó körösztügyüttünk a jégén. De előbb nem birtak még ēnni sē hozni. Nem. Zapámnak mondom, hogy nincs sēmmi ēnnivaló sē. De nem birtak átgynni a Tiszán sēhogy sē. Szóval ladikkal sē. Annyira mēnt a jég. Kissebb darabokba, nagyobbakba.

Elég az hozzá, hogy aszongya, hogy mégmonta, hogy abbú a sok birkábú eszt még eszt vágjad el a nyakát oszt főzzed még.

De, mondom, nincs sēmmi sē!

Aszongya:

– Az isten ēre-āra!

Mer azok az embērek még abba az időbe káromkottak, még má még manapság is az olyan csúnya! Még néha még én is mēgtanútam túlük. Elég az hozzá, hogy aszongya:

– Van sód?

Mondom:

– Más nincs is, csak só!

– No – aszongya – asztat főzd!

Hát akkó én mégfőztem.

Két nap vótam azon a tiszta húson. Sē kēnyēr, sē sēmmi.

Akkó, ugyē, mégát a jég, osztan ēvergőtünk haza.

Akkó mikó átgýüttünk a Tiszán ezēn a felire, az idő főkeverēdett, ekeszte a szél hor-dani a havat, mink még kint laktunk a tanyán. Most nekēm a tanyára köllött mēnnēm a bir-kával is.

De ugyan csak apám kocsira főtette, ami cókmók vót, asztat ēvitte, én még mēntem a birkákka.

De olyan csúnyájú fújt a szél, hogy mikó kiértem tizenöt-húsz kilométerre a szállások felé, mire hazaértem, tizenöt, húsz birkát hajtottam csak a többi észéllett. Nem láttam, ugyē. Asztán kereshettük.

Sok ilyen haszontalan időn mēntem én körösztű.

*

Mērinó vót mind az egész. Mer vót sokféle ere, fél mērinó meg mindēn. Pédájú a gyap-jú nem ēggy. Nem ēgy fajta. Sē mámma, sē akkó nem vót. A birka sē. Vótak azok az apró fajta ráncos szőrű, bodor – ezēk, akik – valami finom gyapjú. Ez vót, amit nevesztek angol posztónak! Még ilyesfélének. Vagy szövet! Nem posztó!

Az nagyon drága gyapjú vót. Ez a jelenlegi, ez a mostani gyapjú, hát ez jó gyapjú, csakhát finomságára fele, mind az vót. Ezē mongyák, hogy fēlselymēs.

Racka ēre mifelénk nemigēn vót. Ez a cigája vót. Az ēmút Jugoszlávia dērēkán lētt főkapva a mērinó. Rágyüttek, hogy talán ez a birka jobb kítartást, jobb legelőt kíván, de ēgy kicsikēt több teje van, gyapjúja is jobb, mē ócsóbb vót az a cigája gyapjú, még kevesebb is,

fele gyapjú vót rajta, mind emezén. Hát, ugye, ez vót, osztan keszték kipusztítani a cigája birkát, ára léjjobb még lehet tanáni, de má ere mifelénk nem.

Vótak ere is rackák, emlékszek én! Csak nem ez a subaracka vót. Ez egy ojan durva szőrű vót, az ajja sűrű nekije. Az a hosszú szőrű racka az nem vót erefelé.

*

Annak idejin, amikó én még olyan előhasi fiatalember vótam, akkó én uradalmi juhász vótam. Nagybirtokon. Vótam itten a padéji fődeken egy darabig, ez a híres Hauzërokná. Azokná vótam. Akkó vótam egy jó idejig a – Balog Antalnak hitták. Ez szajányi. Úgy, hogy hát nem sok helén vótam. Egy három helén, ha!

Öt rézcsöngöm vót. A rézcsöngő úgy szót szépen, ha a kolomp beleszót, mélyen.

A számárta fányerég szógát.

Mohol, 1977

Zéltiy Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Ezerkilencszázhétfeli vagyok. Padén születtem. Ott is nyótem fő.

(Csak egyet! Én nagyon anyámék, szóval a szülejim ellenire mēntem férhön. Nem baj az? – Nem? – No, jó van akkó.)

Az én édesapám egy nagy parasztember vót.

Az a Padé falu nem vót ilyen virágzásos, mind most, hát az tényleg egy falu vót. Ésakkó vótak ezek a Kabók, még másik ágon – mongyam a nevüket? – Tëkók, még Gubák, még ehho hasonlók, mind olyan egyivásúak:

– Ennyi földem van!

– Ennyi lovam van!

És ezek egymással dacótak.

Az én nagyapám, az édesapámnak az apja (úgy hitták, hogy Kabók Mihály), ebbe a községbe kilenc évig egymás után bíróviselt ember vót. Padén.

*

Tuggya, úgy vót az akkó a régi szokásba, hogy mikó például kiütött a világháború, a tizennégyes világháború, akkó, ugye, mind elmöntenek az emberek. Mind. Akkor az én nagyapám, a másik, az édesanyámnak az apja – ugye a föld megvót, emberek nem vótak – akkó:

– A mönyecskék a kocsira!

Osztakkó möntenek kapáni, aratni, ami vót. Vitte a nagytata. Hatot. Mindēn kocsin. Mer mönyecske vót őt, még egy lányuk vót, az édesanyám. A négy fiú mind katona vót.

Akkó mindōn családná vót gyerök. Mink például vótunk négyen testvérök, de ügöncsak minnyájinak három-négy mög őt-hat. És képzejjük-ē esztet a maji időhön számítva. (Mán komolyan mondom!) Hogy birtunk mink annyi gyerökök . . . Nem írigyköttünk, nem veszeköttünk, az az egy szülénkel? Mer mink szülémnek tisztötük. Az vót velünk. Apó vitte, kivitte a munkásokat, mink még ővele vótunk.

Akkó ű főzött szegénkém, mire gyűttek. Mittudomén, csakugyan, egy nagy tál – most ez vót, most az, most bab vót, most krumplic vót, s akkó lehetőleg mink gyerékék kaptunk előbb énni. Hamarébb. Mikó azok hazagyűttek, akkor ugyé amellik szoptatott, az mingyár szoptatott, többi még akkor – rakták lē a tányért, zsákokat léterigették, akkó oszt lē a nagyedényt, körűűték (aki odafért, az öregjei), akkó a fiatalabbak mög egy kicsit férű, ugyé, a gangnak vót olyan kis lépcsője, olyan egy tégla magos, akkó oda! Szűttek, oszt akkó űtek fēre.

Gyerékék má nem nagyon csirimpótunk, mer má akkó mégvacsorátunk. Mer mindég vacsora vót. Mire má kétűnk vóna rēgge, azok má kűnt a földbe ēgyet fordűtak. Akárha, vagy űgy lēhet, kettőt is. Mer akkó nem űgy dógosztak, mind most, most hattű kettőig! Mikó viradt, és még majd űgy vót, még láttak! Addig dógosztak.

Ēs ēgyeztek! A család is, még mink, gyerékék is! Aztán én, mikó má én nagyobb vótam, hogy én a három kistestvērőmet birtam, akkó vót, hogyha űk má mögmonták rēggē, hogy most eztmēgezt a darabot végezzűk, akkor, ugyé, hát mán csak emōntűnk haza. Akkó én mint nagyobb mēgmōsdattam űket, ahogy! – Hát a maiakhon képest, ajjaj! Lábukat is, oszt akkó mink lēfekűttűnk.

Bizon, mikó esső vót, abba zidőbe az idősebbek, a gyerékék mind mesztálláb jártak. Akkor ugyé mikor esőt az esső, valahogy (én nem tudom, nekōm az idő is, űgy teccik, hogy más vót! Komolyan mondom!) No, mikó elát az a nagy esső, olyan meleg vót a víz. Akkó űgy csak a gyerőkök is, hűzgáták fő a maikhon való képest rissz-rossz nadrágokat, s bele a vízbe!

Hát akkó, ugyé, tényleg fűjt a szél, kirepedēzēt a lábűnk. Akkó képzejjék ē! Hát űgy hētkōznap este, ha nem vót űgy esső, hogy mindég a szűlők sokáig vótak, bizon szombaton oszt kaptunk sűrolókefēvel lábmosást. Hát, kérem szépen, a majihon összehasonlítva, hogy micsoda munka vót az?! Most azt a kirepedēsēket, már hát, ugyé, űgy gyűtt ki, hogy teli vót piszokká, azt most sárkefēve . . . Az az ordítás, ami vót a gyerékēkné! . . .

No, ilyenők is előfordűtak. Ilyenők. űgy nevekōdtűnk.

Mink heten vótűnk testvērők. Ēn vótam a legōregebb. Vótűnk, ugyé, három fiű, négy lány. De aztán azē valahogy nem vótűnk mink ennyien rakáson, mer abba régi időbe (nem tudom, tényleg, űgy jött): vagy a kissebbek haltak, vagy a nagyobbak haltak, nem nevelődött annyi. Nem vót annyi azē rakáson. Ōsszessen mink odahaza a szűleimné: én, Rozi, Mihály, Balázs, négyen nyőtűnk fő.

A nagytatának, nem tudom, mennyi főggye vót, de az én ēdősapámnak, mikó hazagyűtt a háborűbű, vót ēgy olyan készűletlen űj háza, akkó az én ēdősanyámnak ōlég vót (má szōva nagytatának, apónak), hogy minket erēndōzűn, nem birt azon javítani. (Nagymamám űgy hittűk: szilēm!) És akkó űgy vót, hogy maj mikó oszt ű hazagyűtt a háborűbű, akkor ű folytatta vóna a házjavítást, kipucolást, de hát jó lēt vóna jó lovak is – akkó az én ēdősapám emōnt szōgáni. űgy gyűtt ki. A zsidōkná. Vót a Sulhóf minálűnk, vót a Hauzēr, vót az a Sári major, mer hát itt mindēnűtt zsidők vótak. S akkó az én apám elmēnt gazdálkodónak. Máma – mit mongyűnk, mi az máma? Olyan upravnik, vagy még főjebb! Mer ő adta a munkát. Dógosztott a kocsisokkal. Ō adta ki a parancsot, ű két fő hajnalba – mer akkó nem vótak gépesítve. U-ugyan! Sok szēgēny kocsisembēr vót, kocsisok vótak, még a gulyás is, mind kēzzel dolgozott.

Akkó ű két fő. Akkó kalapátak – vót olyan nagy fa és azon vót ekevas, és akkó azt verték.

Ű a Hauzerná vót. De vót a Sulhófokná is. Az mēg mingyá Padé alatt ēgy nagy szőlő-birtok vót. De vót nēki két tanyája, osz mink a külsön vótunk. Kint laktunk. És csak onnēn lōtt a ház odahaza rōndözve.

*

Édōsapám járta az iskolát is, abba az időbe jó tanuló vót, de azé pozitív nem tudom, hogy ōk mennyit jártak. Má mikó mink jártunk, má tudom, hogy hat osztály vót a . . . De nem vót kötelező.

Ha mostan sok gyerek vót, és nem tudta, akkó olyan szívest odadták kanásznak, mōg mi! Nem kereste a törvény rajtuk. Hogy csak ēgy iskolát járt, vagy bē sē íratkozott, vagy ehhō hasonló.

*

Az első háború előtti időre nem nagyon emlékszők azonkívül, amit montam. Azt már tudom, mikor – itt van a képje – az édōsapám katona vót, akkor az asszonyok összesződelōckōttek, öten-hatan, és elmōntek a katonákhon. Ott vannak lévőve is. Erdélbe vótak, de különösen nem tudom mōgmondani a falut. Ez a kép Versecōn van lévőve. A képrű tudom.

Elmōntek hozzájuk, osztakkó ott lévőtetkōsztek. Az én apám olyan nagy vót, hogy az édōsanyám állt ō mēg űlt, és tessék mōgnézni, majnem ēgyformák.

A háborúbú arra emlékszők, hogy ōlég nehéz vót, mer nem vót akkó így segítség, mint most, hogy vannak – jajistenēm, ha akkó így lētt vóna, hogy nyóc-tíz gyerekre, hogy annak segēlt (nem is tudom, hogy mondják a mai időbe . . . Gyerēkpōtlék vagy mi?!) Juj, akkó bizon nem kaptak sēmmit sē, és akkó azokat úgy kōllōtt a szülōknek eltartani.

Ēn hétbe születtem, tizennēgybe mēg má kiūtōtt a háború.

Az édōsanyám is rīt, mōg az asszonyok, hogy jaj, hát kiūtōtt a háború, kōll mōnni katonának.

*

A háború végire jobban emlékszők. Az vót nekōm a legnagyobb élményōm, a szüleim után. Az én édōsanyámnak akkó születōtt . . . szóval várandós vót, és én most nem tudom, mi okbú, ha jó jut eszōmbe (mer akkó, ugyē, nagy titok vót, nem tanūták a gyerekēk, sē nem nyilatkosztak előttük, ugyē), az én anyám főkerūt Szōgedbe. Mer akkó ugyē ēgyek vótunk, és ott vót neki a kisbabája. Közbe mikó kiūtōtt a forradalom, háborúnak vége lōtt és forradalom vót, akkó az én apám hazakerūt, és bemōnt Szōgedre az anyám után. Ésakkó ōneki megvótak a rangjai. Mer mikó katona lōtt, akkó ōrvezetō lōtt, asztán tizedōs két csillaggá, asztán szakaszvezetō vót három csillaggá. És ahogy űk sōhajtosztak otthon utánna, én aszt most ē tudom mesēni. Mer mikó ō kihosztá az én anyámat a kórházbú, mer hát forradalom vót, oszt megátak a vonatok, mēg mittudomén, ahogy ōk mesēték, ésakkó vitte a babát az én édōsapám, az anyám mōghát gyōnge vót, még akkó kōllōtt vóna neki feküdni, és mōntek az állomás felé, és csak oda, közbe mōgállították és mind kēssē lēvagdosták néki a csillagjait. Hogy:

– Lēfelé!

Szóval forradalom vót. Ésakkó ők, ahogy meséték, hogy az apám is úgy megijedt, hogy ijedtibbe úgy szorította a gyereket, mer ugye nem is tudta, hogy hogy, ugye kajabátak, énekóték eszt a forradalmi dallokat, mindēn, hoty hát tán a nyakát akarják evágni? Ők ahogy eszt odahaza beszték, eszt nem felejtöttem ē.

Szögedrű úgy hoszta az én apám az édosanyámat haza. Asztán itthon még pihent, mēg fekütt.

Hun lábbuszon gyüttek, mög hun gyalog! Szögedrű.

Utána akkó én kijártam a hat osztályt. Hogy a világgá mi lött, avvā mink nem sokat töröttünk. Hogy háború vót, azé mink möntünk tovább iskolába.

Mög aszt tudom, hogy valahogy a tanítónő nem ilyen vót, mint most. Nekünk köllött mönni röggē nyóc órára és tizenēgyig, akkó délután ēgy órakkó és négy óráig. Mink dél-előtt-délután mēntünk. Őgy tanító vót. Én a hat osztályt kijártam anná zēgyné. Soha nem felejtöm ē. Hogy most az német nő vót, mi vót, úgy hiták hogy Vind Anna. És mind a hat osztályt anná jártam. Hát, én nem dicsérom magam, de azé mivē hogy bukás nekū én a hat osztályt évégesztem, nem lehettem rossz tanuló.

*

Hanem – énnékēm asztán ēccör (de az a háború alatt vót) – úgy fájt a kezem valahogy. Őgy olyan – mámma avval emēnnék a maji gyerekek. Régön hát (nem tudom, mongyam-ē), olyan gilvának nevesztük! Vót itt a kezemön! Kelés. Akkó nem így bántak a dijakokkā. Vót nádpáca. Kettő vagy három, és akkó a férfi gyerekek – ott vót a nagytábla, oda a háta mögē köllött mönni (de komolyan mondom!) és akkó lēvetközött. Szóva lē köllött tolni és aszt a mesztelen popsiját mēgnádpácászták.

Akkó mög mikó pofonoszta, no aszt mögkapta a padba is! Akkó ēgyik alkalomma, mikó gyün a tanító néni, hát valahogy má most pontossan nem jut eszömbe, de bisztossan, hogy hibás vótam, az írásom! . . . Osz nészte. Osztakkó tarcsam a kezem. Amennyit ű kiszabott, annyit beletekert a pácavā. S akkó az ēgyik ütés itten érte eszt a kelés valamit. Ugyē. Hát fájt. Akkó mind gyerek mēglátam, hát még jobban fájt, hogy folyik a vér! Mēg mindēn. De közbe mēg vót keve ésakkó olyan zatyatos vót.

Hát persze nagyon rítam én akkó. (Nem sírtunk, rítottunk.) Osztán maj mikó én emöntem haza – de az apám a háborúba vót – hát, ugyē, csak látta az anyám. Mēghát rítottam mēg mit-tudomén . . . S akkó, hogy mit írhatott az anyám? Írt ēgy levelet. S akkó délután mikó mēntem az iskolába, ő monta hogy eszt tögyem az asztalra.

Hát, ugyē, én úgy csinátam. (Régēbben szöfögdójak vótak a gyerekek.) Zasztara töttem, mikó bēgyün a tanító néni, csöngettek, júj, nem mertünk mögmozdúni! Mindég föl-átunk és montuk:

– Dí-csér-tes-sék a Jē-zus!

Egyhangon. S akkó intött, hogy:

– Lēühettök.

Odamönt, möglátta a levelet. Fölvötte, hát hogy mi vót benne? De az bisztos vót, hogy ki írta. Őgy hogy oszt énnékēm szót. Hát nem olyan nem tudom milyen szavakat, de nem is olyan dicséretēs vót. Valahogy az anyám valószínűleg mögsértette. Ugyē az apám odavót,

ő mög oszt így bánni a gyerökökkē! Jó hogy újra nekēm nem esett és nem pofozott föl. Vagy újra nem kaptam packát a pácáva.

No, így mönt akkor a diákélet.

*

A tata äccēr sē vót itthon.

Hát akkor hogy lett a háború végin a gyerek?

Hát mer űk lēnt vótak a katonákná! Kéccör-háromszor is!

*

Mikó osz vége lett a háborúnak, kesztem kisanagylánkonni. De valahogy úgy vót akkó, hogy vót mikó édosapám hazagyütt, ugyē, hát tényleg nincstelenök vótak, a nagyszülőknek vót itten, apóéknak, úgy édosanyám részirú is mēg a másik részrú is. Föd is! Mōg mindön. De akkó csipisz vót a gyerököknek. Hogy majd oszt osztyuk, mind mámma, hogy ha van, ha nincs, de a gyerekéknek lēgyēn kocsi, autó vagy motorbicikli! Nekünk ha marad, ha nem! Osztakkó ünēkik vót. A gyerekéknek mēg nem vót, ugyē.

Akkó mikó az én apám hazagyütt, akkó ű mingyá nézett helyet, akkó a Sulhófokhon kimöntünk lakni. S akkó, tuggyák, milyen vót az má! Én nem tudom emeséni pontossan, hogy ēgy hónapra ennyi lisztöt kap (ki vót szabva), ennyi szalonnát, sót, kapott hozzá zsírt, és akkó, ugyē, kapott ēgy tehéntartást mēg ēgy disznótartást. Mēg valamennyi baromfi, ais ki vót, hogy mennyi.

Akkó äggyik alkalomma az én apám (hát valahogy bisztossan hogy jó spóróhattak, vagy úgy valahogy lehetett), akkó mēgvót az is, hogy ha a fejős tehének lész bornyúja, akkó csak eddig mēg eddig szabad tartani, tovább nem.

Hát abba a birtokba vót ēgy tyúkász. Az mög csupa baromfiva vergődött. S akkó avva mēgbeszéte az én édosapám, mer hát neki nem vót tēheccsége, nem vót bornyúja, nem vót sēmmije. (Még tán esetleg vízi bornyúja lött vóna!) Akkó mēgäggyesztek, mindön nap kapott az a Lencsi néni, a tyúkásznē ēgy liter tejet. Azé amijé bēmonta, hogy az az üsző az övé.

Sakkó úgy gyarapodott az én apám. Addig két lānc főd, két lānc főd (äggyet nemigēn vött, hogy úgy lēgyēn, tagba!) – de mire ű fōhagyott evve a szögálássá, mög asztán má mögszöröszte a jó lovakat, kocsikat – tizēnnēgy hold fōdig fōhajtotta! Így, ilyen szögálat-tal. No, mög akkó édosanyám is így baromfiva. Tojássá, mög . . . na, így vót.

Mög vót valamennyi, mámma úgy gyün ki, hogy két vagy három kvadrát bosztány. Ez is mēg a bérbe vót. De nekünk odahaza is vót, ahogy vötték. Aszt kiatták, mög rōndöszték, úgyhogy fōgyarapodott tizēnnēgy hód fōdig.

Mikó ű mēgvötte a jó lovakat mēg a kocsit . . .

Tuggya, csinát az én apám olyan gálāndságot valahogy. (De gondolom, mikó hazagyütt a háborúbú, nem birt vóna olyat!) Elmōntek a vásárra. És a két ló eladó sē vót! Kocsi sē eladó vót! Ésakkó valahogy csak érzötte ű a zsebjit, mögteccött neki! – Még az ustor is a kocsin maratt! Az embör lēgyütt, oszt úgy azon a módon mögvásáróta. Mögvötte. A két lovat, a kocsit.

Csinát ű ilyet!

Ésakkó ezután majd fōlhagyott a cselédséggel.

*

Csak ülsz, és nézed a lassan forgó tárcsát a szalaggal a moholi késő estében. S egyszer csak azon kapod magad, hogy tágra meredt szemmel bámulod ugyanazt a pontot, aztán a mesélőre meredsz: „Ezt az esetet ismerem! . . . Honnan is?! . . . Te jó Isten! A másik oldaláról!” Szinte felelőként benned a pillanat játékos örömmel, aztán megnyílnak a régen és mélyen elzárt csapok, gyerekkori arcok, hangok, szagok, ízek tódulnak, csendes mosolyra húzódik a szád, s hagyod, hogy vigyen, mint az augusztusi Tisza, selymesen, lágyan . . .

Igen, a Rezső bácsi! Teljes nevén Marik Rezső, akinek a Nancsi néni, Zenta város egyik hajdani bábasszonya volt a testvérhúga ott a XIX. század végén meg a XX. század legelején, s akinek a neve még felsős gimnazista korodban is fel-felöltött matematikaórán a Heinrich Dódi bácsi (pardon! Tanár úr!) szájából: „Ezt még a Nancsi néni is tudná!” Pedig hol volt már akkor a Nancsi néni! A nevét is csak én tudtam összekötni élő személlyel, akit magam sose láttam már, csak hírét hallottam.

Ez a Rezső bácsi apám anyai nagynénjének a férje volt. Nagyhású, „hírös” ember! – özvegy felesége, a Teréz néni szerint.

Utazó volt. Kereskedelmi utazó. Nagy cégnek dolgozhatott, mert „Egyszer a kitérőből visszatelefonálták neki a vonatot! . . . Mert menni köllött! . . . Oszd tán – egy kicsit elkésített . . .”

Később neki volt az első autója Zentán.

Abban a házban laktak, az Újsor utca meg a Nagytca sarkától egy házzal innen a nyugati oldalon, a néhai „Lieber boltos sarkának srégán átal!” . . . ahol néhány évtized múltán gimnazista diákéveid teltek. Már felsős voltál akkor, az „áldott jó”, nagy testű, gyermektelen nagynéni, a Teréz néni halála után már, aki kisgyerek korodban korán elhalt apai nagyanyád helyett töltötte be az egyik nagymama szerepét, s akinek a nevére is összeszalad a nyál a szádban, mert olyan jó baracklekváros kenyeret nem csináltak sehol máshol a világon, a Franck kávéból csinált tejeskávék fehér pöttyös, piros porcelán bögréjét meg azóta is keresed, vagy négy országra szólóan, hogy gyerekeidnek vegyél olyant – hiába. Mert olyan meleg fogása nem volt életed egyetlen bögréjének sem. (Eltört darabjára is vigyáznál, ha maradt volna belőle . . .)

Érdekes ember lehetett ez a Rezső bácsi!

Mikor összeveszett a szomszédasszonyával (az én koromban kettő is volt ott a szomszéd udvarban!) csak azért vett egy borjút, hogy kiállhasson az udvar közepére, és hangosan szidhassa:

– Piróóós! azanyádbavana jóisten! Mer ügyis agyonütlek éccé! . . .

Mindezt úgy, hogy a „Piroska néni” (anyu muszájítása szerint) a szomszédban biztos hallja.

„Vót a Rezső bátyádnak egy szép, deres fogatja! – Mesélte kuncogva a Teréz néni. – Két almás vasderes. Párban! Sárga fédérés kocsi ba fogva! A hám! Az ülésen a pokróc! Az ustor! Mind úgy válogatva – hogy mutasson! . . .”

Igen, egy szekrényalji fiókban láttam a fényképet egyszer. Nem volt hát nehéz ugyanazt látnom magamban, amit a Teréz néni messze néző szemei láttak ott az oldalra zöld zsinórral kötött nehéz drapériafüggöny előtt, ahol ült az olvasóval a kezében, mert mesélés közben is azt morzsolgatta.

Aztán megint mosolyra szaladt a szája:

„Egy vasárnap, vásár vót éppen . . .”

Akkor évente négy vásár volt Zentán.

„Bëfogott:

– Kimék mán, szétnézék egy kicsit! . . . – Aszongya.

Oszt gyalog gyüött haza! . . .”

Most már hangosan nevetett. Keze alatt mozgott a hasa.

„Mer mikor kiért a vásárba, ott, ugye, sokadalom! Lassítani köllött! Éccércsak egy fiatalembër megfogja a löcs végit, oszt föllép a fűrhécre:

– Embër! Mit kér ezé a fogaté?! Így, ahogy van!

– Nem eladó – szót lë a Rezső bátyád.

Úgy nem is vette előbb komolyan az embërt.

– Nem azt kérdözëm én, hogy eladó-ë, hanem mit kér érte?!

Ërre mán a Rezső bátyád is jobban odanézett. Gondót egy huncutot, mosolygott égyget a bajussza alatt, oszt aszongya:

– Négyezër korona.

Akkó az olyan háromszoros árnak számított.

– Jó – monta a fiatalembër. A Rezső bátyád jobb keze után nyút, oszt csak a tenyeribe csapott!

De a pokrócot së! Az ustort së vót szabad lëvënni! Úgy, ahogy vót! Az lëtt mondvá . . .

Oszt ott mingyá át is irták a passzust.

Oszt a Rezső bátyád mëg azé gyüött haza gyalog, majnem ríva, mer – aszonta – nem bírta vóna ki, hogy űtet az ű lovai hozzák haza, oszt – más gazda fogja a gyëplőt . . .”

A Rezső bácsi halálával tört derékba apád életpályája. 1927-ben érettségizett. Úgy iratkozott be a Szegedi Orvostudományi Egyetemre, hogy – szökve jártak át a határon. A Rezső bácsi pénzelte. S amikor „csak kapta magát, oszt mëghalt”, apád négy lehallgatott szemesztert a velük járó szigorlatokkal hagyott maga után. És hazajött – ügyvéd-bojtárnak . . .

*

A mese másik oldalát úgy hallgatta végig a Zélity család, mintha az lett volna a világ legtermészetesebb dolga. Az egész eset egy mosolygós vállvonás mögé került:

– Csinát ű ilyet! . . .

Mert egy meséből valók vagyunk valamennyien a világnak ezen a táján, s csak a városi gondolkodás mezsgyejéhez szokott szemszögéből nézve tűnik hőkölnivalónak:

– De ennyire?! . . .

*

S akkó aztán, még majd az ő édesapjátú, a Kabók apótú (ez az, aki olyan sokáig bíróviselt embër vót!), attú is kapott földet. Űk vótak hatan testvérék. Ebbe vót két lány. Akkor, ugye, futott nekik föld. Mindën férfi kapott három hold földet. Akkó az én öregapám összehúzta a családot. Majd egy alkalommal, kicsit hamarëbb, hogy most ű elírassa a földeket, és a két lányt majd pénzzé kifizeti, hogy földet në kapjanak, mer az égyyiknek a neve vót az urárú Bódi, a másik Dóka. Nomost úgy vót apó vele, hogy most ennek is ha odaggya azt a bizonyos mennyiségű földet, az má nem lösz Kabók-föld! Hanem az má lësz olyan más. Akkó inkább majd azokat pénzë, a fiúkat mëg földdel, hogy Kabók névën légyën az a föld.

Hát az én apám vót a legidősebb kösztük, akkó az nem égygezött bele. Mēglētt a vita. Az őccse is mingyá . . . mer má mind az eszüket tutták, mikó ű akart hagyatékozni. Az őccse nagyon föllátott, hogy hát „mit akarsz?” Aszonta az én édosapám, hogy „az én két hūgom is kapjon annyit, amit én, hogy később nē lögyön az, hogy sē a szüleinket nē szigygyák, sē minket.

Ebbe maratt az örök-hagyás. Úgyhogy, maj mikó a nagyszülők mēghaltak, mēghalt apónk, akkó nem vót rēndēzve. Asztán rōndōszték. Úgy rōndōszték el, hogy még az én apám kapott három hold földet. No, még a másik is. Hatan vótak testvérék.

*

Gera Klári vót az édosanyám. Azok is gazdák vótak. Azok is vótak hatan. Az én édosanyám vót csak maga lány, öten vótak férfitestvérök. Ezek főnyötek.

Édosanyámékná egy időbe három legény vót még egy lány. Ez négy főlnött vót, aki mēhetett má a bálba. (Most a Gerákrú van szó! Eszt jobban tudom, mer az édosapám, mind férfi nem mesét úgy annyit. Hanem az anyám! Az nekünk is monta, mög a szülémme, mikó égyütt vótak, akkó űk beszélgettek. Akkó errú többet tudok mondani.

És má mikó legényék vótak, akkó az én öregapám olyan valahogy embör lōhetött, hogy nagyon szigorú a majiakhoz képest. Mer má, ahogy hallom az onokáimat, assē kérdēzik, hogy el szabad-ē mēnni?

– Mék!

Hogy mikó gyün haza? Mēg még nem is lēhet mēgkērdēzni, hogy tē, most mikó gyüssz haza?! Émēn, oszt maj mikó hazagyün! De akkó sē szōjjonak hozzá! Hogy hun vótá vagy micsinátá?!

Ahogy monták: az én öregapám olyan faktúrás embör vót. Szerette a gyerekeket. Nagyon csinossak vótak mindig, mongya az anyám, mēg a fényképekrú eszt asztán is láttam. Nagyon szerette a csinossat. De olyan komoly vót, mēg olyan nem is tudom, milyen lēhetett. Az talán nem buta vót, de valahogy úgy gyütt ki.

A tiszta tartásnak mög köllött lönni. De nē meszejjōnek, mikó ű otthon vót! Akkó a szülém má előtte való napokba ērēndēszte, s akkó, mikó apó – mer olyan képviselő vót. (Akkó aszmonták, hogy képviselő. Például űk összemōntek, s akkó döntōttek a falu sorsa felū, no ez vót!) S akkó ű mönt a falu házahon, akkó tutták – (mer mindég abba az időbe kéccē ēttek. A frustok – nem vót akkó rēggeli: frustok. Az mikó mēgvót, akkó ēmōnt a falu házahon. Osztakkó mindig délután két, három, négy óra felé vót a főzés). De ez má előtte való nap ē vót rōndōzve. Akkó tēnyleg úgy vót ám, hogy komaasszony mög szomszédasszony, mēg a másik szomszédasszony, sógorasszony – át! Akkó egyik má hūzd! Kipakóni! Az égyik má meszet, a másik utánna, fūtōttek, hogy meleg lēgyēn, mer abba az időbe az vót a szokás: fehérre meszētek, és a plafon, a pallat, úgy montuk: olyan fényēs lēgyēn! És valóba, olyan fényēs vót a pallatyuk, hogy csudára! Attú vót, hogy meleg vót, gōszt csinátak, és akkó előre meszētek, a másik mēg mingyá arra a nyers meszelésre rá. Őtōttak kemény meszet, a meszelōtt abba beleūtōtték, emezék után csak hūszták és csak fīnyōs lött. Az mönt előre, nem úgy, hogy „majd ha mēgszárad!”. Az csak halatt előre, ez mög utánna és fīnyōsre meszēték.

És mire hazagyütt öregapám, akkorára mán fiktomfertig mindōn rōndbe vót.

Mintha ki sē vót vóna pakóva. Mikó hazamōnt, má mázolás vót mög jó tiszta szag.

– Hát az anyátok fölségít – így káromkodott az én apóm –, hát tik meszeteték?! . . .
Az nagyon jó vót!

*

És a legényék nagyon csinossak vótak. Csinossak vótak.
És szép ingők!

Még: nem szabad vót odahaza vasalni. Nem szabad vót. Hanem akkó az én szülém – az első szomszéggyukba nem vót úgy család, és akkó ott a falon körösztü adott (eszt az én anyám meséjibü tudom) körösztü adott egész zsák csutkát. Mer akkó, ugyë, hát avvá a csutkaparázssa vasátak. S akkó szépen vasát, ugyë.

Má az édösanyám is monta, hogy apó nem ézét arra rá, hogy úk avvá a zsák csutkáival egész héten megfösztek vóna. De nem léhetött vasáni. Elötte nem szabad vót.

És mikó a három legény fölötözött, ugyë, abba a szép ingökbe, mert a fehér vót akkó a fölségös dolog, még a csizmákba!

A házuk úgy vót (még mámma is mégvan), hogy a sarokrá a két ablak az uccára, a másik sarok má a parokja vót nállunk. Az má a főüt vót, a templom arra néz, akkó úk ott elfördütak. A templomba. Mer akkó a templomba mēntek. Majd a kocsma is azon az úton vót. És a sarok felü ő ha odaát, addig az ablakba könyeköt, merd addig nézött utánuk, anynyira élvezött bennük!

És nem szabad vót odahaza vasáni . . .

*

Namostan maj gyün az estéli szórakozás.

Mēnnének a bálba, apó még (aszongya az édösanyám, ő meséte, este sötétbe, olyan szépeket mesét, akkó érdekös vót) mihánt megebédötek vasárnap (me vasárnap körübelü nem délután vót a főzés, mer ugyë nem vótak munkába), mingyá fokta magát, oszt hajcs! el a szomszédba! Ott nem vótak családok és kártyásztak.

No, most mōnnének a bálba, de apó nincs otthon. Akkó fölötösztek, mer ha még asztán gyünnek haza fölötözni, soká lösz! Akkó emōntek oda az ablakra. Édösanyám szót, a többi nem mert beszóni. Csak fülētek.

Ēccörös ablakok vótak, ugyë, hát kihallaccott.

Akkó az édösanyám monta, hotyhát:

– Édösapám! Emōhetünk a bálba?

Akkó nem szót sōmmit.

Akkó vártak egy-két sort.

– Édösapám! Emōhetünk a bálba?

Nem szót.

– Vót – aszongya az édösanyám –, hogy a szomszédasszony (úgy láccik, abba az időbe sē vót mindēhun így, de az én édösanyámnak ilyen vót a helyzete) monta:

– E hát! Persze, hogy! Csak mēnnyetök!

Mer nem mertek ám emōnni.

Akkó vót, mikó aszonta apó – de má akkó beszótak öccő-haccó is. Három legény még egy nagylány! Hogy:

– Majd emöntök a fenébe! Anyátok picsájába!
Többet nem mertek bészóni. Emöntek haza, oszt létvetkőctek.
Éccő mind a máskó, mindég így meγκönyörögték.
Akkó vót, mikó aszmonta ki:

– É, no!

Jaj, de akkó húzd el az ajját!

De mikó möntek hazafelé! Sarkon vót a ház, akkó nagyon divat vót a pad az ablak alatt.
Vót kösztük egy Pisti nevezetű, annak egy kicsit távolabb vót a nagylánnya. Akkó annak má monták:

– Pisti, mēnnyetök má!

Mer hát az egy kicsit el is maratt, hogy haza éccörre éjőnek.

Ha a valamelyik nem ért oda, ha hó vót is, akármí vót, várták, hogy éccörre mōnjőnek bē. Akkó a padon a naggyát mán lēvették, lēhúszták egymás csizmáját és úgy möntek bē a sötétbe. Mēg hódvilág vót. Mēg ha nem is, má tutták, hogy mi hun van, csōndbe, hogy nē-hogy valami zajt csinájjonak.

Azé aszongya édosanyám, másnap má az vót:

– Az anyya fōlségít az ilyen gyerōkōknek! Ezōknek nem parancsol sēnki! Mer kiverik az embōrnek a szemibūl az álmot! Asztán nem bir alunni.

Aszongya édosanyám, való igaz, asztán evvē agyusztáta űket tán egész hétōn. Ilyenēkke.

Akkó a másík alkalommá, mer abba az időbe vót délutáni tánc. És mán mikó a gulyás mönt haza (mer az édosanyám fejt, möntek a tehenek haza, akkó má űnēki odahaza köllött lēnni. De ez mēg is vót mindig. Hogy legalább ō mōnnyōn bē haza hamarēbb a kiskapun), fiktumfertig, a fejšōszék nála, mēgy a tehén bē, hogy ű mēgy az istállōba és fej.

De monta ű a társaságnak, hogy:

– Ereggy, nem táncolunk tovább, mer soká lēsz vége!

Akkó valahogy úgy vót, hogy sok csárdás vót mēg frisses, nem úgy vót, mind most van, hát osztán ahogy táncōnak, ehun gyūn a gulya! Gyūnnek a marhák.

Aszongya édosanyám, úgy mēglükte a táncosát, hogy az nem ért rá, hogy űtet csak-ugyan visszatarcsa, és szalaggy! De mindēgy, a másík uccába, ahogy a szūlémék laktak, ott mēnt a másík csoport tehén.

Mer, ugyē, a falu szélōn a gulyás ēcsapkotta: ez ēre, az āra!

Csak annyira ért a tehén hamarēbb, ahogy apó kinyitotta a kaput, ű bē akart mēnni a tehén mellett, de nem birt, a tehén ment elōtte, ű mēg rōktōn utánna. És akkó mán, aszongya, hogy puff! A fejšō kisszék mán öregapámná vót, apóná, osztakkō úgy fejbe vágta, de, aszongya – többszō eszēmbē jut, mer akkó ezēk a koszorū hajak vótak. Teli vótak hajtūve – hogy hogy is gondót rá! Hogy jó, hogy ez a hajtū nem mēnt a fejibe nēki.

Ilyen helyzet is vót.

*

Mēg mikó mēnyasszony vót szēgény, aszt mindig meséte.

Akkó kesztek olyanok lēnni, a barátnōknē is vótak azok a magas nyakú ruhák. Azé az ing má vót olyan hogy egy kicsikét lēvāgott. De nēki mēg nem lēhetett. Vót az az űjnji nyak rajta . . . Hát mikó fōlōtōszették mēnyasszonynak, mer az ű ruháját is ugyan sokájig őrizgette.

Lila bársony ruhája vót. Oan hosszú szoknya, bő szoknya, mēg oan kis ajja vót a kabátnak. (Most látom mēgint divatok ezek az aljas kabátok.) És akkó ki vót a nyaka. Az inge nyaka. És akkó rít világnak! Mer montam akkó nem sírtak, rítak mēg. Hogy hogy néz ki?!

Akkó segítettek nēki ezek, akik ötöztették, akkó lēgyúrték nēki az inge nyakát, hogy nē lēgyön ki.

Hát, akkó mongya édosanyám, az ēgy hurka vót a nyakán.

Azé rít édosanyám, mer látta másoktú is, hogy nincs mindenütt ilyen szigor . . .

Mēg akkó sötétbe, mindég sötétbe vótak! De aszt is meséte, hogy gondót ú arra, hogy ú eszt a szokást, mindēt itthon hagy. Hogy nem gyútani lámpát, majd csak mikó fekszenek . . . Ésakkó a gyerököknek is . . . Aszongya az én anyám, mikó má estelődött, akkó monták nēkik, mēg má tutta is, lány vót.

Az asztalná soha nem út. Ebédőtek vagy frustokótak, ű mindég át az asztalná. Az édosannya mellett. Mer hogy ha köllött víz, hogy ű talpon lögyön, akkó ű atta az asztalra a vizet, mög aszt, ami köllött. Az öregök űtek. Mēg a legínyek is űtek. A gyerekek a földön, ēgy tálbu ēttek. Űnēki csak állva szabad vót, hogy a többit kiszógájja.

A másik rész mēg úgy vót, hogy az én öregapám, szóval apó, vót ēgy kicsit, hogy – szóval emaratt. Aszongya akkó, mindég űk nem fekűttek, úgy a patkán űtek, osztakkó mán űk hallották, észrevötték, hogy má most kezd kötöszkönni. A szülém valahogy – én is űsmerem, oan kövéres asszony vót, oszt kesergött, ríni nem löhetött – (én nem tudom, az asszonyok mik vótak akkó? Lábszárkapcák? Űgy verték űket. Annyi gyereket hoztak a világra, és azé ütötték, verték).

Űtek a patkán, de mikó a gyerekek észrevötték, aszongya édosanyám, mos má itten baj lész, mer mán úgy mēnt bē is, hogy kötődött. Akkó be a kuckóba rakásra! Ű meg ahogy vetötte lē (vót olyan csizmahúzó kiskutya, hogy lē birja húzni a csizmáját, az a fakutya, vót arra csináva olyan szög. Űgy kiállt, oan négysarkos, hogy az mēgakaggyon). Osz – aszongya – olyan csönd vót olyankó! – Akkó csak mēgfokta a csizmat, lēhúsza, puff, bē a kuckóba a gyerekek közé!

– Az annya fölségit! Mer mind ēgyforma ez!

Aszongya édosanyám, hogy mikó má aszonta, hogy az anyátok fölségit, akkó má ez a legnagyobb mérég! Akkó úgy fētek tülle, hogy . . . Azúta is úgy elcsudákozott az én anyám, mikó nēkünk meséte, hátha valamelyiknek az a csizma a fejit, vagy a homlokát csapta vón mēg!?! . . .

Így vótak a gyerekek.

Estefelé monták a gyerekeknek, bē kő hozni az izét, hogy melegēggyēn. Kēpzejjük ē, mi vót az! Bēvítették a ponyvát, lēterítették a földre, és akkó takarósztak, a másik részive bētakarták űket, mēg ilyen kabát, mēg ilyesmive. A két szülő az ágyon alutt, a gyerekek mēg lēnt. Ami má nagyobb vót, suhanc mēg legíny, az kint az istállóba, ott vótak ágyak, ugyē, a jószágokná.

Na, hogy nevelēttek akkó a gyerekek?! . . .

*

No, akkó az én édosanyámnak vót ēgy legínnye.

Szēgíny mēg mielöttünk is valahogy olyan szēpen beszēt rúlla! Dehát szēgíny fiú vót. Osz ű valahogy nagyon szerette aszt a gyereket, tudom a nevit, mer sokat emlēgette, az vót:

Kadó Feri. Az én édesapám aki lett, ez még a Kabókokbú vót, itt is sok föld vót, a Gerákná is sok föld vót. És az édesanyám mög nem szerette eszt, aki ura is lött neki. Nem szerette. Dehát a szülők így akarták – annak így köllött lenni.

De aszongya nem is vót rá kíváncsi . . . Hét órát mikó harangoszták, a legínnek menni köllött. Akkó az én apám emént, pedig hát korán vót, de ez a gazda gyerek, aki a szülőknek teccett.

Emént.

Az anyja még azé odaát vóna a lánya mellé, tutta ű aszt, hogy „aszt szeretöm, de nem löhet, eszt mög nem szeretöm és ennek köll lönni!” de azé aszt is bosszantotta valami, hogy ű leste eszt a vejkójelöltet: mëgy a sarokig, oszt mikó a kapu bëcsukódott, mëgfordút, oszt mönt emere.

Az anyámnak bë köllött menni, de szülém, valahogy zsëniroszta, hogy nem mëgy haza a Pista, emere emëgy.

De állítólag asztán má ök maguk köszt nevetgették, hogy nem lányhoz mënt ű, de hova a fenébe mënnyën olyan korán haza, emént ere, ahun vótak legény kolégák.

No, akkó az anyámék háza sarkon vót, akkó bënt a nagykaputú arrébb vót egy alsólakás. Istálló vót mëg olyan pëlvás, mëg olyasmi vót akkó. Akkó az én szülém mëggyözödött rulla, hogy a Pista nem mëgy haza, csak a sarokig.

Éggyik este, a szülém kimönt, mögkerüte aszt az izét, és nem is tudom, mire, tán a fejöszekre, valamire fölát, oda a falhon. Ugyë persze a falná is vót, mëg jó magossan, apám mög hát magos embër vót, ott mönt ë, az én szülém mëg csak kinyút, oszt lëvette a kalapot a fejrú.

Akkó képzejjék ë, hogy az borzasztó mëgijett. No, ilyen is történt! Mögfokták.

No, mindëgy, az én anyám csak ehön a gazdáhon mënt. De aszongya az én anyám, hogy ű végigríta az uccát, mëg odahaza ëjje-nappá. Hát amasztat szerette, a Ferit. Nem lehetett. Nem lehetett! Nem úgy, mind a maji időben, vagy még a mi időnkbe is. Hátha, kicsit ere-ara, oszt maj mëgbékünek a szülők! Mind itt is nállunk is történt. De akkó nem lehetett. Szóval nem is mertek tán ellenkëzni.

Akkó mikó esküttek, a templomba mëgesküttek, akkó mingyá közrefokták űket, most a völegényt az ő röggyaji, a mënyasszonyt mëg az övé. Nyomták ám kifelé, a templomajtó felé, mingyán aszt nésték, hogy mellik lép lë a lépcsón, az lësz odahaza a gazda. Hát ő mëg ahogy nem is törödött vele, hogy ki lëgyën a gazda, ki nem. Mëg különben is, ű rá vót erre készüve . . . Mëgmonta ő, hogy holtomig mëg holtodig, oszt mán csak muszájkëppen. Csak rít, rít. Ahogy mögfordútak az oltártul, úgy gondolta, nohát csak nyomjátok, ő mëg az oldaloltárhó emönt, lëterbetyút, oszt imátkozott. Úgyhogy az édesapámat a rokonnyaji mán mind lënyomták a küszöbrú. Az édesanyám mönt. Űtet nem idegësitette, mer nem szerette.

Oszt azé, lássák, hányan vótunk testvérék! . . .

*

Én mán mikó asztán nagylány kesztem lenni, akkó a Sulhóf-tanyán vótunk még. Onnën mindën vasárnap bë köllött menni a misére. Mind ide Moholtú Pëcëlló. Én mán tuttam előre – nem köllött sëhova menni kënyörögni – hogy egyik vasárnap szabad vót menni a bálba, a másikon nem. Az ëggyik vasárnap nem is köllött kéreckënni, a másikon mëg nem is kéreckëttëm, mert tuttam, hogy nem szabad. Ha ű véletlenü nem birt ëgyünni, akkó vót az

én édösapámnak még legény öccse, akkó az. Én láttam, hogy az édösapám minden vasárnap adott neki egy pár fillért, úgyhogy akkó ű engemet évezetett a mulaccságra, a bálba.

Ottan mán én a lányokká . . . mëghát táncótam.

Mikó ű akart hazamënni, akkó nekëm szót, akkó nekëm akármilyen jó kedvem vót, vagy jó táncossaim vótak, akkó nekëm mënni köllött. Akkó ű ekisért szépen haza, de ű visszamönt, oszt az a nagylányáva asztán . . .

Má én mikó rëggë bëmëntem a nagymisére, akkó én mán bënmarattam a nagyszülökné, és akkó onnën délután ē szabad vót mënni a délutáni táncra, de ez mëgtörténhetett mindën vasárnap, de oszt asztán . . . Akkó a délutáni tánc után hazamënni, ha édësanyám hazagyütt a tanyárú, akkó űvele, ha mëg nem gyütt, akkó az „öcsém” vitt.

Hun az anyám gyütt a misére, hun az apánk gyütt velünk a misére. Este nem mëntünk ki. Itt lëfeküttünk és rëggë mëntünk tovább.

Ëggyik alkalommal, a délutáni táncrú én is úgy jártam, hogy iparkottam én haza, de jó vót a társaság. Öten vótunk barátnék. Ëggyik së vót zsidóná, vót valahány lánc vagy hód föld mëg egy kis tanya. A szülök tartották . . . Ezeknek má vót, az én apám mëg tutta hogy maj lësz! Oszt összetartottak.

No, akkó én is így jártam. Táncóni is jó vóna, de a nap má csúszik lëfelé.

Trapp! Mëgyék. De ez a gyerek, aki hát szeretett vóna, mëg én is valahogy pártótam – gyün utánam. De montam:

– Jani, në gyere, mer neköm sijetnëm köll!

Addig részete a fene, csak lassabban halattunk, asztán szalaggy vót ëneköm azon a nagy úton, mee olyan ëgyenös út vót, de mëgkëstem.

Én mëgyék bë, de az én édösapám mán áll a rostélyná, oszt hátra van a keze téve.

Köszönök.

Olyan féloldalt odanézek. Mellette bëmëntem. Ahogy mëntem vóna bë a konyhába, mire elögyütt a keze oszt kancsika vót nálla. Nekem úgy végighúzott a hátamon! Akkó vót annyi idöm, hogy nem bëfelé ugrottam, hanem kifelé.

És nem gyütt az édösanyám utánam!

Akkó én kimëntem a szalmáho így, lëhúzóttam. Persze fájt is, mëg csak rítam, rítam. De munkába jártunk jó arrëbb egy szöllótáblába apámmal ëggyütt. Hát akkorára csak bëmëntem. Hát fő köllene ötözni, mëg mënni kó dógozni rëggë. De húj, akkó mëg nem is virratt, má akkó mëntünk, hogy a másik tanyára bëérjünk, mire a falubú bëérnek a munkások.

De oszt vót egy olyan háromszög ott, az út így is mënt, mëg elkanyarodott oda a zsidó birtokra, oda a kastélyhoz. Az kastélyos vót. És az vót a szégyenplacc. Oda nekünk is oda köllött ërni, mer ott az összes falusi, mëg kanizsai, emërú az adaiak is.

Maj mikó gyüttek ki, az urakbú valamellik – vót egy olyan szëgényebb kösztük, valószínűleg az csak doktor vót. Annak nem vót birtokja, oszt csak úgy nevesztük, hogy doktor. Hát valahogy ügyvéd vót az talán abba az időbe. S az mire osztotta bë a munkásokat, mire a nap kelt föl, akkorára a munkások mind bë vótak osztva, mind. Oszt akkó huszonnégyessivë, huszonötössivë, akinek gyöngëbb vót a munkája, vagy valahogy birta a pallër, akkó az kapott harminc munkást.

Akkorára nekünk is bë köllött mënni messzirú.

Akkó az ëccé kaptam ki a kötëllë, nem is marattam ē többet.

*

Mikó én jártam bálba, akkó az a trombiták vótak. Mámma nem is tudom, hogy is hasonlítánám össze. Mink aszmontuk, hogy polka. S evvë keszték még a táncot. Ez a polka olyan tánc vót, hogy szépen körbe, de nem olyan gyorsan, csak úgy szépen.

No én amikó kezdődött a nóta, akkó a legényék kinn vótak mind az ivóba, mink még abba a nagy táncterembe. Ahogy gyüttünk össze, mink leginkább négyesivë, karikába sétá-
tunk abba a hosszú táncterembe. Mikó gyütték a legényék, még kesztek muzsikáni, akkó mink úgy szépen hátrahúzóttunk a fal felé. Úk még bëgyütték az ajtón, némellik még rëndessen bë së gyütt, hanem akkó amannak a válláná körösztü nészte persze, de mink is úgy nészünk oda! Akkó intött, hogy na, mënyën táncóni.

Vót olyan, hogy nem tuttuk kinézni, visszamatattunk, hogy: én? Akkó intött, hogy të, ha mög nem, akkó intött hogy në! És mikó ki akartak tolni avval a lánnyal, akkó kérdésztük én? Mikó odamönt, aszonta:

– Nem tégöd hitalak!

No, de akkó mingyá szát lë (nem villany égött, vótak olyan dobozok és batri égött benne), akkó az mingyá lëmënt, és vót csimbum! Mer mindën lánynak vagy rokon legényék vótak, vagy vót olyan, hogy ő is szerette vóna, s úgy lehet, hogy annak az is vót a baja, hogy ú is akarta, az nemët mondott, és ilyenëkkë kitolt vele.

Tessék vót olyankó visszaólakonni!

Ennekëm is vót a nagybátyám, akit má montam, hogy legíny vót, annak ëgy baráttya. Szép gyerek vót az, dërék is vót, jó fiú vót, de nem tudott úgy së beszëni, së táncóni, csak úgy lötyögött. Hát ha gyütt ez a Pëtër bëfelé, én má másfelé nésztem. Kicsit odanésztem, ő má intött, akkó ënésztem, akkó mëgin oda, mëgütötte a vállamat. Hát akkó má micsinájjak, akkó elmëntem vele.

Csárdásokat is táncótunk, de aszt leginkább körbe, minnyájan.

Akkó úgy vót kérem szépen, hogy vége vót a nótának:

– Egëssëgödre!

– Egëssëgödre.

Èmöntünk vissza sétáni, úk még kimëntek az ivóba. Otthagytak. Akkó mikó gyütt a másik nóta, akkó má mëgin nésztek, akkó ha olyan gyütt, hogy szerettük vóna, akkó jajaj, de nésztek, hogy most int-ë vagy nem.

Leginkább olyan frissest táncótunk, hogy jó lábna köllött lënni, de nem engettünk. Főkaptak a legényék bennünket, oszt szát a lány, mind a bolondkocsi!

No, ilyen szórakozás vót.

*

Hát az öreggë úgy gyüttünk össze, ilyen zsidó birtokon. Ez juhász legény vót. Az én apám mëg akkó is, úgy mind Sulhófná, ott is gazdálkodó vót. Osztakkó, hát mikó a szülők észrevëtték ëgy kicsit, mer ott is csinátunk olyan durindót kint a tanyán, ugyë. Vót olyan fekvó tambura, összegyütt a fíjatalság.

Vót olyan bál is, hogy a falubú hosztak zenészt, és akkó ők mëgvëtték a bort közössen, mëg vót, aki mérte. Ki mennyit elhasznát, azt írták. Zene mellett.

Ez ilyen batyubálakná is táncos vót, mëg gálánt is vót, nem is vót csúnya, osztán teccött nekëm. Nótás vót, én is az vótam. Az én apámnak a „legnagyobb kedvire” történt az egësz! Kaptam én azë sokat! Akkó asztán az én ëdösanyám csak sajnát, vagy valami, hát mellém át. Nem akarták, mer főd nem vót. Szóval szegénylötték.

Ěgyik alkalommal mink bĕmĕntünk Szentmiklósra, de mán akkó kesztem ěgy kicsit vĕrszĕmet kapni, hogy az ědősanyám mellém át, maj lĕsz ebbű azĕ valami! Lĕfĕnyképeszkĕttünk. Lĕtt nagyítva is. Ez az ěn uram ũt, ěn mĕg átam mellette. Kĕsz vót a kĕp, persze hogy teccött, akkó ō sĕ vót csunya, ěn sĕ ilyen komĕdija fĕle.

Fĕtem ěn, de azĕ próbára kitöttem, hogy ugyan mit szól az apám?

De eszt az anyám látta.

Mikó este gyűtt bĕ az apám, mĕglátta, alighanem ěgy lépĕsbű ott termĕtt az almárijomná, mĕgfokta, de az a fĕnykép ũgy repűt, hogy ha nem lĕtt vóna fal, talán ěszát vóna Padĕra is.

De asztán addig ěre, addig ěra, az lĕtt a vĕge, hogy összeházasetünk.

*

Mĕg lány vótam. Bĕmĕntünk a faluba lakodalomba, de ũgy, hogy az ěn apám, mĕg aki ott vót násznagy, jó ismeretsĕgbe vótak. Ē is mĕntünk hozzá lakodalomba oda. Az ěn uram mĕg – akkó nem ũgy vót, hogy „híjjá párt!” – valahogy gyűtt.

Azelött vót nyírás a juhászokná. Ēmĕnt a gyapjú, valahogy nem fizĕttĕk ki, vagy nem vĕttĕk fű (nem ũgy vót azĕ, hogy ám kűllött a pízĕ! . . .) No oszt pont ezĕn a napon ũ ěmĕnt a piszt fűvĕnni. Mikó gyűtt vissza vonatta, Padĕn lĕszát, oszt ěgyűtt a lakodalmasházhoz. Mindĕn mĕnt ott rĕngyibe, de mikó gyűtt a mĕnyasszonytánc, akkó ũ odaát az asztalhó, oszt akkó monta ám, hogy:

– Kabók Klárájĕ a mĕnyasszony!

– Kabók Klára lĕűtĕti a mĕnyasszonyt!

– Kabók Klára táncol a mĕnyasszonnya!

Hát hogy mennyit hányt ě? Csakhogy a násznagy, ahogy az ědősapám mellett ũt, aszongya:

– Azannya ũristenit ennek a legínynek!

Hát osztán mikó hazamĕnt, mit szótak? Hát vagy gyűtt haza abbű a gyapjúpĕzbű, vagy . . .?

Az ilyen ěnnĕkĕm nagon teccĕtt!

De azĕ a szűleimre nĕzve, akkó a szokás olyan vót, de nem is gondótam vóna arra, hogy mĕgfogjuk ěgymás kezit, oszt jóccakát! Nem. Hát, ugyĕ, rĕdogátam, de hogy ěn ěszőkĕjek, nem is gondótam.

ũtűbb asztán apám is beleĕggyĕzĕtt, de nem vĕtte bĕ sossĕ.

Sosĕ!

Asztán majd az ěcsĕm nűsűt Szenmiklűsrű, ajis olyant vĕtt ě, hogy nem szerette, de gazdag vót.

Ketten vótak testvĕrĕk. Szemiklűson vót a vásár, a mĕnyasszonyos faluba.

Ēmĕntek.

Az ěn uram is birkávā vót, oszt, ugyĕ, mindig mulatgatott. Az ěcsĕm mĕgint vűfĕnyĕs vót, az italt is kicsit szerette, mĕg a sűgura fizĕtűtt, zenĕszĕtek nĕkik, oszt „hűzd el az ajját!” Ugyĕ, a mĕnyasszonyosházná mĕgtűtták, nem teccĕtt.

Akkó mikó ěn másnap hazamĕntem, aszongya az ědősapám, hogy:

– Micsinátak a gyĕrĕkĕk?

De az jobban csak hallgatott, mer az ha idegĕs vót, a lábā fojtĕn járt, mĕg a bajűsszát hűzgáta. Hát ěn mĕg hát micsinájĕk vele, má akkó vót család is, akkó má kesztem ěszhűgűnni, hogy tán ěgy kicsit falnak szalattam, de mindĕgy vót. Vĕdtem.

Az én apám csak addig rászta a térgyit.

Főkét, oszt monta:

– De az annya úristenit a tē Pistádnak!

Még is létt az évállás az öcsémné. Őszerinte csak azé vót. Hogy a Balázs, az öcsém, maga nem is mulatott vóna.

*

Azé csak érezte, hogy nem sok van hátra. Összehít bennünket apám, hogy mégmongya, kijé mellik föld, még mi van hozzá. Eszt mégmonta, hogy a Balázsé lesz a kocsi, ló, takarmány, szóval az ilyesmi mind. A föld még, mégmonta, mennyi az egyönké, mennyi a másónké, a ház még négyfelé megy. Ez a mijenk lesz, de – maj csak ha az anyátok meghal.

Akkó én kérdésztém, hogy:

– Mégis asztán, hogy baj nē légyen, mellik föld lesz melikünké?

Aszonta, hogy:

– Azon mán tik ahogy mégéggyesztök.

Még is monta szépen:

– Mer ha mégtuggya a Balázs, hogy mellik az övé, akkó ű aszt mindig rēndessen munkálja, a mijenket még elhaggya.

Mikó ez mégvót, akkó aszmonta, hogy – a húgomnak nagy baja vót előtte, elszökött, oszt az borzasztó szégyen vót. Énrúllam keszte:

– A Klárának mégbocsájtom, mer előttem csak egy hibája van, hogy nem az én kedvem szerint mēnt férjhez. De esztet mostan mégbocsájtom!

*

Itt Magyarország létt, Padén még elsőbb németék vótak.

Vót az a Hótt-Tisza. Aki vót erdész, avva mink má idejibe is jóba vótunk. Hogy mink ide átjussunk, mink kigyüttünk lakni az erdészlakásba. Padén a ház eladódott, kigyüttünk a birkává. Oda a német katonák is bēgyüttek, vót ott ivás-evés, meg a csendőrök is átgýüttek erú. Ez a Jenő még bácskai vót, a németöknek is vitt még a magyaroknak is, hát át-átgýütünk erre az ódalra is. De csak szökni birtunk.

Nagy létt a vízarádás, hogy én még olyant nem láttam. A Hótt-Tisza teli létt körül, még abbul is kiöntött. A német katonák csak ott birtak portyázni a tótésön. Az egyik csendőr má a mi apánk húgának vót a férje. A víz nagyon gyütt. Két évig kint laktunk, mire át birtunk lógni. A németök nem vették észre, oszt átgýütünk erre a felire. Itt a rokonyok vártak, oszt pakótak ki, asztán újra vissza. Negyvenkettőbe gyüttünk át. Azé én jártam át egy másik padéji embérre, mer a földünk ott vót, szöllönk is vót. Kettősbirtokos igazolvánnya azé át lehetett mēnni. Apánk nem mert átgýünni.

*

Hajják azé az a nagy víz olyan borzasztó eset vót! Gyütt az a nagy víz, hullámozott, mink még, gyerekek, szalattunk elébe. De hideg vót! Január vót? Vagy milyen? Tuggya fene! De január vót tán!

A nyulakat még az őzeket szorította bē oda mihozzánk. Az a ház, ahogy vót, olyan partos helyen vót. Mēntem abba a nagy vízbe, úgy éreztem, úgy nyom vissza a hullám, de csak mēntem. Fōlakatt a nyúl a fára! Vagy nem is hogy fōlakatt, szēginy fōlút, ahogy gyütt a víz a kislefákknak, bokrokknak csak a koronája vót ki, oszt fōlút oda.

Hát mán dehogy hagyom ott aszt a nyulát!

Maj belefűllattam a vízbe, de mēntem a nyúlé. Foktam a fűlüt, oszt hosztam. Még őzeket is. Hogy mi lett velük asztán, tuggya fene! Mink összefogdostuk, gyerekek. Emlékszēk, ahogy szaladosztunk.

Nagy élmény vót az!

Asztán mikō bēfagyott a víz, köllött hajtani a birkákat. Nagy facipőjink vótak. Ott az erdőszelin vót ēgy kis hajlat, abba vót víz, bēfagyott. Nēki az iringálásnak. Néha lē a facipőt oszt mesztálláb. Csűszott mind az istennyila.

Tízéves vótam.

Apó:

Amaz a lányom még, a Klári, átmēnt a Tisza jegin mán akkō is, mikō a jeget is elōntōtte a víz. A jég fōlött is víz vót mán. Ű még csizmába, nótaszōvā átgyalogót.

Adára köllött mēnni valamijé.

Nagyon sok ilyen hánt-vetēt életű ember van még, ilyen, mind én! Oan sokan köröszűestek sokmindēnen . . . Sosē tuggya az embēr, hogy hova jut a végin.

Manóka:

Mikō ide átgűttünk, akkō a nagyvíznek ezen a felin vártak bennünket. Akkō gűttünk bēfelé. Ide gűttünk a szomszédba az uramnak a testvérjühöz lakni. Az a nagy fiunk, akkō kicsi vót. Kifárat. Idegős vót. Egész a moholi komptú, ami fōjjebb esōtt, Adának, onnēt gyalog gűnni ki. Aszongya a gyerek a nagynēnyinek:

– Nem is laknak a nēnyijék sēhunsē!

Mē má sokallotta a mēnēt.

Akkō idejōttünk ējnek idejin, mer má az akkō ē vót rēndēzve, itten kaptunk asztán lakást. Mēnekűtünk, akkō az úgy gűtt ki. A nēmetōktű mēnekűtünk ide. Az uram akkō jobban szētnēzōtt, fōjtatta a juhászatot.

Így alakūt akkō.

No, akkō gűtt a másik változás. Tele vót a világ, hogy mi lōsz, hogy lōsz? De majd azok micšinának! S akkō a nép mēnekűt. Ere a mohoji Gunarasnak. De mink nem mēntünk továb, csak a mohoji Gunarason marattunk. Az egész család mēnt. Hajtottuk a birkákat is.

Apó:

Ēn kint vótam a birkávā ēgy tanyán. A család még nem mertek ēgyedű maranni, kigyűttek hozzám.

Magdi:

Kiszette a kényeret anyám a kemencébú, a duncot még bërakta. A kényeret békötötte egy zsákba. Apó bëgyütt értünk, mer ű kint a tanyán vót, oszt monta, hogy gyünnek az oroszok. Kimëntünk mink is, oszt másnap rëggelig ott vótunk. Akkó mán mënëkút a nép kifele. Messzirú mán nagyon lútek. A vasutat lüték. A magyarok még monták:

– Gyerünk, gyerünk, mer gyünnek az oroszok!

Mënni, csak mënni!

Apó:

Akkó én tuttam egy kopott dülót, rámëntünk.

Magdi:

De nem mëntünk mesze. Bájityék tanyájukig mëntünk ki. Oda mëgin bëmëntünk. A Bájityék tanyájukra.

Emlékszék rá. Apó vezette ki a Bájity gyereknek a lovat a szalma közú. Szóval a szalmába vót bëgyugva, mer hát a magyar katonák evitték vóna. Szalmakazalba bërakták a lovakat. Oszt apó segített kivezetni. Mer monták:

– Segíjjën, Pista bácsi!

Akkó ű aszonta, hogy emén szétnézni, de hát akkó má monták, hogy gyünnek az oroszok, aszt azé mënt ű, várni.

No, akkó ű fölút, akkó mink ott vótunk délig.

Délbe mán nagyon mënt a nép, akkó oszt mink is. Mer akkó az egyik a másikat csak riasztgatta.

Még aszt a szállást is otthagytuk, oszt még kíjebb mëntünk Gunarasba. Ott mëgtelepëtünk, mer ott vannak rokonai apónak. Apó is onnan van lëzärmazva, árú. Akkó ünëki ott vótak az unokatestvérjei. Ott vótunk apó első onokatestvérjéné.

No, de assë felejtëm ë sosë mikó – mennyit köllött morzsóni! Az apja bassza még, egész nap morzsótunk, hogy kapjunk ënni! Olyan hójagok vótak a tenyerëmën! Úgy gondótam sokszó:

– Istenëm, tán nem észék, csak morzsóni në kójjön!

Annyi disznójuk vót, hogy örület! Hát oszt mink még tényleg úgy vótunk, hogy örütünk, hogy kaptunk, vagyis az öregjei! Mink hát gyerekék nem. Mer anyuka is mindig aszt hajtotta, mer apó birkákka vót egész nap kint:

– Örújjeték, hogy kaptok ënni! Morzsóni kó!

Útunk, oszt morzsótunk. Egísz nap az istállóba vótunk. Három gyerek még a mama. Olyan bütykök vótak a kezemën! Sokszó gondótam:

– Istenëm, csak mán rájuk szakanna ezékre a disznókra az ég!

Ez vót egy hétig. Asztán apuka még arrëbb mënt a birkákka legëtetni. Akkó ű bëgyütt mindënnap vagy másnap, hogy mëgnëzze, mi van, hogy van. Akkó mán beszéték, hogy mënnek vissza, mënnek vissza! Micsinájjunk? Hát akkó a két öreg csak mëgbeszéte, hogy nahát mink visszamënyünk, ű marad a birkákná kint. Oszt ha tényleg lehet hazagyünni, akkó ű is gyün haza.

Akkó osztán szépen a három gyerek még anyuka mëgindútunk hazafelé.

Egész úton rít anyuka, rít, hát persze, mink is rítunk mind, gyerekék. Më hát mi lësz apóva ott kint?! Hátakkó mëgbeszétük, hogy hun a lezjó út, hogy hun a járás, oszt ha tényleg

leg haza lehet gyünni, akkó ha hazaértünk, másnap mēnyünk ki én mēg a Klári apónak szóni, hogy gyűjön haza, mer haza lehet gyünni.

Hát még csak gyüttünk Orompartig csak jó vót. Ęgy helēn kint átak ilyen nagy szerbek a kövesút mellett, az út mellett kint. Mikó odaértünk, sokan vótunk má akkó, ahogy gyüttek hazafelé a népek, sok nép vót akkó má, összeverőttek rakásra, osz majdúgy vót, hogy mindēnki örűt, hogy mēnné többen, mer hát mindēnt montak, hogy micsinának, hoccsinának osz fēt a nép.

Odajértünk, oszt tudom, még oda sē értünk ahó a három embērhó, azok átak kint, oszt nészték, hogy micsinálunk.

Az öregjei má messze még:

– Maj köszönjeték ám ezēknek az embērēknek! . . . Köszönjeték ám! Hangossan!

Mikó odaértünk, montuk, hogy (mer aszonták, nem szabad dicsértessēköt köszönni mēg mittudomén hogy mit nem szabad) –, csak tudom, hogy mikó odaértünk, mink, gyērēkēk mēntünk elő, az öreg nép gyütt utānnunk, osz montuk:

– Jó-na-pot kí-vá-nunk!

Aszongya az ēgyik embēr, odanéz:

– Néma visē „jó napot!” – aszongya. – Dobor dán!

Akkó montuk minnyájjan:

– Do-bor-dán!

No akkó montuk ēgyhangúlag, hogy „dobor dán”!

Mēntünk tovább, bēértük Oromparthó, ott vót az Annuskáéknak a tanyájuk. Rengeteg orosz katona vót! Aszongyák:

– Oda bē kő mēnni, az orosz katonák a lányokat maj kiválogassák, osz maj micsinának velük! Micsinájjonak? Vót az Orompart alatt ēgy olyan ér. Az asszonyok a nagyobb lányokat lēvezették a vízbe, összeviszsa bēsározták, bēmajzóták űket, hogy csúnyák lēgyēnek, bēkötötték a fejüket, noosz mikó odaértünk a tanyára, nagy izgalomma, hogy mos kit is visznek el az oroszok? Mikó odaértünk, nem is szótak hozzánk.

No, akkó aszonták:

– Majd a másik tanyán!

De bizon, többē nem is tanakosztunk az úton, űgyhogy gyűttek-mēntek, de ilyen mind ottan – merd ott lē vótak pakóva.

Hanemosz mikó hazaértünk, éhēssek vótunk! Gunaraszú gyalog! Huszonöt kilométerre van tán, osz sē ēnnivaló, sē sēmmi az úton.

– Maj otthon! – aszongya anyuka. – Nem baj, gyērēkēk, tele van a kemence dunccā, ha más nem is lēs – aszongya –, észünk duncot!

Mikó hazaértünk, a gangba – me akkó ilyen kukoricaszedēs vót – ahogy lēsžttük a kukoricát, bē vót a gangba csak űgy űntözve. Szēle fő vót rakva . . .

Mikó hazaértünk, még nagykapunk sē vót! Hogy hun vót a nagykapu, én nem tudom! Mindēn fő vót ētetve. Aszt a kukoricát: mē monták asztán, hogy odaálígatták az oroszok a lovakat a ganghon, oszt annyit ēttek, amennyit csak bírtak. Az a cirkusz, ami ott vót! . . .

Ęgy tēlre takarmány, ami bē vót készítve, mind odavót! Nagy kazal szēna! Osz mivel-hogy ott vót takarmány, odahoszták a lovakat. Mind összemászták a lovak az udvart.

No, csak mikó bēmēntünk a házba! Mindēn . . . az āgynemű nem vót mēg, dunna, párna, olyasmi sēmmi, mindēn ē lētt víve. A szekrényt nészte anyukám, hogy hát – vót nēki staférja. Míngyá az vót az első, hogy nézi a stafért, hát a dunnahajak, olyan kēzimunkás

slingóttak vótak, no, az a slingölés mind megvót, dehát – tán a szomszédasszony monta, hogy lészaggatták kapcának. A slingölés, hát az törte a lábát, hát aszt lészette oszt ehajigáta a végejit a párnáknak, ahogy ki lett varrva a vége, csak a többi részit, a sifonnyát aszt vitte ē. Úgyhogy akármit kerestünk, sēmmit sē tanátunk mēg.

No, majd a duncot! Nézzük! Ugyē, szalattunk a kemencéhön, hát nem vót ott egy megbolondútt dunc sē!!! Még aszt is kiszették!

Akkó kerestük a kácsákat. Vót valamennyi kácsája anyámnak. Majd a kácsák! Hát az még ott vót az ól háta mögött, csak ilyen nagy nyaka vót mēg a feje. Baltáva ahogy lē vótak vagdosva, a fejeik, azok ott vótak, de a kacsák nem vótak sēhun sē.

Vót egy hordó, amibe széttük a cefrét, mer hát Mohojon divat vót a cefreszedés, az mēg televót tisztára bablevessē öntve. Égyre nézēgettük, hogy mikori bab lehet az?! (Éhēssek vótunk kégyetlen!) Aszongya anyuka:

– Nē próbájjatok belüle ēnni, hát tán mán бүdös is!

Persze akkó anyuka rít, akkó mink is rítunk. Mos hova lēgyünk, micsinájjunk?

Emētünk mēgin ehhön a nēnyihön ē, apukának a hűgához, idegyüttünk, hát a sógorom egy kicsit olyan furcsán nézett ránk. Nem is csuda, három gyerek mēg egy asszony odamén sēmmit nēkű, sē ēnnivaló, sēmmit nēkű! Közbe mink is éhēssek vótunk. Anyuka monta nēki, hogy valamit aggyon mán a gyerekeknek ēnni, mer éhēssek. Lēvágott a néni egy-egy darab kēnyeret, mēgsósza, paprikászta – mēg most is a számba van az íze. Az olyan jó esētt! Úgy érēsztem, de mēg bírják mēg egy darabot ēnni! De többet nem kaptunk, csak eszt a darabot.

Hát asztán mán hogy hogy gyütt a főzés? . . . Itt marattunk.

Anyukának régēn vót oan vas kasztró. Elég nagy vót, de én nem is tudom, hogy mire hasznáták. Most utánna két hétre vagy háromra, hát az első szomszédba vót. De aszt arrú tuttuk mēg, hogy vót régēn egy idős bácsi, oszt az ahogy a vas kasztró mēgrepett, mer öntöttvasbű vót, ű mēgpántóta. Úgy kivürű tētetek rá gyürűt, pántot, oszt avva úg mēghúzták. Nohát az ott vót a szomszédba az Ágnēs nēninē. Anyuka kérte, de ű aszonta, hogy dehogy aggya vissza! Hunnan anná, mikó ünēkik is az oroszok ahhelött milyen szép nemtommit evíttek.

Akkó az a liszt, mēg az a zsír is önálluk vót. Azokná az elsőszomszédokná. Akkó anyuka aszt is kérte. No, lisztbű adott vissza az Ágnēs néni, de a zsírt aszt aszonta nem aggya, mer ünēki is az üvėbű köllött főzni annak a sok orosz katonának! Ki aggya mēg az üvėt akkó? Lisztēt úg emlékszėk rá kapott anyuka egy zsákkā vagy hogy . . .

A ruhát? Nem az oroszok vitték aszt ē! Á! Az má, aki gyütt. Az idevalósiak! Mos példájú apónak szenvedése vót, mint juhász embėrnek a szamártartás. Nagyon szép kocsija vót mēg a szamaraknak szijbű vót a szėrszámja. Asztán asztat is egy jó időre rá valaki mēgős-merte. Hát assē nem az oroszokná vót, hanem itt vót Moholon. Asztán mēgtanáta. Mēglátta, de nem is merte kėrni. Olyan embėrnē vót . . .

Úgy jártunk, mind mikó átgyüttünk, nem maratt sēmminck. Éppen sēmminck.

Tele vót az egész gűnya az ágyon tetűvel, mēg bóha, mindēnfélével. Olyan piszkos vót! Akkó má tele vót a falu is a végin ilyen fėrgekke, csak hát – amit evíttek, az nem maratt mēg. Firhang, ugyē, az ablakokrú – mēg mindēn, no! (Akkó nem függőnyök vótak, hanem firhangok.) Csak a csupasza falak marattak. A bútor is jobban mēgmaratt. A szekrėny vót, hogy össze vót firkáva, a bútor az nem vót bántva.

Asztán apuka még kint vót egy hétig. Addig mink itt vótunk, ennek az ő testvérjinek a nyakán. Akkó ű egy hétre rá – nagyon megverték kint. Akkó ű úgy hazagyütt. Ott kint, a birkákná. Hároman. Ű ott kint őrzötte a birkákat, oszt kérdészték, hogy mé van odakint? Mé csavarog? Osz megverték. Akkó ű arra a tanyára, ahun ű tanyázott, behajtott.

Apó:

Errú nem érdemēs . . .

Magdi:

No, akkó ű onnan a tanyárú hazagyütt a birkákka – vót kétszáz darab birkája. Előbb kint vótak, de asztán ű emént ki a birkáké, hazahozta, akkó egy szerb embër aszonta, hogy ű pártfogásba vészi a családöt, de fele birkát nekiaggya. Úgyhogy asztán az lett a vége, hogy ű emént a Vojin bácsihon, hogy a Vojin bácsijé a birka, ű még feles juhássza. Az egész birka oda lett víve, akkó ű még mind juhász őrzötte a birkát, asztán szét köllött osztani. Egy évre rá. Egy évig alighanem ott vót a birkákka, asztán szétosztotta a birkákat. Felit odahat-ta az öregembërnek, a másik felit még ehosza haza.

Apó:

Csúnya mindönt is láttam. Nem érdemēs eszt . . .

Magdi:

Zeé gyütt onnan is jobban haza. Mer mikó együtt akkó bevítettéccaka itten, anyuka hajnalba emént ahhó az öregembërhó, akiné vótak a birkák s akkó monta neki, hogy bevítették.

Akkó az aszonta, hogy nyugottan gyűjjön haza. Ez pont május elsejin vót. Mer én úgy tudom, hogy nem értem fő ésszē, gyerék ésszē, a többi lán mind mēnt a május elsejére, énnékēm még nem lehetett menni, merd a birkákat kő hajtani! . . .

*

Hát akkó maratt az apónak a birkának a fele, akkó nésztek házat, bēnt a nagyuccán, úgy esik, hogy akkó űk aszt megvették. Birkávā vergőttek, pijacra járt anyuka a tejesasszonnyā. Hát elég silányú éltünk, mē én tizenhárom éves vótam – így sokszó mondom – merhát mosmá betegēs vagyok, lánkoromba még sosē vótam beteg – tizenhárom éves vótam, akkó mán mēntem a géphó. Cséplőgépné tizenhárom éves koromba pēlvát még oasmit csinátam. Mindēfelit, mer, ugyē, muszāj vót. Klári beteg vót, öcsém kisgyerek vót, anyuka nem nagyon bírt mozogni, ű vót otthon, még amit a teje ere-ara mēnt. Vót, hogy nyóc hétig is a gépné vótam. Má sokszó úgy érsztem, hogy . . .

Klári beteg vót. Ű vót a legőregebb.

Hát én nem tudom, hogy mi vót ünēki-ē.

Manóka:

Hát úgy vót az . . . Most őszintén mondom. A mi apánk juhász vót. Kifejt, elvitte a tejet, osztakkó majd elmaratt.

Majd úgy vót, hogy délbe gyütt haza a csarnokbú!

– Eriggy!

Köllött dógozni, még kihajtotta a birkát. Osz sokszó, mikó az a havas idő is vót, összehúszta magát, agyonfázott, csak így löhetőtt. Akkó tüdőbajt kapott, akkó Noviszádon lënt vót sugárra. Akkó az valami nagy kezelés vagy mi vót, az a sugár. Akkó tuggya vastag vót neki a nyaka is, akkó öneki azzal a sugárral, állítólag tán az vót, hogy vót neki egy . . . itten a nyakán. Rakásra összesugaraszták. Akkó az – parasztossan – kifakatt. Nem möntünk tovább, nem is lött mondva, még nem is möntünk doktorhó, hogy mosmá aszt majd kipucójják, hanem az szépen lassan kipucolódott.

És mos van is neki egy egész láccatós forradás.

Hát így a tüdőnek vót ennek a lányomnak baja.

Magdi:

Én még dógosztam. Jártam át Bánátba a Sulhófokhó. (Adának körösztü a Sulhóf-birtok van a!) Gyalog möntünk oda minden hajnalba, három órákkó möntünk, mikó főgyütt a nap, mē – hijába gyüttek az oroszok bē, az csak úgy vót akkó még. Napszamosok vótunk, és mire főgyütt a nap, nekünk ott köllött lēnni a szöllőbe.

A többi nem járt napszamba csak én magam. Asztán az is megszünt, mert aszt állami-birtokosították, vagy hogy is mondják. Úgyhogy asztán mán nem möntek innen Bácskárú.

Akkó én is bēmēntem a . . . akkó kezdődött ez a konzervgyár. De még akkó nem vót konzervgyár csak egy nagy magtár vót, oszt egy nagy hordóba tapostuk, lábba tapostuk a káposztát. Csizmákba. Még az uborkát is kézzē raktuk hordóba. Úgyhogy én asztán addig dógosztam, még férhó nem möntem.

Akkó asztán apukájék aszt a házat még mögvették, itt még asztán csak az lētt a vége, hogy nem tuttak fő, életre kēni. Kimēntek Kerek Tóra, oszt ott szógátak. Utóbb mán a Bandi is nagyobb, oszt ais dógozott, gulyások vótak. Marhákná. A birkákat elatta, nem birta. Ötvenkettő-háromba vót.

Akkó ezt a házat mögvették, mögszorították valahogy, akkó osz visszagyüttek, akkó lētt egy kis birka, Bandi még akkó emēnt traktorosnak. Mē akkó kerút fő a Zadruga, osz lehetőtt mēnni traktorostanfolyamra. Mer a Bandi oda bēkerút. Bēmēnt valahogy. Akkó valamilyen „praksza” vót, de hát akkó aszonták „kursz”. Akkó ű asztat ēvégeszte, oszt traktorista lētt a Zadrugába, traktort vezetett.

Osztakkó úgy éldegéltek háromban. Mer mán akkó a Klári is férhó mönt, mán csak háromban marattak.

Manóka:

Apámat – má mindēgy, de szégyēn, hogy nem tudom mögmondani, mikó hat még, az édősanyám még négy évve ezelőtt. Apám a háború előtt halt még. Mikó az oroszok bēgyüttek nem vót mán édősapám mög.

Akkó édősanyám idatta a részt, akkó aszt elattuk, valamennyi agrár is gyütt hozzá, ugyē, akkó osztották a földeket és így, így, így . . .

Fél-fél hold agrárföldet kaptunk fejenkint. Fé hódat családonkint. Öten vótunk.

Az ára kint vót, asztán a földet kicserétük erre a házra ē. Asztat attuk, mer akkó kezdőttek a Zadrugába a tagosítás, oszt házat kaptunk árverésileg érte. Merd ez állami ház vót akkó. Ez a tanya körü, ami vót néhány hold, az maratt vele.

*

A kicsi nem tuggya kimondani, hogy mamuka. Oszt aszongya: manóka. Tatát még akarták így mondani, de ű nem engette, aszonta ű nem zsidó. Így lett apó.

Még ennek, ami van mēnyem, velem szembe is: „mamuka”. Még a szomszédok is.

A Klárinak két gyerēke van. Abbú az ēgyik mos mēnt férhó, a másiknak van az a déd-unokám, aki aszongya: manóka.

A másik lány neve Magdi, 1931-beli. Két fia van, ēgy unokája, az Anikó. Férje Bogdán Sándor. Fiatalabb.

A Bandinak két családgya van.

Mikó úgy összeszalad a család, akkó nem is tudom, milyen boldog vagyok.

Má előre szoktam nekik mondani, hogy most is hogy névnapom gyütt, hogy ēccerre gyűjjönek! Mōg disznóvágáskó, mōg a tatának, ha van névnapja, ilyenkó biztos ēggyütt vagyunk. Van, mikó úgy gyün, hogy ēpp eis gyün, emeis gyün, mind ēggyütt van! Plánē vasárnap. De van csak úgy, hogy most ez gyütt, amaz ēpp emēnt vagy nem birt gyünni.

Apó:

Minállunk az úgy vót, hogy mink ēgyformán szerettük minnyáját, még űk is ēgyformán minket. De viszont itt az én családomba (pedig má most kōzelebb vannak a harminc esztendőhöz, mind a húszhó) még az nem vót, hogy valamellikük összepörötek vóna, vagy nem beszétek ēgymáshó.

Ez a legnagyobb élmény, ha mán család van.

Manóka:

Ezēk ēgymással is összejárnak. Disznóvágáskó . . . Az ēgy fōlségēs családī összejōvetel. Úgy ēggyiknél, mind a másikná is, még minállunk is.

Olyankó hogy hányra terítünk? Akkó itthon van az egész család, onoka, mind. Még akik kint vannak a házbú, mind itt van.

Itt, a szomszédba vót lakodalom. Az ēggyik kislány átszalatt valami szaggatójé. Ott vótak a mijeink is mēghíva. Kérdēzēm a lánt:

– Osz micsinának odaát?

Aszongya:

– Cincognak!

– Ki cincog?

– A három testvér!

Tuggyák milyen jó esett? Mē ki vót a harmadik testvér? A Klára, Magdi még a Bandinak a felesége. A kislány is úgy érészte, hogy a mēnyünk is testvér. Mindha ēdōstestvér vóna.

Zélicity Sándor (1906–1995)

Öregapámra is emlékszēk. Az vót még a Ráday kezibe is! Vót, vót! Magyar embērēk vótak, oszt tizēnkēt esztendőt kollött nekik szógáni az osztrák időbe. Oszhát ez elű ebűjkátak.

No, mikó ebűjkátak, hát tanyára nem akarták bēfoganni, mer ottan mēntek keresni azok a perzekútorok. Emēntek így bujtároknak. Ha valami veszélybe kerűtek, lēhasaltak.

Zélicity Péternek híták.

Vót az mindēn, mindēnfēle. Az apját, azt úgy hallottam, hogy valami malomná agyonverték. Szóval előbb elsőbb megkínózták ezék a . . . úgy, hogy végtire oszt nádszálat körösztyugyugtak neki a fűlin. Oszt akkó öregapám árván nevelēdett így.

Valamék őszik arú Kárpátajjárú vándorótak ere lē. Kárpátajjárú. Anyám, az sokáig őrzött egy levelet, de aranbetús vót. Osztakkó aszmonta a gyerēkēknek is, hogyhát:

– Vigyázzatok rá, erre még lehet szükség!

Aztán a gyerēkēk is, írást nem tuttak, akkó a levél úgy ehányódott, az almáriomba, nem a sifonérba.

Az öreganyám neve Dénes Anna.

No, éccēr aztán férhőmēnt ehho a Pétérhő, öregapámhő. Aszongya neki az ű édesapja:

– Hallod, lányom! Akármit választhattá vóna, nem bántam vóna, csak mé választottá juhászt? Maj sírdogász tē még a börtöny ajtaján!

Még is vót!

Nem lehetett ünēkik, hogy majd emēgyēk falura vagy városra, mer a katonaságtú vótak megszőkve. Szēginyēk bolyongtak. Aztán osztan talán rossz here is tette tán a kezit . . . (vagy jó here! . . .) De bevitték Csantavérre . . .

Mikó má megőregēdett, akkó má beszélgettek!

Hát össze vót kezük-lábuk vasava. Űnálla valahogy nálla vót a budli. Elkeszte a vasat reszeni, vágta a vasat. No, mikó egy mēglátta, mēgsóváta a fejit, de nem szót sēmmit. Hát osztakkó sikerūt neki a vasat avvá a budlibicskáva évágni! Addig dörgöte, hogy évágta!

Ha amaz bir akkorát feszíteni a záron a kúcsa, akkó ű még bir a csizmapatkóva! Még a budlivá lēfeszítette a csizmapatkót is. Kinyitotta a zárat. Akkó osztán mēgindút. Átlépte az őrt, az is szungyikát az ajtóba, merhát, ugyē, az ajtó bē van zárva! Akkó oszt kimēnt.

De napközbe, mikó űtet kiengettek sētáni, akkó oszt mēglátta, hogy mennyi vödör, mēg űstök vannak ott lērakva! Hát majd ű fōmēn annak a tetejire, oszt kiugrik a falon.

Hát oszt mēg is próbákozott ű! De bizony a vödörök edőtek, oszt nagy lárma lett. Mingyá a trombita mēgszólat. Valaki járt! Mēgtaláták, hogy megszőkött egy. De ű még nem kifelé, hanem bēszalatt az istállóba. Mindēnütt keresték!

– Hát elmēnt! Kiugrott!

Evvē vótak.

A lovak előtt, a jászol alatt, a szalmán, ott hallgatott. Éhēn, szomjan.

Szabadkán is vót! Több ízben is. Vót ű társa ennek a Rózsa Sándornak is. A Pétēr.

Vót ünēki kolēgája, az öreg Faragó. (A Kálmánnak az öregapja, mēg az Andrásé.) Aztat itt lüték agyon az Osztrobán a!

Mēglüték, ezt a nyakerit érte a golyó, görcsöt kapott, lēesett a lóru.

Faragó Andrásnak híták.

Az én apám is főnevelēdett a keze alatt. Mindig azt mondta:

– Fiam, csak attú tartsd magadat!

Mindig azt mondta neki, hogy nē bántsd sēnkijét sē, mer tē aztat nem birod ki, amit én kaptam! Hát apám nem is csinát olyasmit. Sēnkivē sē.

Apám alighanem hatvannyócba született.

Harminchatba halt még. Tudom, a Telecskiné laktunk mink akkó. Apó hozta haza kocsi-vá, mer ott lett beteg minálunk. Bélc-savarodása lett. Mire hazaérték, mán még is halt. Hatvannyóc éves vót. Nem vót olyan nagy idős!

Még vonaton nem út sosé!

Zéltly Sándor (1906–1995)

Még öreganyám is őrizte azt az aranypecsétés levelet. De hogy mi vót benne, azt sénkí sē tuggya, merhogy az németű vót . . .

Szóval magyarul nem írtak sēmmit. Egy hivatalos írás magyar nyelvén nem vót! Csak mikó vót az a Vekerle Sándor, az hozta bē a polgári törvényyē a magyar írást.

A zsandárok, csendőrök, akkor osztán a rendőrök még kóstábélok vótak! Akkor osztán lēttek rendőrök, még nagyon sok mindēnféle mások.

Apámék öten vótak. Két lány, még három férfi.

Csak épp az apám vált juhásszá!

A nagybátyám, a Péter bácsi, mikó halt még? Olyan két éve! Kilencvennégy éves vót!

Az én édesapám vót a legöregebb a családba. Az fogta még a juhászbótót öregapám után.

Mink ketten vótunk, juhászok lēttünk. Vótunk öten, de égy az nyócéves korába még halt.

Agyhártagyulladásba.

Még két lány vót.

Sok azt mondja, milyen vót az a pásztorélet! Á, fenét! Most is jobb vóna ottan kint! . . .

Vlasity Károly (1924)

Hogy hunnan gyüttek a Vlasityok erre a tájra, hajja, azt én nem tudom mégmondani.

Öregapámra emlékszék. Muzsikus cigán vót. Úgy is halt még Újvidékén. Gyütt ki a szállodábul, oszt az ajtóba összeesett, oszt ott mingyá még is halt.

Bögös, nagybögös vót.

Ő földvári születésű, még az én apám is. Bácsföldvári születésű.

Apám is zenész vót. Ő is ugyan nagybögön játszott. Sokáig.

Öreganyámat én nem ősmertem. Mer esztet mán, akit mink mégősmertünk, ez mán másodík felesége vót öregapámnak. Apám édesannyát nem ősmertem. Henem má őnēki a nevelőannyát ősmertem csak. De ahogy úgy gyerekfejje emlékszék rá, az is úgy valami cigánykeverék vót.

Ilyen valami lēhettem, mint az én unokám most, négy-öt éves mikó még halt apám édesanyja. De azé emlékszék rá.

Apám Imre vót. Első felesége Toldi Piros vót. De mán mi a másik feleségítű vagyunk négyen testvérék. Édesanyám Tubicsák Cecília. Él még.

Apám mán itt Moholon muzsikát. Bögös vót az is, mondom. Sokáig. Ahogy én emlékszék rá, elsőbb a Halász Fercsi vót mint primás, náluk, aztán a Bacsí Sanyi vót – hát jobban mán aztán majnem olyan úri muzsikusok vótak ezek. Aztán mán az ilyen Szamēkok, még Sulhófok Bánátba, ilyenēknek muzsikátak inkább.

Hegedű prim vót, a többi mind tamburazenekar vót. Csak épp a hegedű vót, a prim.

Van nekem egy féltestvérém. Az is zenész vót már édesapám után. Édesapámnak az első feleségítü való. Úgyhogy a családba ő még édesapám, még önéki az öregapja vót muzsikus.

Csak én születtem botfűlűnek. Csak még az a jó, hogy én beösmérem! De van, aki éröködik a másik felé, hogy én tudom jobban! Oszt az az érdekés, majnem csak ez az egyetlenegy gyerek, aki böggös most, annak van rendés hallása. A többinek egynek sē. Úgy, mind nekem! Két lánytestvér van, azok sē! Egyik sē nem tud! Még két fűtestvér, azok is . . . Egyik sē tud danóni.

Pedig édesanyám is szépen tud danóni.

Mi négyen vagyunk édestestvérek, még még három féltestvér. Heten nyötünk fő, heten, mind a gonoszok éppen!

Vótunk többen. Enelöttem vót még egy kislány, azt tudom, még még aztán miutánunk egy legfiatalabb, az is szintén mēghalt. Úgyhogy mink hatan vótunk édestestvérek, csak kettő ehalt. A második asszontú. Kettő ehalt ebbü.

Édesanyám parasztlány vót. Ide, moholi való születésü.

En má, még minnyáján itt születünk má Moholon. Még amazok a féltestvérek is, az is mind itt született Moholon.

*

Csak böggözésbü tartott apám bennünket. Más munkát nagyon keveset . . . Úgy, hogy má mikor mink ekesztünk dógozni, asztán má vót kocsi, ló, mindēn, akkó mán mink igēn! De ő – vót, mikó elmēnt, mongyuk, így este hat órakkó, oszt valamikó másnap, vagy harmadik nap estefelé került haza.

Lēhet, hogy azé is létünk ilyen botfűlűk, mer mikó ő hazajött, akkó ottan – beszēni nem vót szabad! Akkó ki az utcára mindnyáján, oszt ott hallgass! Az udvarba is. Ha ētté, akkó az udvar háta mēgētt, hogy nehogy a kanál csörrenjēn, hogy fölébreggyēn.

Annyira ébren aludt, hogy bē kollött mindēnt sötétōni. Mer egy légy hogyha végigszát véletlenü a szobán, má akkó azon fölébredt.

Még emígy különben nagyon goromba természetü embēr vót.

Klári:

En odakerütem hozzájuk. Eggyik rēggē – hát maj mēnnenk a rétbe. Még hideg vót, össze, vagy tavasszá, nem tudom mán, milyen idōszak vót, csak hideg vót.

No majd anyōsom keresi a nagy vastag bugyiját, nem tanájja sēhun. Eccē kimēn a konyhába, hát mēgtanája, hogy a tata az órát belecsavarta.

Hogy nē kettyēgjēn!

Még az óra kettyégēsítü sē bírt alunni!

*

Károly:

Apám nagyon goromba vót hozzánk! Emēhettünk mink bárhova! Mittudomēn, tánkra, mindēn. De ha ő bējött, bēsžót, hogy:

– Gyerēkēk, főkēni!

Mán akkó kimēnt vissza. Nem várta mēg, hogy mink kelünk vagy nem, kimēnt vissza. Kerüt ēggyet, oszha nem kētünk föl, akkó mán nem szót, akkó amit ért, avvá csapott!

Úgy, hogy mikó feleségemmē összekerütünk, hogy szinte úgy megszoktam az időt főkēni, olyan hirtelen az ágyrú lēugrottam, hogy néha maj kórságossá tētem! Nem tutta ēképzēni olyan sokáig, annyira szokatlan vót neki, hogy olyan gyorsan, tēnyleg, olyan hirtelen ugrottam ki az ágybú.

Ha csak ēccē szót, többet nem szót! Ha székēt! Amit ért a szobába, azt vágta oda.

Aztán mán, mikó a gyerekek birtak dógózni, aztán mán ű nagyon hajtott a dologra. De még nem birtak, ű csak muzsikát, a gyerekek még hallgassanak!

*

Ēn vótam a legidőssebb. Még nem is vótam tizenegy éves. Nyócéves vótam. Itt vót űneki ēgy őccse. Olyan cigány sūtőgető vót. Aztán ű ēkerūt Becsére. De itt vót neki főgygye. Vót olyan ēgy lānc körű.

Noakkó aztán mink kesztük aszt munkáni.

Nomost mink kint az Oromparton mēgraktuk kukoricáva a kocsit, mivē feles vót, oszt onnan köröszttű, neki, Becsének!

Ēn hajtottam magam. Oszt aztán vissza.

Ūgyszintēn a szārat. Fōlső tehērre! Kint az Oromparton raktuk, oszt köröszttű, neki Becsének!

No, avvā jártam jó! Vót az a vámkapu még akkó a!

Idatták űk a vámpízt, de túllem gyerektű sosē kérték! Kiafene gondóta vóna, hogy egisz hunnan gyüvők!

Noakkó visszafelé – hát cukrot nem nagyon ēttünk mink! – No akkó én azon mindég vētem cukrot, hogy bírjunk ēnni.

Sosē nem kérték túllem a vámpízt!

A régi Jugoszláviába vót az a vámkapu.

*

Vótam én szāntani, kapáni . . .

No, de most abba zuccába a gyerekek nagyobb része mán mind szógát a tanyán. Ki ēre, ki āra. Hát akkó mán, ha azok mēgēlnek, én is!

Nooszt ēccē, telt-mút az idő, hát én is emék szógáni.

El is ēggyeztek. Jó van, maj kimék. Mēg is ēggyeztek a gazdáva, vasárnap délután kivitt.

Hátoszt mingyá, ahogy kiértünk, vacsorázunk, osz:

– Gyerünk, legíny, ki az istállóba!

No, jó van, nem fētem, merhāt itthon nem aluttunk az istállóba, az igaz, dehāt gyüttünk ējje még nappā is. Henem rēggē, mikó elibem vészēm a disznókat, kihajtom a tallóra, gyüttek a többi kanászgyerekek is.

– Ugyē – aszongya –, nem fész tē ettű zasszontú?!

Mondom:

– Mijjé? . . .

– Hāt tudod tē, hogy ez boszorkány? Mán hány gyerek vót nála! Osz mind mēgēgette! Mēg így, mēg úgy csināt velük . . .

Az annya istókjāt, micšinájjak? Szēpen én otthattam a tallón a disznókat, mēgfogtam a nagyútat oszt – irány hazafelé!

Hát, hogy mi lett a disznókka, még mai napig sē tudom, de én a gazdasszonnyā sē tanákoztam azúta. Henem tudom, mikó hazaértem, aszongya apám:

– No, gyerek, az ollót nem vitted, oszt mégis ēnyírtad a hónapot?!

– Há – mondom –, hajja! Aszongyák, hogy az boszorkány! Mán hány gyerekét mēgégetett mēg mittudoménmit . . .

– No látod?! – aszongya. – Jobb lesz nekēd itthon, nem kő nekēd mēnni szógáni! . . .

Akkó mán fogtak feles fődeket, harmadossakat, mindēn.

*

Tizēnēggy éves vótam, akkó vágtam rēndre búzát.

Vót ēgy borbélymestēr. Annā szoktunk nyíratkozni mink is mēg apám is mindég. Osz közvetlenū fődszomszédunk vót.

De apám nem vót otthon. Akkó még ű haza sē ért mán, mikó mink kimēntünk. Akkó má mink a kötelet is magunk csinátuk. Saját magunk. Árēndās földōn.

Noosztán mēgvótak a kötelek, ēkezdünk kaszáni. Mink is, mēg az a szomszéd borbély is. Ęgyszē úgy aszongya:

– Hallod, gyerek! Nem lesz ez korán még tēnekēd?

– Hát nem – mondom –, nem vészēm észre, hogy nehéz!

De ű nézi, hogy olyan könnyen csapok.

Aszongya:

– Add mán ide azt a kaszát, maj mēgpróbálom!

Persze, hát ű mind borbémestēr a borotvát tutta fenni, a kaszát nem tutta kalapáni. (Nohogy akkó még én sē tuttam! Apám kalapáta mēg mindég elōtte való nap.)

Nooszt, úgy mēgfogja, mind az űvēvē, oszt nagyot csapott! Teljessen körűfordút a kaszáva. Merd ahogy ű évágta a búzát, a nagy lendületű körűfordút.

– Há-á-á! – aszongya. – Gyerék! Hát evvē könnyű kaszáni, ha ilyen jó a kasza! . . .

No, de aztán mán én kesztem kalapáni.

Akkó idatta apám az űllót, kalapácsot, oszt lēūt így mellēm.

– No így, mēg úgy kő kalapáni!

No, akkó hát véletlenū, óhatatlan, hogy az embēr a sarkávā nē űssōn a kaszára a kalapácsā.

De ű mindég figyelte.

Akkó nem szót, csak mikó a sarkávā űtöttem, akkó mán: csatt!

– A szencségit az anyádnak! Nem montam, hogy avvā nem szabad űtni!? Nem látod, hogy ottan mán csipkēs?

Hát akkó az embēr, addig-addig, hogy vigyázott, hogy tēnleg pontossan űssōn rá.

Osz mire mēgtanútam, akkorára má mēg is nōsűtem.

Negyvennyōc, oktōber hatodikán eskűttünk. Ősszē lesz harminckēt éve.

*

Hát ebbe a Zēlity családba én sē nem tudom, hogy hogy kerűtem bele . . . Járt ott a gyēpsonon kint mindég, oszt ott fodbaloztunk. – Hát olyan szép fekete lány vót, mondom: biztos, hogy olyan cigánkeverék ű is! Osztakkó addig ēre, addig āra, hogy szóba ēgyeledtünk vele.

No, vót, mikó éccé ekezdött mindönt visszadobáni! . . . Hogy nem köll így, nem köll úgy! De oszt az annya erős lábón át, oszt nem engette nëki, osz má sokszó montam nëki, hogy jó járt, hogy ide kerűt, mer máskëpp nem mënne ű ẽre-ãra ẽnekõgetni, lëhet hogy nem engenné az ura. Aszondaná nëki, hogy:

– Nem szabad, csak itthon lëgyé!

Klári:

Mer én sokat õrzõttem a birkákat, oszt a nap sûtött. Ẽngem mëg mindëg fogott a nap! . . . Hát azé vótam fekete.

Károly:

Valóba, mink ott kint, ott annyi vót a gyerekek, hogy az borzasztó! Ott abba házba, ahol most vótunk, a Sándor bátyáná, ott hát fiúgyerek vót! Akkó minálunk mëgin négy mëg három, mëgin heten vótunk! Osztakkó hát mi vót akkó? Tënleg, ez a laptázás, botoslabdázás, mëg fudbalozás, szóval átlag ott a gyëpsorná vótunk mindëg. Űk mëg kint laktak ott arább, a nagynënye mëg itt lakott. Persze, ű akkó sűrűn járt ide-oda, osztakkó hát addig-addig, hogy . . .

Klári:

Mëg aztán, ahogy tẽ kint jártá az állomásra . . .

Károly:

Mer vótam én póstás is. Így, levélhordó. Mikó a Ceglédi beteg vót. Így a faluba. De valóságba mink postakocsisok vótunk. Így az állomásra hordoztuk a póstát bẽ mëg ki. Az állomásra mindig. Kocsivá. Oszt ott vitt el az útunk ueilõttük.

Ez a családnak a kocsija vót mëg. Mer mikó má mink nagyobbak kesztünk lënni, akkó apám vëtt kocsit-lovat, kettõt is, osztakkó – szántani, vetni, mindazt má mink csinátuk. Ő nagyon ritkán, mikó kijött, de nem . . .

A régi Jügóba kesztük mink esztet el.

Akkó mikó a magyarok bëjõttek, akkó opët-újba ekesztük. Persze, mer a pézt szállítoták mindën hétën, akkó ẽppen Szegedre föl.

De mán olyankó nëkünk jelentëtték, hogy két csendõr jön majd a kocsival kifelé. Hát.

Hát ẽbirtunk vóna mink mënni a kövesúton is! Ki. Dehát muszáj ẽre elmënni nëkëm . . . Akkó, ugyë, a nyári útra lëfordútam – nem vót szabad nëkik, a csendõröknek elhagyni a kocsit, a koci után köllött gyünni.

Há nem nagyon szaladt a ló, csak úgy tipëgettem. Persze rúgta a port anná jobban, mentű lassabban mënt!

A csendõrök utánam lóháton. A koci után. Oszt mindaddig ott vótak, mëg a vonat el nem mënt. Akkó mikó a vonat bëért, akkó a fõnök fölatta a pësz, akkó a vonat elmënt.

No, akkó mikó a vonat elmënt, aszongya az ẽggyik:

– Isten bassza magát mëg! – aszongya. – Hát nem tud maga máshol hajtani? A kövesúton? Mondom:

– Nézze! Nem bírjuk! Nem gyõzzük a lovakat vasáni, mind lëkopik a lába. Muszáj itten . . .

– De legalább akkor, mikor mink jövünk! – aszongya. – Mind leporoz bennünket!

– Há – mondom –, kicsinájjunk?! Nem téhetünk rúlla sēmmit. Erre muszáj mēnni . . .

A mi szürkénk olyan jó ló vót, hogy bēvitte a póstát, akkóott ēcsaptam, lōcsre akasztotam a gyēplūt, én ēmēntem ōhozzájuk, ū mēg hazamēnt a kocsiivā.

De valóba úgy vót! Oszt rēgge két vonatot tēttünk mēg, mēg este. Oszt azt a két vonatot mēg mēg nem tēttük, ha valamōre el akarta hajtani az embēr, azt úgy kōllōtt ustorozni, hogy a másik útra lē birja tereni. Aztán mikó a két vonatot ū mēgtette, akkó akārhunnan ēkūdhetta haza. Nyugodtan. Az fogta a jobb ōdalt, oszt sē kocsinak sē másnak sēmmit nem akadályozott.

De hánszó vót az úgy, hogy csak a ló maga mēnt!

*

A meséket – ēgyrészt, mind ahogy montam mán, ott, ahun a Sándor bāttya lakik most, az a ház ēgy öreg bācsijé vót. (Nougyan akkó nem vót mēg olyan túl öreg.) Nagy István bācsinak hitták. Hét csalággya vót nēki. Ez olyan ezērmestērféle vót. De nagyon szerette a gyerekēket!

Akkó úgy este mink kiūtünk oda sarokra, a falu szélire, akkó körūūtünk rajta, akkó oszt ū mesēgette esztet, mind.

Mēg anyāmtú is tanútam. Ezēket a cigānmeséket.

Aztán én az ēnyimeimeknek, mēg a Bandi kislányainak is mesēgettem.

Akkó én kitanátam valamit. Olyan „prōbamese” vót. Tutták, hogy nem igaz! . . .

– De azé, sōgor, mesējje!

Lēattam nēkik, hogy van két elefāntom.

– De hun vannak?

– Hāt āra vannak! Vásáron. (Mēg mittudomén . . .) Szēdik a pénzt.

– Hāt mi lēs velük a télēn?

– Hāt hazahozom, oszt fōrakom a pallásra ūket.

De ezēket hánszó emesētették velem?! Mán mikó nagyobbak is vótak:

– Sōgor! Mesējjen! Tudom, hogy nem igaz, de én úgy szeretēm hallgatni!

*

Most kint dōgozok a PIK Halászba. Parkba. Most könnyű a munkám. Úgyhogy kaszāni sē nem kaszālunk kézzē mosmán, csak géppē. Csak ēpp, hogy a fa tūviket asztat szēggyük lē.

Könn्यू munkám van.

De nagyon sok mesét ēfelejtettem ám! . . .

Mohol, 1980

Zélity István

Zélity Istvánné Kabók Klára

Zélity András és Ülvöcki Margit

Zélity Sándor

Vlašić Károly

Vlasity Károlyné Zélity Klára

*Zéltity Istvánné Kabók Klára, Vlasity Károlyné Zéltity Klára
és Zéltity Andrásné Ülvöckí Margit egyik leányával*

*Zéltity Sándor, Zéltity Istvánné Kabók Klára,
Vlasity Károlyné Zéltity Klára és Vlasity Károly*

A GYEREKKOR JÁTÉKAI

1.
CIRÓKA, MARÓKA

A kicsinek úgy az arcát símogattuk:

Ci - ró - ka,
Ma - ró - ka,
Mit főz - té?
Hu - si - kát!

Mi - vel? Bab - bal!

Léhet, hogy vót még hozzá más is . . .
Még akkó:

2.
ÁLL A BABA, ÁLL

Áll a ba - ba, áll!

Is - ten - ké - nek áll! . . .

3.
JÁR A BABA, JÁR

Még aztán utánna: Jár a baba, jár!
Mint a kismadár!

Mikó má kesztük tanítani! De én bővebbet nem csinátam! . . .

4.
CSIP-CSIP, CSÓKA

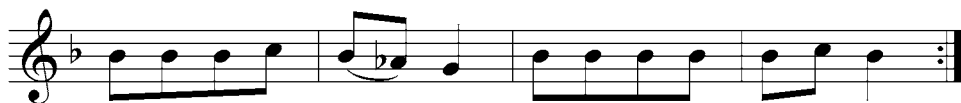
Csip - csip, csó - ka,
Vak var - júcs - ka,
Jó volt - e a
Kis - fi - úcs - ka?
Ha jó volt a
Kis - fi - úcs - ka,
Ma - radj ná - lunk,
Vak var - júcs - ka! . . .

Na így montuk mink!

5.
GÓLYA, GYÓLYA, GILICE

Vlasityné Zéltity Klára

Szi - tát kö - tö - get - ni! Mi - nek az a szi - tács - ka?
Kor - pát szi - tá - gat - ni! Mi - nek az a kor - pács - ka?
Disz - nót hiz - lal - gat - ni! Mi - nek az a disz - nócs - ka?
Há - jat szé - dē - get - ni! Mi - nek az a há - jacs - ka?
Ko - csit ke - nyē - get - ni! Mi - nek az a ko - csics - ka?

Szé - nács - kát, szal - mács - kát, Ősz - sze - hor - do - gat - ni!

Var.:

Vlasity Károly:

5/1.

GÓLYA, GÓLYA, GILICE

Fődet hordogáni,
Kocsmát építeni,

... Minek az a kocsicska?
Minek az a fődecske?
Minek az a kocsmácska?

Lá - nyo - kat, le - gí - nyē - ket Be - le - csa - lo - gat - ni!

6.

GÓLYA, GÓLYA, GILICE

Zéltý Klára (1928–1996)

Gó - lya, gó - lya, gi - li - ce,

Mit vi - szel a szád - ba?

Szó - röcs - két, bő - röcs - két!

Mi - nek az a sző - röcs - ke? Szi - tát kö - tö - get - ni!
Mi - nek az a szi - tács - ka? Kor - pát szi - tá - gat - ni!
Mi - nek az a kor - pács - ka? Disz - nót hiz - lal - gat - ni!
Mi - nek az a disz - nócs - ka? Há - jat csi - ná - gat - ni!
Mi - nek az a há - jacs - ka? Ko - csit ke - nē - get - ni!
Mi - nek az a ko - csics - ka? Fő - det hor - do - gat - ni!
(szal - mát)
Mi - nek az a szal - mács - ka? Csár - dát csi - ná - gat - ni!
Mi - nek az a csár - dács - ka?

Lá - nyo - kat, le - gé - nyē - ket be - le - csa - lo - gat - ni!

7. GÓLYÁT LÁTOK

Gó - lyát lá - tok,
Szep - lőt há - nyok! ...

(Úgy símogatták az arcukat.)

8. GÓLYA, GÓLYA, VASLAPÁT

Gó - lya, gó - lya, vas - la - pát,
Hoz - zál ne - kem kis - ba - bát!

Ket - tőt vagy há - ro - mat,
A - meny - nyit a - kar - tok! ...

9.
MEZTELEN GÓLYA

Mez - te - len gó - nya,
Csíp - jon még a bó - ha!

10.

Károly:

Még amikor meglátta az első gólyát az ember, akkó szalanni kő, hogy friss légyen egész évbe, még hemperegni, hogy ne fájjon a döréka!

Zelső gólyát, ha meglátta! . . .

Érdekös vót nézni, mikó kapáláskó szétszalattak! Még gurútak! Hemperegtek, hogy ne fájjon a dörékuk!

Klári:

Én még úgy tudom, hogy elősszó, mikó zörög az ég, akkó kő gurúni! Akkó nem fáj a döréka!

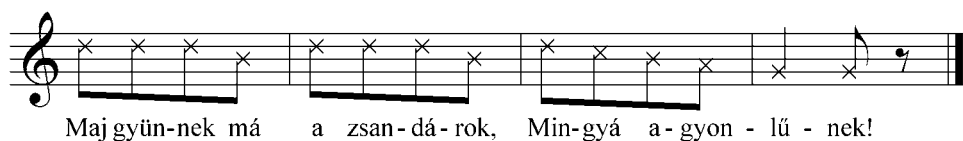
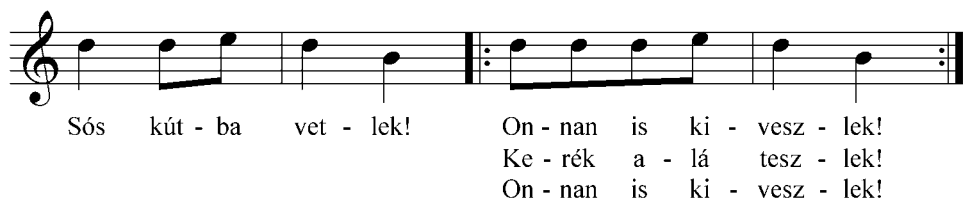
Hát! Még ha szürke lovat lát, kettőt, akkó meglátta a szeretőjit. Még ha asszony a kocsis, akkó szél lëssz . . .

11.
KATICABOGÁRKA

Ka - ti - ca - bo - gár - ka!
Szájj el! A - pó - ka - lap - já - ra!

Ezt csak úgy rámontuk, mikó kimëntünk a határba heréjé, oszt tanátunk katicabogarát. De különben még hogy is vót?

12.
SZÁJJ EL, SZÁJJ EL

Mikó akármére vitte a ganét, vagy bármit, mer a batya dógozott, de ő is ilyen könnyebb dógot csinát, kint vótunk a határba, kiméntünk, fogtunk katicabogarat, akkó montuk.

Ugye a cserebogár is estefelé szát! Szép vót a naplēmēnte – mink szalattunk utánna, de sē nem montunk sēmmit, sē nem csinátunk vele sēmmit. Mēgfogtuk, mēg el is engettük.

Jegyzetek:

Szimbolikus üzenetei a sok évszázad végén (napjainkig) a tudat alá húzódtak, s a hét-köznapi emlékezet immár csak az „üres”-nek látszó vázat őrzi. A „sós kút” hüvelyszimbólum volta, s a kerék alá tevés erotikus értelme a szöveg egészének meghatározza a tartalmát: tiltott, rejtett, vagy még pontosabban bújtatott körülmények között esett szerelmi együttlétről van szó. Egyéb variációiban a „Gyűnnek a törökök, Mingyá összetörnek!” sorpár e körülményekre is fényt vet.

13.
HÁNY ZSÁK ÁRPÁD VAN?

Hány zsák ár - pád van, van, van, van?

The musical notation is on a single staff in treble clef. It consists of two measures. The first measure has a whole note on G4 with an 'x' above it, and a half note on G4 with an 'x' above it. The second measure has a half note on G4 with an 'x' above it, and a whole note on G4 with an 'x' above it. There are also 'x' marks above the first and second notes of the second measure.

A gázsér még:

Sok - sok! Sok - sok! Sok - sok! Sok - sok!

The musical notation is on a single staff in treble clef. It consists of four measures, each containing a quarter note on G4, a quarter note on A4, and a quarter rest. The notes are beamed together.

14.
SZEBB A PÁVA

Szebb a páva, mint a pulyka,
Mert a pulyka taknyos orrú,
Rutty a lába, rutty-rutty-rutty!

15.
GUNÁR VAGY-Ë?

Gu - nár vagy - ë? To - jó vagy - ë?

Ha gu - nár vagy, Rázd még a far - kad!

The first musical notation is on a single staff in treble clef with a key signature of one flat. It consists of two measures. The first measure has a whole note on G3, a whole note on A3, and a whole note on B3. The second measure has a whole note on C4, a whole note on D4, and a whole note on E4. The lyrics are 'Gu - nár vagy - ë? To - jó vagy - ë?'.
The second musical notation is on a single staff in treble clef with a key signature of one flat. It consists of two measures. The first measure has a whole note on G3, a whole note on A3, and a whole note on B3. The second measure has a whole note on C4, a whole note on D4, and a whole note on E4. There are 'x' marks above the notes in the second measure. The lyrics are 'Ha gu - nár vagy, Rázd még a far - kad!'.

A kislibának megfogtuk a farkát, osz montuk. Ha megrázta a farkát, akkó biztos gunár!

16.
CSIGA-BIGA, GYERE KI

Csi - ga - bi - ga, gye - re ki,
Ég a há - zad i - de - ki,
Kapsz te - jet, va - jat,
Hó - nap - ra is ma - rad!

Jegyzetek:

A csigabiga, nyilván kinyújtható, aztán visszahúzódó szarva, nyálkás teste miatt, orvostörténeti (szexológiai) szakkönyvek, valamint sok erotikus népdalszöveg szerint is középkori phallosz-jelkép. E kétnyelvű, egész értelmét felfogva (s keletkezési körülményeit átgondolva) mosolyogtató, ám művészi teljesítmény szempontjából nagyszerű szövegben a tej-vaj minek is kellene a növényevő „csigabugának”? . . .

17.
SÜSS FEL, NAP!

$\text{♩} = \text{cca } 112$

Süss fel Nap, Szent György - nap,
Ker-tek a - latt a kis - bá - rány maj meg - fagy!
két

18.
ESIK AZ ESSŐ

♩ = cca 112

E - sik az es - ső, Haj - lik a vesz - sző,

Ha - rag - szik a ka - to - na,

Meg meg - á - zik a lo - va,

Nem néz a nap - ra, Csak a szép lá - nyok - ra.

19.
HINTA BABA, HINTÓ

♩ = 108

Hin - ta ba - ba, hin - tó,

Re - püjj ró - zsa bim - bó,

Ott a to-rony te - te - jé - be
Van egy ü-veg - hin - tó!

Ülj fel a hintóra,
Állj a kerek tóba,
Gyere vissza fehér hattyú,
Csingi-lingi szóra!

*Műköltés, strófikus formája a gyermekdalok világában ritka. Hármashangzat-felbontásos dal-
lammenete és szekvenciás építkezése nyilvánvalóan idegen ihletésű.*

Változat: 600. sz. távolabbról. (Járdányi-függelék: Három akó borom van)

20. HINTA, PALINTA

Hin - ta, pa - lin - ta,
Ré - gi dun - na, kis ka - to - na,
U - gorj a Ti - szá - ba!

Így köröszte tett lábón hintáztatunk. A végire bele köll dobni az ágyba, vagy valahova puhára.

21.
JÁTÉK A SÁRRAL

Sárbú vettünk egy jó marékkā. Akkó azt jó mëggyúrtuk. Akkó csinátunk belüle olyanvalami formát mint egy fánk. Fődhő vágtuk, akkó a vékony része úgy kipukkant, oszt nagyot szót.

Oszt kijé szót nagyobb! Az vót . . .

Montuk:

– Akkorát szójjon, mind öregapám puskája!

Mëg még nagyobb!

Vótak akik tettek bele golyót is. Olyan glikkért sárbú. Háromat is némellik. Hogy az kiszájjon. Mëg köptek bele. Jó vékonyra ki köllött simítani azt a vékony részt, akkó nagyobb szót!

JÁTÉK FÜVEL, VIRÁGGAL

22.

Klári:

Összehajtottuk a fűszálat. De nem is akármelyiket, hanem azt a vadzab . . . Mëgfogtuk, bëtöttük a szánkba, nyálas lett, és ténleg attú maradt olyan, mind ëgy tükör. A fűszál vót a karimája.

Károly:

Kutyatejnek mondják. Mikó azt lëszakítják, olyan tej gyün ki belüle. Mikó avva mëgërintették ezt a tükröt, attú olyan sok színt kapott.

23.

Klári:

A vadmályva levelit mëg fűztük gyöngynek. Mer mindën levëlnek ilyen jó hosszú szára vót. Akkó azt körömmë kilukasztottuk, átfűztük a másik levelet, oszt úgy. Egész hosszúra, nyakunkba akasztottuk, mëg mënyasszonyi koszorút is csinátunk.

Lakodalmaztunk is, mikó gyërëkëk vótunk, nagyon sokat.

24.

Aztán van ez a kikirícs. Az a sárga virág. Az is, mikó az elhullassa a szirmát, akkó van az a fehér . . . az a pöhöl. Néztük, hány évig élünk? Akkó ahányat rá birt fújni, hogy az egész nem szát lë, akkó annyi évet élt.

25.

Károly:

Akkó van ez a másik fajta! . . . Hogy milyen fű, vagy micsoda? . . . Úgy bë vót csavar-gözva! Akkó lëvëttük a szárárú, mëgnyalztuk, oszt:

(Ezt több fajta füvel lehetett játszani! – Burány Béla megjegyzése.)

26.
KASZÁJJ, KASZÁJJ, FÉJJA!

Mire az kiforgott teljesen.
Nem tudom milyen fű vót. A kaszálókon tanátuk.

27.

Klári:

Az a vadóc! Majd úgy néz ki, mind a búzakalász. Azt levettük, kezünkbe tettük, úgy a tenyerünket lent összetettük, oszt dörgöttük a tenyerünk élit előre-hátra:

Mént a kezünkbe. Haladt. Mikó ideért, akkó léesett. A tenyerünk végihó, mikó odaért.

28.

Akkó ezt a vadócot beleállítottuk ide a hüvelykújjunk csuklójának a ráncába. Akkó a másik kezünk élivé rávágtunk a karunkra:

– Így esett lë öregapád a lóru!

Aki ügyessebb vót, jó beleillesztette, nehezebben esett lë.

29.

A bagrénát sokan ették. Az akácfavirágot. Én nem szerettem, de az olyan édesses vót. Én éccé akartam énni, de vót benne egy nagy pók . . .

Károly:

Azt is monták:

– Nő ädd, mer főfűj a pók!

30.

Klári:

Mikó mēnyasszonyoztunk, vót egy kis gangos lány. Mindég ő vót a mēnyasszony. Az lakkozta a körmit. Szelíd ágácfának montuk mink, japán akác, vagy mi! No, annak a terméssivé! Olyan fényés lett tölle a köröm.

31.

Kertisöprü, amikó má zöd. Avvá fogtuk a lipéket. Vártuk űket, és akkó kiátottuk:

LIPE, LIPE, KÓRÉ

Li - pe, li - pe, kó - ré!
Gye - re i - de, gyor - san!
Itt van a szép kó - ré!

Mög ilyen hasonló . . . Kinek mi eszibe jutott.

32.

Akkó bontottuk a pipacsbimbókat:

– Sör-ë, bor-ë, pálinka-ë,
Rózsaszínű pántlika-ë?

Piros vót a sör, rózsaszín a bor, fehér a pálinka. Utánna persze megëttük.

Károly:

– Sör-ë, bor-ë, pálinka-ë?
Köccsön kënyér visszajár-ë?

Mongyuk ezt én montam. Akkó rávágunk a kezünkre a bimbóvā. A másik, ha etanāta, akkó oda köllött neki anni a pipacsot. Az az üvé lett. Akkó aztán egy másik bimbóvā ű kérdēzte . . .

33.

Károly:

– *Fogaggyunk*, ha tik bēmēntēk az ágy alá, én mire háromat füttyentēk, tik kigyüttök!

Aszongyák:

– Nem, osz nem, osz nem!

No, bēmēntek. Én ēggyet füttyentētem, oszt emēntem ki. Mikó szépen bēgyüttem, akkó mēgint. Akkó mēgunták. Kigyüttek.

Mikó láttam, hogy kigyünnek, akkó füttyentētem a harmadikat.

– No lássátok, hogy kigyüttetēk?

– Hát, maga nem füttyüt vóna egész hónapokig! . . .

34.

Mēg fogtunk záptojást. Amík a tyúkrok alatt nem két ki! . . .

Akkó két végivel a két tenyere közē fogattuk valakivel, akit bē lehetett csapni, hogy:

– Fogaggyunk, hogy a két kezeddē nem bírod összenyomni! . . .

Akkó ű próbāta, nem birta tēnyleg! Mink mēg két ódalrú összecsaptuk! . . .

Vót ám szaga neki! . . .

35.

Mēg bībictojássā malmoztunk!

Átszúrtuk egy jó erős szénaszállal a bībictojást úgy hosszāba! Akkó a szénaszāl két végit a két kinyitott tenyere közē állítottuk, hogy a tojās mēg ott lēgyēn a közepin.

Montuk:

– Tarcsad, lē nē essēn!

Akkó úgy mutatóujjal fordítottunk a tojāson körbe:

– Mén a malom! Mén a malom! Mén a malom!

Akkó csak két tenyérre összeüttük két felúrú a kezeit! Persze hogy köztük összeroppant a tojās!

– Mos süssē belüle kalácsot!

Akkó:

36.

MAJ FOGUNK BAGÓT!

Mongyukrá: főküttek ēggyet a pallásra, hogy majd ű hajcsa a baglyot! A másikat mēg odaállítottuk a pallās szājāba, hogy ű maj lesse a pallās szājān, mer máshun kijárat nincs! Majd ottan kiszáll!

Be nē gyugd fő a fejed, mer mēgijed, osz nem mer kiszáni! Osz amikó gyün, tē kapd ē!
Persze, fönt má ki vót kízítve a vödör víz . . .
Addig hajtotta, még odaért, oszt: Suttu! emeztet . . . egy vödör vízzē! Aki várta a bagót!
– Bazmēg! Mēglátott oszt hugyozott a bagó! . . .

37. FOGUNK TÚZOKOT! . . .

Annyit beszétük, hogy „Maj fogunk túzokot! . . .”
– Maj tē emész, ara mēg ara! Tüzesz, mink mēg maj hajcsuk a túzokot! Azok maj odamēnnek a világoshó! . . .
Persze, az mēggyútotta a tüzet, tüzegetett, amazok mēg emēntek haza.
Mikó mán ráunt tüzeni, hát nem gyüvünk, sēhunnan sē! Majd emēnt ű is haza.
Oszt másnap jót nevetgettünk rajta! . . .
Vót aki ottmaradt oszt éjfélíg tüzet! . . . Tüzegetett, hogy maj mén a túzok! Dehát nem mēnt a túzok.

38. MESÉJJÜNK!

Akkó mikó nyösztettek hogy meséjjünk!

Károly:

Mese, mese / mátká! /
Fekete ma- / dárka! /
Úri bunda, / kopasz kutya. /
Bújj a vala- / gába!

39.

Klári:

Nomos meséjjeték tik!

Akkó én hallgattam, néztem rá, mosolyogtam, aztán montam nēki, hogy:

Mese, mese, / mákos! /
Fekete nad- / rágos! /
Aki mongya: / meséjje! /
Nyajja ki a / seggemet! /

KIOLVASÓK

40. ÁDÁM, ÉVA

Károly:

Ádám, / Éva, /
Kerbe / vótak, /
Madarat / fogtak, /
Hányat / mondasz /
Te / kis / lë- / ány- / ka?

Akkó ahányat mondott, úgy olvastuk: 1, 2, 3, 4, 5! Akire jutott, az humott.

41. EGYEDELËM, BEGYEDELËM

Klári:

Egyedelëm, / begyedelëm, / bújj ka- / kas, /
Bújj a / lóba, / ott hall- / gass,
Télën / gyere / zód ru- / hába, /
Nyáron / pedig /
Cigány- / asszony / vala- / gába! /

42. GIRBE-GÖRBE GÖDÖRBE

Girbe- / görbe / gödör- / be, /
Lukat / ásott / az ür- / ge, /
Mégáj, / ürge, / kiles- / lek, /
Gatya- / madzag- / ra / köt- / lek, /
Dirr, / durr, / laka- / tos! /
Tied / lesz egy / ga- / tyá- / fos! /

43.

EGYEDEM, BEGYEDEM, KAKKANTYÚ

Egyedem, / begyedem, / kakkan- / tyú, /
Nem va- / gyok én / fénya- / kú! /
Szent Pál / lovát / patko- / lom, /
Sárga / szögge / szöge- / löm, /
Dirr, / durr, / vaska- / lap, /
Tē mēg, / Őrzse, / kiswa- / lacc! /

44.

EGYEDEM, BEGYEDEM, TENGER-TÁNC

Egyedem, / begyedem, / tenger / tánc, /
Hajdú / sógor / mit kí- / vánsz, /
Nem kí- / vánok / egye- / bet, /
Csak egy / darab / ke- / nye- / ret! /

45.

SZALAD A MEDVE

Károly:

Szalad a / medve /
Hentēs / felé, /
Lóg a / töke /
Ezēr / felé, /
Litty, / lotty, /
Laka- / tos! /
Tizēn- / három /
Ga- / tya- / fos! /

Akire a fos jutott, az mēnt ki.

46.

Ó, Ó, Ó, TÜNDÉRKASZINÓ

Ó, / ó, / ó, /
Tündér- / kaszi- / nó, /
Aki- / re jut / a ki- / lenc, /
az lész / a fo- / gó! /
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9!

47.
ANTANTÉNUSZ

An-tan-té-nusz,
Szó-raka-té-nusz,
Szó-raka tika tuka,
Áhër, báhër, bim, bam, busz!

48.
EGY, KETTŐ, HÁROM, NÉGY

Ěgy, / kettő, / három, / négy, /
Varga / János / hová / mégy? /
Pest- / re, / pipá- / jé /
Komá- / romba / szép lá- / nyé! /

49.
CIGÁN, CIGÁN, DIK-DIK-DIK

Cigán / cigán, / dik-dik- / dik!
Ha jól- / lakik / mēgdög- / lik!
Béka- / lukba / teme- / tik. /
Kilác- /cik a / segge / luka, /
Az or- / rodat / gyugd / o- / da! /

50.
ĚCCĚR, ĚGY IDŐBEN!

Károly:

Eccēr / ěgy i- /dő- / be! /
Széná- /si er- / dő- / be! /
Szarkák / össze- / vesz- / tek! /
Szúnyog / lábát / kitör- / ték, /
Bagót / küttek / orvo- / sé, /
Még a / bagó / andal- / gott, /
Addig a / szúnyog / mēg- / dög- / lött! /

(Zentán: Madarak, / madarak / cimbal- / moztak, /
Szúnyog / lábát / eltör- / ték! /
Bóhát / kűdtek / orvo- / sé, /
Még a / bóha / dőcö- / gött, /
Addig a / szúnyog / mēg- / dög- / lött! /)

NAGYOBB GYEREKEK JÁTÉKAI

51.

Csinátunk egy kört. Azt kettőbe köllött vágni. No most ez a fele vót ezé, az még emezé. Akkó az egyyk mondta:

*Durdëlla, vasvëlla,
Kilenc kutya ugatása,
Áthallatszik Tótországba,
Zu, bele, Balázs!*

Oszt akkó belevágta a kést. Ha beleát, ameddig vágta, addig efoglata. Ha nem vágta bele, ha nem át bele a körbe, akkó évesztette az egészet.

52.

Rablóztunk. Vót hat-hét rabló, még ugyanannyi rendőr. A rendőrök fogdosták a rablókat. Ebújtak! Akkó árú is kajabátak, hogy:

– Rabló vagyok!

Amáru is. A rendőrök nem is tutták, mēru is kezdjék! Hogy fogdossák űket össze?!

53.

Hóba Jézuskát csinátunk! űgy hanyatt vetette magát egy, még szét a kezit! Oszt vigyázva köllött főkēni, hogy a nyom szépen maradjon még.

54.

A pilka? űt olyan kis cserépdarab, csak szépen kicsiszógtattuk, még kisímítottuk. Akkó négyet lētöttünk a földre, egy még a kezünkbe vót. Akkó azt az egyet főhajítottuk, akkó még az fönt vót, főkaptunk a földru is ēggyet. Akkó mēgint fődobtuk, még a másikat kaptuk fő, űgy, hogy mind a négyet, külön-külön szēttük föl. Aztán kettőt ēgymás mellé tēttünk, azt az ēggyet főhajítottuk, még az a levegőbe vót, addig főkaptuk azt a kettőt. Akkó aztán háromat köllött főkapni, aztán még négyet. Aki azt mindvégig birta, hogy nem esētt ki a kezibű, annak mēnt a játék tovább. Csak lētt egy háza. Ha kiesētt, addig nézte, még emez csinájja.

55.

Akkó köröszte összefogtuk ketten a kezünket, és (váltó lábú sasszélépésben) ugrálva haladtunk előre. Minné nagyobbakat ugrottunk!

Ere / kakas, / ere / tyúk! /
 Ere / van a / gyalog- / út! /
 Hopp! / Sári! / Sarok- / ba! /
 Rúgd a / macskát / ódal- / ba! /

Akkó csak megfordúntuk, úgy hogy ē sē köllött engenni egymás kezit, mer ugyē köröszbe úgy vót összefogva, oszt indúntunk vissza!

56.

Csirkézésnek hívtuk. Más névén: eggyet üt oszt szalad! Vót egy öreg. Az kint vót. Mer négy-öt méterre húztak egy vonalat. Az megétt vót a ház.

A csirkék sorba átak az öreg háta megétt.

Akkó egy vót adogató. Körübelű olyan másfél méterre át túllük. Szembe.

Akkó egy má kint vót. Várt.

Akkó az adogató fődobta, az öreg még elütötte a labdát. Mindēn esetbe ellenkēző irányba (úgy srēgan másfelé) ütötte, mint az az egy amōre át, hogy nē birja hama főkapni. Mer aki kint vót, annak fő köllött kapni a labdát, oszt eggyet elütni vele, még azok szaladtak bēfelé a házba. Akit elütött, az kint maradt ottan. Ha azt ütötte el, aki ütött, akkó má ű többszó nem ütött, mer akkó má kint maradt ű is ottan.

Amelyik bē birt szalanni oda a házba, hogy nem ütötték lē, akkó a következő mikó ütött és elütötte a labdát, mēgin másfelé, hogy addig bē birjonak szalanni, akkó ű jó járt, mer ű még ēccē ütött.

Addig mēnt, még mind ki nem kerūt oda.

No, mikó mind kimēnt, akkó gyērtázott az öreg. Dobáta a labdát a levegőbe. Mittudomēn: egy gyērtya . . ., hány gyērtját köllött nēki fődobni. Még a labda főszát, aki onnan birt, az bēszaladt vissza, oszt újbú kezdte az ütést.

57.

A négyes kótyát azt négyen játszották. Kettōné vót bot, de olyan tíz méter távolságra vót a két botos. Annak a háta mögött vót még egy, még ennek is. No, ezek dobták a labdát: ez dobtá oda amannak. Köztük vót egy vonal. Ha amannak sikerūt elütni a labdát, akkó az amelyik bot nēkú a botos háta mögött vót, elszaladt a labdájé, oszt hozta vissza, mer a botosok hátuk megétt még vót egy luk. Abba köllött beletēnni a labdát, addig, még a botosok megatták az adósságot. Ki köllött nēkik szalanni a vonalig, oszt ott össze köllött ütni a botjaikat. Ha a labdás hamarabb odaért mind a botos, akkó az a lukba beletette a labdát, akkó cserétek, ű lét a botos. Ha a botos hamarabb visszaért, beletette a bot végit a lukba, maradt mindēn, kezdték előrű.

Ha nem sikerít elütni a labdát, akkó is ki köllött nekik a botosoknak szalanni, hogy özszeüssék a botot.

58.

Akkó vót a „Sóra kása, csörög a csontja”. Csinátunk egy lukat középre. Még vótak még lukak, két bot hossznaira a középső luktú körbe. Annyi luk vót körbe, hogy egynek nē jusson. Akkó egy ēdobta a labdát. Akkó a botok végit a középső lukba tettük, oszt mentünk körbe, oszt montuk:

Sóra / kása, / csörög a / csontja, / egy! /
Sóra / kása, / csörög a / csontja, / kettő! /
Sóra / kása, / csörög a / csontja, / három! /

Vagy ugyanezt monták máshogy is:

Csír a / luka, / szarik a / fazékába, / egy! /
Csír a / luka, / szarik a / fazékába, / kettő! /
Csír a / luka, / szarik a / fazékába, / három! /

Mire kimonta, mindēnki azon vót, hogy egy lukba beletēgye a botját. Akié előbb beleért, azé vót a luk. Egy mindēg kimaradt, az vót a kanász. Akkó az hajtotta bēfelé a labdát a középső lukba, de emezēk még nem engedték, mindēg elütötték. De ha a kanász beletette a botját valaki üressen hagyott lukjába, az lett az új kanász. Ha még sikerít neki bēhajtani, új-bú kezdtük, előrű.

59.

Mēg úgy zavarócskázunk. Csak úgy egyszerűjen. Montuk:

Ha jó macska vóna,
Egeret is fogna!

60.

Akkó vót az, hogy:

Cin-cin! Bum-bum!

Ki van odakint?!

Ha az ördög mēnt, akkó monta:

– Az ördög a vaslapáttal!

Ha az angyal vót:

– Az angyal az aranyköröszttel!

Ebbe a játékba vótak többen. És azoknak mindnek vót virág neve adva. Az egyik ilyen aranyos, gyémántos, a másik olyan aranyos, gyémántos. Az egyik aranyos-gyémántos szek-

fű, a másik aranyos-gyémántos gyöngyvirág. Akkó összefogták a kezüket, fél lábon ugrának. Az angyal mēg az ördög, azok kívű vótak, a körön kívű. Akkó összebújtak hirtelen, valóba nem látták, ki van kívűrű.

Amelyik hamarább ēkapta a kezit a körbeálló gyerekeknek, az ördög vagy az angyal, az kérdžett elsőbb. Annak a nevit kollött etanáni. Ha nem tanáta el, akkó maratt a körbe. No most, ha mongyuk az ördög etanáta valamelyiknek a nevit, akkó azt vitte magáva. Akkó mēnt az angyal kérdžni. Ha nem az vót, amit mondott az angyal vagy az ördög, akkó maratt a körbe. Akkó mēnt előrű.

61.

Akkó sántikátunk. Mink leginkább a hatkockássat játszottuk. Három pár kockát rajzótunk egymás mellé. Akkó vót ēgy cserep, azt bēdobtuk az első kockába, oszt fél lábon ugrátunk, a cserepet úgy toltuk. Aztán a másik kockába dobtuk, oszt onnan hajtottuk tovább. Ha vonalra mēnt, akkó:

– Lē van sūve!

Akkó gyűtt a másik gyerek.

Ha végigcsináta mind a hat kockát, mink úgy montuk, kijárta mind a hat iskolát, akkó gyűtt, hogy bēcsukta a szēmit, vagy főfelé néžett az ég felé, a lábafejin mēg vitte a cserepet. Ha rálépött a vonalra, akkó kiabáták a többiek:

– Lē van sūve! Lē van sūve!

Ha mēgbukott, aztán ha mēgin rákerūt a sor, ott folytatta, anná az iskoláná, aminé mēgbukott. Ha végigcsináta mindet jó, akkó hátrafelé a feje fölött bēdobta a cserepet a sántikába. Amelyik kockába esētt, az lett az ű háza. Azt mēgjelöte, abba a többinek nem szabad vót belelépni. Csak nēki vót szabad.

Addig játszották, még el nem fogytak a kockák. Oszt kinek lett több háza!

62.

A „*cseréptörés*” az olyankó vót, mikó bújócskáztak. Ha valamelyik kukucskrát, oszt mēglátta a humó, de az visszahúzódott, nem akart előgyűnni, akkó kiabát a humó:

– Cseréptörés!

De az vót, ha a humó aszhitte, hogy más valaki van odabűjva! Akkó is az vót! Akkó a humó megincsak ű humott.

63.

Kötelet is ugrátunk. Kettő hajtotta, ēgy mēg ugrát. De vót, hogy ugrát három, négy is! Nem is montunk sēmmit.

64.

Akkó játszottuk a ludasjátékot.

Vót a ház, mēgvót vonallal húzva, amarébb mēg vót a mező. A házba vót a libapásztorlány, a mezőbe vótak a libák, a farkas mēg ott vót a kettő közt.

Akkó híta a lány:

– Gyerték haza, ludaim!

– Nem merünk!

– Mié?

– Félünk!

– Mítú?

– Farkastul!

– Hun a farkas?

– Ződ erdőbe!

– Mít észik?

– Libacombot!

– Mibe mosdik?

– Cintányérba!

– Mibe türüközik?

– Arany türüközöbe! (Vagy: Kiscica farkába!)

Akkó a végin csak szaladtak a ludak, a farkas még megfogott belülük, ha birt.

65.

Akkó vót egy, hogy megátak sorba a gyerekek egymás mellett, egy még ara kijjebb előtük, de háttal a többinek. Akkó az az egy hátrakiabát:

– *Kejj fő, Jancsi!*

– Hány órára?

– Háromra!

Akkó annyit lépett előre. Amelyiknek nagyobb lába vót, az nagyobbat birt lépni. Amelyik leghamarabb odaért ahó az egyhő, akkó az kiátott!

66.

Akkó vót a „*Cica ide párom!*” Vagy úgy is monták néhun: „Süttülülü, sütt tyúkot!” Vagy: „Szalaggyon a leghátúsó!”

Vót egy elő, a háta megétt még párba a többi. Amikó ez kiátott, a soros párnak szalanni köllött. Emez még nem azon vót, hogy ékapja, hanem hogy nē birjonak összeszalanni. Ha mégis sikerüt nekik, mēntek vissza a sorba. Ha nem, ha égyyiket megfogta a macska, akkó az azé lett. A pár nekü maratt még mēnt kiátani.

67.

Még két részre vótunk szakadva. Összefogtuk a kezünket szorosán. Mind a két felin vót egy király. Akkó kiabát:

– *Király, király, adj katonát!*

– Magamat, vagy rongyos bakát?

Most ezék amilyet akartak. Szalatt az, osz ha nem birta átszakítani a kezét, akkó az ott maratt. Ha a király mēnt oszt ott maratt, akkó újat köllött jáccani.

68.

Akkó néztünk farkasszemet.

Égymas szemibe köllött nézni, de se pillantani, se nevetni nem szabad vót!
Osz ki birja tovább?!

69.

Károly: Akkó vót a Sárgacsikó!

Oankó sapkába raktuk a papírokat, amin írás vót. Vót: gazda, cigán, rendőr, bíró, sárga-csikó.

Osztakko mindenki húzott éggyet, kivették a papírokat – nomost amellik a gazda vót, aszonta:

– Bíró! Elopták a sárga csikót!

Aszongya:

– Kire fogod?!

Nomost, ő amelyikre fogta! De nem tudta, hogy kiné milyen papír van. Oszta ha rendőrrre fogta, akkó őtet büntették még! Mittedomén: hány fejrefricska, fenékrevágás, kecsketúrú (térdel fenékberúgás), vagy ilyen.

Mer a bíró kiadta a büntetést előre.

A rendőr adta a büntetést. Ha nem tanáta ē hogy ki lopta el a sárga csikót, akkó a gazda kapta.

Mer mindég a cigánra köllött vóna mutatni, de nem tudta mellikné van! Nem tudták hogy a papírt, melyik melyiket húzta ki!

A gazda kezdte mindég:

– Bíró! Elopták a sárga csikóm!

Bíró monta, hogy:

– Kire fogod?

Akkó ez spēkulát, hogy nomost melyik a cigány? Ha nem tanáta ē, akkó ő kapta a büntetést:

– Még kő csókónod asztat annyiszó! Vagy danóni köll! Vagy ugráni, amennyit a bíró mondott! Vagy kimenni osz megcsináni valamit! Hozni vizet! Ilyeneket.

Akkó újbú keszték. Mēnt a játék tovább! Amennyiszó akarták! Csak mindēn játék újbú kezdődött. Bētették a papírokat, újbú vették ki!

Nomost, ha a bíró ítelt huszonötöt valamellikre, oszta aztán ő lett a gazda, vagy a cigán oszta kitanáták, akkó az kaphatott ötvenet is!

Vót amikő ēküdték négy sarkot is! Hogy el kő neki mēnni, még visszagyünni! Vagy aggy neki a fenekire! Vagy megcsókolod esztet! Vagy hempērgesz a földön! Most ami a bírónak eszibe jutott, úgy büntette.

70.

Klári: Akkó vót a Húzdmeğ – ereszd meğ!

Mēgfogtunk ēgy kendőt. A sarkokat. Akkó montuk, hogy:

– Húz’ mēg, eresz’ mēg! Húz’ mēg, eresz’ mēg! Húz’ mēg, eresz’ mēg! Akkó ěccé csak, aki monta: ěkijátotta hangosan:

– Húz’ mēg!

Akkó mēg köllött eresztēni.

Ha pedig:

– Eresz’ mēg!

Akkó mēg köllött húzni.

Akkó persze vót az nagyon sokat, hogy összekevertük. Akkó zálogot köllött adni.

Mikó ěfogyott mán az összes zálog, aztán a bíró intézkēdētt, hogy az összes zálog ott van-ě, akkó ítélkēzētt, de úgy, hogy a jegyző kötő alatt fogta valamelyiknek a zálogát osz kérdēzte:

– Bíró uram, mit ítélsz annak a bűnösnek, akinek a zálogja a kezemben van?! (Vagy: Mit érdemöl az a bűnös, akinek a zálogja a kezembe van?!)

Akkó az is ugyanúgy büntetētt. Hogy sántikájjon! Ájjon fél lábbon, még elolvasnak száz-
zig! Vagy ilyesmi.

Mikó kivētték a zálogot, akkó mēgismerték hogy kijé, oszt annak köllött a büntetést végigcsináni.

CSÚFOLÓDÓKÁK

71.

GYURI, GYURI

Gyuri, Gyuri, gyünnek!
Birkaszarra lúnek!

72.

PISTA, PISTA

Pista, Pista, pilárista,
Beleszart a záristomba*!

73.

PISTA, PISTA

Pista, Pista, pohárista,
Akkorát szól, mint a resta!

74.

SÁNTA BICE

Sánta bice, botlábú,
Léesëtt a pallásrú!

75.

SÁNTA BICE

Sánta bice, botlábú,
Lëfosott a padlásrú,
Arra mënt a bíró,
Aszhitte hogy író,
Főszëdte ja kalapjába,
Hazavitte vacsorára!

* *Záristom = zárka*

76.

PÚPOS, VASKALAPOS

Púpos, vaskalapos, picsámszájú!
Akkora az orrod mint a disznóvályú!

KITOLÁSOK

77.

SZENT SZILVESZTER PÁPA

Károly! Figyelj csak ide! Majd én mondom:

Szent Szil-vesz-ter pá - pa!
Zor-rod a lu - ká - ba!

Ti - ed még az ë-nyim-be!

78.

– *Tudod mit álmodtam az éjjel?*

Aszongya:

– Nem tudom.

– Hát tudod, azt hogy a tē seggéd vót a vendéglő, én még bē akartam mēnni! Addig sēdēregetem ęre-ara – aszongya –, hogy micsinájjak?! Hát kilenc kutyafasza, kivont szuronnya ottan lę-fő sętát, nem birtam – aszongya – bēmēnni sęhogysę a vendéglőbe, hiába akartam!

79.

LÓFASZ ODA, KARIMÁS

Zélicity Sándor (1906–1995)

Lófasz oda, karimás!
Hatkerekű taligás!
Bíró botostú!
Hadnagy lovastú!
Hat regement katona

Szántsa föl a picsád párkányát!
Épíjjének rá olyan malmot, aki
cserepet! csontot! mondën veszett istennyilát
még tud öröni,
osz vessën bele tüzes istennyilát,
aki hetvenhéccé mégcsapkoggya
a picsád párkányát! . . .

Mohol, 1980

80.

Károly:

Rëggelizünk mink a tanyán! A sógorra.

Ű még ül így mellettem, észünk.

Még ű ëvëtt, addig hát, jó van, csëndbe vót.

Mikó mëgëtte, szinte láttam rajta, hogy valamit akar mondani. Néz rám, aszongya:

– Ugyë sógorom! Maga úgy észik, hogy nem is morog? . . .

– Há – mondom –, gyere, nyald a seggëm, maj morgok én aztán mingyá! Maj mëglátod? . .

81.

Károly:

– *Mé néz vissza a magyar embër a szarára?*

Há – Pestën vótak ezëk a zsidók, ugyë . . .

Két zsidó a tëraszon, oszt azon tanakszanak, hogy a magyar embër, mikó szarik, mijé néz vissza a szarára?!

Há nem tuggyák ëtanáni! . . .

De űk ezën vitatkoznak ottan!

Közbe gyün ëgy inas gyerek. Magyar gyerek, nézelődik ott jobbra-balra, hát – rágyütt, hogy lë kó űni szarni, de nem tudta hova.

Hát ottan olyan bëjárat vót, nem gyütt sënki, oszt oda lëül.

A zsidók mingyá pipískënnnek:

– No figyeld csak mëg! – Aszongya:

Hát persze ëvégezte dógát, hátranéz . . .

Lëszól az öreg zsidó, hogy:

– Ugyë, fíjam! – aszongya. – Mondd má mëg, hogy a magyar embër mé néz vissza a szarára, amikó szarik?

– Mijé? Azë, hogy mëgnëzze, hogy hány zsidó lakna vele jó! – Aszongya.

SZÓLÁSOK

82.

KEDVES ÉDĚSAPÁM ÉS ANYÁM!

Károly:

Kedves édesapám és anyám! A csomagot megkaptam. Benne vót:

sonka, szappan, szalonna,

kapca, tarhonya,

kockacukor, Dianna,

jébakli, kacabáj, kucugli még a duci! (Ez a négy ugyanaz.)

83.

GYORSAN KŐ MONDANI

Ezt még gyorsan kő mondani:

A juh mén is, áll is,

sík úton van por is,

Ó-Kúton a Maris.

84.

Tűzkérés:

Összejártam Pestét, Budát,

Ott taláтам kilenc kurvát,

Kilenc kurvát még egy szüzet,

Të még, pajtás, aggyá tüzet!

Aszongya:

Köszönöm a tüzedet,

bassza még az elefánt a seggédet!

85.
UGYAN, KÁROLY

– Ugyan! Károly! Të csak mindég ilyenëket mondasz! . . .
– Ééén?! Ègy tarisznya pinájé nem mondanék csúnyát!

86.
HEJ TÚRÚ, TEJFÖL

Mit mond a nagybögő mindég:

Hej, tú - rú, tej - föl! Fé - re ga - tya, pön - döl!

A - zé a kis bü - dös lu - ké Mëg-szen-ved az em - bör!

86/1.

Máskor

Hej, tú - rú, tej - föl! Fé - re ga - tya, pön - döl!

A - zá a kis bü - dös lu - ké Meg-szen-ved az em - bör!

87.
NEM TOM, FIZET-Ë?

Nem tom, fi - zet - ë? Van - ë ne - ki pé - ze?

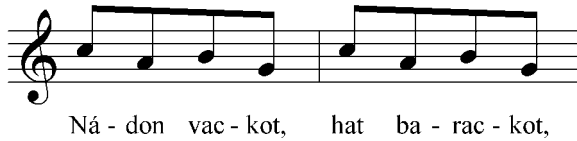
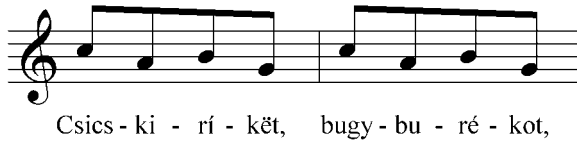

Ki - nyé - ré, do - há - nyé, Mëg ëgy cu - tat pa - pí - ré! ...

LÁNYOK JÁTÉKAI

88. MIT JÁCCUNK, LÁNYOK?

♩ = cca 86

Összekapaszkodtunk, úgy fogtuk egymás kezit, osz forogtunk körbe. A végén lë köllött guggóni.

89.

LOPOM, LOPOM, SZŐLŐDET

Lo - pom, lo - pom, sző - lő - det!

Ki meny - nyit lopott el,
Azt rak - ja itt össze! . . .

A füvet csupátuk. Oszt ki mennyit birt összecsupáni! Kié vót a nagyobb rakás! Úgy montuk.

90.

FEHÉR LILIOMSZÁL

♩ = cca 106

Fe - hér li - li - om - szál, U - gorj a Ti - szá - ba!
Tá - maszd még ma - ga - dat A Ti - sza part - já - ba!

Mo - sa - kodj még, mer mor - cos vagy, Fé - sül - ködj még, mer kó - cos vagy,

Sej, tü - rül - közz még, Kis - ci - ca far - ká - ba!

Égy állt a kör közepin, oszt az csináta, ahogy mink énekőtük. Má hogy mutatta, hogy csinálja.

Jegyzetek:

A Tisza, a Duna, a kút, a tó, az árok, a repedés stb., s a víz is, mind a női princípium jelképe, a füves, bokros, erdős part: pubesz-szimbólum. Az egész szerelemre csábító játék maradéka.

91.
HEJ, POLËNA, POLËNA

♩ = cca 112

Hej, po - lë - na, po - lë - na! Ke - re - ke - si cër - na!

Fagy - gyú gyër - tya! A Zsu - zsi - ka tán - cot ve - tett,

A ke - mën - ce lán - got ve - tett, Csü - csüj - jünk lë, lá - nyok!

Ketten megfogtuk elő egymás kezit szorossan, oszt amilyen gyorsan csak birtunk, úgy forogtunk. A lábunkat csak úgy egymás mellé tettük, mindig egyget léptünk, a másikat még gyorsan húztuk utánna oszt úgy forogtunk, sebëssen ám!

Itt má aztán minné nagyobb vót a kör, anná érdekësebb vót!

92.
FOROM-FOROM, PISTIKA

♩ = cca 104

Fo - rom - fo - rom, Pis - ti - ka,

Sze - ge - di Ma - ris - ka,

Szél fúj - ja pánt - li - ká - ját,

Har - mat mos - sa pa - pucs - ká - ját,
Csü - csűj - jünk lë lá - nyok!

Összekapaszkodtunk körbe többen, oszt forogtunk, mint a gyorscsárdásba, ahogy csak lehetett! A végire lëguggótunk. Oszt épp az vót benne, hogy a gyors forgás után hirtelen köllött lëguggóni. Sokszó lëűtünk.

93.
DOMBON TÖRIK A DIÓT

Dom - bon tö - rik a di - ót, a di - ót,
Raj - ta visz - sza mo - gyo - rót, mo - gyo - rót,
Tes - sék ké - rem meg - be - csül - ni,
És a domb - ra le - csü - csül - ni, csüccs!

A hátunk mögött köröszitbe összefogtuk a kezünket ketten, aztán váltott lábakkal ugrálva haladtunk előre. Mikor vége lett egy versnek, akkor úgy fordítottunk, hogy nem eresztöttük el egymás kezit. Oszt mentünk vissza. Vagy ameddig akartunk, sarokig, kütig, mikó hogy.

Jegyzetek:

A dió némely találós kérdésben, mint pl.: „Ne nézz rám, mássz rám, ahol megrepedtem, ott szűj meg!”, vagy: „. . . ahun lukat találsz, szúrd meg ott!”, női szeméremtetre utaló két-

nyelvű szójáték. A diófák csőszlánya (Felsőhegyen), amikor a diócsenő legények jöttek, azt mondják, nem azt kiabálta, hogy „Dióhaj! Tolvaj!”, hanem azt, hogy „Haj de jó! Toljad!” . . . A diótörés, mogyorótörés ebben a játékszövegben is ilyen tartalommal teljes.

94.
LÁNC, LÁNC, ESZTERLÁNC

♩ = cca 104

Lánc, lánc, Esz - ter - lánc, Esz - ter - lán - ci cér - na,

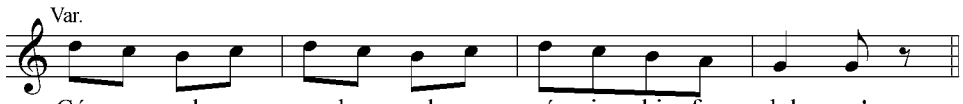
Cér - na vol - na, se - lyem vol - na, még - is ki - for - dul - na!

Péncz vol - na ka - ri - ka! Ka - ri - ka! For - dul - jon ki

Zsol - ti - ka! Zsol - ti - ká - nak lán - ca!

Cér - na vol - na, se - lyem vol - na, még - is ki - for - dul - na!

for - dúj - jon ki

Méntünk körbe, lépésbe. Oszt akinek a nevit montuk, az megfordút arccal kifelé, oszt úgy fogott velünk tovább. Még mind ki nem fordút. Akkó kesztük előrű, még még nem untuk.

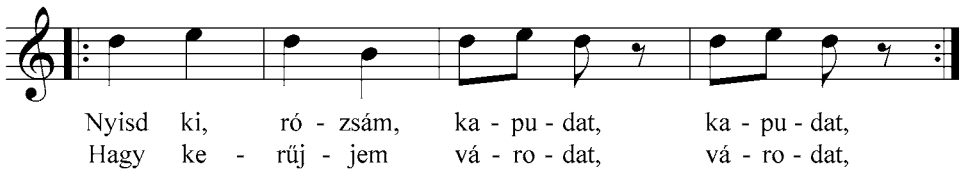
Jegyzetek:

Az Eszterlánc (május 24.) nem a bibliai Eszterről kapta a nevét. Osztera pogány szerelemistenség volt az ősi germánoknál. Tavaszköszöntő rítustánc kései maradéka hát ez a já-

ték. Felénk a Bújj, bújj, ződ ág! játékkal mutat rokonságot. (Bővebben: Burány B.: Ünnepek, szokások, babonák – jeles és jeltelen napjaink népszokásai a Délvidéken. Forum, 2001)

95.
BÚJJ, BÚJJ, ZÖD ÁG

♩ = cca 120

Kettő aranykaput csinát a kezibü. Úgy fölemelték az összekapaszkodott kezüket. A többi még láncba bújt át rajta.

Jegyzetek:

Mögötti értelme nagyon régi időkből üzen. A fa asszonyjelkép. Ágai, levelei: legény, virágai a lányhajtásai a fának. A „vár”, ama avítt szöveg szerint (is): „. . . az Asszonyi állatnak a vára . . . (hogy ha vítettik) egy egész Ármádia is elégtelen megőrizni és oltalmazni . . .” A kapu, az ablak, a kémény, amelyen a golya bedobja a kisbabát, nagyon sok népdalszöveg szerint asszonyi nemi szerv jelentésű. A szítálás („Szögre, szita! . . .” stb.) erotikus tartalmú, a napok varázsló visszafelé számolása, mind ősi rítusszövegeink tárházából valók. Ez a Zentán a 20. század első évtizedeiben még felnőtt szereplőkkel, több kilomé-

ter utcahosszakon kígyózó, tavaszköszöntő táncjáték, úgy tűnik, egy nagyon ősi, tavaszi le-
gényavató rítusunk nyilván sokféle cselekményei közül egy megőrzött, napjainkban is
gyűjthető része. (Bővebben: B. B.: Ünnepek, szokások . . .)

96.
KIS KÁCSA FÜRDIK

Kis ká - csa für - dik
Fe - ke - te tó - ba,
Any - já - hoz ké - szül,
Len - gyel - or - szág - ba,

A - ra - nyos a há - ta,
E - züs - tös a tol - la!

For - dulj ki, for - dulj ki,

A - ra - nyos Ma - ris - ka!

Méntünk körbe, lépésre. Oszt akinek a nevét montuk, akkó az kifordút. Az arccal kifelé
mënt körbe-körbe. Még csak mind ki nem fordút.

Utánna montuk, hogy „Fordújj bē, fordújj bē! . . .” Oszt így.

97.

ELVESZTETTEM ZSEBKENDŐMET

El - vesz - tet - tem zseb - ken - dő - met, meg - ver a - nyám ér - te!
 Egy kis le - gény meg - ta - lál - ta, csó - kot kí - ván ér - te!

De én csó - kot nem a - dok, Há - rom - szó vagy néc - cēr!
 In - kább kö - rü - sza - la - dok,

Körbe átunk, nem túl szorosan, de a kör közepibe néztünk, nem szabad vót hátrafordúni. Egy még mēnt körü, egy zsebkendő vót nála. Akkó az valaki háta megētt elejtette. Akkó annak azt észre köllött venni, föl köllött kapni a zsebkendőt, oszt amannak utánaszalanni. Mer amaz mán szaladt. Annyi kört, amennyi megvót előre beszéve.

Amikó azt a köröket leszaladta az, aki kívü sētát a zsebkendővē, akkó bēugrott amannak az üressen maradt helyire, akkó oszt amaz kezdett el sētáni a kör körü, akinek a zsebkendő megmaradt.

Vót hogy utóerte. Ha elérte, akkó megint csak ű maradt kint.

A nagyobbak esetleg csókba játszották. Ha megfogta, csókot köllött anni.

Jegyzetek:

A keszkenő hímen-jelkép, amelyet jegyesének ad a jegyben járó nagylány. Ha közben (az esküvőig) csaláson kapatík („kitör a gyalázat!”), a jegykendőt sárba taposva adják vissza, vagy kaptának használják, kettőbe hasítva.

98.

MOST VISZIK, MOST VISZIK

Most vi - szik, most vi - szik U - bor - ká - né lá - nyát, Csin - gi - lin - gi dob - dob - dob
 Bí - bor - ba, bár - sony - ba, Fel - ől - tőz - tet - ték már, Ad - jon Is - ten jó na - pot!
 Mít ke - rü - löd vá - ro - mat?

El a - ka - rom vin - ni A leg - szeb - bik lá - nyo - dat!

Nincs már ne-kem Szép el - a - dó lá - nyom, Föl - öl - tő - zött kis - kö - tő - be!
Mer el - vit - ték Bécs - be,

Pár - tát tét - tek a fe - jé - re, bum!

Körbe, fogtuk a kezünket, egy vót kívü, másik még belü, az, aki belü vót, az vót a lánya. Aki bënt vót. A körben. A lányai vótak a sorba. Kívü még vót, aki el akarta vinni. Akkó éggyet kiszakított a körbü. Azt évitte. A kör forgott tovább, ük még az ellenküzó irányba forogtak a körön kívü. Akkó montuk újbü. Utóbb a kör efogyott. Mer azok forogtak a körön kívü, csak ellenküzó irányba.

99.

A PÜNKÖSDI RÓZSA!

A pün - kös - di ró - zsa,
Ki - haj - lott az út - ra,
Meggy - fa ár - nyé - ká - ba.

Egy szép kis - le - ány - ka!
Ha sze - re - ted, kapd el!

Ezt sze - re - tem, ezt ked - ve - lem!
Ez az én é - des ked - ve - sem,

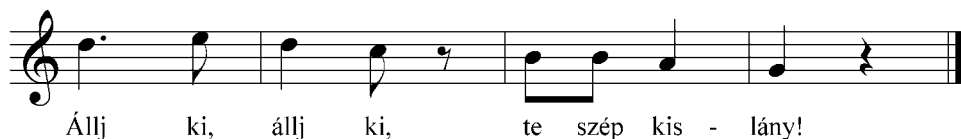
Ha be - lö - le be - lö - le,
Ró - zsa len - ne be - lö - le,

Még - is ki - for - dul - na!

Refr.:

Ég a gyertya, ha meggyújtják,
Mikor a szép táncot járják,
Járjad, járjad, víg katona,
Hagy dobogjon ez az utca,

„Esztet . . . Eszt már nem is tudom, hogy hogy is játszottuk!”

Ez is, több mint valószínű, hogy körbe ment, de most ezt úgy . . . nem tudom éppen úgy hogy . . . csak . . . tudom, hogy énekőtük.

Az én anyám, még apukámnak a húga . . . Mer az öcsém ilyen kicsi volt mint a Zsolti most (négy-öt éves), és elébük átak olyan kis Mimi-mamások, kislányok. Hogy emondhasák-é? „Jó van, mongyátok!” Noésakkó mittudomén, monták a mondókát, mikó odaértek, hogy „András, bokrétás . . .” csak mikó bfejeződött, eméntek, akkó mongya az öcsém: „Anyuka! Honnan tudták ezek pont az én nevemet?! . . .”

Jegyzetek:

A tavasz érkezését váró, tánccal idéző, pogány, varázsos ünnepi szertartások maradéka. A szinte végig szimbólumokból épült szöveg pogány tavaszünnepek felszabadult szerelmi aktusokkal összekötött emlékeit idézi.

100. HEJ, KOSZORÚ, KOSZORÚ

$\text{♩} = \text{cca } 108$

Hej, ko - szo - rú, ko - szo - rú,
Szép szí - nű és jó sza - gú,
Van - nak ben - ne vi - rá - gok,
Min - den - fé - le zöld á - gak,
Tisz - ta zöld a le - ve - le,

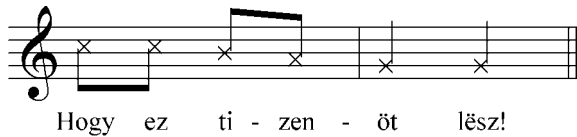
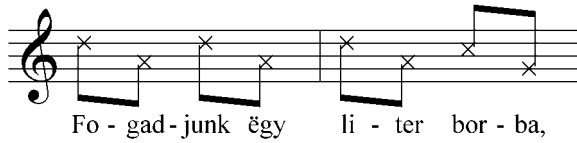
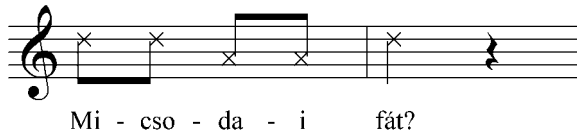
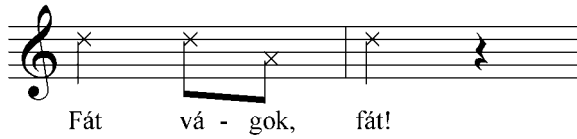

Kös - sük a Ju - lis - kát be - le!

Kettő ekezdett forogni körbe, fogták elő egymás kezit szépen, a többi még át körülöttük. Mikó valakinek a nevit monták, azt belekötötték a koszorúba. Béát az is osz forgott a többivé.

Nagy valószínűséggel műköltés, erről árulkodik mind a szöveg, mind a dúr-hexachord motívika szó-kásostól eltérő használata.

101.
FÁT VÁGOK, FÁT

Jegyzet:

Szemmel láthatóan nem népi eredetű. Valószínűleg óvó néni, esetleg „úri társaság” tagjai egyikének a szüleménye, egy ikertestvére mintájára: „Egy, kettő, három, Macska ül az ágyon, Fogadjunk egy liter borba, hogy ez tizenhárom!” A népi kiolvasó versek szabályainak alapján ugyanis: egyik sem igaz, azaz nem 15 és nem 13 tagból áll a kiszámoló. A: Hogy ez / tizen- / öt / lesz! / csak tizennégy, amannál meg sokkal több, mint tizenhárom: Egy / kettő, / há- / rom! / Macska / ül az / á- / gyon! / Fogad- / junk egy / liter / borba, / Hogy ez / tizen- / há- / rom! / Azaz 16 tagból áll a vers. A kiolvasók, kiszámolók tagolása nem szótagszám szerint történik. (Egy tag az „Egy”, de az „Egyem”, az „Egyedem”, sőt az „Egyedelem” is. A kiolvasók versvégi tagolása ritkul, nyomatékosít, de nem önkényesen, ha az esetek többségében tán szótagonként válik is egy-egy taggá. A kiolvasók a magyar tagoló verselés sajátos, de kemény törvényei szerint tagolódnak. A nem szabályosan tagoló a játszótársak nem engedik kiszámolni többet, mert „cseréptörés”-t követ el. Azt hiszik: csalni akar.

102.
A GAZDA RÉTRE MÉN

♩ = cca 108

A gaz - da ré - re mén, A gaz - da ré - re mén, A
gaz - da ré - re, ré - re mén, Ki a, ki a ré - re mén, A
gaz - da ré - re mén.

The musical score is written on a single treble clef staff. It consists of three lines of music. The first line has a tempo marking '♩ = cca 108'. The lyrics are: 'A gaz - da ré - re mén, A gaz - da ré - re mén, A'. The second line has lyrics: 'gaz - da ré - re, ré - re mén, Ki a, ki a ré - re mén, A'. The third line has lyrics: 'gaz - da ré - re mén.' and features a triplet of eighth notes.

A kutya vele mén,
Stb.

A macska vele mén,
Stb.

Átunk csomóba. Egy elkezdett járni körü rajtunk. Oszt mikó montuk, hogy a kutya, vagy mittudomén, ki mén vele, akkó az aki körbe mēnt, az mēgfogott ēggyet kēzēn, oszt vitte magával kōrūl. Mēg el nem fogytunk.

Oszt kitanátunk mindēnfēlit, hogy mi mén vele. Sōprū, gereblye, vagy akārmī! Oszt aon neveltünk, hogy az mén vele . . .

Az óvodāba vót két lány. Rēttentō kōvérek vótak! És okvetlen, bárki vót a gazda, az mindig tehēn vót, az a két lány! Az mindig tehēn vót! . . .

Idegen eredetű hármashangzat-felbontásos fanfár-motivikája és ezen alapuló szekvenciás formaépítkezése, plagális hangterjedelme az ütemelőzős (hangsúlytalan) indítással együtt a nyugati dallamok világába sorolja.

Angol megfelelője: Old McDonald had a Farm.

FÜGGELÉK

103. ÁRNYAS ERDŐBEN SZERETNÉK

Ár - nyas er - dő-ben sze-ret - nék él - ni nyá - ron át!

Né - kem a zöld ár - nyas er - dő vi - dám ked - vet ad!

Lomb a fán, vi-rág a fű - ben, mint - ha in - te-ne:

Ár - nya-im - ban meg - pi-hen - ni, jöjj, ó, jöjj i-de!

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Minden ágon kismadárka játszik, énekel,
Fű, bokor közt szarvas és őz vidáman szöke!l!
Szép madárka, lombok árnya, ó mi kedvet ad!
Árnyas erdőben szeretnék élni nyáron át!

Akkó a lakodalmakba mikó mēntek kárlátóba, hogy:

Gyere ki te vén boszorka, nézd meg mit hoztunk!
Szölkét-ē, barnát-e, miért fáradtunk! . . . Tovább nem tudom . . .

Ha nem tetszik visszavisszük édesanyjának,
Aki őtet fölnevelte menyasszonylannak!

Mikó hozták haza a vőlegényes házba a templombú a menyasszont! . . .

Jegyzetek:

Az első versszakát Burány Béláné Bodor Julianna (1909–1991) énekelte a harmincas évek elején, derekán, s a másodikat is. Második sorában az általa énekelt „vidoran szökell” rácsodálkozó kérdést váltott ki: „Anyu, az mi? Melyik, kisfiam? Hát az a vidoran, vagy mi . . .”

Ez az Erkel-dallam több generáción át volt különböző szövegű tandalok hordozója. A lakodalmi zenészek indulói közt most is ott van, elsősorban falun.

Erkel Ferenc Hunyadi László c. operájának kórusa a 19. század második felének egyik legnépszerűbb dallama. Terjesztését segítették a katonazenekarok, a népszínmű-alkalmazások és az iskolai tanszövegek is. Az itt énekelt szöveget németből fordították, felülről népszerűsítették, inkább a társadalmi közép rétegekben volt használatos.

A dallam leegyszerűsödött alakban (a kromatikus menetek és nagy hangközök kerülésével, a hangisméltések gazdaságos alkalmazásával – mint pl. jelen esetben is) több változatban is él a népi használatban (l. 414–416. sz.).

(Típuskatalógus IV/B 98)

104.

A TISZA, A DUNA ZAVARODIK

A Ti - sza, a Du - na za - va - ro - dik!

A mol - nár, a mol - nár há - za - so - dik!
ál - mo - so - dik!

Ne há - za - sodj, lisz - tés mol - nár!
Ne ál - mo - sodj,

A ga - rat, a ga - rat ü - re - sen jár!

Sárgul má, sárgul má, a falevél,
Mégfújta, megfújta az őszi szél.
Szomorú már ez a határ,
Hol van a, hol van a gólyamadár?!

Jegyzet:

Mögötti értelmet is hordozó szöveggel, mely a szerelem titkos nyelvén erotikus üzeneteket is hordoz, alighanem úgy válhatott hivatalosan is diákdallá ott a XIX. század végén s a XX. század elején, hogy a kiválasztók már nem értették a szöveg mélyebb hozamát. (A folyók, tavak, árkok, rések a víz a női principium jelképe. Az vált hát „zavaros”-sá. A „garat”, ami búzát [a hitvesi szerelem szimbóluma] szokott „örölni”, hüvelyjelkép. Annak az „örlése” lett üres, szerelemtelen.) – Polgári, „nevelői” kezek már az eredeti szövegbe is belenyúltak. („álmosodik . . .”) Aztán szelíd, gyermekes szövegek kerültek alá.

Közkedvelt népies műdal, melynek az 1800-as évek közepétől több feljegyzett változatáról is tudunk. A szlovákok és horvátok is ismerik. Népszerűségéről tanúskodik, hogy párosító- és gyermekdalként is használatos.

(Kerényi 33)

104/1.

Zéltty Sándor (1906–1995)

Nyílnak már, nyílnak már az ibolyák!
Nemsokára meggyün a mi gólyánk!
Ha meggyün a gólya, fecske,
Virággal tellik meg a kertecske!

Isten hozott, kedves madárkáim!
Nézzétek, mi van a kertek fáin!
Zuzmarás hó, jégcsap helyett,
Virággal hinté be a kikelet!

Ki látott ily gyönyörű szép tavaszt!
A fecske a falon fészket tapaszt!
Elfáradtak úgy, szegények,
Mindegyik úgy örül kis fészkének!

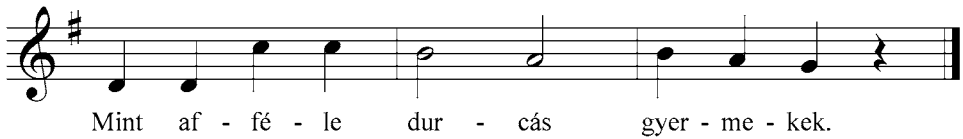
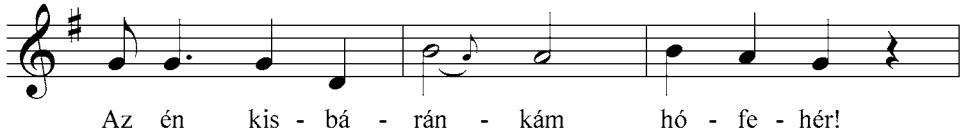
Kisétálok, mēgyék, a kiskertbe,
Rózsákat szēdēk a süvegēmre!
Aki télen tanítgatott,
Annak szēdēk tiszta gyōngyvirágot!

Tuggya, édesanyám, még kislán vót! Kislán vót az iskolába! . . . Hederesék iskolájába!
Vagy Kistöviske! Hogyha hallotta, merre van a Kistöviske . . . Gunarason kívű! Kisiskolás
korába tanúta.

Én most hetvenötödikbe vagyok . . . (1980)

105.
AZ ÉN KIS BÁRÁNKÁM HÓFEHÉR

Zéltiy Sándor (1906–1995)

Jegyzet:

Aki csak képeslapról tudja, mi a bárány, s mi a gidó, honnan tudná, hogy a kecske me-
keg. A bárány béget.

*Ugyancsak népszerű műdal. Idegenségéről emelkedő dallammenete is árulkodik.
(Kerényi 29)*

106.

SZÜLÉMNEK VOLT EGY NAGY SZÜRKE KECSKÉJE

Vlasy Károlyné Zéltay Klára (1928–1996)

Szü- lém- nek volt egy nagy szür- ke kecs- ké - je!

Szü- lém a kecs- ké - jét na- gyon sze - ret - te!

Egyszer a kecske az erdőbe kiment,
Farkasok fölfalták szülém kecskéjét.

Szülémnek meghagyták szarvát még farkát,
Szülémnek meghagyták szarvát még farkát!

Csak eddig van! Nincs tovább.

Jáccottunk. Mer szerb iskolába jártunk! Oszt ez szerbű is van, csak mink átfordítottuk magyarra. Úgy nem tudom én, szerbű! Ugyanez a dallam!

Akkó a szülém roppant haragudott a kecskékre, oszt amikó láttuk, hogy jó kedve van, akkó danótuk neki, hogy: Szülémnek vót egy nagy szürke kecskéje.

Én tanútam ezt, mer én jártam szerb iskolába . . .

Kétsoros dallam, 6/8-os ritmusa és szekvenciás dallama jellemzően német.

107.

ZENGENEK AZ ERDŐK . . .

Zen - ge - nek az er - dők és a ha - va - sok!

Ke - re - sik a rej - te - ket a szép szar - va - sok,

Fut - nak a kis - nyu - lak, se - be - sen,
Mo - rog - nak a med - vék, dü - hö - sen!

Jegyzet:

A kánai mennyegzőről szóló szöveg, s egyéb gyermekdalok (Mikor masírozunk, kapitány uram?!) meg népdalszövegek (Ennek a gazdának szép kocsija van!) dallamainak közeli változatán – tandal szöveg.

„Messias jam venit” vagy a „Nyúl éneke” szövegekkel a dallam már a Kájoni kódexben (1634–1671) is felbukkan, de eredete valószínűleg ennél is régebbi. A magyarokon kívül a szomszédos népek is ismerik. Használata igen széles körű: lakodalmi alkalmi dal, laikus népi ájtatosságok, népies dalok és tandalok. A dal formája szaffikus, de ennek jellemzőit az itteni tandalocskában kiküszöbölték.

(MNT III/A: 518–564, Típuskatalógus III/F 143)

108. ELPIHEN A TERMÉSZET

♩ = cca 84

El - pi - hen a ter - mé - szet!
Kis - mé - he sē hoz mé - zet!
Én is ha - za bal - la - gok hát,

Ad - jon Is - ten jój - sza - kát!

¹⁾
(Si-ess, kecs-ke, u - gor-ni!)

Kecske van a kisker'be,
A káposztát megette!
Siess, kecske, ugorni,
Jön a gazda megfogni!

Jegyzet:

Népies műdal dallamán (Falu végén fehér ház, Barna kislány mit csinálsz? Pi-pirosítom magamat! Várom a galambomat!), óvónéni-szövegekkel, polgári gyerekgenerációk dallam-készleteként terjedt évtizedeken át. Gyerekjátékot is igazítottak alá. (A második versszak tanúsága szerint nyilván elmagyarosodott óvó néni által szerkesztett szöveggel.)

Az óvónéni-költészet kedvenc népies műdala. Különböző szövegekkel fordul elő már az 1800-as évek első felétől. Népszínművekben gyakori. A népi használatban sokféle szöveggel él. Tandalként l. MNT I. 877–88. sz. (Kerényi 12)

Akkó vót, hogy a gyerekek körbeátak. Ęgy vót a körben, egy még kint. Az vót a gazda. Éneköték a Kecske van a kiskertbe szövegét. Mikó vége lett, akkó a „gazda” monta:

– Kecske, kecske, micsinász a kertembe?!

Aszongya:

– Ęszëm a káposztát!

– Nem fész, hogy mégfoglak?

– Hááát, itt is luk! ott is luk! maj kiszaladok!

Akkó a gazda bészaladt, a kecske még ki, és addig zavarta, még még nem fogta. Ha sikerút . . .

Akkó másik kecskét választottak.

Ęz is ebbe van, hogy:

Alkonyodik már a nap,
Minden hosszabb árnyat kap,
Fákon a szárnyas kis sereg
Takarodót csicsereg!

109.
TÚR A DISZNÓ A RÉTEN

Túr a disz- nó a ré- ten, Csak a fü- le lát- szik!
Hát a ka- nász mi- csi- nál? A lá- nyok- kal ját- szik!

Szé- na! Szal- ma! Szét van szór- va!

Gyer-tek, lá-nyok, széd-jük ősz-sze, Rak-juk egy ka- zal- ba!

Búzába mēnt a disznó
Kilenc malacával,
Utána mēnt a kanász,
Üres tarisznyával!
Széna, szalma,
Szét van szórva,
Gyerték, lányok, szédjük össze,
Rakjuk egy kazalba!

Jegyzetek:

Jeles napokhoz fűződő népszokások egyik, sok helyütt lejegyzett dallama (betlehemezés, pünkösdlés). Dudadallam is (Szörös kanász mit főztél? Tüdőt káposztával! Mivel rántottál alá? Hasa szalonnával! – s a leginkább megőrzött szövegrész: – Mit éttél? Mēggyet? Hányat? Éggyet! Ördög bújjon a hasadba, Mé nem éttél többet!) Hajdani elterjedtségéről vall, hogy erotikus (pornó) szövegei is vannak (Most új az én kis csizmám . . .) Kad se cigani zaželi Medeni kolača kezdettel szerbül is közismert tandal sok évtizede. A háború után orosz táncok alá is harmonikázták.

Laza szerkezet, tulajdonképpeni váza az ún. „duda aprája” motivika: első két sora kvint és oktáv között mozog, harmadik sora a kvint körül, negyedik az alaphang körül. Ebben az alakjában vált Szerb pionírdal néven szerb szignáldallammá – feltehetőleg újabb időkben. Bartók is gyűjtött 1912-ben Seljančica címmel egy bánáti szerb dudástól. Népszerűsége ellenére sem jellemzően szerb dallam, már oktáv terjedelme miatt sem, ami a szerb népdalokban ritkaság. Itt a hexachord bővült ki dúr hangsorrá, nem csupán a felső oktávval. A dúrrá változott hexachord motivikájával számtalan szokás- és gyermekdalunkban találunk példát (MNT I. és MNT II. kötetekben). Ebben a kötetben is sok fajtájával akad dolgunk mind ütempáros, mind átmeneti, mind strófás szerkezetben. (Zéltý Sándor ugyanerre a dallamra énekelt az itt nem közölt Selēm cica nevű táncot is.)

Variáns: 91–93., 167., 169., 427. sz.

110.
TISZA MENTI KISLEÁNY

♩ = cca 56

Ti - sza men - ti kis - le - ány,

Gye - re á - tal a Ti - szán,

Gye - re ál - tal ál - tal a Ti - szán,

Meg - csó - kol - lak a part - ján!

– Nem merek én, biz én,
A legénytől félek én,
– Ne félj, rózsám, én nem bántalak,
Csak egy csókra csaltalak!

Itt a csónak, ülj bele,
Elviszlek a part fele,
Elmehetsz a rózsás utadra,
Gondolj vissza szavadra!

Idáig tudom.

Plagális hangterjedelmében, funkciós harmóniakra épülő hármashangzat-felbontásos dallamjában és 6/8-os ritmusában jellemzően idegen dallam. Számos lírai szöveggel fordul elő, iskolai tandalként és gyermekjátékként is ismert, de érzelmes kántori szerzeményeket is megihletett. (Kerényi-függelék: Tisza-parti kisleány, Típuskatalógus IV/G 458)

111.
GAZDA LESZEK, TELKES GAZDA

Zéltly Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

$\text{♩} = 96$

Gaz - da le - szek, tel - kes gaz - da, ha mon - dom,
Lesz szép lo - vam, pör - ge szé - lű ka - la - pom,
Pör - ge szé - lű ka - la - po - mon bok - ré - ta,
Ün - nep - na - pon úgy me - gyek a temp - lom - ba.

Verjed, verjed, víg fűrjecske a nótát,
Nyergēdd arany szőrű paripán,
Jön a kaszás, csiszi-csoszti
Néz a napra, néz a

Nem tudom má, lássa! . . .

Idillikus, pasztorál hangulatú versike népies műdalok dallamára. Plagális terjedelme és funkciós dallammenete kirívóan idegen maradt.

Variáns: 489., 656. (Kerényi-függelék: Béreslegény megy a kútra itatni)

112.
AGGYON ISTEN JÓ RĚGGELT

Zéltý Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Agy-gyon Is - ten jó rĚg-gelt!

Mon-gya gyer-mek ha fő - kelt,

Kő - sző - nöm jó Is - te - nem,

Hogy mĚg - tar - tot - tál ěn - gĚm!

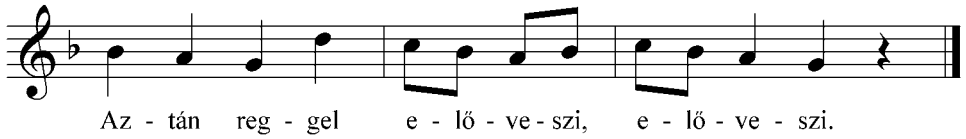
Ma egész nap jó leszek!
Isten kedvében leszek!
Anyámnak szót fogadok,
Mámma senkit nem bántok!

Esztet, mikó ugyě a gyěrěkěk főkětek, akkó oszt ágyasztunk! . . . A szűlők mĚg a gyěrěkěk őtöztek, akkó ěn tanítottam, mer minket is így tanítottak . . .

A didaktikus céllal készűlt dalnak szinte minden magyartalan dallamtulajdonsága megvan: plagális terjedelem, hármashangzat-felbontásos, funkciós dallammenet és szekvenciás építkezés.

113.
ADJON ISTEN JÓ ÉJSZAKÁT

Zéltly Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Tanítottuk őket, hogy:

De az aki mindent dobál, mindent dobál,
Soha semmit meg nem tanál, meg nem tanál,
Gondoskodva keresgeti, keresgeti,
Mindenét elvesztegeti, vesztegeti!

Ezt este mikó feküdtünk lē! Imádság után.

Idegen zenei szellemben fogant oktató célzatú szerzemény. Előadása hangnemileg bizonytalan.

A JELES NAPOK NÉPSZOKÁSAI

A TÉLI NAPFORDULÓ NÉPSZOKÁSAI

Valamikor természetes volt: mondott és játszott, jelekkel jelzett, sőt, mozdulattal sem mondott értelmét is értették, aztán prédikációkkal és karhatalmi eszközökkel elfelejtették velünk, később a tudományos kutatások segítségével újra bizonyossá vált, hogy a téli napforduló kereszténynek tartott népszokásai olyan elemeket tartalmaznak, amelyek a kétezer éves kereszténységet jóval megelőző korokból erednek. Mágikus, pogány világméretű idéznek, „igéznek”, varázsolnak, régi és még régebbi vallások tartalmába csak elegyítik az új vallás, a kereszténység elemeit, és ha (s még jó ha!) „új köntösként” használják az új vallást, mítoszok képleteivel és pszeudovallásos hiedelmek képzeteivel díszítik ezt az új köntöst.

Ma, jelekkel játszott jelentésüket csak ritkán, gyakran mondott szavukat sem értjük. Mint ahogy a kereszteléskor ránk erőszakolt idegen keresztneveink értelmét sem tudtuk, csak viseltük őket több mint ezer éven át. A régiekét meg elfeledtették velünk.

*

A betlehemezés csak egy a régi napfordulóhoz fűződő népszokások közül. A karácsonyi népszokásokhoz kötik, pedig egész adventban („ádvintkó”), azaz december elejétől (néhány Mikulástól) karácsonyig jártak a betlehemesek.

Alapjában véve templomi eredetű játék. Indítéka akkor kezdődött, amikor a zarándokok, Jézus halála után pár száz évvel hírül hozták Európába, hogy Betlehem városában egy sziklabarlangban az arra lakók kegyelettel őrzik azt a jászolt, amelyben Jézus született.

A templomokból aztán, a profán jelenetek miatt, az utcára került.

*

A pogány eredetű, téli napfordulót ünneplő pásztortáncaink, amelyek máig részei a papilag kevesebb sikerrel elrontott népi betlehemes játékainknak, valószínűleg úgy kerültek a már népivé alakult játékokba, mint sok egyéb „megszelídített” pogány népszokás. Gyakran idegen papjaink, főpapjaink nyilván csak külsőségeket láttak bennük (a játékok szerencséjére) s nem is tudták, mi bennük a pogány.

A megjelenítés a néphagyománybéli alakoskodások világában sokszor évezredek különböző műveltségi fokáról visszamaradt formák, töredékek egyidejű szerepeltetésével a művelődéstörténet sok-sok lépcsőjéről egyszerre ad hírt. Napjainkban mindez már csak a tudományos útmutatások segítségével érhető. A láncokkal, sőt, pléh cipőpasztatatókkal („vikszéskatulatókkal”) felszerelt botok ma látszatra kutyariasztó célt szolgálnak, aztán fi-

gyelemfelkeltést is, amivel úgy verték a földet mint a vőfélyek is, hogy magukra tereljék a figyelmet, na meg hogy tánc közben jobban kijöjjön a tánc ritmusa. Gonoszszűz, rossz szellemeket távol tartó varázsszerepükről használóik sem tudnak, nyilván több generációja már, meg arról sem, hogy a bot végében a szög nemcsak fegyver, s a tánc közben vele felszurkált szoba, konyha földje nem csupán játékos gazdasszonybosszantás, hanem annyi kincs idézése, amennyit a szög felszurkál. Az egész tánc összhatásából a mai ember legfeljebb „érzi”, hogy ez „valami régi” lehet, de hogy „olyan régi” lenne, arra tudományos újrafelvilágosítás nélkül honnan is gondolna.

A „népi ízlés”, a profanizálás állandó gondja az egyháznak, évszázadok óta napjainkig. Ki kell mondani: az ilyen játékok között azok maradtak meg szépnek, elevennek, meggyőzőnek, komplex művi szempontból teljesnek, amelyek a papi beavatkozásokat valamiképpen sikerrel úszták meg, szinte fokozati különbségekkel a beavatkozás méreteinek arányában. („... súlyából annyit vesz . . .”)

A profanizáció elleni küzdelem, az egyházi „kivédés” módszerei különbözőek voltak, s nyilván azok ma is. A durva tiltásnál, sajnos, eredményesebb volt a szelíd „ellenőrzés” s a vele együtt járó gyomlálás, egész a kisterilizálás, a néhány szenténekre, imára zsugorításig, a játék szempontjából érdektelenné tett formákig, amelyekben a kiirtott játék helyét az álszent póz helyettesíti csupán. Történt pedig mindez mifelénk is „népnevelés” címen, hetente megkívánt, sok kilométeres parokiáig gyalogoltatás árán, télszaki időben. (Tornyos)

*

Ez a csupa szív, egészséges, vidám, tréfára, játékra mindig kapható népi szellem olykor a „szepőlótelén fogantatás nagy titkával” is mosolyogva játszik el, mint pl. egy 1763-ból eredő kéziratban:

Pásztortársak, új hírt mondok,
Gyertek velem, csudát láttok:
Egy szép szűz az éjszakán,
Fiacskát szült a szénán.
Ej, ej, ej!
Hogy lett szűz emlődben tej?

*

A betlehemezés eredetileg a felnőttek játéka. A XVII–XVIII. században főként diákok művelik, nyilván tömérdek játékkal, s ezért egy „közkívánat” levegőjében. (Napjainkig tartó fennmaradásához az ájtatosság igénye nem biztos, hogy elég lett volna!) A felnőtt szereplők később gyermekekkel keveredtek, később zömmel ezekre a generációkra korlátozódik, s az alapcél az alamiznagyűjtés felé tolódik. Kritikusabb időszakokban a téli kereseti lehetőség önmaga is alakít felnőtt csoportokat, sőt, asszonycsoportokat is. Az ok és a szándék nem kétséges itt már, a hagyományos formák megőrzése is bizonytalan. – A legújabb kori papi alkotásokba a hagyományos betlehemezés népi elemeiből jobbra csak foszlányok kerülnek bele. (Bővebben Burány Béla: Ünnepek, szokások, babonák. Jeles és jeltelen napjaink népszokásai. I. kötet: Forum, 200: 1–357., II. kötet: Forum, 2001: 1–314.)

114.
MIKULÁS

December 6.

Zéltty Sándor (1906–1995)

Mikuláskó má megvették a karácsonra valót, akkorra má megvót, osztakkó – különösen ezenn a tanyákonn, akkoroszt hát szédtek, kalapot, meg mindént! Osztakkó:

– Tegyéték ki a cipóket!

Ha sosé pucóta is még a gyerek a cipóit szépen, de akkó megpucóta!

Hogyhát maj gyün a Mikulás, osz hoz bele valamit!

Zablakba! A zablakba tették!

Hát . . . egy kis mogyorút, abba zidőbe, vót, meg ékkis diót, cukrot, hát amit tudtak a karácsonyi dógokbú elvenni . . .

Dehát nem vót ez a . . . mind mostan, hogy ez a sok játékot, osztan másnap má kint van az utcán, meg a . . . nagyúton!

Mohol, 1979

115.
LUCA-NAP

December 13.

Szirakúza-beli Szent Lúcia (+310-ben) a jámbor keresztény vértanú kis-nagylány élete és sorsa sehogy sem egyezik a nevével fémjelzett nap, december 13-ához fűződő népszokásokkal. (Mint ahogy sok egyéb esetben, úgy itt is: a kiirtani nem bírt ősi pogány ünnepek és rítusok keresztényesítésére kifejtett pápai igyekezet itt is falsul sikerült.)

A Gergely-naptár előtt (1582) a téli napforduló kezdő napja. A fényt, az életet adó Nap most indul új, győzedelmes útjára, de most vannak a leghosszabb éjszakák is, a rontás, az ártalom minden fajtájának, a sötét erőknek tomboló ideje. Ellenük csak tudással védekezhetsz! . . . A tudást a mesterségesen keresztény alakba bújtatott ünnep névadó alakja is megköveteli: Tudj! Imádkozni. (Az mindenre jó . . .)

Sok egybehangzó adat vonalán úgy tűnik, csak a szokáshagyomány alapján is, hogy egy ősi, pogány isten(asszony)-unk alakja szinte körültapintható napjainkban is:

Mint minden isten(asszony) megköveteli a maga tiszteletét. Dologtalan ünneplést követel. (Asszonytárs! Ma ne varrj!) Szeszélyes: törvényeit ismerni kell. Ha nem tudsz, büntet. Mert maga is sokat tud: vele jósoldathatsz időjárást, termést, sorsot (betegséget, halált!), s mert asszony, a párjukat kereső, váró lányoknak felfedi jövődöbeli párjuk nevét, akár kilétét is. Szolgálatát meghálálja: szaporulatot ígér (de csak tisztelőinek!), kezében söprű, ki-söpri a Múltat, szita koronával a fején jövőt irányít . . . Néhai Korponai Mihályné Holló Erzsébet szerint (Csóka, 1905–1992): „Lucakó piros almát szoktak vetni a kútba. Oszt arrú mosdjakot! Maj szöbбек lösztök!” A kút, a víz, a gödör mind a női princípium szimbólu-

ma. A piros alma a (testi) szerelemé. Azt kell a kútba dobni, hogy szép legyél . . . Ez a pogány istenasszony azt üzeni, hogy a testi szerelem szépít!

Tagadni lehet-e?

(Bővebben Burány Béla: Jeles és jeltelen napjaink népszokásai. Forum, 2000–2001)

115/1. LUCA-BÚZA

Zéltty Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Közönségös buzábú. És – földbe! Akkó ritkább vót! De hogyha csak a búzát tötték, mög rá valamit, valamennyi földet, akkó sűrűbb vót a buza. Osztakkó . . .

No, mostan akkó a karácsonyfát hozta a Jézuska, akkó ott vót alatta, ésakkó mikó a karácsonyfát elpusztították, akkó aszt a búzát a jószágoknak, úgy rëndöszték ē, ahun több jószág vót, kevesebb jutott, úgy, hogy szétosztották, hogy mindönféle jószág kapott abbú a buzábú.

Hogy mostan mijé?! Hogy mostan hogy az a jószág jobb étvágyú lögyön, vagy . . .

Amikó ez a buza kikelt, átkötötték olyan szalaggal, így körükötötték, mē másképp tényleg, hát aszt . . . némik má olyan szép magos vót! Lē is hajlott vóna! Hanem körükötötték.

Szábú locsóták . . .

Így tartották. (Mos hogy langyos lögyön az a víz? . . . Hogy nē lögyön hideg? . . .)

116.

Zéltty Sándor (1906–1995)

Azé atták a jószágnak, hogy mindennek étvágya lögyön . . .

Akkoroszt bētették karácsonykó aszt a szalmát! Utánna, ahogy láttam: mindēn marha alá, ló alá, csak a disznó alá nem tētték! Aszt a szalmát szét a jószág alá . . .

Hogy mē? Hát az . . . disznó!

117.

Hogy milyen lett az a buza, arrú mēg lehetőtt állapotítani, *hogy milyen lēssz a termés!* Ha sűrűbb lēssz, akkó jó lēssz a buza.

Vót az az öreg Boca! Az olyan . . . huncut vót, hogy hogyismongyam! Űk is csináltak olyat egymás mögött, hogy – hamarább elütették mind a Luca-nap. És akkó aztán, mongyuk, feszeltgett má előre, hogy . . . ünēki! mán milyen! . . . Hogy maj sűrűbb buzája lēssz!

1979

118.
BETLEHEMEZÉS MOHOLON

Vlasy Károly (1924), 54 éves
Vlasy Károlyné Zéltay Klára (1928–1996)
Gyarmat György (1913)

Öten méntünk. Két angyal még három bojtár. Nem vót a bojtároknak külön nevük. Csak úgy jeléntek még. Előbb a kicsi, aztán a középső. Az öreg mán a betlehem előtt vót. Éppen nem szédünk mink olyan – mittudomén mit, csak éppen – pénzt. Mást nem vótunk mink el.

No, karácsony böjtje estjin, akkó évettünk kalácsfélit, még ilyen . . . diót, még ilyeneket. Akkó vót! Mer ez mégkezdődött . . . vót mikó má három hétté előbb ekezdünk! Vót mikó négye! Attú függött, milyen kedvünk vót.

Vótunk olyan 13-14 évessek. Az 1935–36-os évekre. Négy évén köröszű. Mos ha jól emlékszek, 35, 36, 37 még a nyócas évekre méntünk. Aztán má gyütt a másik generáció. Akkó méntek a Bandiék, még . . . a zöcskösök.

Ezt mink egy öregtű szerztük. Nékem sógorom vót. Az most ha mégvóna, akkó lehetne oan kilencvenvalahány éves. Ó adta nekünk. Mer mink az ő fiával kesztük elsőbb. Szóval unokatestvérek vótunk övele. Még önála mégvót. Cëruzával lë vót írva, úgy kaptuk el mink is tőle. De aztán mink nem sokat törödtünk vele. Széthányódott, még mit tudom én, mi lëtt vele . . .

Mer ő is járt azelőtt. Csak ők járták a tanyákat is, ahogy ő meséte. De mink csak a falut jártuk. Hát! Méntünk házru házra. Az angyalok az egygyik ódalon a betlehememmë, a pásztorok még a másik felinn. Szakkó mindën házho! Vót ahun nem is szótak, csak bëmëntünk. Vót ahunnan kiküttek, vót ahun hát bëengettek bennünket. De leginkább mégkérdztük, hogy:

– Bëengedik-ë a betleheméséket?

Ha ezën a felin engették bë, akkó a pásztorok átgýüttek erre a felire, oszt méntünk bë. Azé fogtuk mind a két ódalt, hogy egy utcát nëhogy kéccő köjjon járnì. Egybe hajtottuk mind a két ódalt.

Vót, hogy sár vót, dehát gyereknek akkó nem számított az úgy! Hogy bënt aztán mi vót, mikó mán mink otthattuk a szobát, az má mellékës vót . . .

Az angyalok csak közönségës ruhába vótak. Nem vót nekik ilyen fejrevaló së! Csëngetyü az vót náluk, az angyalokná. Asztat vitték. Avvá hiták bë a pásztorokat, mikó gyüttek bë.

A pásztorok, azok fő vótak ötözve. Ilyen rossz bundák, kifordítva, még ez a børsapka, még bajúsz, szakáll, azoknak vót. Még botok vótak láncsal, hogy jobban csörögjön, mikó veri a szobába a földet. A végin nem vót szög. Annyiba mán nem méntünk, hogy főverjük a földet, hanem láncsal, oszt csak csörgött. Mer valamikor csináták ezt szöges bottal is, oszt fölverték a földet.

A betlehemésët két angyal vitte. Két ódalán füle vót bőrbü csináva. (Mégvan még a pal-láson a mamukána, alighanem.)

Vót úgy, hogy elő nem vót világosság, csak hátú, oda bëmëntünk kérdzës nekü. Bujtárok méntek elő. Mikó bëmëntünk az udvarra, akkó mán inkább bëengettek bennünket. Az utcán mink kérdztük:

– Bēngedik-ē a betlehemēsēket?

Az angyalok, mikó mán mēntek az udvaron, akkó mán énekőtek. A pásztorok is, még az angyalok is.

118/1.
PÁSZTOROK, PÁSZTOROK

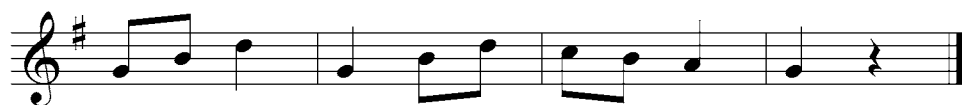
Pász - to - rok, pász - to - rok, Bet - le - hem - be,

Si - et - nek Jé - zus - hoz, ör - ven - dez - ve!

Kö - szön - tést mon - da - nak a kis - ded - nek,

Ki vált - szá - got ho - zott az em - ber - nek.

Nomikó bēértünk, akkó az angyalok bēvítették a betlehemēt, lētették az asztalra. Vót mikó gyertyát gyútottunk, vót mikó batrilámpát. Akkó űk mēggyútották. Az angyalok.

Mikó a két fiatalbb pásztor mēnt bē, azt mán nem tudom, mit montak. Mikó az öreg mēnt bē, aszongya:

Hopp, édēs Istenēm! én is itt vagyok!
A lukak a bundámon igen nagyok!
Azt is az éjjel tették ezek az átkozott farkasok,
De engēm nem bántották, mer igēn jó bojtár vagyok!

Mikó elmonta, akkó lēfekűttek minnyáján. Mer mikó ez első elmonta a mondókáját, amikó bēgyűtt, akkó lēfekűtt, akkó a második is, akkó az öreg, mind, sorba a fődre.

Akkó aluttak egy kicsit. Má úgy tettek, horkótak ottan.

Akkó az angyal jó hangosan:

– Glória!

Akkó főkel a középső pásztor, oszt aszongya a kicsiknek:

Hallod, pajtás, ugorj talpra!
Nem hallod, hogy angyal mongya:
Glória!

Akkó neszőnek, nem hallanak sēmmi, visszafekszenek mind.
Akkó az angyal elkezd, hogy:

118/2.
SZAPORÁN KELJETEK FEL

Sza-po-rán kel-je-tek fel, jó boj-tá-rok,

Az an-gyal azt mond-ja, hal-lot-tá-tok!

Üd-vö-zí-tőnk, í-me, lá-tod,

Ve-lünk e-gyütt i-mád-já-tok!

Akkó mongya az ägyyk pásztor:

118/3.
HALLOD, PAJTÁS, ANGYALI SZÓ

♩ = cca 200 (recitálva)

Hal - lod, paj - tás, an - gya - li szó Zen - ge - dez a fü - lem - be,

I - lyet én még nem hal - lot - tam, So - ha az é - le - tēm - be!

A lel - kem - ben úgy ör - ven - dek, Szó - kat - lan ö - rö - met ér - zek!

El - bá - gya - dok szí - vem - ben, Lan - ka - dok e - re - im - ben.

Tán az angyal azt jelenti,
Hogy Messiás született,
Aki Ézsaiás által
Régen jövendöltetett,
A lelkemben úgy örvendek,
Szokatlan örömet érzek,
Elbágyadok szivemben,
Lankadok ereimben!

Akkó mongya a középső pásztor:

Én amoda látok ägy fényességet,
Isteni, bizony, jelenségét!
Eredj, pajtás, nézd meg, ott vagyon - e?
Bízvást odamehetünk - e?

Akkó a kisbojtár emén, megnézi. Mer a többiek mán mind ának. A kicsi odamén, megnézi, hogy valóban ott van - e? Ott létérbetyül a betlehem elé – mán akkó éggett a gyërtya

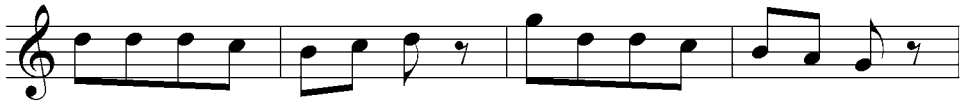
bént, vagy mongyuk a batrilámpa, hol hogy mi –, akkó ü bënëzött, osztakkó fordút vissza. Visszamënt a pásztorokhó, mer azok úgy ärëbb átak, nem közë a betlehemhó, kint, úgy az ajtó felé, osztakkó mongya, hogy:

Ott vótam bizonyára, mind benéztem,
Ott fekszik kised jászolba,
Pólyába betakarva!

Akkó a pásztorok mind, úgy verik a láncos bottá a taktust:

118/4.
HÍRT, PAJTÁS, HA MOND NEKÜNK

♩ = cca 100

Hírt, paj- tás, ha mond ne- künk, Az an- gyal, hogy ne fél- jünk,

A Mes- si - ás szü - le - tett, Ki meg - jö - ven - döl - te - tett.

Fog- jad, a- zért a du - dá - dat, Fújd el ne - ki víg nó - tá - dat,

Hogy ked- vé - re e na - pon, A kis Jé - zus ví - gad - jon!

Vígadnak az angyalok,
Őrt állnak a pásztorok!
Ajándékot küldenek
Édes megváltójuknak.
Fogjad azért a dudádat,
Fújd el neki víg nótádat,
Hogy kedvére e napon,
A kis Jézus vígadjon!

Széna, szalma párnája,
Jászol a nyoszolyája!
Kit az ég meg nem foghat,
Most a pólya takargat!
Fogjad azért a dudádat,
Fújd el néki víg nótádat,
Hogy kedvére, e napon
A kis Jézus vígadjon!

Akkó a középső bojtár mongya:

De mit viszünk a gyermeknek,
A mi kedves teremtőnknek?

Akkó az äggyik:

Majd én viszek sajtot és kényeret!

Nomost a kisbojtár gyün:

Én még viszek savót,
Mer aranyat nem adhatok,
Én ägy szögény bojtár vagyok!

Noakkó az Öreg is, hogy ő mit visz néki, akkó mongya:

Én még viszek mézet, báránt, tejet!

Most itt a két angyal éneköt:

118/5.

PÁSZTOROK, KELJÜNK FEL!

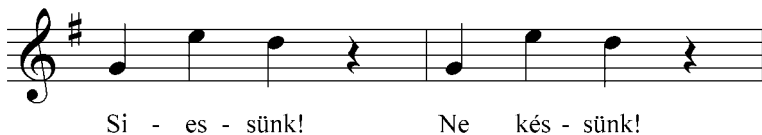
♩ = cca 112

Pász - to - rok, kel - jünk fel!
Ha - mar in - dul - junk el!

Bet - le - hem vá - ros - sá - ba!
Ron - gyos is - tál - lócs - ká - ba!

Si - es - sünk! Ne kés - sünk!

Hogy még e - zen éj - jel o - da - ér - hes - sünk!

Mi u - runk - nak tiszté - le - tét tē - hes - sünk!

Noakkó megindultak mind a három. Odaértek a betlehemhő, létérbetyútek elébe, osztakkó mongyák, közössen, mindahároman, hogy:

Üdvöz légy, szent királyunk,
Kit nagy szégénységbe föltaláltunk!
Vedd kedvesebb ajándékunk,
Légy mindenkor a mi oltalmunk!

No, ezt amikő elmonták, úgy akkő főketek, mēntek körű a betlehemēn, csörgették a botot a taktusra:

118/6.
BETLEHEMBE JER, PAJTÁS!

Bet - le - hem - be jer, paj - tás! jer, paj - tás!

Ott lesz ne - künk jó la - kás! jó la - kás!
Nemkell ot - tan szán - ta - ni, szán - ta - ni!
Csak az Is - tent i - mád - ni, i - mád - ni!
Ha az Is - tent i - mád - juk, i - mád - juk,
A kis Jé - zust meg - lát - juk, meg - lát - juk!

Nem kell ottan szántani, szántani!
Csak az Istent imádni, imádni!
Ha az Istent imádjuk, imádjuk,
A kis Jézust meglátjuk, meglátjuk!

Akkó egy kicsikét mēgának, akkó a kisbojtár mongya:

Hallod-ē tē, füstös szógáló!
Eredj a kéménybe!
Hozz egy szál kóbászt,
Akaszd az Öregünk nyakába!

Akkó a középső mongya:

Hallod-ē tē, csámpás bérés!
Eredj lē a pincébe,
Hozz egy litēr bort, oszt
Akaszd az Öregünk nyakába!

Noakkó az Öreg mongya:

Látom, ez a gazdasszon kúccsal forgolódik,
Szekrént akar nyitni,
Ēgy pár dínárt akar a zsebünkbe nyomni!

No, mikó ezt elmonták, akkó indútak mēgint, verték a láncos bottal a földet, oszt monták:

118/7.

JOBB EZ A GAZDA

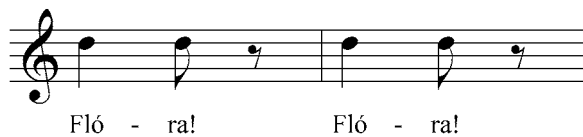
Jobb ez a gaz - da,
Mind az a má - sik!
Merd az a má - sik

Aj - tó mē - gé szo - rí - tott!

On - nan is ki - taszított!

Mondom, mēntek körbe, a betlehem körű vagy az asztal körű, oszt a bottā verték a földet. Csörgött a lānc, merd ugyē vót lānc, vagy ēggyik, vagy mindakēt ódalon. Ahogy verték a földet, úgy csörgött a lānc. Taktusra.

Nomikó ennek vége lett, kaptunk ott, mikó mit, akkó oszt az angyalok fogták a betlehemēsēt, oszt elindútunk énekőve kifelé, hōgy:

118/8.
HEJ, VÍG JUHÁSZOK, CSORDÁSOK!

Mily gyö - nyö - rü ez az éj - jel,
Bár csak te - kint - se - tek széj - jel!

Nézzétek, Betlehem felett,
Micsoda nagy fényesség lett!
Egy csillag is ott leszállott,
A pajta fölött megállott.

Dicsértessék a Jézus Krisztus, jó éjszakát!

Oszt mentünk tovább.

Mohol, 1979. V.

118/1. A 19. századi egyházas stílus magyarországi terméke. Népszerű karácsonyi népének. Inkább érzelmi értékkel bír, mint esztétikaival. A legújabb katolikus népénekgyűjteményben is szerepel. (Éneklő egyház: 44. sz.) Magyartalan ritmusa a népi előadásban sokszor megfordul az ellenkezőjére (hosszú – két rövid helyett és rövid – egy hosszúra).

(Hozsanna 32. sz.)

118/2. Egyik ritka, de értékes régi stílusú, alapjában egymagú kvartváltó karácsonyi pásztortáncunk. Záratai révén a siratókhoz áll közel. Kálmány is feljegyezte egy törökbecsei betlehemesjátékban (Bálint S.: 216. lap). Dallammal nálunk eddig csak Doroszlón gyűjtöttük, és Moholon. Három népzenei dialektusterületen is él, leggyakoribb a Dunántúlon. Zömmel a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódik.

(MNT X: 103. típus)

118/3. Duda dallam kanásztánc ritmusban, modern dúr hexachord a felső oktávval bővítve, felemelt 4. fokkal. Moholon népszerű lehetett, korábban Petneki Jenő gyűjtötte 1943-ban, ezt a változatát közli Bereczky 35. sz.

118/4. Ugyancsak a duda természetes technikai hang – lehetőségein alapuló motivika, az előzőhöz hasonló formai felépítésben és ritmusban, de archaikusabb dallammozgással. Szinte valamennyi környező népnek van hasonló karácsonyi pásztortánca. A középkor végi hexachord zene folytatása ez a későbbi korokban, mely a barokk iskoladrámákba is behatolt.

Változat: 134., 603., 604., 616. sz. – távolról. (Vargyas, 1981:323. lap)

118/5. Pápista karácsony címmel már Pálóczinál is szerepel (415. sz.), de ennél korábbi feljegyzését is ismerjük már 1771-ből. Jellemző tripódikus, mottószerű kezdőmotívumában szembeötölő a funkció fordulat, ezután inkább ütempáros szerkezetként folytatódik. Egyike legnépszerűbb karácsonyi pásztortáncainknak.

(Típuskatalógus IV/F 345)

118/6., 7. Ütempár szerkezetű pásztortáncok, fő szempontjuk a ritmus. Deklamáló előadásukba kvart-ugrásos hanglejtés is vegyül.

118/8. Főleg az Alföldön közkedvelt, de Erdély kivételével az egész nyelvterületen elterjedt karácsonyi ének. Leginkább betlehemes játékok betétjeként használatos, de énekelték az éjféli és karácsonyi misék kezdetén is. Belekerült a 19. századi nyomtatott és kéziratos egyházi énekeskönyvekbe is. Érdekessége a tripódikus 8 szótagú sorszerkezet, dallamában idegen elem a tercszekvenciás formaépítés. Világi szöveggel is előfordul (pl. MNT II: 558–559 j).
Változat: 137., 144. sz. (Típuskatalógus IV/B 128)

119.

ADALÉKOK A BETLEHEMEZÉSHEZ MOHOLON

Zéltty András (1937, Mohol), 42 éves

Hát, abbazidőbe még olyan suttyó gyerekek vótunk, hát má hetedikbe, nyócadikba jártunk, így valahogy, má legények is vótunk, még gyerekek is. De minnyájan olyan nagynövésűek vótunk.

Én különben, „mind legszöbb gyerek” (nevet), én vótam az angyal. Még még egy, ha a szükség éppen úgy hozta. Vótam én magam is angyal, még vót hogy ketten vótunk.

Möntünk, még vótunk hívá öreganyámhoz. Az oan . . . még annak az öccse, Andris bátyta! Az is szintén oan vót no! . . . Még hitak bennünket. Úgy, hogy még Padén is vótunk!

De jó is jártunk! Merd abbazidőbe, nem tudom má hogy mennyit, csak röngeteg sokat kerestünk! Nyóc vagy tíz mázsa búzára valót! Úgy, hogy má nem is csak a lóvét szödtük össze . . .

Kaptunk mink mindöfelé, oan kalácsot, még diót, még ilyesmit.

No, akkó este ott aluttunk öreganyámná.

Möntünk nappá is!

Ésakkor, mikó jöttünk hazafelé. Egyik alkalommá, akkó a Haranga bē vót fagyva . . . (De nagyon szép betlehemünk vót! Nem olyan ákom-bákom! A sógoromtú kaptam. Hogy hunnan szödté? De ú is úgy kapta előbb valakitű.) Noakkó még vót beszéve:

– Száz vagy kétszáz métert, vagy „addig a fűzfáig tē viszöd!” „Amaddig tē viszöd!”

De vót ott azé ketyögni való!

Az a Haranga még úgy csúsztott, mind a fene!

Akkó mán nem akarta egy sē vinni! Akkó mēgsödörgettük, oszt ereszd! . . . Elmönt egy . . . valójába vagy száz métert is ecúsztott!

Akkó mink kisemböressen utánna . . .

Oszt így gyüttünk hazafelé.

A Tiszán is gyüttünk át. Egész, ahogy Adán van a strand, odáig is gyüttünk, egisz úton! . . .

Akármerre möntünk, Moholon is, még Padén is, mindöfelé monták, hogy – a mienk vót a legszöbb. Ebbe nem vót olyan „ódalborda, szalonna”, még satöbbi!

*

Két angyal vót, még három pásztor vót. Öten vótunk. Zsákos nem vót. Az angyalok, mink vótunk a zsákosok, kaszások is, mindön. Mer mink csak lóvét szödtünk jobban. Az ilyen sütemény, még ilyen miszmasz, nem köllött nekünk! Vót ott öreganyámná anyyi

mindén! hogy mink nem vótunk rászorúva no! Negyvenhatba is, még az ötvenes évek elején. Mer negyvenhatba mán mēntünk.

Jártunk mink angyali vigasságot is mondani! Nálunk, itt a faluba. Mēntünk mink avva is. Mēntünk mink fiúk is. Hát!

A betlehemezés is úgy kezdődött!

Az égyyik alkalomma, én nem is tudom, valahogy úgy gyütt ki, hogy mink a paphon is mēnnyünk bē.

– Mēnték tik betlehemēt mondani?

– Nem mēgyünk.

– Hát kár! Szépen tuttok énekőni!

– Hát mindēgy, nem mēgyünk.

– Hát mé nem mēnték?

Majd ű léírja.

– No, írja lē akkó!

De különben vótam én ministráló is valamikó.

Ésakkó:

– No gyere bē, maj léírom!

– Jó van no! Maj bēmēgyék!

Elég sok gyērtyát érágtam én nála akkó mán!

Bēmēntem, ésakkó ű léírta.

Ki is válogatta akkó ű mingyán! Mer akkó az iskolába jártunk. Majnem úgy esik, hogy iskolatársak vótunk ott minnyájan ēgy bandába. S akkó mink, akik a legjobban tuttuk danóni, mink vótunk az angyalok, emezék mēg vótak a pásztorok.

A pásztorok, hát így ahogy lehet látni: szakáll, bajúsz, sapka kifordítva, mēg bunda, mēg ilyesmi. Vót bot, de nálunk nem vót ilyen szöges bot, mēg valami, nem vót csörgő lánc sē. Csak bot. – Ez tisztēssīgēs betlehem vót! Tán azē is szerettek, mer nem csinátunk cirkuszt . . .

Az angyalok, mink mēntünk előre. Kérdēztük:

– Bēengedik-ē a betlehemēsēket?

– Bē!

Akkó én mēntem előre, akkó montam, hogy:

Kedves házi népség,
Jó hírekkel jöttünk,
Mégváltó jelent meg
Az éjjel köztünk!

Akkó másik monta:

Jézus, Isten fia,
Betlehembe született,
Glória!

(Csak montuk.)

Akkó mink má bētētük a betlehemēt az asztra, előre, akkó gyütték a pásztorok is. Akkó azok mingyá az ajtoná fekütték lē! Űk nem szótak, mink montuk, az angyalok. (Mink vótunk a janik!)

Akkó mink montuk, hogy . . . (Nem jut mán eszëmbel! . . . Három szakasz . . .)
Énekötünk. (Mit is? . . .) Alighanem a Mennyből az angyalt. Úgy, ahogy a templomba.
Akkó monta ja kisbojtár:

– Hajja, öregapám!
Valaki énekel?

Aszongya az öreg:

– Nyughass, fiam, nyughass,
Mer bottal verlek el!

Mink megëst énekötünk, de nem jut eszëmbel, hogy micsodát. Akkó monta a másik, hogy:

– Hajja, öregapám,
Valaki ténleg énekel!

Akkó az Öreg rávágott ëgyre a botta:

– Talpra, fiúk! Csoda történt!
Nézzétek csak az égi fënyet!
Angyalok jöttek a földre,
Örvendezve, énekelve.

Akkó a pásztorok éneköték, hogy:

Pásztorok, keljünk fel!
(L.: Vlasity, Vlasityné Zélity Klára,
Gyarmat György: Betlehemezés Moholon)

Akkó az öreg pásztor lëtérgyelt oda a betlehem elé, és monta, hogy:

– Öreg pásztor vagyok,
Fáradt testem, lelkem,
De újjá ébredek,
Hogy ezt megérhettem . . .

Mit is mondott még? . . . Nem jut eszëmbel mit mondott . . .

*

Úgy ëggyik a másikat, a betlehemësek, ha bántották, minket nem bántottak, mink má nagyok vótunk. 170–180 centis körü vótunk. Nem is nagyon vót mersz! De így, mongyuk a hatásági izëvë nem vót soha sëmmi. Nem kaptunk fõszólítást së, sëmmi.

Akartak vinni Jázovára is bennünket! El is jöttek ëccë ëgy évben szánkóvā értünk! De mán akkó úgy vótunk vele, hogy má elég jó pézt kerestünk, mëghát rá is untunk. Mindég

hajtottuk, mint sváb a trallalát, tuggyafene hánszó emontuk má, ötvenszó is, még hatvenszó is má!

S akkó nem méntünk.

Jázován is vót öreganyámnak valami ródja, és akkó oda is: de mēnjünk! De mēnjünk!

Kaptunk a paptú is mēghívást. Ilyen mēghívó papírt . . .

Nem méntünk akkó.

Mohol, 1979

Eme egyházilag idomított, moholi betlehemes szövegben „nem vót ódalborda-szalonna”, azaz játékos utalás, pogánykorba nyúló, téli napfordulóhoz kötődő adományozásféle. Nyilván nem annyira a szokás kereszténység előtti eredetének ismeretében, s annak kiirtását célozva meg, hanem – polgári álszeméremből. Hisz nyilvánvaló volt mindenki számára a papi átszerkesztés idején is, hogy a betlehemezni járó gyerekek valódi célja a színjátékért járó ellenérték, az izgalommal lesett, tetszés szerinti adomány, és nem a szimpla áhítatkeltés. Így volt ez a Zélicity András csoportjára jellemzően alakult, „módos” (alighanem suttyomban egyházi szervezésben is) meghívásos rendszerű betlehemezés esetében is, vagy tán itt még inkább, a „ . . . rēneteg sokat kerestünk! Nyóc, vagy tíz mázsa búzára valót! . . .”-ra gondolva. (Az ötvenes évek első felében! . . .)

(Vajon abban a bajuszszaggató, beszolgáltatásos, meghurcolásos világban, magunkra maradságunk, egymásra utaltságunk csendjében, egy felszín alatti „önsegélyző mozgalom” titkos hajtóereje közrejátszhatott-e ebben a mozgásban? . . . A nagy szervezőképességű, széles kultúrájú „Gere pap”, a két háború közötti időszak magyar műkedvelő előadásainak szervezője és rendezője a zentai „vasúton túli” városrészekben, a Délvidéki induló harmadik versszakának a költője, a háború után Adára került, Mohol ikerközségébe. Ott újra társadalmi problémává vált, mert a templomban tartott hittanóráira több fiatal járt, mint amennyit az Ifjúsági Szövetség mozgósítani tudott. Mondják: hittanóra után beállt futballozni a fiatalokkal . . .)

Az egészen más kérdés, hogy az évszázadokon keresztül csiszolódott ősi forma, az ő eredeti, átvitt módján, a naiv áhítattal átítatott népi játék útján érvényesített áhítatkeltő hatása ma is sokszorosan erősebb az „új”, „egyházilag kezelt”, „polgári igényekhez idomított” betlehemes játékok hatékonyságánál.

Mert „Nálunk nem vót ilyen szöges bot, még valami, nem vót csörgő lánc sē, csak bot. Ez tisztességes betlehem vót! . . .” – Azaz kiiktatózott belőle a színpadi hatást magas fokra emelő „gonoszúzó”, zajkeltéses, álarcos pásztortánc (Amerikában ma is veszettül trombitálnak minden újévkor, nálunk meg petárdáznak, hogy ez a sok évszázados múltú hangefektus minél nagyobb legyen), szöges bot sem volt, hisz ki tudja ma már, hogy e varázserejű láncos bottal fölszaggatott szoba földje gazdagságvarázsló jelentőséggel bírt a téli sötétséget felváltani készülő jövő esztendőben?! . . . Ezt a padlós szobák iktatták ki, magától értetődőleg (a játékok értelme sohasem az ártás), a „drága parkett”-ről, amelyre a polgári igyekezetben olykor lépni is tilos, már nem is beszélve.

De a legnagyobb kár ott érte a játékokat, hogy kiiktatózott belőlük majd minden profán játékelem is, mind színjátékbeli, mind szóbeli szinten. A Kejj fő, Karidon, Mer nagyot ütök a faridon! spontán mosolyra készítő szójátékot az uralkodó nevelő módszerekre mutató Nyughass, fiam, nyughass! Mer bottal verlek el! váltja fel, méghozzá az Öreg részéről! . . .

Mert a valamennyi régi betlehemes játékban már alig halló, rosszul látó, menni alig tudó, rengeteg meleg mókára alkalmat adó Öreg a papi szövegben „Talpra, fiúk!”-kal kelti a másik két pásztort . . . (Mondanók: ahogy ezt – gondolatban, szóra átvive és átíró cselekedettel – a tisztelendő úr, a maga jó szándékával elképzelte.)

120.
CSIKÓS VAGYOK . . .

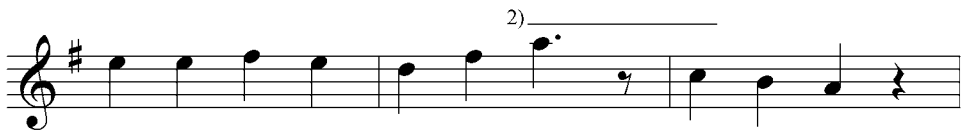
Zéltty Sándor (1906–1995)

Csi - kós va - gyok, csi - kós - nak is szü - let - tem.

Ha meg - ha - lok, sen - ki nem szól fő - löt - tem.

Nem mond - ják a Szent Dá - vid zsol - tá - rát,

Nem húz - zák meg a kis fa - lu ha - rang - ját.

Én má többet este mosmá nem járok,
Mer megfognak a lovas zsandárok.
Létésznek a börtöny fenekére,
Ugyan, rózsám, jutok-é még eszedbe?

(– Nem volt ez betlehemes játék része?
– Valamikó az vót! Majdányiak gyüttek, oszt azoktú hallottam. Gyerëkkoromba.)

Mohol, 1979

*A népies műdalok kategóriájába tartozik: formája szerint új stílusú (AABA), de dallamjárása műzenei fogantatású. Más formájú változatát l. 342. sz.
(Járdányi-függelék: Cifra csárda, két oldalán ajtó – távolról)*

121.
BETLEHEMES ESET

Zéltý Sándor (1906–1995)

Mikó bëgyüttek a pásztorok . . . Azoknak ottan lë kő fekünni . . .
Ëccé az ëggyik bënëz az ágy alá (peig annak hallgatni köllött)! Aszongya:
– Szarik a macska! . . .
Osztakkó avvā csörgős bottā hajkurászták . . .

Mohol, 1979

122.
BETLEHEMEZÉSTÖREDÉK – MOHOL

Szabó Ferenc (1923)

Mikó mëntünk bë, két angyal énekőt:

122/1.
BETLEHEMNEK PUSZTÁJÁBA

Bet-le-hem-nek pusz-tá - já - ba,
Ö-kör, sza-már já-szo-lá - ba,

Üd-vö - zítönk szü - le-tett!

BETLEHEMBE JER, PAJTÁS!

Bet - le - hem - be jer, paj - tás! jer, paj - tás!
Ott lesz né - künk jó la - kás! jó la - kás!

Nem kell né - künk dó - goz - ni!
Csak az Is - tent i - mád - ni!
Ha ja Zis - tent i - mád - juk!
A kis Jé - züst még - lát - juk!

Ló - ra! Ló - ra! Ugorjunk éggyet!

Oszt vót éggy-éggy bot, még egy ekkora (30 centis) lánc, oszt az mindéggyikre rá vót téve! Oszt ahogy ű mēnt körű – mikó padlós vót, hát nem zuhogtathatta sēhun! – Csak csörgette a láncot lépésre.

Mer valamikó szöget vertek a végibe, osz mind főbaszták a ház főggyit!

*

Maga emlékszik a Rostásra! Fiákēros vót! Nincs az má még! Ahun most van a cukrász-da, az iskola mellett, ott vót a Piros ángyinak a kocsmája.

Mink is mēntünk, hogy majd: Bēngedik-ē a betlehemēsēket?

Biliárdasztal vót a kocsmá közepin!

Oszt a Nagy Sanyiek, a kazányossak, kutyahēgyiek! Azok bēmēntek előre. Bēmēntek, oszt a kis betlehemēt lētették így a biliárdasztal sarkára.

Bēnt vót a Rostás Lajos! A Kis Gyuri! Még . . . vótak bēnt ilyen vendégēk. Ez a ferde szájú állatorvos! Még akkó az élt. (A Kis Gyuri, az a kōműves! Az állomáson halt még! A tetük étték még! – Nagyon hírēs kōműves vót! Akkó az borzasztó gálánd embēr vót! Oszt a csalággyává lētett valami . . . Mittudomēn, egy lánya vót neki . . .)

Hanem oszt ekesztek énekōni. Má félig emonták.

A Rostás mongya nekik, hogy:

– Ájzatok lē! – aszongya. – Most aszt énekōjjētēk, hogy Szōrös lábú kismacska!

Hát égysē nem akarta énekōni!

Akkó ēkaptá egy bujtár kezibű a láncos botot, osz mind loncsóta, zavarta körű-körű a biliárdasztalon!

Mink még kint vagyunk, de várjuk mink is, hogy kigyűjjonēk, mink is bēmēgyünk!

Hát ahogy kecerte, akkó ëccé kiszaladt! A másik kiszaladt a söntés felé! Akkó ëggyenkint kiszögdöstek, de a betlehem ottmaradt.

No, kettő ëre szaladt a paroklya felé.

A Rostás, a Varga Lajos plébános úrnak vót a fiákërossa! Az a Rostás, aki zavarta.

Utóërte, a plébánia előtt vót árok. Mind ahogy van is. Csak lë van má most csináva. Ott utóërte, oszt réttent loncsójjá!

– Ja-a-aj! – Sivalkodik az angyal!

Kigyün a plébános, ugyë ég a villany ott a paroklya sarkán:

– Micsinász! Hát agyonütöd azt a gyerekët!

– Képzëjje ë, plébános úr, aszt éneköte, hogy Szörös lábú kismacska! . . .

– Èjnye, ëjnye, Lajos! Azé në bántsd!

Így a plébános úr mëntette mëg a gyerekët!

Mohol, 1980

*122/1. Népszerű klasszicista egyházi népénekkal rokon hatsoros karácsonyi ének első fele.
(Hozsanna 136. sz.)*

*122/2. Pásztortánc, hanglejtés és deklamálás keveredik az előadásában.
Változat: 118/6. sz.*

123. BÖJTÖK

123/1.

Zéltiy Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

*Ádvintkó, szerdán, mëg pintëkën mëg szombaton! Három nap ëgy hétön böjt vót!
Ádventba.*

Hájába krumplit, mëg akkó jó vót a gyerököknek, nem úgy mind most, hogy csoki köll!
Mög nemtommi! Akkó jó vót az a savanyakáposzta, savanyakáposztát is bevitték a tányërba, tálba, ahun több gyerök vót! Ésakkó ais vót! Aszt ötték.

Mög a levest! Nagyon mög vót szokva, a gyerököknë is, mög az öregöknë is, hogy – nohát azé fött étel! Az mi vót? Sóbavízbelevés! Csipödött vót rá! És akkó vót ëgy kis leves is!

Kënyeret ugyë! Kënyeret asz kaptak a gyerökök amennyi köllött.

Inkább kukoricakënyeret!

Szüleimnek is annyi buzája vót, hogy kétszáznegyven körösz is vót, mer akkó köröszszámra vót, olyan kazal vót neki, mind ëgy . . . mind ëgy mai, ëgy ház! És azé legtöbbet: fele kukoricaliszt vót a kënyërnek, fele buzaliszt.

Asztán mög az én szüleimné vót az, hogy fővötték asztat, hogy „akkó nem rontsák!” . . . Hanem ëggyik sütés vót (má majnem röstellöm a mai időbe mondani:) málé, kött málé, oan három-, négyujjni vastagon, a másik sütés mög akkó vót buzaliszt. De milyen buzaliszt vót?! Szélmalomba örötték, és korpás vót! Sztakkó avvá szitáva éppen aszt a nagy léhakat lëszötték, és akkó nem vótak ilyen kënyerek. Merhát . . . az Isten tuggya, így vót . . .

Ádvintkó a cigërettát së szívták! Nem cigarettáztak.

Édesapám monta, hogy . . . ű szógát! A Faragókná, hosszú ideig ott vót! Akkorosztan, *mikó ęgyütt az a nagybűjt*, még a szítát is męgmosták! Hogy zsíros nę légyen még assę! Pedig hát az zsírható nem męnt! . . . Nem keverędętt hozzá a zsír. Még aszt is męgmosták! Nagybőjtbe.

– Ręggę – aszongya –, vót az az erős túró, jólaktak! Nem győzték a vizet inni, délután még vót a „bocskoros málę”. Osztakkó vót, hogy két nap is jóesętt, osztakkó . . .

Dehát ez azę vót, azę csináták, hogy asztán . . . (ugyę asztán a papság is átvętte eszt a munkát) azę csináták, hogy azelótt ręngeteg húst męgęttek! Disznóhúst! És vót az a . . . betegségętt kaptak túlle! Nagyon sok! Tehát akkó bęiktatták a vallásba is, hotyhát eszt így kő! Akkó oszt a negyvennap! Hogy a Jézus is hogy bűjtőt! Negyven napig ű sę ęvętt.

A málętt tökkę csináták. Akkoroszt úgy főgyütt neki a széle! Sütőlapátra rátętték, akkó męgszörták túróva. Osztakkó az nem olvadt. Ha olvadt is, hát nem folyt abba a pęrnýébe! Széle úgy fő vót hajtva.

Mikó męgfőzte, akkorosztan – kanállá szaggatta ki! Osz: ęgy kanált, akkó ęgy kis túró, akkó męgszörta vele! Ej, úgy nyút, hogy ilyenre ęnyút, mind a karom!

Mohol, 1979

Zelőbb montuk, hogy *nagy vót a bőjt*! Ęgy hétõn három nap bőjt vót! Ésakkó, nęhogy mögártson, ugyę az a hirtelen övęs, akkó így . . . mindõn hétõnn oda vót készítve: vót ęgy-ęgy személyre ęgy girizd foghagyma! Akkó a dió ki vót osztva, ki vót olvasva, mög az alma. Karácsonyra! Ésakkó mindõn fő vót oda téve! Mindõn!

Ésakkó oda lęútek, ésakkó . . . régebben imádsággá kezdődött:

Asztali áldás,

Mindenek szemei . . . ugyę!

Akkó hajítottak a szülők, úgy fére, almát, a jószágok részire.

Akkó vótak ilyen apróbb gyerekök, juj, má mozgott! De nem szabad vót lęvõnni! Mer má az akkó szalatt vóna érte osz fővõnni! . . .

Ésakkó mikó kész vót az egész ęvęs, akkó męgęn imádkoztak, ésakkó azt a morzsát, ami az asztalonn vót! Vót abba kenyér is, męg az is mög amaz is, összeszötték ésakkó etõtték, az vót a jószágná is a gyógyszer, hogyha úgy vót valami . . .

A foghagymát mög azę, tudom, hogy . . . ugyę tényleg ki vót a nép annyira bőjtőt! S akkó a foghagymát mártogatták mézbe, vagy cukorba, és mindõnki! . . . Gyereknek is!

Júj, erős vót az a gyereknek! Dehát muszáj vót! Muszáj vót neki mögõnni! Az vót a parancs!

Mer az a foghagyma, tán elõre, a gyomrot . . . át . . . valamit csinát, hogy nęhogy aztán az étel męgűjje a gyomrát! . . .

Ez ę vót így képzęve, és így vót tartva.

123/4.

Az almát a szülők (vágják szeletekre), a diót mögtörték, és – jaj! Úgy leste mind, hogy egészségös-é?

Ha vót benne hibás, akkó az beteg lössz! Az almát mög az az apa szépen szétvágta, osz jaj! Úgy néztük, hogy a magot! Ha véletlenül az almamag! Sikerút, hogy nem lött szétvágva – a-akkó nem lössz beteg! . . . De ha szétvágta, akkó beteg lössz! . . .

Mohol, 1979

123/5.

Zéltiy Sándor (1906–1995)

Nem tom, ángyi, én hallottam asztat, hogy – *karácsonykó főszegtek almát!* Eggyet főszeggett az a . . . háznak a feje, akkoroszt szédarabóta. Osztakkó mindéggyik kapott egy szeletét! S ennek az vót a jelensége, hogy bá-ár-mő-őre! eltévedt, vagy valami eszibejut neki az az alma, akkó visszatanál arra here, ahunnan elindút.

Hogy az almát ezé . . .

123/6.

Zéltiy Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Akkó az asszonyok nagyon ē vótak foglalva ugyē, evvē a főzési röndszörrē, a férfiak mög *bekészítötték az almot* ugyē, kipucóták az istállót a jószág alú, mē karácsony napján nem ganéztak! Sē nem vót olyasmi . . . Mindönt ekiszítotték – söprút a kezükbe nem vőttek, mer akkó a boszorkányok nyergének rajta! – sēmmit! És az asszonyok is úgy vótak, hogy: nem söprögettek! Nem vót söprögetés! Szétszörták a szalmát a szobába, úgy vékonyan, ésakkó nem söpröttek! A férfiak mög, az apák, bevitték (ahogy vót!), ló, tehén, amilyen jószág vót (azokhoz tartozó hámot, kötőfeket) . . . Mőg egy szakajtóva – az szent vót ha jószág nem vót is! – vót benne egy-két csőv kukorica, mēg só, más nem is tudom vót-ē benne . . .

És ais oda vót téve az asztal alá.

Mőg a szērszám!

Mikkó vót, egy kis kéve szénát kötöttek, akkó aszt begyugták, mē mindön asztalnak akkó vót lába, nem úgy mind most! Akkó oda asztat begyugták, akkó odatötték a szakajtót, avval a kukoricáva, sóval, akkó a lószērszámot bevitték és aszt mög akkó . . . aszt mög a tetejire! Az má főgyütt a tetejire . . .

A lószērszámot? Hogy mé? . . . A Jóisten tuggya! . . . Asz má nem tudom.

Mēg a mozsarat is . . . Hogy mé? A Jóisten tuggya! . . . Mosmá nem tunnám mögmondani!

123/7.

Vlasity Károly (1924)

Még a baltát, kalapácsot . . .

Aszonták, hogy a Kisjézuska ács vót, hogy . . . birjon dógozni!

A kalapácsot még a fűrész is! . . .

124.

KARÁCSONYI SZOKÁSREND

124/1.

Zélicity Sándor (1906–1995)

Még tettek bē *az asztal alá búzát*, kukoricát! Karácsony bútyyin.

Mikó a búzát, kukoricát bētették, mëgmérte pontossan! Aszt a féllitër búzát! Pontossan! Mëgmértek. Akkó mëgmérték a kukoricát is! Noosztakkó errü tájékosztak, hogyhát . . . nomikó együtt, hogyhát mosmá ki kő vënni, akkó mëgën pontossan mëgmérte. És nem mënt bele a féllitërbe! . . . Akkó jótermést ígért. Ha pedig . . . vót hogyhát kevesebb is vót.

Még a mozsarat is bētették.

Mohol, 1979

124/2.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó ezök a cifraságok emöntek – *a foghagymávâ kezdődött*, diórú – eszt mindönt mártani köllött a cukorba (mézbe ahun vót!), mer ténleg a kisgyerököknek főmarta vóna a torlukat a foghagyma! Evvé enyhítötték!

Akkó bableves gyütt előre!

Akkó a mákos guba, vagy mákos tészta. (Mákos csík.)

Ez vót utánna.

A bableves, az böjtös bableves! Vajon! Vajjá csináták!

A mákos gubát, vagy mákos csíkot, aszt mézzē, vagy cukorrā! Igen.

Ha vót, mézzē . . . Vagy ki hogy szerette.

124/3.

Zélicity Sándor (1906–1995)

Italt? Aszt rëggē, pálinkát! *Mézes pálinkát!* . . .

124/4.

Zéltly Istvánné Kabók Klára (1907–1995)

De a kalács is kisűt má akkónap, de nem szabad vót önni!

Merhát az ugyë csak zsíros vót, mög . . . S akkó azé aszt csak mögcsináták, hogy karácsony napján akkó . . . úgy vót hogy së főztek, sömmit së! . . .

124/5.

Vacsorára? Hát a maradékot! . . .

Mást? Ja-aj! Dehogy löhetött azonn a naponn! . . .

124/6.

Zéltly Sándor (1906–1995)

Hanem az éféli mise után! Akkorosztan mingyá a kocsonnyát keresték! Még szármát!

Mikó hazaméntek, akkó mán löhetett!

Úgy, hogy a karácsonyt átajjába kocsonnyává keszték. Mingyá éfél után.

Karácsonkó, réggë, ugyë mézes pálinka, kocsonnya, kalács, ami bë vót kízítve abba zidőbe. Csak azé tüzet nem gyútottak. Arrú végrú, hogy főzzönek.

Karácson napján nem gyútottak tüzet.

Akár milyen hideg vót, tényleg! Ilyen magas havak vótak akkor ë! És nem lett fűtve! Merhát a Kisjézus is a jászolba, istállóba vót . . . És olyan hideg vót, hogy fölötözve . . . De nem löhetött fűteni, tüzeni nem köllött, me lë vót főzve mán, kízítve.

124/7.

Karácsony büttyn *úgy sütték a kinyeret*, hogy a két karácsony (karácsony és kiskarácsony) közt në kőjjön nëki sütni!

De még maraggyon is, hotyhát újévre në mennyën fé kinyérre! . . . Egisz lëgyën a kinyér az Újesztendőre! . . .

124/8.

Zéltly Andrásné Ülvöcki Margit (1944)

Ha karácsony napján tör diót, akkó ahány diót mëgtör, annyi tányér összetörük.

124/9.

Vlasity Károlyné Zéltly Klára (1928–1996)

No! Én még úgy tudom, *hogyha karácsony napján törí a diót*, akkó asztán olyan sebés kiütések nyőnek rajta.

Még mink úgy tuggyuk, hogy nem karácsony napján viszik bē a hámot, vészik lē a hámot az istállóba, hanem má előző, karácson böttye ebédre mán akkó bēviszik az asztal alá.

124/10.

Zéltly Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó emúllik a karácsony. Karácsony napja, szent István napja, szent János napja, ésakkó rēggē. Utánna rōggē. Akkó viszik ki.

Újévkó má nincs ott.

A férfiak, mán édősapám is, mög az öcsém is, szóva fogták az ű motyójukat, kivítették.

A szénát, ezt az ilyesmit, ami oan szērszám vót, akkó a mijenk, a nőké ugyē, mind édősanyám, mög én is, lányok ugyē, akkó mink esztet még pucótuk össze.

A kútba, az az alma, amelyik ē lött hajigáva! Asztat édősapám, . . . mikó fő szabad vót keni az asztaltú, akkó ű asztat összeszōtte és beledobta a kútba.

Akkó gimes kutak vótak, mindēn . . .

És az az alma kiskarácsony napjáig, azok az almák benne vótak. És mikó húzták a vödörre is föl a vizet, oszt gyütt – hát csak ugyē könnyű vót! Kilibbent a vödörbű! Vissza! Oszt az visszaesōtt! És kiskarácsony . . . Újévig! Kiskarácsony napjáig az benne vót a kútba, és arrú ittak a jószágok!

Hát az má csak attú vót, hogy . . . egízsígéssek lēgyenek!

Hogy érézzék, hogy karácsony van!

É vót képzēve-jē, vagy úgy vót, úgy vót igaz, de ez így vót . . .

124/11.

Zéltly Sándor (1906–1995)

Aszt a szalmát, még szénát *szētosztották a jószág alá*. De disznó alá nem tették!

Még kis csóvákba a gyümölcsfákra főkötōstték! Hogy nagyobb termés lēgyēn! Nem fagyott még a . . .

Még amúgy is, a szénát, szalmát nem a jószág alá, hanem oda ugyē élēbe. (Ha vót szēna, akkó természetēs, nemcsak szalmát tettek bē. Akkó szēna vót, mer aszt mégētte jószág . . .)

Egész addig, ugyē, szēt vót a szalma, osztakkó nem köllött sōprōgetni!

Asztán . . .

124/12.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mer mönt az a legény! Vagy möntek a lányok! Ugye . . . Ám az a mindönféle széna, a naggya mönt az istállóba, ami mög má ténleg, ganéra való vót, a szemétdombra, aszt má akkó *a nagylán vitte ki!* Ha vót nagylán. Vagy valaki – lány. Ésakkó az kiöntötte, akkó fölát a tetejire, osz jaj de fulét, hogy hány kutya ugat? Mög hogy mőrű ugat? Árú gyün majd a jövendőbelije.

124/13.

Mög muzsikáni sē vót szabad. Sē karácson napján, sē húsvét napján. Templomba köllött mēnni . . .

Diót törni nem szabad vót . . .

Mohol, 1979

125.

VALAKI MĚGHAL . . .

125/1.

Zélicity Andrásné Ülvöcki Margit (1944)

. . . Mindig *ēdobta a kanalat* karácson búttyn, mikó ebédötünk, hogy ha a nyele kifelé van, az ajtó felé, kifelé esik, akkó abba zévbe mēghal . . .

De szēgín ēnnyihány évbe edobta, de . . . asszēm nyócvanhat éves vót, mikó mēghalt! . . .

Vót mikó kifelé át, vót mikó bēfelé.

Mohol, 1979

125/2.

Zélicity Sándor (1906–1995)

A kanalat úgy maga fölött körösztühajította. Osztakkó mikó körösztühajította, akkó nézték, hogy a kanálnak a nyele, vagy a feje van kifelé?

Ha feje vót, akkó! . . . észomorodott, hogy *ünēki mēg kő halni* . . . Hogy ű hal mēg leghamarébb! A családbú. Akinek kifordút . . .

Hát mēgpróbáta zegísz család!

Mohol, 1979

126.
KARÁCSONYI LÉGY

Zélicity Sándor (1906–1995)

Eméntünk beszélgetni, hátszot a feleségem agyon akarta ütni az ott szádogáló legyet!
Zasztalon . . .

Az még ekapta a kezit:

– Nē bánca a legyet! – aszongya. – Hagy légyen! Karácson büttyin megfogjuk, oszt-
akkó beletésszük a bukszába! Akkó egisz évén átal van benne péz! . . .

Mohol, 1979

127.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

*Még a karácsonyfárú régén nem vót szabad lēvėnni sėmmifėle cukrot, vagy bármit! Di-
ót sē! A háromkirályokig. Mer hogyha lēvėsz, a baromfi ēpusztul a házba.*

128.

Aszongyák, hogy *ha fekete a karácsony*, akkó fehér a húsvét! Akkó enyűllik a hideg!

Mohol, 1979

KARÁCSONYI KÖSZÖNTÉS

Bészótunk, hogy mēghallgassák-ē az angyali vigasságot? Ha aszonták, hogy:

– Még!

Akkó szépen bėköszöntünk, hogy:

– Dicsértessék a Jėzus Krisztus!

Osz mingyá rákesztünk.

Mikó első este aszonták, hogy:

– Még!

Akkó tuttuk, hogy oda egész hónapba lehet mēnni.

Még vót, hogy ki is szótak, hogy:

– Gyerték kislányok, vagy kisgyerėkėk, mindēn este. Akkó tuttuk . . .

Mohol, 1978

129.
ANGYALI VIGASSÁG MOHOLON

Vlasy Károly (1924), 54 éves
Vlasy Károlyné Zélti Klára (1928–1996)

Mer tuggya angyali vigasság vót, amit ekesztek decembër elsejin, osz monták, karácsony estéjig. A kóringyálás mēg mēnt csak karácsony estéjin. Éppen úgy, mind a szerbekné is van!

A szerbek is mēntek a magyarokhó! Hogy:

– Szabad-ē kóringyáni?

Viszont mēg, mikó a szerbeknek vót karácsony, akkó mēntek a magyarok vissza a szerbekhó.

Az egisz ádvintba mēnt az angyali vigasság! Mind a betlehemēsék. Karácsony estéjin mēg a kóringyálás.

130.

Gyarmat György (1913–1988)
Szabó Ferenc (1923)

Akartuk mink mēnni *a szerbekhó kóringyáni!*

Nem akarták sēhossē mēghallgatni!

– Još nismo večerali! (Még nem vacsoráztunk!)

Hát gyerünk máshova! . . . Mindēnütt így van!

Ēgy helēn gyērēkēk bēsózatak, Szabad-ē énekēlni? Szabad! Hajjuk, hogy mongyák: Može!

– Nem mēntēk innen mingyá! – zavartuk űket! Mink ēmontuk.

Nomikó aggya ki a mákos tésztát, diót, mēg nemistudom, olyan csésznicafēlit, aszongya:

– Ao! Pa vi ste momci! (Ó! Hát ti már legények vagytok!)

Mer mink a gyērēkēkēt ēzavartuk, tuggya! Osz mégis ēmontuk mink is! A szerbekné.

Vót ott mézes búza is, tuggya! Osz tartottuk a tarisznyát, osz belebaszták a mákos tézsta közē! Rá, a tetejire! Nohát! Csirádzhatsz! . . .

Mohol, 1980

131.
CSORDA-PÁSZTOROK

Vlasyt Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

$\text{♩} = 104$

Csor - da-pász-to - rok, Mi-dőn Bet - le - hem - be,
Csor-dát ő - riz - tek Éj - jel a me-ző - be!

Isten anyali
Jövének feléjek,
Nagy félelemmel
Tellik meg ő szívek

Ne féljeteK hát,
Örömet hirdeteK,
Mert ma született
A ti üdvösségetek!

MenjeteK el hát,
Gyorsan a városba,
Ott találjátok
Jézust a jászolba.

Elindulának,
És el is jutának,
Szent hajlékának
Jó estét mondának.

Legnépszerűbb, feltehetőleg magyar eredetű karácsonyi énekünk. A 17. századi énekeskönyvekben tűnik fel, de eredete a 15. századra valószínűsíthető. Nyelvtérületszerte él háromféle hangnemi alakban is: az Alföldön négy soros fríg, a Dunántúlon négy soros dúr – mixolid, Erdélyben pedig ötsorosra bővülve dór hangsorúvá alakul. Eredetileg talán köszöntő lehetett. Mai funkciói: karácsonyköszöntő, betlehemes játék betétje és templomi népének. (Hozsanna: 20. sz.) A mai népi adatok megosztását és elemzését Szendrei–Doszay–Rajeczky tárgyalja részletesen (Sz–D–R I. 101–105. és II. 49–50.)

Változat: 145., 178. sz. (Típuskatalógus III/G 151)

132.
KARÁCSONYNAK ÉJSZAKÁJÁN

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

♩ = 76

Ka - rá - csony-nak éj - sza - ká - ján,
Jé - zus szü - le - té - se nap - ján,
Ö - rül - je - tek, ör - vend - je - tek,
A kis Jé - zus meg - szü - le - tett!

A kis Jézus arany alma,
Boldogságos szűz az anyja,
Két kezével ápolgassa,
Két karjával ringatgassa:

Aludj, aludj, én kisdedem!
Nem királyné a te anyád,
Szolgálatból lettem dajkád,
Szolgálatból lettem dajkád.

Hát te, dudás, mit szundikálsz?
Fényes az ég nem kell lámpás!
Verjed, verjed a citorát,
Kis Jézusnak egy szép nótát!

Dicsértessék a Jézus Krisztus! Jójszakát!

Sokféle funkcióban élő, népszerű ének, elsősorban karácsonyi kánta, melyet Erdély kivételével az egész nyelvterület ismer. Lehetséges, hogy középkori himnuszról származik (Sz-D-R I. 72. és II. 34.) Előfordul mint gyermekdal (MNT I:921. sz.) és lakodalmas is (MNT III/A: 223–226. sz.), de esti énekként is ismert Adjon Isten jó éjszakát kezdettel.

Változat: 138., 140. sz. (Járdányi I. 172. Típuskatalógus III/C 99)

133. DICSÉRTESSEK A KIS JÉZUS

♩ = 108

Di - csér - tes - sék a kis Jé - zus, a - ki itt fek - szik,

Szűz - any - já - val, Má - ri - á - val e - gyütt vi - ga - dik,

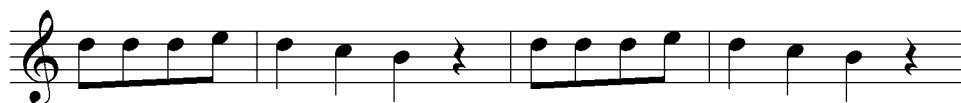
A Szent Jó - zsef aty - já - val, aty - já - val,

Jé - zus a Má - ri - á - val, Ví - ga - dik!

Jaj, sze - gény, de fá - zik!

Nin - csen ne - ki pár - ná - ja, Sem tor - nyos nyo - szo - lyá - ja!

Juh szé - na, juh szal - ma,
Bar - mok szá - ja me - le - gi - tö pár - ná - ja!

Ütempár szerkezetű, hexachord terjedelmű karácsonyköszöntő. A moholi változaton kívül még Kispiacról és Szajánból ismerjük. Az adatok igen hasonlóak dallamban és szövegben, feltételezhető, hogy nyomtatott forrásokból terjedt (esetleg vallásos ponyván).

134. MIKOR MÁRIÁHOZ

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

♩ = cca 92

Mi - kor Má - ri - á - hoz az Is - ten an - gya - la,
Ná - zá - ret vá - ros - ban az ég - ből le - szál - la,
Kit szent i - mád - ság - ba Gáb - ri - el ta - lá - la,
É - kes kö - szön - tés - sel, a szűz - höz így szó - la:

Üdvöz légy te kegyes Isten szép lejánnya,
Jessétől származott Ádám onokája!
Az Éva asszonynak legtisztább rajzattya,
József és Mária, alle-allelúja!

No idáig van. Én tovább ezt nem tudom!
Dicsértessék a Jézus Krisztus! Mindörökké amen! Jó éjszakát! – Még mink ezt is hoz-
zámontuk.

Mohol, 1978

Mikó odaértünk az énekké, hogy Názérét városba . . . az öcsém, akkó még kicsike vót,
mindég úgy monta: Názá-lékvárosba, az égből lészállá.
Hát ugyē, így több értelme vót! . . . Nēki is . . .

Dudamotivikához hasonló ütempárokból strófát alkotó dúr hexachord dallam.
Változat: 118/4., 603., 604., 616. sz. – távolról.

135. MIKOR MÁRIÁHOZ

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934), 42 éves

Mi - kor Má - ri - á - hoz az Is - ten an - gya - la,
Ná - zá - rēt vá - ros - ból, az ég - ből lē - szál - lott.

Hét szent imádságos Gábrielt találá,
Ékes köszöntéssel a szűzhöz így szólal:

Üdvöz légy, te kegyes Isten szép lejánnya,
Jessétől származott Ádám unokája!

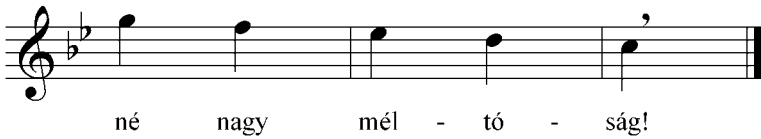
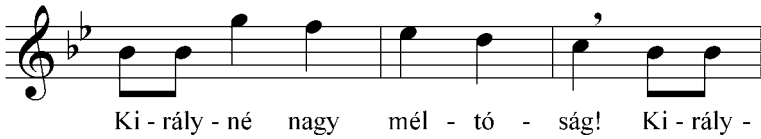
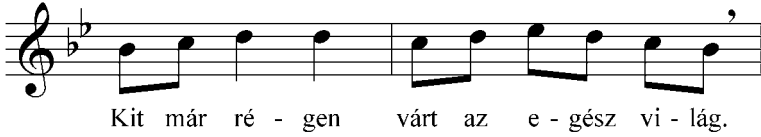
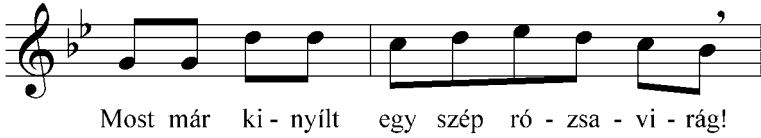
Az Éva asszonnak legtisztább rajzata,
Áron vesszejének megújult virága!

Az előző szöveg moll változata. Voltaképpen féldallam.
Változat: 139/1. sz. (MNT II. 322. sz. Gombosról)

136.

MOST MÁR KINYÍLT EGY SZÉP RÓZSAVIRÁG

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934), 42 éves

Formailag és hangnemileg is romlott dallam, formája AAAB. Ép formáit l. 185–186. sz. Vátozat: 139/2., 185., 186. sz. (Típuskatalógus IV/B 159)

137.
SEJ, VÍG JUHÁSZOK, CSORDÁSOK!

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

Lám, lám, most Betlehem felett,
Micsoda nagy fényesség lett!
Egy csillag is ott leszállott,
A pajta fölött megállott.

Régen fűjdogál a szellő,
Bizonyára annak jele,
Ott született a Messiás,
Kit jövendőt Izrazijás!

Botra, juhász és batyura!
Eljött az Izrael ura!
Vigyünk neki ajándékot,
Nem veti meg szándékunkot!

Mohol, 1978

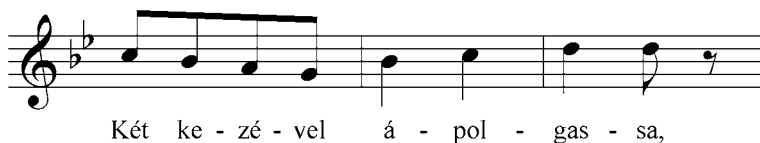
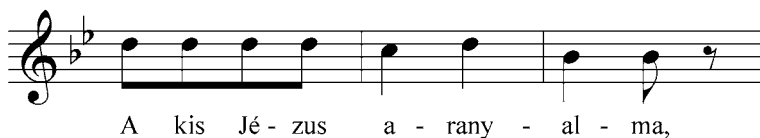
A 118/8. számú dallal azonos. Lásd az ott mondottakat.

A 134–137. számú dalokat füzéreként énekelik, hangnemileg egybefolyva. Valószínűleg ez a hangnemi bizonytalanságok, furcsaságok oka.

Változat: 118/8., 144. sz. (Típuskatalógus IV/B 128)

138.
A KIS JÉZUS ARANYALMA

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

Aludj, aljudj, én kisdedem!
Nem királyné a te anyád,
Szolgálatból lettem dajkád,
Szolgálatból lettem dajkád.

Ó te dudás, mit szungyikász?
Fényes az ég, nem kell lámpás!
Verjed, verjed a citorát,
Zengi Jézusnak egy szép nótát!

Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Jó éccakát!

Akkó hónap elején esztet elkesztük, decembér elején, ésakkó karácson éjszakáján végeztünk. Akkó mēntünk, osz hát kaptunk, aszt a kis pész, vagy amit kaptunk. Diót még mellé . . . Mēgvót az, hogy most . . . mennyijé mēntünk el egisz karácsonyig. Napjáig, vagyis éccakájáig. Mēgēgyeztünk. Mindēn este elmēntünk. Ha nem mēntünk mindēn este, akkor az estére nem kaptunk pézt.

Kint az ablak előtt elmontuk, aztán mikó kaptuk a pézt, vót mikó hát így kiatták az ablakon, akik má nem akarták, hogy bëmönnyünk, mittudomén, hogy talán feküttek, vagy mi, de vót még amellik:

– No gyerték no bē kislányok! – aszongya. – Maj bēnt elkapjátok!

Akkó mikó bëméntünk, akkó kaptunk egész jó marék diót! Mindegygyik égy . . . Még aztán hát a pézt, amire megégyeztünk. Még vót olyan hel, ahun még többet is attak! Vót bizon! Vót ám!

Mëntünk négyen-öten. Attú függ, hogy így, kyszomszéd kislányok hányan vótunk. Akkó összefogtunk, ugyē.

Olyan nyóc-kilenctű tizenégy-két évig, úgy, hogy asztán má nem mëntünk. Hát mán . . . mink is beleérkëztünk abba a kamaszkorba, osz hát má asztán röstetük vóna.

Mohol, 1978

Mészáros Józsefné Dobre Etelka egy szuszra énekelte a négy kóringyáló karácsonyi éneket, annyira megállás nélkül, mintha mind egy ének részei lennének. (Ezért nem hoztuk valamennyit egy záróhangra.)

A 132. dal változata, ettől csak első két sorzárójában tér el. Lásd az ott mondottakat. Változat: 132., 140. (Jrádányi I. 172, Típuskatalógus III/C 99)

139. KÓRINGYÁLÁS MOHOLON

Szabó Ferenc (1923)

139/1. MIKOR MÁRIÁHOZ

Mi - kor Má - ri - á - hoz az Is - ten an - gya - la,
Ná - zá - ret vá - ros - ban, az ég - ből lē - szál - lott.

Kit szent imádságban Gábriel talál,
Ékes köszöntéssel a szűzhöz így szóla:

– Üdvöz légy te kegyes Isten szép leánya!
Jessétől származott Ádám unokája!

Az Éva asszonynak legtisztább rajzata,
Áron vesszejének megújult virága!

Téged az Úristen leginkább szeretett,
Sok nemzetek közül magának eljegyzett.

Kilenc angyali kar koronát készített,
Hogy megkoronázzák a te szent fejedet.

139/2.

BETLEHEMBE KIBIMBÓZOTT ZÖLD ÁG

Bet-le-hem-be ki-bim-bó-zott zöld ág!

Ki-rály-né nagy mál - tó - ság!

Ki-rály-né, nagy mál - tó - ság!

140.

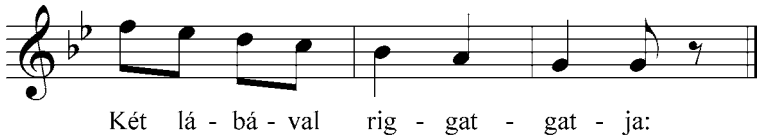
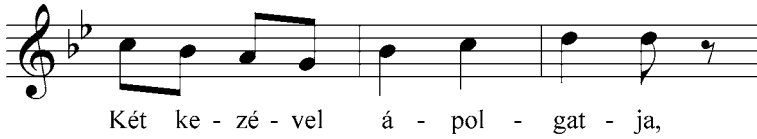
A KIS JÉZUS ARANYALMA

A kis Jé - zus a - rany - al - ma,

Bol - dog - sá - gos szűz az any - ja.

Aludj, aludj, én kisededem!
Nem királyné a te anyád,
Szolgálatbul lettem dajkád,
Szolgálatbul lettem dajkád!

Hát te, dudás, mit szongyikász?
Fényes az ég, nem kell lámpás!
Verjed, verjed, a citorát,
Kis Jézusnak egy szép nótát!

Ez vót a kóringyálás. De van ebbe még, akkó még vót a Mózés táblája, mer mink elsőb ēkesztük aszt, hogy Gyermekek, gyermek, mondd meg nekem, mi az ēggy? Mire ēmontad, ēggytū keszted! Tizenkettőig! Osz lēfelé! A Tizenkét apostol! Soká tartott rēttent!

Elejibe montuk a Csorda pásztorokat! Akkó a Mikor Máriához! Akkó a Mózés tábláját Akkó: Hopp! hopp! hopp! Gyerēkēk! Ez a Mózés táblája ēggy óra hosszát elvēsz! – Osztt akkó lett ez a három.

Mohol, 1980

139/1. Féldallam, a 135. sz. azonos változata.

(MNT II. 322. sz. Gombosról)

139/2. A 136. sz. dal háromsoros (AAB sorképletű) változata. Lásd az ott mondottakat.

Változat: 136., 185., 186. sz. (Típuskatalógus IV/B 159)

140. A 138. sz. azonos változata. Az énekes itt is füzérként, egymásba folyva adta elő a 139/1., 2. és 140. sz.-ú dalokat.

Változat: 132., 138. sz. (L. az ott mondottakat) (Járdányi I. 172, Típuskatalógus III/C 99)

141.
GYERMEK, GYERMEK, MONDD MEG NÉKEM

Gyarmat György (1903–1981)

Gyer-mek, gyer-mek, mondd meg né - kem: mi az égy?

Egy mi u - runk Is - te-nünk, U - ral - ko - dik fö - löt-tünk,

Ö - rök - kön - ö - rök - kön am - men!

Gyer-mek, gyer-mek, mondd meg né - kem: mi a ket - tő?

Ket - tő: Mó - zés táb - lá - ja,

Egy: mi u - runk, Is - te-nünk,

U - ral-ko - dik fö - löt-tünk, Ö - rök-kön - ö - rök-ké, am-men!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a három?

Három: a szent háromság,

Kettő: Mózes táblája,

Egy: mi urunk, Istenünk,

Uralkodik fölöttünk,

Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a négy?

Négy: az evangélista,
Három: a szent háromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi az öt?

Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,
Három: a szent háromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a hat?

Hat: legyőzi Góliátot,
Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,
Három: a szentháromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a hét?

Hét: a hét szentség,
Hat: legyőzi Góliátot,
Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,
Három: a szentháromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a nyóc?

Nyóc: a nyóc boldogság,
Hét: a hét szentség,
Hat: legyőzi Góliátot,
Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,

Három: a szentháromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a kilenc?

Kilenc: az angyali kar,
Nyóc: a nyóc boldogság,
Hét: a hét szentség,
Hat: legyőzi Góliátot,
Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,
Három: a szentháromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a tíz?

Tíz: a tízparancsolat,
Kilenc: az angyali kar,
Nyóc: a nyóc boldogság,
Hét: a hét szentség,
Hat: legyőzi Góliátot,
Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,
Három: a szentháromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a tizenegy?

Tizenegy: a szűzecske,
Tíz: a tízparancsolat,
Kilenc: az angyali kar,
Nyóc: a nyóc boldogság,
Hét: a hét szentség,
Hat: legyőzi Góliátot,
Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,
Három: a szentháromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Gyermek, gyermek, mondd meg nékem: mi a tizenkettő?

Tizenkettő: a tizenkét apostol,
Tizenégy: a szűzecke,
Tíz: a tízparancsolat,
Kilenc: az angyali kar,
Nyóc: a nyóc boldogság,
Hét: a hét szentség,
Hat: legyőzi Góliátot,
Öt: Krisztusnak sebei,
Négy: az evangélista,
Három: a szentháromság,
Kettő: Mózes táblája,
Egy: mi urunk, Istenünk,
Uralkodik fölöttünk, Örökkön-örökké, ammen!

Ezt csinátuk kóringyáni is! Fölvátva! Hun ezt, hun a Mikor Máriához. Hun a Hej víg juhászokat, hun a Csorda pásztorokat. Ezeket. Váltóztattuk mink is.

Gyarmat György (1903–1981)

Mohol, 1978

Azonos dallamon, azonos szöveggel: Szabó Ferenc (1923) Moholon, 1980-ban: Hat: ki vélink Góliábólt mondott következetesen. A jelenlévők közül többen magyarították: Hat: ki vótt Góliáttal kellene hogy legyen. Úgy köll azt mondani. Nézze! Én az öregéktű ahogy meg-tanútam, mind gyerék, ez úgyis bennem maradt! . . . Úgyis maradt az bennem!

Mohol, 1980

A Katekizmusi ének az egész világirodalomban ismert szöveg-visszaolvasó műfaj, részint vallásos, részint egyéb tartalmú szövegekkel. A láncolatot versnek a keresztény egyházban Eucherius lyoni püspök volt az elindítója. Ő alkalmazta először Formulae spiritualis intelligentiae c. művében a számmisztikát 449-ben. A műfajnak több kései leszármazottjai is ismert, pl. a Faragós-zék nótája. A délszlávok a mai napig sok szövegváltozatát ismerik a visszaszámolónak. A társas szórakozásra alkalmas, kérdezőt és válaszoló gyülekezetet szerepeltető műfajt kedvelték a vásári képmutogatók is. Úgy adják elő, hogy a kérdésekre adott feleletek után a számok fogyó sorrendjében az egész addigi szöveget végigéneklék.

A Katekizmusi ének nálunk lakodalmakban, karácsonyi köszöntőkben és mesék betétjeként használatos. A két moholi változaton kívül tudunk még egy csókairól és egy törökkanizsairól. Legrégibbi magyar feljegyzése 1695-ből származik, Náray György: Lyra Coelestis c. művében található.

*Az ének ütempáros felépítésű, ének és hang lejtés közötti átmenet.
(MNT III/A: 492–517. sz.)*

CIGÁNYOK KÓRINGYÁLÓ KARÁCSONY KÖSZÖNTÉSE

MÁMMA SZÜLETETT

Vlasity Károly (1924)

(Paródia)

Mám-ma szü-le-tött a Jé - é - zus! A kis Jé - é - zus!

Giusto

Nem fek-szik á - ágy - ban Sem prés pa - lo - tá - á - ban,

Szé - nács - kon nyu - ug - szik, Szal - mács - kon dik - hěr - ló - dik,

Dik - hěr - re, dé - re de csěn - ge - tyú - re de Jé - zus szü - le - té - se!

A - kár szá - zig el - mon - gyák, Ál - dott - nak is mond - has - sák!

Di - csér - tes - sék a Jé - zus szent ne - ve!

No! Ezt a cigányok monták . . .

*Mohol, 1978**Ütempáros szerkezetű, tétova motívikájú dallamfűzér.*

143.
KARÁCSONYI CIGÁNY KÓRINGYÁLÓ

MOST SZILETÉTT A JÉZUS

Gyarmat György (1903–1981)

(Paródia)

Lassan

Most szí - le - tett a Jé - zus, a Lá - zá - rêt!

Te kis Jé - zus a - lë... a já - szol - ba!

Gyorsabb, ♩ = cca 76

Bet - le - hëm vá - ros - ba, ó szíz Má - ri - ja!

Hol fek - szik a Jé - zus? Nem fek - szik ágy - ba,

Sem friss pa - lo - tá - ba, Szé - nács - kon fek - szik,

Giusto, ♩ = 100

szal - má - val dóc - ko - dik, Szik - ra - di - jé - re, de csën - ge - tyú - re,

Jé - zus szü - le - té - re. A - kár szá - zig el - mon - gyák,

Ál-dott-nak is mond - hat - ja Di-csér - tes - sék a Jé - zus!

Gyorsabb, ♩ = 112

Ju-hok, bar-mok, pász - to-rok, Ud - var - bé - li szol - gá - lók

Nem más tün - dér az u - ra - tok, föl - des u - ra - im!

Bár az egy-gyik te - rem - tés itt já - szol - ba fek - szik.

Hát tē paj-tás mit vi-szöl, mit vi-szöl, Majd én vi-szék tú-rúcs-kát, va-jacs-kát,

Át-agy-gyuk a Már-já-nak, Már-já-nak, Hagy vi-gye a fi - já - nak, fi - já - nak!

Má - ri - ja szent any - ja!

Lásd a 142. alatt, zárósora a népszerű betlehemeszt idézi (118/5. sz.).

144.
HEJ, VÍG JUHÁSZOK, CSORDÁSOK

Vlasy Károlyné Zéltay Klára (1928–1996)

$\text{♩} = 76$

Hej, víg ju - há - szok, csor - dá - sok!

Csör - ge - dez - nek a for - rá - sok!

Mily gyö - nyö - rű ez az éj - jel!

Bár csak te - kint - se - tek széj - jel!

Nézzétek, Betlehem felett,
Micsoda nagy fényesség lett!
Egy csillag is ott leszállott,
A pajta fölött megállott.

Dicsértessék a Jézus Krisztus! Jójszakát!

145.
KÉK A KABÁTOM

Akkó ha soká hallgattak odabé:

Kék a ka - bá - tom, Pi - ros a nad - rá - gom!
Hoz - zák a dí - ót, Mer fá - zik a lá - bom!

Mohol, 1978

Jegyzetek:

A 144-es dallam elterjedtségéről beszél, hogy erotikus szövegek is csapódtak hozzá. (Nem lehet kizárt, hogy reá költötték őket, s az sem, hogy erre épp a kóringyáló, betlehe-mező bandázások adták az alkalmat.) A szövegek régiségéről vall, hogy szinte végig szim-bólumokból épül a II. versszak, s e szimbólumok tolmács nélkül is közérthetők.

Este, csütörtökön este,
Elmentem én a kiskertbe,
Ott láttam egy lányt pisáni,
Kezdett a pöcsöm föláni.

Ürge lakik a kendërbe!
Szórtarisznya a pöndölbe!
Liliomszál a gatyába!
Tegyük a szórtarisznyába!

*Kispál Balázs (1926, Oromhegyes)
Oromhegyes, 1999*

144. A 118/8. és 137. sz.-ú dalok azonos változata. Lásd ott.

(Járdányi I. 172., Típuskatalógus III/C 99)

144. Lásd a 118/8. és 137. sz.-nál.

(Típuskatalógus IV/B 128)

145. Lásd a 131. számnál.

Változat: 131., 178. sz. (Típuskatalógus III/G 151)

TÉLI SZENT ISTVÁN

December 26.

Nem világos Hofman szerint sem, mért lett István a lovak védőszentje. Az egyház nyilván céltudatosan helyezte ünnepét erre a napra, a téli napforduló archaikus pogány vigadozásának (Julfest), Wotan kultuszának időpontjára. Eltúrte, hogy e napon új hívei nagy áldomást (Stephans-Minne) üljenek.

A szent István áldása és különösen Szent János áldása eredeti liturgikus célzata szerint az e napon szentelt borral akarta mérsékelni a nagy áldomásokat. Célja az volt, hogy a mulatság, vigadozás, amelyet úgysem lehetett volna kiirtani, legalább tisztos korlátok közé kerüljön, István és János oltalma alatt szeliddé váljon. (Bálint Sándor: Karácsony, húsvét, pünkösd. Szt. István Társulat, 1973:116., 119.)

146.

A TÉLI SZENT ISTVÁN

Zélti Sándor (1906–1996)

Hát akkó mán – danótak az utcán! A legínfélék, ha birtak az ünnepékbe egy mázsa búzát, kettőt, ęcsaptak onnen hazú, osztakó mēnt a nótaszó!

Ez má akkó bálós nap vót. Mindēggy, hogy milyen napra esētt!

Akkó mán szabad vót.

Délután is táncok vótak. De este is!

Csak akkó délután nem vótak – mozi, mēg ilyesmi ugyē . . .

A délutáni tánc után ugyē hazamēnt, mēgvacsorázott, osztakkó ha vót mibe, akkó átötözött, ha nem, akkó csak abba akibe elsőbb vót, mēg mēgfejtek, mēg . . . ęvégeztek, oszt – mēntek vissza.

De akkó a lányok nem mēntek ę szülő nekú ugyē.

Mohol, 1979

147.

A SZENT JÁNOS ÉRDEME

Lajkó Szilveszter (1903–?), 77 éves

A Szent Já - nos ér - de-me, Ve - zé - rel - jen Me - nyég - be!

Tes - ti - lel - ki ál - dá - sok - kal szé - rēn - csél - tes - sen!

Ama híres Apolló is veszi hárfáját,
Édesdeden veregeti az ő nótáját!

A szent János érdeme, vezéreljen Menyégbe!
Testi-lelki áldásokkal Isten éltesse!
Soká éltesse!

(A második versszak az utolsó sor dallamán.)

Mink evvel köszöntöttünk! Ez vót a zenekarnak egy ilyen köszöntő nótája. Hát! Amikó névnap vót, mondjuk rá a vendéglőbe is köszöntöttünk, akkó evve köszöntöttük mindig a vendégét.

Békezdük, elmuzsikátuk, aztán folytattuk nótával. Az ő nótájaival.

A hagyományosnak megfelelő forma valószínűleg ez lenne:

A Szent Já-nos ér-de - me
Ve-zé-rel-jen me-nyég-be

A - ma hí - res A - pol - ló is ve - szí hár - fá - ját
É - des - de - den ve - re - ge - ti az ő nó - tá - ját.

A Szent Já - nos ér - de - me
Ve - zé - rel - jen

Tes - ti, lel - ki áldá - sok - kal Is - ten él - tes - sen!
So - ká él - tes - sen!

Formai felépítésében és szekvenciás dallammenetében is rokona egy 18. századi feljegyzésből származó népéneknek (Hozsanna 216. sz.), melynek valamivel korábbi német párhuzamai is ismertek. A népi változatok búcsújárók, halottasok és névnapköszöntők. (Típuskatalógus IV/E 290)

APRÓSZENTEK

December 28.

Egykor egész Európa-szerte nyírfavessző-nyalábbal seprűzték ki a gonoszt a megszállottakból, üzték ki az óév szellemét, akit Nyugat-Európában az ökörszem jelképezett. Frazer és Graves írja le a szokást, melynek keretében a máskor nagy becsben álló és védelmet élvező madárkát karácsony éjjelén, vagy december 26-i István napján nyírfaágakkal üzte a falvak népe. E szokás ma is élő honi párhuzama az aprószentek napi vesszőzés (december 28-án); a néphit szerint így tisztul meg az ember, állat az év során benne felgyülemlett rossztól.

A vesszőzés legényavató, termékenységvarázsló szokás is volt, hiszen a műveletnek erotikus jelentése is van. (Jankovics Marcell: A fa mitológiája. 1991:39.)

148.

APRÓSZENTÉKKÓ

Vlasyt Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Aprószentékkó, akkó szoktak menni a kisgyerekék. Leginkább. Szóva fiatalok. Akkó ahun vannak kislányok! Akkó a kislányokat csapkoggyák a pácáva. Még ha alszik, akkó is verik a dunna tetejit!

Mink is sokat kikaptunk, még a nagymamátú is, hogy:

– Hányan vannak az aprószentékék?! No hányan vannak?!

S akkó, még még nem tuttuk mondani, addig pufútak bennünke a pácáva.

Hát asz köllött mondani, hogy:

– Száznegyvennégyezren, még mindén sarokba egy szakajtóvá!

Hát! Eszt köllött! Osz még ezt ki nem mesétük, vagy nem jutott eszükbe, addig úgy pufótk bennünket a pácáva.

Mohol, 1978

DISZNÓTOROK

A disznóvágás rituális, apró szokáscelemekényei sok évszázad hagyományait őrzik. Lükő Gábor húsz olyan mágikus, babonás szokást jelöl meg az obi-ugor medveölés s a magyar disznóölés között „melyek nemcsak nagy történelmi múltra, hanem közös eredetre is vallanak” (Lükő Gábor: A román Vasilca és az obi-ugor medvetor. Az ó-magyar medve- és disznókultusz emlékei I.).

Napjaink jobbára már iparosított házi vágásai (kábitópisztoly, gázzal pörkölés, függő hasítás stb.) is őriznek nagyon sok „nem mindegy az!”-t és cselemekények közé ékelt rituális mozzanatot.

149.

Vlasity Károly (1924)

Mikó hasították a disznót, a böllér mindég a gyerekeknek monta, hogy:
– Nevesseték mostan nagyon, hogy vastag lëgyën a szalonna!

149/1.

Mingyá úgy is keszték mëg a fejit! Monta is, hogy:

– Az Atyának és Fiúnak . . .

Oszt így *köröszttöt vágott a homlokára*. Köröszttöt csinát a fejín. Csak akkó keszte vágni.
Belevágta a késsë! A homlokába!

Én mán nem vágom bele, de a régi öregëk, azok belevágták mind!

Mëg monta is:

– Az Atyának! A Fiúnak! . . .

Ahogy vágta.

Asztán keszte vágni. Hasítani. A disznót.

149/2.

A lépet nézte a böllér mindég! Má az vót az első a böllérnek, hogy hosszú-ë vagy rövid?
Ha hosszú, akkó hosszú tél lëssz, ha rövid, akkó ëgy-kettő vége lëssz a télnek!

Mohol, 1979

149/3.

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Osztakkó *ha köröszttühasíjják a disznót*, akkó odaának a szakácsnék, osz nevetnek nagyon! Hogy minné vastagabb szalonna lögyön gyüvöre ugyë!

149/4.

Mëg gyerekkorom óta, úgy szokták az én apámék is, hogy mikó lëvágják a disznót, *az epéjit aszt mindég a disznóólba visszadobják!*

A disznónak az epéjit.

Hát hogy annak is mi a lényege, hogy a disznó epéjit visszadobik? De asz mindég visszadobják az ólba.

Kivágják az epéjit, osz mindég visszadobták az ólba.

149/5.

Hogy a *betegség* nő gyűjön bele az ólba? Vagy nem tudom, csak vissza szokták. Lőhet, hogy az epe őrzy az ólat a bajoktú! . . .

Csóka, 1979

149/6.

Vlasy Károly (1924)

Pálinkát asz kapott a böllér, mielőtt indútak vóna szúrni is, még amikó lészúrta, még-pörköte, osz keszte vóna bontani. Mikó má úgy vót fektetve a disznó, bontásra, akkó ott a feje fölött.

149/7.

Mikó szúrták, oszt spriccőt a vér! . . . Osz ha valamelyik gyerekre rácsapódott, aszonták: – Nem baj! Majd egíssígés lész egísz esztendőbe! . . .

Mohol, 1979

HÁROMKIRÁLYOK – VÍZKERESZT

Január 6.

Boldogasszony havának hatodik napja. Rómában Augustus császárnak szentelt ünnep volt. Jézus megkeresztelkedésének napja. A bizánci (keleti, a szerbek szerint pravoszláv) keresztények karácsony böjtje.

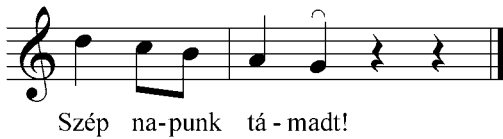
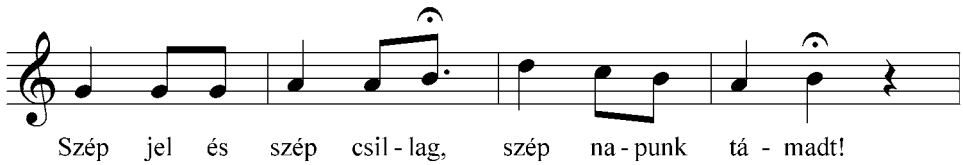
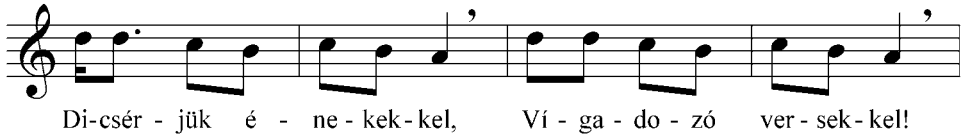
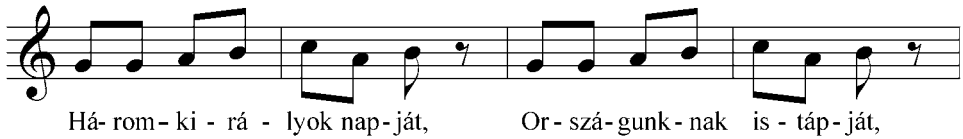
A „kánai menyegző” napja is.

Házszentelés címen a papság alamizsnajárása. A G. M. B. (Gáspár, Menyhárt, Boldizsár) ilyenkor kerül krétával az ajtófélfá felső deszkájára.

A vízkeresztkor megszentelt víz vigyáz a házra. Küszöb elé öntötték, meg a kútba. Gyógyított is, ha a szükség úgy hozta.

150.
HÁROMKIRÁLYOK NAPJÁT

Gyarmat György (1903–1981)

A zsidók őt üldözték,
A bölcsek meg tisztelték,
Arany, tömjén s mirhával,
A szív imádásával,
Szép jel és szép csillag
Szép napunk támadt,
Szép napunk támadt.

Mohol, 1980

Piszt attak. Háromkirályokkó piszt attak.

Régebben diót még almát még ilyesmit a gyerekeknek.

Attak nekik piszt! Itt vót ez a . . . Lévai gyerekeknek az apjuk ä! A Lévai Jóska!
Akkoroszt a Capár Illés! Hároman, négyen, eméntek ära Nagyfény! Még ära bitangótak!
Akkoroszt ägygyik helënn is ägy kila szalonnát! A másik helënn is! Nahát nagymise alatt
nem mënnek sëhova së! Hátosztakkó bëmëntek, bëpälinkáztak, Nagyfényën! Akkoroszt:

– Ehun mënnek a rendörök ë!

Rögtön ki a falubú!

Hátosz mire kiértek a falubú, kaptak olyat a rëndöröktú, hogy szétszörták a szalonnát is, még a kóbászt is, még amit még kaptak! . . .

Mohol, 1980

Régi idegen átvétel, mely a 17. században jelentkezik Közép-Európában többfelé is latin vagy nemzeti nyelven, mint karácsonyi – vízkeresztű ének. (Változatai áttekintését I. Sz–D–R I. 168. és II. 79. o.) Felépítése átmenet ütempár és strófa között.
(Típuskatalógus IV/D 232)

151. HÁROMKIRÁLOK NAPJA

Zéltű Sándor (1906–1995)

Há-rom - ki - rá - lok nap - ja, Or - szá-gunk-nak is - táp - ja,
Di - csér - jük é - ne - kek-kel! Vi - ga - do - zó ver - sek-kel!
Szép je - len, szép csil - lag, szép Nap az é - gen!

Mohol, 1980

Az előző ének közeli változata. Ettől annyiban tér el, hogy az utolsó részt nem ismétli. Lásd a 150. sz. alatt.
(Típuskatalógus IV/D 232)

A TAVASZVÁRÁS NÉPSZOKÁSAI

FARSANG

Vízkereszt napjától (jan. 6.) hamvazószerdáig tart. A népszokások zöme mégis a „farsang háromnapokkó” idejére összpontosul: farsang vasárnapja, farsanghétfő, húshagyókedd. A bálak már előbb elkezdődnek. Kövércsütörtök fánkkal, hájas kiflivel, zsíros ételekkel – hogy jövőre is a Bőség legyen az úr! „Ezen a napon kilencsző kő jóllakni!” – mondta a nagypapa valamikó!

A hajdan városra, falukra szóló farsangi maskarás felvonulások, játékok, jobbára állatmaskarákban, de lakodalmas menetnek, zsidó vándorkereskedőknek, cigány csapatnak öltözötten elengedhetetlen velejárói voltak a farsangi népszokásoknak a Délvidéken (is). Ezek egy kicsit néha átnyúltak a hamvazószerdába is (nemcsak az éjféli böngötetemés után), a tuskóhúzások gyakran elhagyott tuskóit, ha utólag is, illett hazahúzni, esetleg útközbeni „hamvazkodással” egybekötve, a kapukban, nyitott ablakokban elkapott kíváncsi vigyázatlanok sivalkodásai közepette.

Az egyházak mind katolikus, mind protestáns papjai, prédikátorai egyaránt gyalázták ezeket a pogány népszokásokat évszázadokon át – mindhiába!

Az ilyenkor felvonultatott állatmaszkok mind termékenységidéző szerepűek. A szöveg vaskosan erotikus, trágár, a megjátszott jelenetekben is gyakran ez dominál. Mindez egy nem is olyan túl régen még nagyon is valós tartalmú közösségi életszabály-csoport emlékét őrzi. (Ha igaz, márpedig igaz, hogy a meddő házasságok felében a férj a „hibás”, a maskarás, tivornyás napok nyújtottak bizonyos „megoldási lehetőségeket”, az ismeretlenség mögé bújva, valamiféle ösztöni, rituális fedezettel (Busók, Szt. Iván-éj).

Ami az egyházaknak évszázadokon át nem sikerült, a „modern” élet könnyedén gereblyézte el ezeket a népszokásokat: a polgári prűderia eluralkodásával ma már csak jelképes imitációik őrzik néhai vérbő emléküket (még ha olykor sóvárgó, titkos merengések közepette is). A modern, polgári kényelem igényének mindenekfeletti uralmában pedig a nem kívánt terhesség a domináló problémakör, nem a gyermektelenség szégyene, s a nemzetpusztulás („az másra tartozik! . . .”) egy vállrándításnyi frizuraigazítással intéződik el.

Fölötöztek vőlegínnek, még menyasszonnak!

Menyasszont választottak akkorát mind az öcsém! . . . (190 cm körül), hát vőlegínt még osztakkó . . . kicsikét.

Hátosztakkó mentek az utcán. Csörgős botokká! Minden félit (vittek). Ördög is vót fölötözve. Piroosba! Vasvella vót nála!

Hátosztakkó gyerekek nagyon kísértették őket. Akkó az ördög zavarászta!

Noosztakkó az úton mentek, hát a menyasszony osztakkó leűt pisáni . . .

– Egy kis vizet! . . .

Oosztakkó kiöntöttek, akkó szalattak oda, hogy:

– Ekő símitani! Hotyhát nē láccon még, hogy a menyasszon odapisát!

Kiabáták, hogy:

– Így jár, aki kimarad a farsangbú!

Akkó boksóták a lányokat! Fekete vixos katulábú kenték őket a kisördögök, ha közé engették magukhon őket!

Oszt a lányok belűrű is ráköttek a kilincse oan tuskót! Oszt lesték, hogy legelsőbb ki nyissa ki!

Még kéménykotrót vitt az ördög, oszt kenyekédett ám! Az vót a farka!

Még kopott kertisöprűt vittek! Oszt avvā tūrűték a menyasszon valagát! Mikó leűt pisáni . . .

Mohol, 1979

. . . *Akkó mikó leűt, akkó tették alá a nagy fazékat, hogy:*

Ájjunk csak még itt a sarkon,
Hagy pisájjon a menyasszon!

Osz húzták a nagy tuskót! Még vótak nagy maszkák is, velük még ilyen bohócok. Ez leginkább hamvazószerdán vót, nagybőjtbe. Farsang utolsó napján.

Mohol, 1978

Zéltly Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Fánk! Farsang háromnapokkó! . . . Akkó tudom a fánkot, ésakkó . . .

Még régebben úgy vót, hogy . . . most minek is híjják? . . . Mink csőregének hituk asz-tat. Herőce! Mostan herőce tán! Csőrege vót az régenn. Még csőrege metélő, az az olyan rádli, amivē aszt metéték . . .

Farsang hétfőjin ilyen disznóság vót – de baromfi nem vót! . . . – Akkó keddēn vót ez a csőrege-fánk, ésakkó ezbū ami maradt, szērdára, eszt „ēvitte a Cibőre-vajda! . . .”

Akkó mindōn gyerők ēhitte, hogy . . . Nem is kértünk fánkot, vagy ilyesmit, mē „ēvitte a Cibőre-vajda!”

Az anyánk ētötte. Bőtőjjünk! Az bōjti nap vót!

Keddōn ami ēfogyott, ēfogyott, ami nem, asztat ēvitte Cibőre-vajda.

Mē szērdán akkó mán begyūtt a hamvazószerda, ésakkó begyūtt a bōjt, és – asztán vōt-ték elő.

Mink asztat ēhittük, hogy aszt ēvitte a Cibőre-vajda.

Assē tuttuk, ki vót a Cibőre-vajda . . .

Mohol, 1979

BŐGŐTEMETÉS

BÚCSÚZTATLAK TÉGED

Szabó József, 68 éves (1907–?)

Bú - csúz - tat - lak té - ged

E ra - vasz vi - lág - tól,

Ze - nész tár - sa - id - tól,

Meg az a-nyó - sok - tól!

És a lump frá - tő-rok - tól!

¹⁾
(Mohol)

És az egész legény-
És a leányhadtól,
És a sok nagytorjú
Iszákovicstól

És a zsebrákostól! . . .

Jaj, de mil keserves
A bőgő élete!
Ha ja farsang elmút,
Nincsen becsülete!

Két dínár értéke! . . .

Ütik, verik, húzzák,
Szorítják a nyakát,
Lányok ablakánál
Sűrűn fojtogatják!

Csak úgy nyikorgatják! . . .

Pedig ezt a lányok
Nemigen érdemlik,
Mert a legényeket
Pletykába keverik!

Mert hát mesterségük! . . .

Egész farsangon át
Szolgáltam a gazdám,
Mindig puttony módra
Húzott ő a hátán!

Néha árok partján! . . .

Enni ritkán adott,
Mégis öreg lettem,
Csupán rókabőr volt
Napi eledelem!

Mit már sokat ettem! . . .

Mindig azt hajtotta:
Tudja meg a város,
Az lehet jó böggös,
Aki jó iszákos!

Akár a bumbardós! . . .

A gazdám ferblis vót,
Éltem gyászba borult,
Testemről levette,
S elitta a gé-húrt!

Ó, az a nyomorult! . . .

Hallod-e te, gazdám,
Rögtön eltávozzál,
Öreg napjaimban
Eleget kinoztál!

Bár már füstön lógnál! . . .

Hangszerész, kocsmáros,
Mind bezárni valók!
Szakácsok, pincérek,
Spiritusba valók!

Éppen abba valók! . . .

Bassz-prímás a testem
A tűzre, megvette,
Kívánom: ötet is
Tegyék be ecetbe!

De még melegibe ! . . .

Prímások is engem
Sokat háborgattak,
Egész farsangon át
(a) Fülembé csipogtak!

Ó, az iszákosak! . . .

A kontrás is engem
Sokat háborgatott!
Gé-dúr helyett mindig
Fisz-dúrokat fogott!

Hogy csak úgy ropogott! . . .

A csellós énnékem,
Kedves jó barátom!
Helyettem majd ő bögg
Ezen a világon!

És az egész nyáron! . . .

Legények, kik engem
Sokat kínoztatok,
De valutát, bizon
Csak nagy ritkán adtok!

Az még jobban bántott! . . .

A lányok is engem
Sokat szekíroztak,
Sűrűn bögtem nekik,
Csókot alig adtak!

Ó, az átkozottak!

Hozzátok fordulok,
Drága jó asszonyok,
Látom, hogy utánam
Nagyon siránkoztok!

És mé! gyászba vattok! . . .

Nem ér az már semmit!
A sírás hiába,
Keresse mindenki
Vígasszát pohárba!

A Kocsis János borába! . . .

Kártyások, lumposok,
Sokat bántottatok!
Jobb oldalamhoz egy
Literest vágatok!

Le is locsoltatok! . . .

Most hozzád fordulok,
Hangszerész doktorom!
Sűrűn opéráltad
Jobb és bal oldalom!

S a hátsó fertályom! . . .

Köszönöm, doktorom,
A te jószágodat,
Hogy a gáz vesse szét
Mindén porcikádat!

Még a szérszámodat! . . .

Betegségemet a
Gazdámnak köszönhetem,
Mert a batyu-bálba
Lerókázott engem!

Amúgy, jó rendessen! . . .

Csak úgy leszek boldog,
Földi poraimba,
Ha ez a sok kíznóm
Vár rám a pokolba!

De csak parádéba! . . .

*Szabó József [1907. III. 13., Mohol] 1938 óta Tüelen él.)
Gyarmat György, 1978, Mohol*

Kedvelt 16. századi dallam, a Cur mundus militat sub vana gloria halottas másik dallama, mely az egyházi énekeskönyvekben is szerepel. Legrégebbi feljegyzése: Cantus Catholici, 1651. Az Alföldön is egyik közkeletű dallama a kántori búcsúztatóknak. Ennek a dallamnak a második fele szolgál alapul a bőgőtemetés versének.

(RMDT I: 189. Sz–D–R I. 82. és II. 38. o.)

Maszkirozva vót mind a kettő. Álarc vót! Direkt álarc! A papon is még a kántoron is!

Én vótam a kántor! Fekete ruhába, masni, a pap szintén, őneki vót klott papírbú álarc. Ű mindég vastag hangon monta bē a végszót.

A többiek még körű siratták!

Vótak siratók, akik . . . Lē vót takarva a bőgő, olyan fehér lepedővel, ésakkor körű siratták. A végin vitték ki.

Mikor mán vége vót ennek a ceremóniának.

Hát ez mégvan Szabadkán is, mégvan Zéntán is, mégvan Moholon . . .

Én ezt Zéntárú kaptam! Ezt. Az öreg Keczelitű származik! Az öreg Keczei Pista bácsitű való ez a szöveg. Keczei Mészáros István. Az Imre az onokatestvérje vót. Az is nagyon jó prímás vót! . . .

Farsang másnapján! Szóval hamvazószerdára! Akkó lett temetve a bőgő, és akkor nem lett tamburázás a bőjtbe.

El lett temetve, és akkó a muzsika megszünt.

Szabó József, 68 éves, Titel, 1975

156.

Ezt a „szertartást” farsangkó! . . . Nem a harmadik napján, mer mán el is mút farsang akkó, csütörtökön vót cigánbál, akkó vót a bőgőtemetés.

Akkó maskarának főkiszűt kettő: egy pap még egy kántor no! A pap csak egyszerű, akármilyen lepedőt ráterített magára. A kántor, azon nem vót sēmmi.

Egisz nagy könyvbű, ez vót benne, de nagy könyvbű monták.

Akkó egy köcsögbe tettek vizet, éccerű köcsögbe, nem szentótvíz tartóba, oszt olyan égyágú söprűvē! Oan fémeszellőnyél vót, oszt szentőte ám! . . . Avvā ekeszte, hogy:

– Někēd a bor nem jó! . . .

Ja, úgy hogy:

Dolórész in Ferkó!

Někēd a bor nem jó!

Osztakkó aztán ekezdődött ez.

De oszt, amikó monta a pap, hogy „Ó az átkozottak! . . .” Akkó rítak nagyon! Vótak megfogadva, akik rítak!

Oszt:

– Ó, az a nyomorútt! . . . – monták a pap után ríva.

Még mindēn! Úgy csináták, mintha ténleg rítak vóna! Mind valamikó a siratóasszonyok.

A bőgő addig ki vót terítve, osz lē vót takarva egy fehér ruhává.

De mikó ez kíz vót, utánna vót még egy csárdás, mēg aztán mēnt a bál tovább. Ezt éfélkó csináták. Utánna aztán nem táncótak.

Esztet a szövegēt én . . . még negyvenegybe, egy zenésztű szērēztem. Mer mink is csinátunk ilyen batyubálat. Durindót!

Dubēc vót akkó az ēggyik muzsikus. Most kint van Amērikába. Mēg egy másík, ammēg má mēghalt. Akkó én is oan . . . mutyi-zenész vótam no! Primávā jáccottam! De csak úgy kotta nékű . . . Van is rúlla fēnkép!

Osztan ēkértem túlle, oszt mink is csinátunk így házakná! Mēg ahogy itt is ősszegyütünk-ē! Batyubálat csinátunk. Ott is úgy siratták! Csak akkó ketten csinátuk. Ęgy pap még egy kántor.

Ętemettük a bōgót. Osz utánna az egisz nagybōtbe nem vót bál.

Gyarmat György (1903–1981, Mohol), 1978 Mohol

A két adatközlő szó szerint azonos szöveggel (egy-két hangsúlytalan szócsérés változatban) énekelte végig a „bōgōtetemést” a jelölt dallameltéréssel, Titelen és Moholon. A szöveg azonos eredete nyilvánvaló, s az átírási terjedés is, mint a „nagykönyvből” való, olvasásos előadás.

A forrásként említett „őreg Keczei” híres tamburás volt Zentán a 20. század elején. Korábban ő tanította, népszerűsítette és terjesztette el a környéken a tamburamuzsikát. Egy időben száztagú tamburazenekara volt, s azzal adott hangversenyeket. Partitúráit, fényképdokumentációkkal együtt a Zentai Múzeum őrzi.

VINCE

Január 22.

Vince spanyolországi vértanú, 304-ben kínozták halálra. Borral, szőlővel való kapcsolata homályos.

Nevének értelme: győzedelmes. De a vinum, azaz a bor latin nevével összecseng.

157.

Zéltiy Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Az én rokonjaim szōllōsōk vōtak, nagyon is figyēték a Vincēt, de az Ágnisrű méjsē nem tunnēk sēmmit sē mondani. Ha Vincékó jó idő van, akkó ugyē csurog az ereszet, akkó a szōllōsōk örūtek, mer akkó jó időjárás lōssz, sok lōssz a bor és telik a pince! De ha hideg vót, vagy fagy vót, nem csurgott, akkó má úgy fēre át a . . . Komolyan! Őszintēn! Ęképzeték, hogy ha nem csurog az ereszet, űres lōssz a pince! Nem lōssz jó termés.

158.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Éféli misérű, mikó vége lett, osz gyüttek ki a templombú, ha nagyon szép, csillagos vót az ég, akkó jó szöllőtermés vót – a búzára nem vót jó! Ha viszont borútt idő vót, akkó jó termész léssz a búzára, szöllőre nem! Mer azé, hogy a szöllő szereti a szárazat, a búza még az essőt. S akkó eszt mindig apó monta, hogy a . . . asz még kő figyelni, hogy ha jó termés van a búzára, akkó a szöllőre nincs.

*

Tavalyi bort mindég vittünk ki szüretőni!

Mohol, 1979

PÁLFORDULÁS

Január 25.

Szent Pál megtérésének napja.
Időjósító nap.

159.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Pálforduláskó is, hogyha jó idő van, *akkó kigyün a medve* és ordít egy nagyot, mer akkó hosszan tart a tél! Ha rossz idő van, a medve bēnt alszik nyugodtan, akkó – majcsak emüllik!

Mohol, 1979

GYERTYASZENTELŐ BOLDOGASSZONY

Február 2.

A miseliturgia legrégebbi forrásaiban (XI. század, Hahóti-Kódex) már előfordul.

A gyertya-(tűz)szentölést „. . . az anyaszentegyház három okáért szerzett. Előszer, hogy a hitötlenységöt a keresztyénök közül kiirtanája, mert régönte a rómaiak a Mars isten anyjának tisztosságére, kit ők Februárnak hínak vala, minden ötödik esztendőben égő fáklyákkal és szövetnekökkal kerülnek vala mind a városszerte . . . Hogy megmutattatnéjek a gyertyába mi volna Urunk Jézusba, s minek kellene bennünk is lenni. Mert miképpen a gyertyába három vagyon, viasz, bél és tűz, ezönképpen idvözíténkben a viasz, kit a szegény férgek, a méhök gyűtnek Uronk Jézusnak szüzi szent testét példázja. A viasz alatt való bél az ő ártatlan szent lölkét, a tűz kegyig vagy a gyertyában való világosságön értetik az ő bizony istensége . . .” (Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. I.:191., 192.)

Boldogasszony pogány istenasszonyunk volt, a Napisten lánya. Napba öltöztetett alakja, Máriásítva, ma is ott van sok szentképen. Tűztisztelő pogány magyar őseink valamelyik tűzvédő istenasszonya nyilván ott keresendő a Mária köntöse alá söpört Boldogasszonyok sorában.

160.

Vlasyt Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Gyertyaszentölökó! *A farkas bēordít az ablakon!* . . . Akkó rövidessen jó idő léssz! De ha gyertyaszentölökó jó idő van, akkó – mēgētte fene! . . . Hosszú léssz a tél! Mēg negyven napig! . . .

160/1.

A gyertyát, *amit a haldokló kezibe annak,* aszt gyertyaszentölökó szentölik. Viszik a templomba, oszt asztán . . . ott van a falonn! Fölakasztva a falonn!

Akkó mēggyújtsák.

Mēg ha vihar van!

Mikó lássa az embēr, hogy mosmá halódik, akkó mēggyútsa a gyertyát, osztakkó a kezibe fogja, osztakkó imádkoznak.

160/2.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Az én édēsszülēm tudott ahó való imádságokat! Amikó haldoklik valaki. De ha nem is, csak imádkozik, imádkozik! A Miatyánkot! Üdvözletöt! Oszt tartsa kezibe a gyertyát . . .

Hogy mé van az?! . . .

Énnékēm szótak, de má mikó én átkerütem oda, mán akkó nem birt beszéni! . . . Csak seppögött. Aztán mög má assē csináta!

Osztán, mondom a hūgomnak:

– A szentött gyertya!

Aszongya:

– Ide van készítve!

Oszt csak hallhatta! Mán a szöme lē vót csukva. Osztán möggyújtottuk a gyertyát oszt mongya neki a hūgom, hogy:

– Édösanyám! Itt a gyertya!

Oszt mire attuk vóna, az úgy kapott érte! De úgy mögfogta! Hogy aszt ki nem lőhetött vóna a kezibű! . . .

160/3.

Én az én anyámtú úgy tanútam, hogy *mikó zörgött az ég mög villámlott* – tényleg valahogy máshogy járt régönn az idő! . . . – imádkozott, hangossan, Atyának, Fiúnak! Köröszöt vetött, és monta az Üdvözlégy Máriát, odáig, hogy . . . gyümölcse Jézus. Akkó nem monta tovább! hogy Asszonyunk, Szűzmárja . . . Csak keszte újra még az Üdvözlégy Máriáját.

Së ammënt nem mondott!
Csak odáig! Mindég odáig!

160/4.

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

Minket még, mikó tanította velünk, mikó így, *ha imádkoztunk valamire*, ilyenre, akkó hogy:

– Oszoljon!

Evvel köllött bēfejezni.

Hogy oszoljon szét! Hogy váljon szét az a felhő!

Még ha akartuk, hogy eműjjon az a szemverés, hogy:

– Műjjon!

Még:

– Gyógyújjon!

Mohol, 1979

160/5.

Szabó Istvánné Kühn Olga (1927)

Gyërtyaszentölőkö *mégint kigyün a medve*. A barlangjából.

Ha meglátja az árnyékát, ha süt a Nap, akkó visszafordul. Ha nem látja még, ha rossz idő van, akkó kint is marad. Mán vissza së megy.

Újvidék, 1997

MÁTYÁS

Február 24.

Mátyás apostol vértanúságának eszköze a szekerce.

„A nevének hazánkban Mátyás király adott tekintélyt, aki az ünnep vigíliáján született.”
(Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium, I.:230.)

161.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Mátyás is, *ha nem tanál, csinál!*

Havat!

A Gergő, az még havat hoz! Mēgrázza szakállát! . . . Mēg az is, ha nem tanál havat, akkó csinál!

161/1.

Ha Mátyás napján tojnak – az nem kel ki.

A Mátyás-tojást mēgjegyzik.

Oszt az, ha lúd alá tészik, mongyuk – az ēvesz a lúd alú!

Ha most mingyá a lúd itta mēg, vagy mi, de az ē vót tōkéve . . . Hogy az ēvesz a lúd alú!

Mohol, 1979

SZENT GYÖRGY

Április 24.

Béla, Szent György, Szent Márk – „körösztjáró napok” (ápr. 23., 24., 25.) Szent György-napkor határjárás. Másnap búzaszentelő.

Egyházi szertartásrend szerint énekrend nem tartozik hozzájuk, csak litánia. Mind a tavaszi rituális határjárás, mind az utána következő búzaszentelés hagyománya hasonló tartalmú pogány tavaszünnepekig nyúlnak vissza.

Szent György napján hajtanak ki a pásztorok, Isten tudja, melyik „szertartásrend” szerint.

„Mikó mēgindútak az öreg pásztorok egy kalapemeléssē, éshát – imát is montak. De én aszt nem birtam mōktanúni! Vót egy Szabó Illés bácsi nevű, az mögkerüte a falkát, és a juhássza! Ű vót a számadó és mögkerüte (ez Bocsáron vót, és mög is halt mán az embör!), de én nem birtam túlle mōktanúni! Hogy mit imádkozott ű, mikó körümönt, háromszó, és . . . Ez a kapcabetyárok ellen vót! . . . (Banka Mihály, 1912–1992, Csóka)

162.

Szentgyörgy napkor *mēntek a parasztok ki! A határba!* Oszt vitték a gyerekekét is! Hát!

Oszt Szengyörgy előtt, amit tanátak gyíkot, asz’ mēgfogták oszt mēgdörgöték a gyerekek a torkát vele, hogy nehogy torokgyíkot kapjon!

Mohol, 1979

HÚSVÉT

Két ünnep helyett nem lehet másikat kitalálni: az egyik a karácsony, a másik a húsvét. Mind a kettő keresztény tartalmát régi, pogány napéjegyenlőségi ünnepkörbe építettek bele. (A Nicaeai zsinat 325-ben határozta el, hogy a húsvét a tavaszi napéjegyenlőség, azaz március 21-e után következő holdtölte utáni vasárnapra esik, azaz március 22-e és április 25-e közé. Eleinte négynapos, később már csak három-, sokáig kétnapos, míg 1911-ben a húsvét másnapja is töröltetett a piros betűs ünnepek közül. (Az e nappal összenőtt, pogány locsolkodásnak a 20. században nehéz lehetett keresztény tartalmat adni.)

*

A húsvéti locsolkodás termékenységvarázsló népszokás, helyenként egészségvédő erővel (hogy ne fogjon rajtuk a kelés!). Húsvét másnapján a legények locsolták a lányokat. Ez piros tojással volt megváltható, később ezzel fizetendő e játékos megtisztelés. Húsvét harmadnapján a lányok „adták meg az adósságot”, gyakran lesből.

*

A tojás ősi teremtésmítoszok alapja. Nagyon sokféle, termékenységvarázsló, szaporaságot biztosítani akaró népszokás mágikus varázserőt hordozó eleme már sok évszázad óta. (Magyarországi avar sír karcolt díszű tojása, másutt festett tojások a sírokban a III. évszázadból stb.) Díszei mágikus jelek, szimbólumok, szerelmi szimbólumüzenetek gazdag variációban, színekben, díszítési technikában.

A locsoló gyermekversek ma dívó alakjai városi, polgári járulékok. (Gyermekszintre süllyedt szokás lett, ajándékgyűjtő céllal.)

163.

NAGYPÉNTEK, HAJNÖVESZTŐ

163/1.

Zéltty Sándor (1906–1995)

Nagypintéken! *Kieresztették a lányok haját* mindig, hogy nagy legyen!
Kint, mikó mosdottak! Kint az udvaron!

163/2.

Mamóka (1906–1984)

Hogy mé mosdottak nagypintéken? A Krisztus kínszenvedésijé.
Mer az is szenvedött.

Kint a kútná, a vályúba!

Mohol, 1979

164.

NAGYPÉNTÉKÉN . . .

Gyura Ferencné Sándor Julianna, 49 éves (1924)

Nagypéntéken édesanya kivitt bennünket a kút mellé, ott köllött a vödörbe frissen főhú-zott vízze męgmosdani, męg męgfęsükönni, mer az a monda járta, hogy ha egész évbe nem is, de „nagypéntéken mossa holló a fįját”!

Ha męgmosdottunk ott kint, akkó egészsęgessek lęszünk, a betegség eltávolodik túllünk. Egész évbe! Ha akkó męgmosdunk hideg vízbe. Męg ott kint fęsítetek męg bennünket.

Zenta, 1973

165.

GYÁSZBA BORULT ISTEN CSILLAG VÁRA

Gyarmat György (1903–1981)

Gyász - ba bo - rult Is - ten csil - lag vá - ra!

Füg - gönyt von - nak menny - nek ab - la - ká - ra,

Meg - halt, meg - halt, a szép - lőt - len bá - rány,

Vér - től á - zott szent ke - reszt ol - tá - rán.

Temetésre lejön a mennyország!
Könnyben áznak az angyali orcák,
Sír, zokog a fia vesztett gerle,
Égig ér a Szűzanya keserve!

Hogy mikó szokták ezt éneköni? Nagypintéken.

Mohol, 1978.

Egyik legbecsesebb 16. századi népszerű énekünk népi változata. A katolikus vidékeket a különböző funkciók és szövegváltozatok gazdagsága jellemzi: halottasok, passiók és Mária-énekek és a hasonló hangulatú Árvák éneke. Ez a változat formailag a visszatérő szerkezetek felé hajlik. A katolikus népénekeskönyv Mária-énekként közli Völly István 1948-ban gyűjtött változatát (Hozsanna 67. B). (RMDT I. 46. sz. – D–R I. 36. és II. 16. o.)

166. HÚSVÉTI LOCSOLÓ

Vlasyty Károly (1924), 1979

Én kis kertészlegény vagyok,
Rózsafákat locsolgatok,
Úgy hallottam, hogy itt is van egy szál,
Engedjék hát meglocsolni már!
Hajtsd le, kislány, fejecskédet,
(Dülleszd ki a seggécskédet),
Hagy locsójjam meg!

PÜNKÖSD

A tavasz érkezését, a termést ígérő virágzást, a szaporodást énekkel, tánccal idéző pogány, varázsos ünnepi szertartások jobbra töredékekben, ma is élnek a Délvidéken.

Az egyház a szentlélek-ünnepeként próbálta új tartalommal tölteni. (Egyébként a keresztre feszítés utáni nagyven napra, hat hétre esik. Ennyi idő kell a csontok biztonságos összeforrásához az orvostudomány ismeretei szerint is – nyilván nem a keresztre feszítés óta.)

*

Dömötör Tekla a 17. századból idéz Királynéasszony ültetést tiltó rendelkezést a Székelyföldről, de az első ismert népi pünkösdlő szöveg Dugonics András nevéhez fűződik, Szegedről.

*

A mifelénk Mimi-mamázásnak hívott táncos, népi, pünkösdi játék, s az egyéb pünkösdi szokásanyag is, tele van szimbólumokkal. „A város akkó zödbe vót ötöztetve bodzafa-ágakkal!” Hisz zöld a remény színe. A bodzafa mindenét felhasználják. Délszaki párja a mirtusz, a bodzafával együtt a halál jelképe, de a halálig tartó szerelemé, a tavaszi feltámasztásé is. Ógörög nyelven a mürton mirtusz bogyót és csiklót jelent, a mürtosz – mirtuszfa, -ág, -lomb többes száma, műrtani pedig szeméremajkakat jelent. (Jankovics Marcell: A fa mitológiája, Csokonai, Debrecen, 1991:54-55.)

A bazsarózsa, azaz pünkösdi rózsa a pünkösdi virága. Ilyenkor nyílik. A virág leányjelkép. A ló legényjelkép, birtokos raggal („lovam”) maga az éneklő. A lószerszám a kötöttség, a szerelem jelképe, beszédes jelentésekkel sokszámos népdalszövegben, aminek ismerete nélkül a teljes népdalszöveg „csak szép, de nem érthető”!

A „pünkösdi királyság” vetélkedőkön szerzett, ideig-óráig, de előjogokkal járó rang, azaz népszokás neve, szótári emléke egy hajdan jelentős népszokásnak.

167. PÜNKÖSDÖLÉS MOHOLON

Mészáros Józsefné Dobré Etelka (1934), 42 éves

Égy kislán fő vót ötözve pünkösdi napjára, fölötözött kisményasszonnak, mēg mēntek, nyóc-tíz ilyen utánna való kis barátnők . . .

Osztakkó az – mos nem tudom, most hogy a mēnyasszon fogta azt a zöd ágat, vagy az csak mēnt? . . .

(– Mēnyasszon, mēnyasszon!)

– Oszt a többi kislán . . . Vagy aki mēnt elő vele, mint égy kis vőlegín, no! Ottan mellette . . . Hogy az vitte jē az ágat?

– Fiúk is vótak?

– Nem, csak tiszta kislányok vitték.

Akkó bēköszöntek a házhó, hogyhát:

– Szabad-ē pünkösdőni?

Akkó hogyha elválták – ott is, hát persze, fizetésé mēntek –, akkó hogyha elválták, akkó éneköték, hogy:

MIMI-MAMA

Mi - mi - ma - ma mi van ma? Pi - ros pün - kösd nap - ja!

Hol - nap lesz, hol - nap lesz A má - so - dik nap - ja!

Ezt monták. Még danótak is, még táncótak is. Úgy összefogóckottak, a mēnyasszon még hun középett, hun még benne, körű a körbe.

Lépésbe mentünk. Hát mint kicsikék! Mik vótunk? Olyan hét-nyóc-kilenc . . . Ilyesmi kislányok vótunk, mikó így mēntünk. Nem nagyon tuttunk mink akkó még táncóni! . . . Ugyē hát . . .

Mind gyerēkék vótunk.

Mohol, 1978

Ütempár szerkezetű, dúr hexachord dallam, melynek jellemző, mottószerű kezdőmotivikája oktáv terjedelművé bővült. Az ilyen motivikával számos más szokás- és gyermekdalban találkozunk. Lásd a 109. sz. alatt is.

Változat: 91–93., 109., 169., 427. sz.

168.

Vlasity Károlyné Zéltiy Klára (1928–1996)

Pünkösödöt köszönteni nálunk a Mimi-mamások mēntek. Négy-öt kislány, vagy néha több is. Szépen föl vótak ötözve, ünneplőbe, mēg vót egy mēnyasszony, az fehérbe, mēg koszorú vót a fejin, mēg a vőlegény. No az is leginkább csak kislány vót.

Akkó vittek bodzaágot, mēg a hajukba is vót virág, pünkösdi rózsa, ésakkó mēntek így csoportba.

A házak is ki vótak abba az időbe még díszítve pünkösdkó bodzaágakkal, az ablakok, kerítésék, sorba. Szép vót ám az!

Akkó ahogy mēntek a mimi-mamások, középēn mēnt a mēnyasszony. Akkó mint a betlehemēsékné is, bészótak, a házakhó, hogy:

– Mēghallgassák-ē a mimi-mamásokat?

Mikó aszonták, hogy:

– Mēg!

Akkó bēmēntek, körbeátak, a mēnyasszony át küzépütt a többi mēg forgott körü, csak úgy rēndēs lépēsbe. Oszt énekóték, hogy:

Mimi-mama.

169.
MIMI-MAMA

Vlasyty Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Mi - mi - ma - ma, mi van ma? Pi - ros pün - kösd nap - ja!

Hol - nap lesz, hol - nap lesz A má - so - dik nap - ja!

And - rás, bok - ré - tás, Jól meg - fogd a lo - vad kan - tár - szá - rát,

Nē ti - pos - sa, nē ta - pos - sa A pün - kös - di ró - zsa!

A pün - kös - di ró - zsa, Ki - haj - lott az út - ra,

Meggy - fa ár - nyé - ká - ba, Egy szép kis - lē - ány - ka! Hogy - ha sze - retsz, kapd el!

Ezt sze-re-tem, ezt ked-ve-lem! Ez az én é - des ked-ve-sem!

Ha be-lő-le be-lő-le, Ró-zsa len-ne be-lő-le, Még-is ki-for-dul-na!

Ég a gyer-tya, ha meg-gyújt-ják, Mi - kor a szép tán-cot jár-ják,

Jár-jad, jár-jad, jó ka - to - na, Hagy do - bog-jon ez az ut - ca,

Állj ki, állj ki, te szép kis-lány. And-rás, bok-ré-tás, jól meg-fogd

lo - vad kan - tár - szá - rát!

Mikó odaértek, hogy Ezt szeretem, ezt kedvelem, akkó gyorsabb lépésbe forogtak körü!

A menyasszonyná még vót egy ződ ág, s akkó ú át a közepin, és csapkodta körbe a kis-lányokat, akik forogtak körülötte.

Hogy milyen vót a ződ ág? Inkább rózsaaágat, ha vót. Ha nem vót, akkó bodzaág is . . . De azé leginkább úgy vótunk azé, hogy ha csak lehetett, olyan szép, pünkösdi, hosszú pünkösdi ágat! Igen.

Rózsaaágat! Hát!

Mohol, 1978

A 167. sz. változata, csak összetettebb felépítésű. Az Ezt szeretem és az Ég a gyertya részek fanfár jellegű hármashangzat-motivikája egy régi, 1765-ben bemutatott iskoladráma népszerűvé vált dalmát idézi, amiből a máig divatos En vagyok a petri/csongorádi gulyás kezdetű (Kerényi 17) népi-es műdal is alakult (Rokonát l. 613. sz.). Bővebben lásd a 109. sz. alatt is.

Változat: 91–93., 109., 167., 427. sz.

A NYÁRI NAPFORDULÓ ÜNNEPKÖRE

ÚRNAPJA

A Szentháromság vasárnapját követő csütörtökre eső parancsolt ünnep. A kenyér és bor kiváltságos ünnepe. (A csütörtök egyébként is az oltáriszentség emlékezetére rendelt nap.) Az átlényegülés misztériumának ünnepe („a vérző ostya” csodája kapcsán, IV. Orbán pápa óta [1264]).

Az átlényegülést tagadták a husziták. Minél fényesebb megünneplése államcélokat is szolgált Zsigmond királylása idején (is). Hatalmas költséggel felvonulások népiünnepélyeket rendeztek, a korabeli reformátusok megvető véleménye mellett. Tűzoltó-zenekaros, baldachinos úrnapi körmenetek elé ünneplő ruhás diáklányok szórták a rózsaszirmokat a világháború (rendszer-váltás) időszakáig. Később csak a templomot járták körül.

170.

Vasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Akkó horták össze a rózsákat! Az úrnapi sátorba.

Oszt aztán, mikó vége lett ott a misének, vagyis má a körmenetnek, aztán akik onnan mentek, mindēnki vitt vagy virágszirmot! Vagy egész virágszálat! Vagy csokrot! Vagy . . . ki hogy gondóta.

Mēg az útrú is, mikó emēnt ott a mēnet! Akkó összeszedték oszt mindēnki vitt haza. Orvosságnak! Orvosságnak hasznáták.

Hogy mire vót jó, nem tudom. Asz mán nem tudom, hogy mit gyógyított, de hogy itatták vele, azt tudom.

Tudom, a szülémék előtt is, mindég, Úrnapkó sátor vót, má előtte, vagy ha hozta délután, onnan, Pécérrú, a sátor elébe lészórták a zöd füvet, mittudomén, akkó összevitték a rózsákat, vagy székfüt, kinek mi vót! Akkó így teletűzgéték a sátort! Szépen!

Kívürú is, mēg akkó rózsaszirmokat szórtak!

Úgy, hogy a mēnet, mindēn sátortú, vagy csak ha mást nem, akkó szirmot fővett! Vagy, ahogy ott fő vót tűzgéve, lévett onnan egy szál székfüt, vagy – mittudomén milyent.

Oszt abbú teát csináltak. De hogy abbú mit gyógyítottak? . . .

Mohol, 1979

Sátoros ünnep vót! Csókán.

Csináták a sátorokat.

Eszt nekem egy zsidó meséte. Zúrnap sátorba.

– Hát – aszmongya –, sokan asz mongyák – mé hítuk énni, oszt nem akart. Ebédöni. –
Hogy gyűjjön no!

Akkorosztand – de aztán megbánta, osztakkó: hát egy kicsikét észik, de – ez való igaz vót! Zéntai vót a zsidó. Bűröké gyütt ē.

Akkorosztan:

– Hát – aszmongya –, sokan aszmongyák, hogy mé nem körösztködök ki? – aszmongya. –
Odahaza – aszmongya – nem szabad nekem a disznóhúst megenni! Hogy mé nem körösztködök ki? – Aszmongya: – Hát mit ér – aszmongya a Lédernek?! Hogy kikörösztködött! Füleimmē hallottam, aszmongya – mikó aszmonták: Az anya ēre-áráját ennek a bűdös zsidónak! Hát ennek legszēbb sátora van!

Hát persze, sēnki sē birta kiaranyozni! Csak a zsidó. Dehát katalikus vót a zsidó. Átkörösztködött. De csak „zsidó” vót az! . . .

Mohol, 1979

PÁDUAI CSODATÉVŐ SZENT ANTAL (1195–1231)

Június 13.

A Ferenc-rend tagja. Az egyik legnépszerűbb szent. Tanú rá a temérdek szobor templomainkban, általában barna csuhás barátként ábrázolva. Lábánál a Szent Antal-persely, sok-sok apró kérelem és fogadalom ellenértékének befogadója: „No ha ez . . . , adok a Szentantalkának egy . . . !”

„Antal tisztelete igazában a XVII. század folyamán bontakozik ki és válik hazánkban is szinte egyedülállóvá. Két forrásból, illetőleg irányból táplálkozik: egyfelől a Balkánról, hódoltsági területről, Antal apát hanyatló tiszteletéből, másrészt pedig a délnémet barokk ösztönzéseiből.

Az Adria vidékén: Dalmáciában, Horvátországban, de főleg Boszniában, Albániában nemcsak a katolikusok, hanem a görögkeletiek, sőt a muzulmánok is versengenek egymással Antal tiszteletében.” (Bálint S.: Ünnepi kalendárium, I:435.)

A vajdasági, szlavóniai, baranyai bunyevácok, sokákok a ferences kolostorokba, különösen a búcsúk idején állatajándékokat hordtak.

A „Szent Antal tüze”, másképpen (a falusi nép körében jobbára disznóbetegségnek tudott) orbánc szerbül vrbnac, szaknyelven erysipelas: vörös égő, fájó duzzanattal, néha hólyagképződéssel, tályagosodással járó bőrfertőzés. Gyógyulás után gyakran visszatér. A sokfajta népi gyógymód helyett antibiotikumokkal gyógyítják.

Szent Antal népközelségéről vall a sok-sok adoma is, általában a Szent Antal-szobrok körül bonyolódó cselekménnyel.

Zéltty Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Vót egy cigány. De zsgori vót nagyon! Mëg olyan bakafántos. Mëg olyan . . . olyan . . . köteködő!

Hátoszt ëccő imádkozott a szent Antalhó, mer ő hallotta zannyátú, hogy ha a szent Antalhon imádkoznak, oszt valamennyit ajánl neki, akkó möglössz, amire neki szüksége vóna!

Nooszt el is mõnt a templomba, odatérbetyül.

A harangozónak mög főtúnt, hogy ez oan zsgori, mëg mindõn, oszt imádkozik a szent Antal szobra előtt! . . .

Ű mög szépen az oltár háta mögött hallgassa ám a zembört, hogy kõnyörög a szent Antalnak, hogy segítse mög! Mõg aggya mög neki!

– Ha möglössz, akkó böven mögjutalmazlak! De he nem lössz mög, úgy lëbaszлак! Űtlek innen – aszongya –, hogy izzé-porrá tõrsz!

No, emõnt az embör, hát azé . . . õsmerte zembört a harangozó, gondóta, hogy:

– Ne-em sikerühet az neki! . . . Osz, hát amilyen bakafántos – aszongya –, mögtõsz!

Kicséréte a szobrot! A nagyszobrot etõtte, a szent Antalt, odatõtt egy kis szobrot. Kisszentantalt!

Noosztán – sikerüt az embörnek!

Emõnt oszt otánna a napokba, oszt ëccé fõnéz:

– Né-é! – aszongya. – Hát tē gyütté ē, nem apád? Hát apád hun van? Háát – aszongya –, fijam én akkó nekõd nem adom oda csak felit, me tõbbit úgyis ecukrozod! . . .

Mohol, 1979

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

Mikó olyan vörös-tarjagos! Mind mikó mëgüssük oszt mëgkikül, mëg olyan vörös! Olyan vörös fõt van! Legjobban karon! Lábszáron! . . . No az a Szent Antal tüze.

Hogy mitü kapja, aszt én nem hallottam. De hogy hogy gyógyították, aszt tudom: bodza levélle! Bodza levelet! Avva szokták rakni.

Azt a bodzalevelet, asztat mëgtõrik, oszt beletészik két fehér ruha közé, és azt rátészik így a lábura, oszt avva!

Mohol, 1979

SZENT IVÁN

Június 24.

A nyári napforduló (június 21.) után harmadnapra esik Szent Iván. Ősidők óta ilyenkor köszöntötték a győzedelmes Napot, örömtűzekkel, máglyákkal, abba szórt áldozatokkal, üzenetekkel, énekkel, tánccal – közvetlen kapcsolatot teremtve a túlvilággal. A tűz lángja betegségelhárító, tisztítóerővel hatott arra, aki átugrotta, a füstje fákat, kutat, házat védett, de párosított is. Ezért ugrálták át párosan egymás kezét fogva, a tér s idő, a világmindenség átérzett ünnepének olyan szakaszán, amely után a nappalok rövidülni kezdenek s egyre hosszabbak lesznek az éjszakák. A szentiváni ének „ . . . egyrészt párosító ének, másrészt a benne említett rutafa maga a kozmikus világfaistennő (Magyar Ilona), akinek ágai közt a Nap jár” (Jankovics Marcell: A fa mitológiája. Csokonai, Debrecen, 1991:161.).

A tűzbe dobált gyümölcsök mind szimbolikus értelmeket, üzeneteket hordoznak.

„Az archaikus európai képzetvilágot az egyház nem tudta, de talán nem is akarta eltörölni, hanem beleépítette az esztendő liturgikus rendjébe, egyúttal természetesen a maga világképe szerint igyekezett értelmezni. Így került az ünnepi szentelmények közé a Szent Iván-napi tűzszentelés” (Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. Szt. István Társulat, Bp., 1977, I:462.).

173.

SZENT IVÁN TÜZE

173/1.

Zéltty Sándor (1906–1995)

. . . Szárat! Szalmát! . . . Este! Naplēmēnt után. Mikó mán messzire, hogy eláccon!

Naagy tűzeket raktak, hogy némelliknek a haját! Mēg a szemöldökít lēvitte! Ésakkk ugráták át. Hát!

Hogy mījé? Hát ugyē, az valamikó vót, hotyhát eszt a Szentivánt elégették . . . Avva végezték ki. Van ennek mártír . . . Vagy hogy is! Máglyára tették oszt úgy elégették a vallása végett. Azé. Mēg hogy nē lēgyēn törés a lábán, merd a Szentivány is szaladt osztakkó törés lett a lábán. Mēnekūt attú a barbároktú.

Aki átugrotta, hogy nē lēgyēn törés a lábán! Mēg taposták a parazsat!

Mēg az időssebbek, akik nem merték má ugráni a tűzet, akkó azok csak a lábukat rakták fölé!

Sorba! Osztakkó ēgymás után!

Olyan nagy tűzek vótak tēnyleg! Nagy füst! Hogy arra csakugyan vigyázni köllött, hogy össze nē ugorjonak! A szülők miránk, asztán mink a gyerekkre. Féreátunk, hogy nēhogy összeszalaggyonak!

Mēg almát! Egisz szakajtókká! Mēg mēnt aztán má mēggy is! Amilyen gyümöcs vót akkó! Alma vót a lényeg! Bele a tűzbe!

Aki bátor vót, az kapkoggya ki!

Mēg áltálába a gyerekknek is! Ahogy ott áták körbe. Mer vót olyan, amelyik nem merete átugrani, ugyē az csak ott át oszt nézte. Űgy, hogy ott rá a tűzre, mēg a gyerekkre is!

Akinek vót ilyen almája. A szülém is! Az is a szakajtót telerakta, ésakkó vitte ki. A gyerekek ahogy ugráták, osztakkó ették.

Aztán mēg vitték ki bögrébe vizet, osztakkó úgy szentóték is! A gyerekeket. Mēg amavva, ahogy szórták a gyümölcsöt. Csak közönségēs vizet! Nem szentótt vizet!

173/2.

Tizēnnegy elótt! Épp olyanó vót! Akkó mán monták, hogy háború lēssz! Mer az üstökösök, hat darab főgyütt! Esztet nagyon izéték, hogyhát kiütt!

Hátossz ēggy esztendőre-ē, vagy kettőre, akkó . . . úgy is lett.

173/3.

Pénzt nem dobátak.

Vótak, akik sēmmi jelentőségit nem tuttak. Csak ugráták. Mēg körúáták, osz nézték a nagy tüzet.

Mer naagy tüzeket raktak! Osz látszott! Messzire! Osz gyüttek a gyerekek minden felű! Utánna elótották.

173/4.

Éccé apám is, a boldogútt . . . Ott laktunk az Oromparton. Akkoroszt, hát magos part is vót, akkoroszt ēgy kive szalmát ēggy főkötött a . . . izére! A gém farára! Osztakkó főhúztal! Osztakkó nagy úton *nagyon messzire elátszott!*

Apám mēg gyütt ki a városbú. Este. Osztakkó mēglátta! . . .

Három napig nem ēvött!

A kukoricába aludt! Mēg . . . Nem tudom, meséte-jē?

Mer nagyon csunyájú mutatkozott bēntrű! Hát ára valahogy, ahogy a Pájity szállása van! Ottan látta mēg. Nagyon csunyájú mutatkozott, hogy az magos vót a part, mēg magos vót a tűz! Osztakkó hullott lē az a . . . Nagy-nagy tűznek látszott ottan! . . .

173/5.

Vlasyt Károlyné Zēlity Klára (1928–1996)

Három este ég a tűz.

Mán gondolom, a Pétēr-Pál estéjin van a harmadik! Akkó elótte van a második, mēg még elótte van az első.

Szóval három tűz van! És a harmadik tűz, az Pétēr-Pál estéjin van.

(Mos hogy mikó van a Szentíván, én nem tudom . . .)

Oszt a lényeg, hogy minné magossabban égjēn! Hogy minné messzibbre elátszon! . . .

Mohol, 1979

ILLÉS-NAP

Július 20.

Bálint Sándor szerint: „Annyi bizonyos, hogy a kultuszt, amely főleg a Balkánon virágzik, Árpád-kori szakrális népeletünknek még a bizánci rétegeiből örököltük” (Bálint S.: Ünnepi kalendárium, Szt. István Társulat, Bp., 1977, II:62.).

Mondáink némelyikében a villámlást, mennydörgést tőle származtatják. (Ezekkel hajigálja a gonoszokat, s mert azok rendes emberek mögé bújnak, gyakran éri azokat is a mennykő.)

Az Illés-napi búcsú (Csóka), noha épp ennek az elhárítását szolgálná, ritkán esik égzengés nélkül.

174.

Zéltty Sándor (1906–1995)

Illés is olyan mind a Sarlós Boldogasszony! Akkó is *viharok szoktak lenni*.

174/1.

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Mikó méntünk a szőlőbe, tudom, a szülémnek vót egy szerb embër munkássá. Mongya, hogy:

– Hova mënnek?!

Én még még kislány vótam.

Mongya, hogy mënyünk a szőlőbe . . .

Aszongya:

– Hát tuggya, hogy a maguk Szent Illéssükkó milyen nagyon zörög az ég, még villámlik!

Ténleg, *még a szerbek is számótak arra*, hogy a magyarokná Szent Illés ha van, akkó olyan nagyon rossz idő szokott lenni.

174/2.

Zéltty Sándor (1906–1995)

A szerbekné van az! Van náluk *Mérges asszony*.

Noosztakkó a szerbek olyankó, abba zidőbe, dehogy dógozott az!

A gép is! Álljon ott kint az úton inkább mëgfizette, de nem dógoztak!

Oszt a Raffaiak is esztet tartották, pedig azok nem szerbek.

Mondja egy szerb nëki, hogy:

– Nem lehet! Nem lehet!

Majd az ű felelősségire!
Mer űnēki vót akkó, a tizēnnegyesi háború után olyan gépje, hogyhát azt a pēlvát is ēfűj-
ta! Ott nem vót por anná a gépnē! Ott mindēnt ētakarított!
Akkoroszt, hijjába monták nēki. „Majd ű! Nem fél ű!”
Hogy nem fél ű attú.
Zembēr aszongya:
– De nem zsákolunk!
– Majd az én embērejem főzsákónak!
Noosztakkó elgyütt a tíz óra! Akkorosztan nagyot ugrott a dob! Összetört úgy, hogyhát
– el is adta. Tovább nem is csēpőt.

Mohol, 1979

BOLDOGASSZONY ÜNNEPKÖRE

Péter-Pál – június 29.
Sarlós Boldogasszony – július 2.
Havas Boldogasszony – augusztus 5.
Nagyboldogasszony – augusztus 15.
Kisasszony – szeptember 8.

„Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya” (Kálmány Lajos: Értekezések a nyelv és széptudományok köréből, 1885) a termés s a gyermekáldás gondviselője volt. Egy mindvégig szűzen maradt lánya is volt, a Kisasszony (Kisboldogasszony). Az egyház mind a ketőt a Mária-kultusz palástja alá seperte. De Máriának nem volt lánya! Nagyboldogasszony napját Mária mennybemeneteleként, Kisasszony napját Mária születése napjaként iktatta ünnepei közé az egyház.

A Máriával azonosult Nagyboldogasszony sok mindenben őrizi régi gondviselő szerepét. A gyermekágyat mifelénk is szokták boldogasszony ágyának nevezni, hisz mind a szülőasszonyra, mind az újszülöttre ő vigyáz. Teszi ezt később is, ama gyerek után szóló mondat szerint: „No vigyēn az ördög, vigyázzon rád a Mária, oszt segijjēn haza a Jézus!” (Újvidék, 1986)

Sok helyütt e nap búcsújai, hegyre menve vagy a Tisza-partján várják a napköltēt. A „Napba öltöztetett asszony”, az ősi Napisten lánya képe sok búcsúhely szentképein tisztelhető szobáink falán ma is.

Nagyboldogasszonykor mennek el a gólyák, Kisasszonykor költöznek a fecskék. Péter-Pálkor szakad meg a búza töve. Tovább nem fejlődik. „Sarlós Boldogasszony napja volt egykor nálunk az aratás kezdőnapja.” (Jankovics Marcell: A fa mitológiája, 1991:163) Havas (vagy Havi) Boldogasszony napjához helyenként eltérő mondák, legendák fűződnek. Felénk, Tēkiján, a helyi monda szerint Hunyadi fegyvertársát, Kapisztrán Jánost üldözte egy farka török. Menekülésért fohászkozott. A nyár közepén hó esett, s elfödte a menekülők lovainak patája nyomát.

175.
ARATÁSKÓ . . .

Zéltty Sándor (1906–1995)

Mikó száll a liszt! Osztakkó annak a páholásábú sáska lëssz!
Osztakkó azé hát . . . tartották magukat az asszonyok, hogy akkó nem! Pétër-Palkó! Ara-
tás első napján nem szítátek.

(Mikó száll a liszt! Mikó szítátek is, oszt úgy repül ki az apraja! No az a páholás.)

Mohol, 1979

176.

Zéltty Andrásné Ülvöcki Margit (1944)

Pétërpáلكó még a kinyeret osztogassák! Mer az még van szentöve! Mer előbb evitték
mëgszentötetni!

A szentött kinyér? Nem fogja olyan hama a betegség! Aki észik belüle! . . .

Mohol, 1979

177.
SARLÓS BOLDOGASSZONY

177/1.

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Sarlós Boldogasszony napján nem vót szabad aratni (július 2-án)! Mer olyan viharok
vótak, mán gondolom, hogy nemhogy szëlle, hanem égháborúnak monták az ilyent? Any-
nyira villámlott, hogy belescapott mindég, ebbe-abba. S akkó nagyon fëtek, hogy a kaszá-
ba is, hogy majd abba is belescap.

Mikó gyütt, evitték a kaszát is! Jó messzire, ha arattak is, hogy ha belescap a villám,
akkó nehogy öket is érje!

177/2.

Zéltty Sándor (1906–1995)

Mámma is úgy csinájják!

Apád meséte, hogy ott vót *a Bánáton, Betlehembe a pusztán.*

Hátosztakkó gyütt ez a Sarlós Boldogasszony, ëggyik kimënt aratni, másik nem.

De ez a tizënnëgyesi háború előtt törtënhëtëtt valahogy! . . .

– Hát – aszongya – gyütt – aszongya – egy borulás – aszongya, nagyot csattant! Hát akkorosztan az nemsokára el is mēnt. Akkó nemsoká Pécérbű nagyon mēntek hazafelé a kosik! Mēg a gyalogosok is. Ki hogy vót. Otthagyták az aratást.

Hátoszt kérdezik túllük.

– Hát ezt mēg ezt, aki annyira erőttette, hogy csak gyerünk! Azt agyonvágta a villám.

(Ez a Betlehem odaát van a Bánáton. Padétű főfelé. Pécér mēg Padé közt.

Pécérēn tanátam egy olyan követ, hogy! Nem tuttam! Osztt ebbe hurcókodásba elvesztēttem. Nem faragott! Csiszótt! Az épp olyan vót, mind ahogy aszt lehet látni a kiálításokon, ezek a kőbalták! Valahun a muziumba . . . Épp olyan vót! De olyan marokka lehetett vóna mēgfogni! Osztt ússajnálom, hogy, nem is birom emondani! . . .)

Mohol, 1979

178.

MIKÓ MĚNTEK A BÚCSÚSOK . . .

Vlasy Károly (1924)

Valamikó, mikó mēntek a búcsúsok, akkó vót egy vezetőjük, aki mēnt elő, osztan – énekőte.

Hátoszt éccé tanát egy bicskát. Ekezdí énekőni, hogy:

178/1.

HÁLA ISTENNEK! BICSAKOT TALÁTAM!

Há - la Is - ten-nek! Bi - csa - kot ta - lá - tam!

Akkó a többi is rá:

Há - la Is - ten-nek! Bi - csa - kot ta - lá - tam!

Hátranéz, aszongya:

– Kenték is tanátak?

Aszongyák:

– Nem.

– Hát akkó mi az apjuk faszának mongyák keeték?! – aszongya.

178/2.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Én másik dallamon tudom!

Aszongya:

Bi - csa - kot ta - ná - á-tam! Ide - e néz - ze - tek!

Hát a többi is rá, szépen.

Aszongya hogy:

– Hát tik is tanátatok?

Aszongya.

– Mit?

– Hát mos montuk! Bicsakot!

– Nem!

– Hát akkó mi az apjuk faszát kajabának kenték?! . . .

Mohol, 1978

178. A Csorda pásztorok kezdetű karácsonyi ének első két sorát idézi dúr jellegben.

Változat: 131., 145. sz. – ép formák.

179. Barokk-klasszicista stílusban fogant Mária-ének (Hozsanna 292. sz.) első sorát idézi.

KISASSZONYKÓ . . .

179.

Zélicity Sándor (1906–1995)

Kisasszonkó mēnnek el a fecskék.

Kisasszonyig! Aki addig nem mēn ē, az akkó mán itt marad . . .

Kisasszonyig ē kő nēkik mēnni. Azután is lehet űket látni, így a telefondrót, villanydrótokonn, lészáva . . .

Azé mēgfigyeltem úgy sokszó, mikó mán gyűnnek azok a hidegék, akkó má rászáll a birka hátára is, hogyhát ēgy kicsit melegszik . . . De azé mēg is lehet tanáni űket, hogy epusztútak.

Mohol, 1979

*A gólyák má előbb eménnek! Azok Nagyboldogasszonykó kőtoszkőnnek.
Sokszó énöztem azokat is! . . . Ahogy győlekeznek . . . Éccécsak: ahun mēnnek a!
Mēg főnt, magossan! Sokszó úgy egondótam, ugyan hunnan győhetnek?! . . .*

Mohol, 1979

ŐSZKEZDŐ ÜNNEPEK

SZENT MIHÁLY

Szeptember 29.

Az őszi napéjegyenlőség (szeptember 23.) utáni hát a „Szemmihál hete”. A rákövetkező hét a búzavető hét.

Márton napján forr ki a bor (november 11.). Szent Mihály- és Márton-nap közötti időszak a kislefarsang, a lakodalmak s egyéb vigalmak időszaka. November elejéig, a halottak napjáig, mindenszentekig tartott.

A pásztorok életében lényeges változást hoz a „Szemmihály”. Ilyenkor van a behajtás és a pásztorfogadás ideje. Ilyenkor dől el: a nem magatartó pásztor új helyet keres-e, vagy marad a régi gazdánál.

181.

Zéltty Sándor (1906–1995)

Szemmihálkó nem dógoztak. Az ünnep vót.

Még nagyon sok helén búcsúk vótak, oszt . . . Nem dógoztak Szemmihál napján ere mi-felénk.

Szemmihálkó inkább kimént mindén juhász, még birkásgazda a birkákhó. Nem is vót oan, aki azt az éccakát máshun tötötte! Akkó kint aluttak.

Hogy mé? Hogy megfigyelje a jószágot, hogy hogy fekszik! Az időjárás arrú lē vót vé-ve aztán . . .

181/1.

Még Szemmihálkó, mikó az új juhász odaért, *akkó eresztették a kosokat*. Összeeresztette a birkákka.

Akkó keszték még az üzekédést, osztakkó – lēttek a kisbárányok.

Akkó vót a juhászfogadás. Akkó vőtte át a csapatot. A falkát.

Addig külön örözték a kosokat.

Mikó fölüzekédtek, akkó lēvალasztották űket megint. Má nagyobb helékenn. Ott külön kospásztorokat tartottak. Kisembéretet leginkább . . .

Száz birkára vót oan tizënöt, hús darab.
Vót, mongyuk, négyszáz anya. Akkó mindën réggē nyóc kost eresztettek bē a csapatba.
Akkó másnap réggē visszahántuk űket, akkó bē az abrakot, akkó mēnt a másik nyóc! A
másik nyócca . . .

Mohol, 1979

181/2.

Zélicity Sándor (1906–1995)

. . . *Zészaki szél* . . . Szemmihálkó . . .
Akkor a birka is rakásra feküdt, azon az éccakán!
Szemmihálkó!
Asztat, az én apám is, mēg a padéji juhászok is, aszt mind figyelték, de nagyon! Hogy
ha rakásra feküdt a jószág, akkó nagyon szigorú tél lēssz!

Mohol, 1979

181/3.

Az a *kígyó*, aki Szemmihálykó *kinnmarad a földbű*, az asztán vissza nem mēn a földbe.
Azt nem vēszi bē a föld . . .

181/4.

Szemmihálkó nézték, hogy *mőrű fűj a szél?* Hogy a paré mőrű mozog? Hogy a zivatarok . . . Mēg a téli hideg hogy lēssz.
Mēg mēg többet is . . . Ezek a pásztorok. Itt mifelénk.

181/5.

Amikó Szemmihálkó *hucókodtak a pásztorok*, akkó igēncsak előfordút, hogy piszkot
hattak maguk után, mehogy ēvigyék . . . De a tévőt, a kemince szájárú, azt ēvitték! Hacsak
birta, akkó akármilyen rosszat otthagyt, ha két darabba is! . . . Vagy sēmmi sē!
Aztán szidták, hogy mēg az előtét (Bánáton úgy mongyák), vagy a tévőt is elvitték!
(Mer Bánátba előte vót, Bácskába tévőnek mongyuk.)
Hogy mé? Hát ha itten szerēncsėje vót, hát lēgyēn ott is!
Mer ha itt haggya, akkó ott az új helyön nem lōssz a jószághó neki szörōncsėje (Zélicity
Istvánné, Padé).

Vlasyty Károly (1924), Zéltiy Sándor (1906–1995)

Egísz kényeret vitt mindég az új házba, ahová kötözött.

A régi házba sütötte, és úgy vitte az új helyre, ahova mēnt.

Elsőbb a kényeret vitték bē. Kést, sőt, ezt vitték elsőbb a lakásba bē. Ahová újra költöztek.

A kést, hogy mēgszelje a régi házba sütt kényeret.

Mikó odaértek a kocsik, akkó monták:

– Ősi szokás szērint, hozzák a kényeret!

Noosztakkó odavitték abba a kosárba. Még a zsidó gazda is tartotta. A zsidó asszon vitte bē a házba. Az is ősi szokásnak monta.

Mohol, 1979

TÉLKEZDŐ ÜNNEPEK

MINDENSZENTEK, HALOTTAK NAPJA

November 1–2.

„Az őszpont utáni 39. nap november elseje. Ekkor kezdődött a kelták több napos tél- és évkezdő ünnepe. A kereszténység elterjedésével mindenszentek és halottak napja (november 1–2.) vette át Samain pogány örökét” (Jankovics M.: A fa mitológiája. Csokonai, 1991:166.).

A kelta télkezdő tüzeknek kései utódai a gyertyák. A temető sírjain, az ablakokban, az asztalokon . . .

182.

HALOTTAK NAPJA

182/1.

Zéltty Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Gyertyaégetést, én úgy tanútam az én szüleimtől, most . . . – ha vót család, szülő vagy ami vót, halott, ahány halott vót, annyi gyertyát gyújtottak este. Odahaza.

S akkó ugyë, hét órát mikó harangoztak, akkó ëggy óra hosszát szótak a harangok! A halottaknak.

Akkó ugyë a gyertyák, akkó hát ugyë vallásossak vótak a gyerekék is, imádkoztak. Nem is vótak azon sértve, vagy mittudomén!

Akkó imádkoztak, akkó a gyertyák maradtak úgy, mikó kész vót az az olvasó-imádság, még a másik is (jó bele köllött imádkozni!) egész óra hosszát! Akkó a gyertyák maradtak ott, és elégtek.

Szóval mëgvót, hogy ëggy a Pistának! Èggy a Palinak, Mamának . . . Annyi gyertya égött az asztalonn.

Körülúte az asztalt a család, oszt a halottaké imádkoztak.

182/2.

Zéltty Sándor (1906–1995)

A temetőbe *mán délután!* Mind ahogy divat ez még mámma is!

Délután má meggyútogatták, néha, estefelé, má oan világos vót a temető!

Akinek még vidékén vót a halottya, az vitte a gyertyát a Kálváriára a nagyköröszthön.
Úgy a virágot, vagy koszorút, a gyertyát is.

Olyan, aki etünt, annak is a koszorúkat a nagyköröszthő vitték, még ott égették el a gyertyát.

Mohol, 1979

182/3.

Halottak napján! *Akinek főggye is vót!* Még akárhogy ē vót maradvá avvá a munkává, vagy valami! De halottya vót neki! Az nem mēnt a földre halottak napján! Az nem dógozott!

Mohol, 1979

182/4.

Mindēnszentēk este. Halottak estéjin.

Az épp azt jelentette, mintha halottjuk lett vóna. A háznak. Kitett egy vagy két gyertyát az ablakba is. A gazda. A halottaké. Mind az egíszé. (Nem annyit, ahány halottja vót! Az nagyon sokba kerūt vóna!)

Mohol, 1979

183.

A FÉNYES NAP IMMÁR LÉNYUGODOTT

Lajkó Szilveszter (1903–)

Nagyon keveset danót az én édesanyám! Mer mán koros vót, mikó mán ugyē az eszemet tudtam. Elég koros vót. Mēghát ugyē, sok család, még mindēn, hanem – legtöbbszō énekőt. Egyházi énekēket énekőt, oszt abbul az énekbű maradt még ēggy! A fejembe.

Ha megtartasz holnapi napodra,
Nem fordítom azt megbántásodra!
Nem fordítom az megbántásodra,
Hanem inkább megjobbulásomra.

Az én édesanyám 1855-be született. Igën.

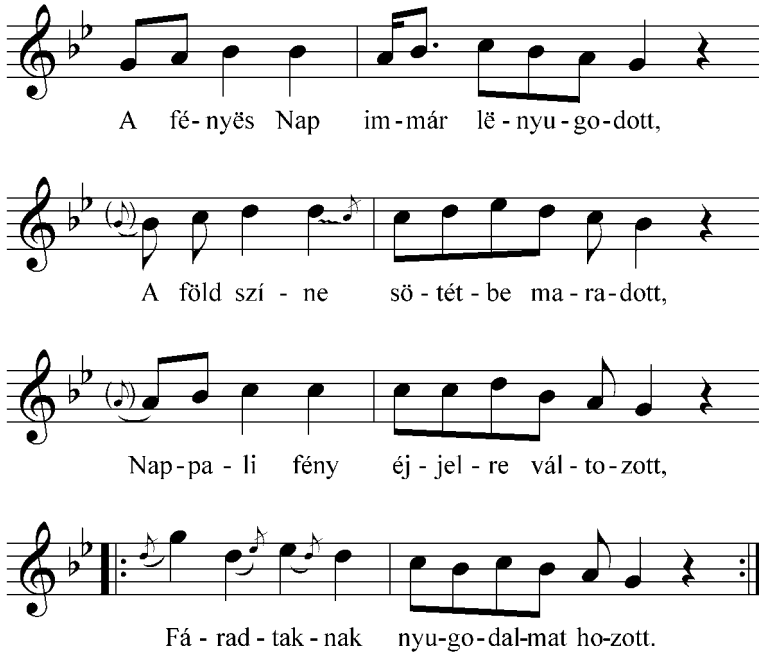
Mohol, 1980

*Igen elterjedt ének, melynek terc-viszonyra épülő formaépítkezése kifejezetten magyartalan dallam-
elem. Ilyen a felépítése, pl. a szlovák himnusznak és a 19. században divatosá vált egyéb népies mű-
daloknak is (pl. Kerényi 202). Sorszerkezete viszont középkori eredetű, 4+6 osztású himnusz – sor.
Legtöbbször karácsonyi ének (torzult alakjait l. 136. és 139/2. sz.), de más népies vallásos szövegek-
kel is társul, mint pl. az itt halottas funkcióban szereplő esti énekkel is.
Változat: 136., 139/2., 186. sz. (Típuskatalógus IV/B 159)*

184.
A FÉNYES NAP IMMÁR LÉNYUGODOTT

(Virrasztáskor és temetés után)

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

A fé-nyés Nap im-már lë-nyu-go-dott,
A föld szí - ne sö - tét - be ma - ra - dott,
Nap - pa - li fény éj - jel - re vál - to - zott,
Fá - rad - tak - nak nyu-go-dal-mat ho-zott.

Minden állat megyen nyugovóra,
Az Istentől kirendölt álomra,
(de) Én is, Uram, úgy megyek ágyamba,
Mintha mennék gyászos koporsómba.

Mert noha most erős és friss vagyok,
De több napot magamnak nem hagyok,
Azt gondolom, minden nap utolsó,
Az éjszaka köllhet a koporsó.

Midőn ágyanak adom a testemet,
Deszka közé záratom lelkemet,
Hosszas álom érheti szememet,
A kakasszó hozhassa végemet.

Vessünk számot hát, édes Istenem,
Hottégedet ne kölljön féltennem,

Hogy lehessen bátran ott szólni,
Midőn meg kell Te (j)előtted állni.

Színed előtt minden nap elestem,
De Te lettél, Atyám, a kezesem,
Ha meg is ütsz, mindég benned bízom,
Szent nevedre futom, ha szomjazom.

Napkelettől egész napnyugatig,
Szent nevedben bíztam én, bár eddig,
De megbocsásd, mert szívemből szánom,
Könnyem miatt szemembe nincs álom.

Az ágyamba zokogva költözöm,
Vánkosomat könnyekkel öntözöm,
Ha megtartasz holnapi napodra,
Nem fordítod azt megbántásodra.

Ne szólíts ki, uram, készületlen!
Vezess előbb az enyhítő útra!
Hogy juthassak a mennyei jussra,
Úgy bocsájt el engem a nagy útra!

Mohol, 1978

A nagymamám tú tanútam. Amikó bégyüttek az oroszok, utánna két évre. Akkó halt még. Hatvanhárom éves vót. Ő még az ő édesannyátú tanúta. Igen.

Halottná énekölik. Virrasztásná. Még így, másnap amikó temetik, oszt akkó összemének a népek, akkó mán az énekésék eménnek két-három óra hosszává előbb, ésakkó ezeket énkölik. Igen.

Mohol, 1978

Az előző esti ének változata, szintén halottas funkcióban. A szekvenciás sorépitkezés itt még kifejezettebb: az első sorok tercvizonyát a harmadik sor szekundszekvenciája követi. Ezt a lapos egyformaságot a negyedik, nagy terjedelmű ereszkedő sor ízlésesen megtöri. Lásd a 185. sz. alatt mondottakat is.

Változat: 136., 139/2., 185. sz. (Típuskatalógus IV/B 159)

185.
MÁRIA, TEKINTS LE . . .

(VAN EGY TEMETŐHELY . . .)

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

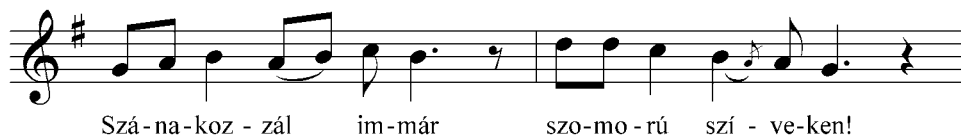
Jaj, de szomorú kert! A gyászos temető!
Sok itt a porló szív, sok itt a könnyező!
Itt az élet-határ, itt a vég-elválás,
Itt már nem ébreszt fel senkit a zokogás!

Mohol, 1978

*Plagális terjedelmű, funkciós moll hangzatokra épülő idegen dallam. A 19. századi dallamízlés hatására alakult népies vallásos énekek, búcsújáró dalok kategóriájába tartozik.
(Típuskatalógus IV/E 137)*

186.
KÖNYÖRÜLJ, ISTENEM

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

Mikó mán elindul a mēnet a halottas háztú, akkó a kántor, vagy aki . . . evve indul e mingyá.

Most attú függ, hogy milyen hosszan van a temető, akkó ű magának bēossa, mer asziszēm négy versszaka van ennek. Úgy, hogy mán mire kiérnek a temetőbe, akkó ott mongya temetőbe bēnt az utolsót.

Mohol, 1978

Közismert halottas ének, írásos forrásokban a 17. századtól dokumentálható, de jóval ősbibb eredetű motívika inspirálta, tudatos dallamszerkesztmény: az 50 (51). zsoltár parafrázisa. Bőjti és halottvirasztó funkcióban nyelvterületszerte népszerű, nyilvánvalóan az énekeskönyvi terjesztés útján. (Típuskatalógus I/A 3)

187.
IMMÁR MENYASSZONY VAGYOK

(Halottas ének, ha a nagylány halott)

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

Im - már meny - asz - szony va - gyok,

Már in - dul - ni a - ka - rok,

Jö - het már a nász - né - pem,

Szo - mo - rú me - nyeg - zöm - re!

De én esztet nem bánom,
E világot itt hagyom,

...

Nem tudom most tovább . . .

Esz mikó fiatal . . . menyasszon, szóval nagylán, hogy még nincsen férhő, akkó asz menyasszonnak fölötztetik, oszt úgy temetik e.

Akkó anná szokták esztet énekőni!

Mohol, 1978

Plagális sorú, funkciós dallammenetű, kirívóan idegen eredetű dúr dallam. Visszatérő (ABBA) szerkezetű, de középső sorai a műdalok szellemében a szekundon zárnak. Dallama hasonlít a középkori eredetű Miittit ad virginem kezdetű középkori szekvenciához, melynek szekvenciázó, kupolás ívet leíró dallama jól illeszkedett az újabb dallamok stíluscsoportjába, és számos meghonosodott fejleményt hozott létre névnapköszöntők, karácsonyi énekek stb. formájában. Ilyen pl. az Ah, hol vagy, magyarok tündöklő csillaga kezdetű (Hozsanna 294 A. sz.) népszerű Szent István-ének is. (Típuskatalógus IV/B 111)

188.
VIRÁG VOLTAM AZ ÉLET KERTJÉBEN

(Halottas ének, ha gyermek halott van)

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

Vi - rág vol - tam az é - let kert - jé - ben,

Tisz - ta gyer - mek, ki ő - röm - ben él - tem!

Vi - rág vol - tam szü - le - im - nek keb - lén,

Ját - sza - do - zott ve - lem a szép re - mény.

Jött a Halál, az Isten kertésze,
S életem virágát lemetszette
S fölvitte az ünnep anyalkája,
Örök élet szentelt asztalára.

Mikó kisgyerek halott (van), vagy kislán. Egész picit baba. Akkó szokták . . .

Mohol, 1978

Magyarul egy vásári ponyvaballada (Gyulám, Gyulám, életem reménye, Nálad nélkül nincs a Napnak fénye . . . stb.) szerbül egy széles körökben ismert népdal (Sedi Maro na kamen studencu, Svoje tajne otkrila je zdencu . . .) dallamának kis eltérésű változata. Szerbül pornó diákszöveget is énekelnek rá.

Több kirívóan magyartalan tulajdonsága is van ennek az egykor valószínűleg népszerű éneknek: ütemelőős ritmus, funkciós dallamjárás, plagális sor, emelkedő dallamvonal. Katondalok, ponyvaballadák és halottas énekek kapcsolódnak hozzá, sőt, munkásmozgalmi szövegek is. Haydn 1771 körül írt 44. számú c-moll, ún. Gyászszimfóniája első tételét is ugyanez a motívika ihlette remekbe. Más népek is szívesen énekelnek rá saját verseket. (Típuskatalógus IV/B 110)

189. KOLDUSVILÁG

Zéltty Istvänné Kabók Klára (1907–1984)

Hogy a szögényöknek mikó adtak? Tuggya?

Vót Mindönszentök napja, az november, utánna másnap van a halottak napja. Akkó möntünk a templomba.

Akkó csakugyan, régebben vótak szögényök mög gazdagok! Kúdosok! Igen.

Akkó azok a templom előtt vótak két csíkra, osztakkó ilyen kalácsféle vót, vagy péz, ilyesmi (akkó hát vótak ott cigányok is, de ugye ha annak nem akartam anni, mer mé nem mén dógozni, akkó annak nem attam, mög ha vittünk lisztöt! Vagy csöves kukoricát, akkó direkt ott vót náluk a zsák, vagy láda, akkó abba a lisztöket beleeresztöttük. Úgy én, mind a Klára, mög mind! Mindéggyik! A kukoricát mög kiöntöttük rakásra.

Osztakkó maj mikó vége vót, akkó ükösztük is vót olyan püspökféle (kúdúsbíró), valaki, aki hát jobban izéte, möghát össze is vesztek rajta (mer vót, aki két részt húzott, mind a felesigés kúdús!, osztakkó ahányan vótak, akkó elosztották.

Néha vót egész halom csöveskukorica!

Akkor ük azt elosztották. Diskuráva, mēg . . .

Olyan fonyott kalácsok vótak akkó divatba, nem ilyen . . . ilyen . . . csokoládés! Akkó azt má mingyá odaadtuk, ahova . . . Ha én most, a Károly, tudtam, hogy az szögényebb, akkó annak má jobban adtam! Mög amannak is, akirü tudtam, hogy beteg, ezt nem raktuk rakásra! De azt, aki ekapta, az azé vót! Vót náluk kosár, mög az ölükebe, mög tarisznya, beletötte az embör. Mög a pízta a kezibe – hanem a halom kukoricát, me jó halmokat összevittek ám azé, mög a ládába vót a liszt, azt osztották.

Mög vótak bējáró kúdosok! Azok igönyöst a házhó möntek! Azok a templomhó nem is möntek. Vagy ha möntek, akkó nem azoknak adta az embör, amit a kúdúskáknak szánt, mer az má kapott, mikó együtt érte.

Mohol, 1979

190.
KOLDUSÉNEK-TÖREDÉK

Vlasyty Károly (1924)

Annyit tudok, hogy:

Hogyha tudtam vóna, hogy az Isten adja,
A legszebb palotám adtam volna oda . . .

Ennyit tudok. De úk hosszan énekóték! Egísz hét sarokra, mikó mēntek! Zutca közepin,
oszt mindég ezt énekóték.

Mohol, 1979

191.
SZEGÍNYĒTETÉS

191/1.

Zélyty Sándor (1906–1995)

Mikó valaki mēghalt. Mikó valaki mēghalt. Akkó a tor előtt mēgvendégóték a szēgínyēket. Szēgínyētetésnek monták.

Mikó mēghalt valaki, akkó gyüttek a szēgínyēk . . .

Vágtak jószágot, vagy valamit, hát abba zidóbe . . . báránt! Vagy hoztak a székrú húst, osztakkó mēgvendégóték tisztēssígessen.

Mēgvót az, hogy mikó mēgvót terítve az asztal, akkó ēgy üres tányírt! Akkó mikó kiszēttek aszt az ételt, akkó én is tētem vissza ēgy kis krumplit, vagy húst, vagy valamit, hogyhát annak lēgyēn vacsorája aki mēghalt. Mikó a temetőbü hazamēntek, a toron.

Akkó a szēgínyēk má ottvótak a gangba! Mēg mi! Osztakkó kaptak ēnni azok is.

Oszt amit abba az üres tányírba összeraknak, azt aztán éccakára odatēszik az ablakba. Hogyha hazamén, akkó lássa mēg, hogyhát únēki is szēdtek. Hogy ēgyēn. Hogy ēhēn nē mēnjēn ē! . . .

191/2.

Vót ēgy helēn, ahun így csinátak, akkorosztán rēggere tiszta vót a tányír!

Másnap akkó má a család hagyott!

Mēgēn tiszta vót!

Ēccēr oszt észrevēttek, hogy a kammacska bējár!

191/3.

Utánna ezt edobják.

191/4.

Bablevest még üres kalácsot! Az vót régén. Pédául a Bánáton.

De mosmá únáluk is jobban azé vágnak baromfit, osztakkó – csirkepaprikást!

Aszongya: Haljá még, majd észünk borsos kalácsot! – Mer borsos kalácsot süttek ilyenkó.

Még aszongya: Úgy énnék má egy kis jó borsos kalácsot! Nem lëssz valahun halott mostanába?!

191/5.

Zöreg Bikádit . . . emlíkszó rá?

Noosztan aszongya éccó:

– Ide mënjen el az embër temetésre?! – aszongya. – Bablevest csinának? – aszongya! – Hát – aszongya – asztat én nem bëcsülöm sëmmire! Odahaza! – aszongya. – Minálunk úgy van, hogy akkó a legkedvesebb jószágot vágják lë! . . . Ott érdemës emënni! De itten? . . .

191/6.

Édësszülém szerint a *Tisztítóúzbű szabadínak* a halottak, ha a szëginyëknek annak ënni . . .
Mëg hogy azok majd a halotté imádkoznak! . . .

Vagy: biztos, hogy nem éhëzik az a halott, mëg . . .

Édësszülém, má öreganyám no! Az mindég erre alapozta az alamizsnát! Hogy anni kő a szëginyëknek, mer . . . majd a Másvilágon! . . .

Mind a halottakra vonatkozott az!

Mëg a régi szërint olyankó mindën órába szótak a harangok. Egész éjjel!

192.

Zélicity András

Én is vótam ilyen harangozó! Húztuk mindën óra hosszába! Cigërettáztunk! Kártyáz-
tunk! Birkoztunk! Mëg ëttük a borsos kalácsot!

Hosszú vót ám egy éccaka! . . .

Mohol, 1979

192/1.

Az esti harangszótú az első harangszóig, réggē öt óráig, *minden órába húztuk!*
Úgy egyforma hosszú verseket! Öt percet, négy percet, három percet! . . .
A sítíbe ē kollött olvasni százig! . . .

193.

Ha halott vót, az ebédēt, ami maradt, azt elosztották a kúdúskáknak. Oszt azok ēvitték haza.

194.

ÉN nem tudom, hogy ezt mijé? *De nem szokták!* . . .
A sírrú lēvēnni a virágot!
Hajújjon oda, oszt szagújja még! Mer hogyha onnēn szakít virágot, és megszagújja, az
nem érēz többet szagot!
Hát én még nem próbátam, de nem is próbáalom . . .

Mohol, 1979

195.

KILENCED MOHOLON

ÁVÉ, ÁVÉ, ÁVÉ MÁRIA

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp). The first staff has a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody consists of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. The lyrics 'Á - vé, á - vé, á - vē Má - ri - a!' are written below the notes. The second staff is identical to the first, with the same melody and lyrics 'Á - vé, á - vé, á - vē Má - ri - a!'.

Evvel lett a kilenced bēfejezve!

Mos hogy hogy vót?! . . . Ugyan én is gyerek vótam, kicsi, nem emlékszēk rá! Mer
ugyēhát akkó még egész kicsi, öt-hat éves vótam! Csak a nagymamám, az még olyan val-
lásos vót. Avvā sokat jártam! Minden este mēntem.

Vót ennek eleje is! Még dērēka is! . . . de mán most . . .

Mohol, 1978

*Tétova dallamkeresés. Dallamszándéka feltehetőleg a nemzetközileg ismert lourdes-i Mária-ének
refrénje, Úrangyalát végzi a kis Bernadett kezdettel. Fanfár-motivikára épülő plagális, egyszerű dūr
dallam ütemelőző 6/8-os ritmusban, amit a magyar nyelv hangsúlyos kezdésre javít. (A lourdesi-i
kegyhelyen a körmenetben mindenki a saját nyelvén ezt énekl.)*

196.
ÍME, LEMENT A FÉNYES NAP

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Í - me, le - ment a fé - nyes Nap,

Fel - kel - e még ne - kem hol - nap?

Rá - ké - szü - lők, én Is - te - nem,

Míg le nem jár az é - le - tem!

Énekelt esti ima, melynek szövege ferences ponyvanyomtatványokon is szerepel. A legújabb katolikus énekeskönyvbe is bekerült más dallammal népi gyűjtésből (ÉE: 357. sz.). Dallama régiesnek tűnik, lépcsőzetesen ereszkedő sorzárlatai révén is hagyományba illő.

Változat: 199. sz. (Típuskatalógus IV/A 49 – emlékeztet)

197.
ÍME, LEMENT A FÉNYES NAP

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Í - me, le - ment a fé - nyes Nap,

Föl - kel - e még ne - kem hol - nap?

Még szá - ma - dá - som nem e - gész,
Nem va - gyok még az út - ra kész.

Ezt édesszülemtű tanútam.

Mohol, 1976

*Az előző esti ének változata, lásd az ott mondottakat.
Változat: 198. sz. (Típuskatalógus IV/A 49 – emlékeztet)*

KATALIN

November 25.

Az újbórral kezdődő kifsarsang s a bálak, lakodalmak ideje utolsó napjait éli. A Katalin-bálak ezek emlékét őrzik.

Alexandriai Szent Katalin vértanú (+305) ünnepe. Nevének görög jelentése: szeplőtelen.

A téli napforduló ünnepeköréig, illetve az azt átvevő karácsonyi ünnepekig kivirágoztott meggyfaág (Katalin-ág) tavaszszürgető pogány rítusok maradékának látszik a többi, későbbi zöld ágas ünnepekkel együtt, a karácsonyi zöld búzával egyetemben.

198.

Vlasyty Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

*Katalin-nap*kó köll ágat törni! Vízbe tenni, oszt a kemince vállán az kihajt! Ki is virágzik! Mëggyfaágot!

Ez az a Katalina-ág.

Örütünk neki, hogy télén is van virág! Mëggyfavirág.

Némikék aszongyák, hogy: Csak szúzlánnak virágzik ki az az ág! . . .

Mëg azt is, hogy: Az a lány férhó mén, akinek kivirágzik ez a mëggyfaág!

Mohol, 1979

SZENT CECÍLIA

November 22.

SZENT DÁVID

December 29.

A monda szerint mind Dávidnak, mind Szent Cecéliának halála előtt a halhatatlanság volt a kívánsága. A kérés meghallgatásra talált. Mind a ketten egyenesen a Holdra kerültek, s ott Dávid hegedül, Cecília (Cicelle, a Bánáton Cicölle) meg táncol. Minden újhholddal újulva, örök időkre.

Cecília egyébként ókeresztény vértanú (+230). Dávid király, aki messze a kereszténység előtt élt, vértanúhalált se halt, szentté csak azért lett, mert az ő leszármazottja volt – sok generációval utána: József az ács, azaz Jézus nevelőapja, aki maga is meglehetősen későn sorolódott a szentek közé.

199.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Hát! A Szent Dávid *hegedül*, a Cicelle mög táncol.
Ezt lehetett hallani, sokat, de nem tudom, hogy mé.

199/1.

Vlacity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Én azt hallottam, *mikó az adós nem adja még a pénzt!* Aszongyák rá akkó, hogy:
– No, eszt is ehegedüte Szent Dávid! . . .

Mohol, 1979

LAKODALOM, BÖLCSŐ, KERESZTELŐ

200.
HÁZUNK ELŐTT MAGOSRA NYŐT A NYÁRFA

Zéltty Sándor (1906–1995)

1) _____

Há - zunk e - lőtt ma - gos - ra nyőt a nyár - fa!

Egy jó a - nya ked - ves lá - nyát si - ras - sa!

Nő sírj, a - nyám, föl - ne - vel - tél én - gē - met,

Férj - hōz ad - tál, fe - lejtsd el a ne - ve - met!

Ez a kislány mégunta ja lányságát,
Felcseréte kontyé ja pántlikáját!
Mégájj, kislány, megbánod tē ezēket,
Visszavēnnéd lánykori életēdet!

Mohol, 1977

Idegen dallamtulajdonságai ellenére roppant népszerű dallam. Valószínűleg a vásári balladaárusok is ezen énekelték eladó ponyvanyomtatványaikat. Ebben a gyűjteményben nem kevesebb mint öt változata szerepel, a jelenlegin kívül valamennyi a balladák közé sorolva. Idegen elemei többek között a dallamjárása, a plagális terjedelem és a sorok közötti tercvizony. Ritmusa és új stílusú sorszerkezete (ABBA) viszont hagyományba illő.

Az első versszak elejében másik dallamon tapogatózik, keresgél, mire megszilárdul a dallamszándék a második dallamsorban.

Változat: 387., 407/1. és 2., 429. sz. (Kerényi-függelék: Mikor én már tizennyolc éves voltam, Típuskatalógus IV/B 180)

201.

MIKOR MĚNTEM A TEMPLOMBA ESKÜDNI

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Mi - kor mĚn - tem a temp - lom - ba es - küd - ni,

Egy - gyik köny - nyem a má - si - kat ott é - ri!

Jaj, Is - te - nem, hogy tu - dom én meg - ten - ni,

Ezt a le - gényt so - se tud - tam sze - ret - ni!

Ez a kislány, ha bĚmĚgy a szobába,
Ráborul a kedves ědĚsanyjára:
Sírok, anyám, siratom a lányságom!
Siratom a lánykori boldogságom!

Házunk elõtt magasra nyõt a nyárfa!
ědĚsanyám levelet szĚd alatta,
SzĚggyed, anyám, jó lĚssz a fejem alá!
ěrzi szívem, hogy meghalok nemsoká!

Mohol, 1977

Új stílusú tiszta ötfokú dallam, melynek harmadik sorzárójában igen meglepő a hangsorban különben egyáltalán nem szereplő funkciós második fok különcködő alkalmazása.
(Kodály–Vargyas példatár: 396. sz.)

202.

MIKOR INDULTAM A TEMPLOMBA ESKÜDNI

Zéltty Sándor (1906–1995)

Mi - kor in - dul - tam a temp - lom - ba es - küd - ni,

Egy - gyik köny - nyem a má - si - kat ott é - ri!

Jaj, Is - te - nem, hogy kell vé - le még - él - ni, még - él - ni,

I - gaz szi - vem - ből so - sé tud - tam sze - ret - ni!

Mohol, 1977

Új stílusú, romlatlan hagyományba illő dallam.
Változat: 640. sz. (Járdányi II 41)

203.
NEM ÁM AZ AZ APA . . .

Vlasyty Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Nem ám az az a - pa, ki - nek szép lo - va van!

Ha - nem az az a - pa, ki - nek szép fi - ja van!

Mit ér az a szép ló, sal - lan - gos szēr - szám - mal,

Ha a fi - ja csu - nya, nem köll a lá - nyok - nak!

Nem ám az az anya, kinek sok lúdja van!
Hanem az az anya, kinek szép lánya van!
Szépen főneveli, szárnyára eresztí,
Könnyes szemmel nézi, ha más üti, veri!

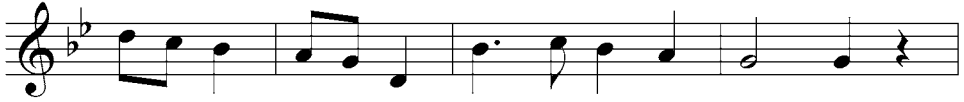
Mohol, 1978

Az új stílusú népdalok legmodernebb alakjában (AABA) formált dallam. Hangnemi érdekessége, hogy dúr jellegű sora az ötödik fokon zár (ún. szó-végű, azaz hypo zárlatú).

Változat: 698. sz. (Járdányi II 140)

AZ EKE A FÖLDET NEM MAGÁNAK SZÁNTJA

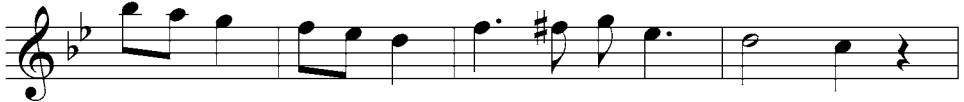
Vlasy Károlyné Zéltay Klára (1928–1996)

Az e - ke a föl - det nem ma - gá - nak szánt - ja!

Az a - nya a lá - nyát nem ma - gá - nak szán - ja,

Ha ma - gá - nak szán - ja, zár - ja ka - lic - ká - ba,

So - sé e - resz - sze el sën - ki - vel a bál - ba!

Az eke a földet nem magának szántja!
 Az anya a lányát nem magának szánja!
 Szépen fölneveli, szárnyára ereszti,
 Könnyes szemmel nézi, hogy más üti, veri!

Az eke a földet nem magának szántja!
 Az apa a fiát nem magának szánja,
 Szépen fölneveli, szárnyára ereszti,
 Könnyes szemmel nézi, hogy a császár viszi.

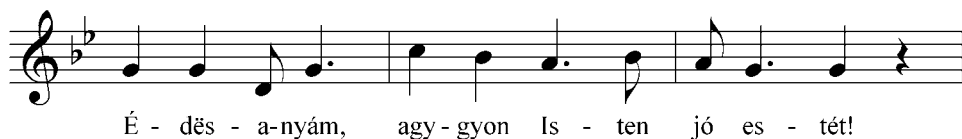
Mohol, 1979

Funkciós, skálamenetes dallamjárása a plagálisan lenyúló alsó ötödik fokra kakukktojások a hiteles magyar népzeneiben. Ritmusa és sorszerkezete hagyományos, sorai között a szexttávolság azonban már nem.

(Kerényi-függelék: NN kapuja sárgára van festve – ennek moll hangsorú rokona.)

ÉDĚSANYÁM, AGGYON ISTEN JÓ ESTÉT!

Zéltý Sándor (1906–1995)

Kedves fiam, ha hallgatsz a szavamra,
Három csillagot kapsz a gallérodra,
Három csillagot kapsz a gallérodra, gallérodra!
Egész ezred hallgat a komandódra!

Kapitány úr, köszönöm a jóságát!
Adja másnak azt a három csillagát!
Van énnekem odahaza (egy) kökény szemű galambom,
Annak a széme az én három csillagom!

Mohol, 1979

Katonadal, csupán első versszaka illik lakodalmas szövegnek. (Ugyanez az eset áll fenn pl. a 473. sz.-ú katonadalban is.) A dallam formailag és ritmikailag megfelel a magyar hagyomány követelményeinek, de zenei tartalmában idegen: mély járású, plagális sorú funkciós dallam.

(Típuskatalógus IV/B 176., Járdányi-függelék: Kapitány úr azt mondja a bakának)

A 202–207. sz. dalok tartalmilag lehetnek ugyan lakodalmasok, de szertartásos jellegüket elvesztették. A divatos új stílus verselési szabályai szerint fogant szövegek zömmel egyetlen versszakban is kernek egészet alkotnak, önmagukban is megállnak, így tetszés szerint társíthatók bármely más tartalmi közegbe való strófákkal. Ugyanígy ráhúzhatók bármely hozzájuk illő dallamra is, akár hagyományba illőre, akár idegen jellegűre.

HIEDELMEK AZ ESKÜVŐ KÖRÜL

206.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó esküttek is! Akkó is így vót!

A mai időbe a templomba négy-öt menyasszony is, az mind ott van. A mi időnkbe az úgy vót, hogy ha tutták, hogy azok má odaértek a templomba, akkó a másik párék eméntek egy másik utcán, még még egy másik utcán, addig kerüngettek, még emezők mögesküttek és emöntek, hogy a két menyasszony nē tanákozzon! Egymásra nē nézzön, mē akkó rövidessen eggyik vagy a másik betegségbe esik, és az halált okoz.

Mohol, 1979

207.

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

A legfiatalabb húga mikó férhömönt a! . . .

Hát mikó mögesküttek! Akkó *az oltár elű* . . . (Akkó hallottam én, hogy aszt kő nézni, hogy az oltár elű, *amelyik hamarább lēlép!* Az parancsol az életbe!) Akkó azok amikó mögesküttek, iparkottak lēlépni!

207/1.

Akkó mög: *aki a templomajtón hamarább kiér,* az parancsol!

Hát azok lēléptek az oltártú, azok! Menyasszon! Vőlegény! Azok mögindútak szalanni! Egész a templomajtóig! Úgy szalattak, hogy csuda! Mind a ketten! . . .

Mög: hogy aki hamarabb kiér, az hal mög előbb.

Az embör ért ki előbb, mégis az *Étél néni hamarább möghalt!* Csak hamarább möghalt! A Csanádi sógor nem is rég halt mög! . . .

Csóka, 1979

207/2.

Zélicity Andrásné Ülvöcki Margit (1944)

Mikó gyüttek ki, gyüttek lē, gyüttek ki a templombú a templomajtón, a menyasszon még a vőlegény, s azt figyelték, hogy *melyik lép lē hamarább a lépcsőn,* mer akkó az lēssz az úr a házná!

208.

Még mikó lēfeküttek, legelőssző este, asz figyelték, hogy *melyik alszik ē hamarább*, me az hal még hamarább! . . .

209.

Ha péntēkēn eskünnek, nem lēssz szerēncsējük. Nem jó lēssz az a házasság!

210.

Vlasy Károly (1924)

Aszongyák, hogy *a téli kiskutya még a nyári mēnyasszon*, az ēggyik sē jó! Mer a nyári mēnyecske egisz évbe kinn lóg! De télēn ha nősüt, akkó micsináhattak, bēnt lēhettek a szobába . . .

211.

Zélity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Asz mög világé sē! Hogy találkozzon a *lakodalmas csapat a halottas mōnettel!* Hogy akkó temessōnek! . . . Júj! . . . Mer ha halotta találkozott, az má előre nemjót jelönt!

Osz ha akkó vót halott a faluba, akkó tudakóták ēgymástú, hogy mikó lōssz a temetés, mög az esküvő, hogy az véletlenü sē ēccōrre lögyön!

Mohol, 1979

212.

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Mikó esküvőkö viszi a mēnyasszon a gyērtyát, körü. Akkó nagyon vigyázni kő, hogy a fātyol mög nē gyűjjon! Ha véletlen mögkapja, csak kicsit is, akkó nem lōssz szōrōncsėje . . .

Mosmán micsinának? Úccsinálik, hogy bepakolik papírba az egisszet.

213.

Ha lakodalomkő esik az esső, akkó annak vége! . . . Sokat sír az a mēnyasszon! Ütik, verik! . . .

214.

Banka Mihály juhászszámadó, sanda mosollyal

*Ha nagyon fúj a szél, akkó sokat fingik a vőlegín! . . .
Mé?! Há pászol a szél a fínghon! Nem? . . .*

Csóka, 1978

BÖLCSŐ

215.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Hát az én édosanyám úgy vót, hogy *az az anya, aki a magzattyát nem hozza világra*, az az Istent nē lássa mög! Az elkárhozik. Hogy az Isten ütet nē verje mög!
Az ilyen anya kihallja a kicsi sírását, hogy:
– Nem látom mög az Isten országát, de anyám, tē sē! . . .
Ésakkó én ezt tanútam az én anyámtú.
Mög ha vót is valahun, hogy ū nē halljon rúlla, merd ū részesse nem akar lönni.
Én magam úgy vótam, hogy nem érdekőt, és fétem túlle . . .
De oan kézi dolog vót az! . . .

216.

FIÚ? LÁNY?

Ha várandós vót az asszony, és *Luca napján!* Szinte figyelék! Most ki gyün leghamarébb? Ha férfi gyün:
– No, akkó biztos fiad lössz!
Ha lány gyütt, mán nő gyütt, a házhon:
– No, kislányotok lössz!

Mohol, 1979

217.

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Mög löhet aszt mondani, hajja!
Ha lány gyermek van, akkó nem oan nagyon láccik rajta az állapotosság! Osz szélössebb csípőbe.
Ha fiú, akkó mög nagyobb elő. Jobban mögláccik.

218.
TERHES ASSZONY TÁPLÁLÁSA

Akkó ha emén valahova, akkó *mög szokták kínáni*. Ha nagyon nézi, vagy mögkívánja, az sē nem jó neki. Osztasztán ha nem bir belüle önni, akkó emén túlle!
De mög szokták aszt igencsak kínáni . . .

Csóka, 1979

219.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Ha egy terhēs asszony valamit mögkíván, önnivalót, akkó annak muszáj belüle adni!
Mind régöbben! A tejes mamaliga! Ez nagyon . . . oan izé vót! Valahogy olyan nagyon kívánatos vót! És ha mögkívánta! Asztat beszörözték, azé, mer a mama beteg lössz, és talán el is fog mönni a kisbaba! Ha nem öszik belüle. Szóval: hogy időn kívül möglössz.
Annyira mögkívánta, hogy . . .

220.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Azt is hallottam, hogy *azok az asszonyok a kívánóssak*, akiknek majd fija lössz!
Gyömölcsöt! Vagy akármit!
Ez lehet, hogy régén így vót, de énnékem fijam is lét, még lányom is, de én sēmmi nem kívántam még! . . .
Az igaz, hogy – a zödbarackot nagyon szerettem! Mikó mēntem haza, ha többet nem, hát egy három-négy szēmet, valóságga ēloptam!
Éloptam! Aszt úgy birtam ēnni!

Mohol, 1979

221.
TILTÁSOK

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Ruhaszárító *kötél alatt nem kő átújni* neki! Mikó állapotos. Mer a gyerök nyaka közē tekerödik a kődökzsinór.

Csóka, 1979

Hogy terhős mamának *szabad-é halotthon mönni*, asz nem tudom pontossan! Mer ugyē van, hogy olyan a halott, hogy . . . muszáj. De tudom asztat, hogy . . . az bizonyos vót, hogy én is vótam olyan helyt, hogy borzasztó gyilkosság vót, az embör a gyereköket kipusztította, mög az édosapját, mög a mustohaanya maradt, de az az ablakon körösztü emőnekűt!

És akkó én is hát . . .

(Bó-órsasztó vót az! Szállási házuk vót . . .) – én is möntem a többivē . . .

Ha ēgy három vagy négy is, lē nem kapott!

– Mít kereső tē itt?! Nem mész innēn! . . .

De én akkó hallottam otthon a szüleimtű, mán (én is úgy tanútam) – a hívelkujját! Képzējék ē! Ide kő gyugni! (Mutatja a szoknya korcát – Burány B.) Ésakkó . . . akkó nem csudájja mög! Akkó nem lössz baj. Ide a szoknya korcába! És akkó nézhetöd bátran, akármit, akkó nem köllött fēni, hogy majd az . . . el fog mönni, vagy valami más bajt csinál.

Akkó nem csudáta mög.

223.

Mög olyan ritka állatot! . . . Mind mongyuk a majom! Vagy valami ilyen, arra vigyázni kő nagyon, mer aszt ha mögcsudájja, akkó . . . akkó olyan . . . akkó hasonlít a család . . . a . . . ar-ra az állatra.

Mohol, 1979

224.

Tuggyák, ha mámma rá gondolunk, az embörnek . . . hát . . . hát! . . . Az embörnek, ha idős is, mögáll az esze! Mer én is vótam benne! Mondom: kétször!

Akkó ugyē *bábasszony kevés vót!* Elejibe nem is vót, de később vót több is! Hát most akkó ēgy *bábasszony* (mer akkó úgy montuk, nem montuk, hogy „babica”), mindőnhova nem jutott ē! Plánē ha valahova kocsivā kivitték tanyára! . . .

Akkó mög vót engedve! A törvén nem tiltotta! Ott lehetett lönni. Ott lehettek a szülők! Vagy oan asszony, aki ahhoz ērtött!

Akkó képzējék ē! Akkó tuggyák micsinátak velünk! Így ē:

Mikó vajúdott az asszony, akkó fogták. Akkó mikó abbahagyta, akkó lēüt, ésakkó ugyē pihent. Mikoroszt nem vót pihenő, ideje, akkó . . . meszetēt! ótottat! Ide ja dobozba! Akkó rá köllött áni! Fölē, guggóni!

Ez vót ēggyik!

A másik mög az vót, hogy csutka parazsat csináltak gyorsan! S aszt rátötték a személtlapátra, mikó má nem birt föláni, akkó úgy jó kījebb köllött űni, és akkó ide tötték a combjaim közē, hogy ezök az erek . . .

Szóval így segítettek.

Így vót!

Ha bábasszony nem is vót, de valaki azé vót ott . . . Mer akkó nagyon sokan csináták, oszt kisegítették egymást.

225.

Vlasyty Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

Eszt má szülemtű hallottam: hogy az édésanyja, ha nincs ott (mer ű ugye vallásos vót!) *az édésanyja ha nincs ottan, akkó könnyebben szüil*, mer ott a Szüz Mária vele.

226.

Nanóka:

A férfiak nem segítettek.

Csak annyit, hogy . . . például, én valahogy, nagy létömre, gyámoltalan vótam! (Nem baj, hogy ilyet is emondok?) Ésakkor ugye, mikó ez kész vót, képzéjjék e, oda lē a földre, mindēn . . . hát teljesen, én nem birtam! Nem hazudok! Akkó zén anyám is monta:

– Pista, gyere!

Mosmá akkó begyüött, akkó mögfogott, ésakkó főtöttek az ágyra.

A férfi az egész addig . . . Nem engedték valahogy. Az mönjön ki! De mikó mán köllött a segítség, mikó szótak, akkó mán begyühetött.

227.

Mikor főtöttek az ágyra, és azután is, akkor *nem szabad vót* (mind a mai napig!) *lęgyünni és járkáni*. És a lábát nem szabad vót, hogy majd így-úgy! Körösztbe tönni! Mőg . . . Mer „szelet kap”, nagy gyomra lössz.

Ésakkó az én édösanyám, de valószínűleg ű is úgy tanúta, hogy két hétig muszáj vót fekünnöm!

Sakkó ű odakészítotte mindön röggel a teknyőt, vízzel, akkó még nem furdókádak vótak, teknyők!, ésakkor mindön nap neköm lē köllött gyünnöm oda, de nem szabad vót, csak hogy a két lábomat éccorre, akkor is segített az uram, ha ott vót, oszt úgy lęsegítették, hogy nē most az éggycik lábom főjjebb, a másik léjjebb, szóval a széltül féltötték.

És nem is vótak nagy gyomrok akkó ugye! . . .

Mohol, 1979

A MEGSZÜLETETT BABA KÖRÜL

228.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó mögszületött, akkó ugyë *mingyán kődököt vágta*, mēg mindön, rēndözték, akkó mán kész vót a víz! Akkó mán melegödött, akkó mingyán fürdették, utánna az anyát is, rēndözték ugyë, ugyë ēgy kicsit az izzadságtú, de emigy nem bántották! Nem szabad vót!

A babát mögfürdették, a kődökzsinórt rēndözték, akkor . . . én azt tudom csak, hogy olyan hosszúra vágta, és avval a fehér pertlivel elkötötték, és majd bizonyos időre, pár napra! Hétre is! Az lēsett, akkó avval a pertlivel ēggyütt etötték emléibe!

Hogy mé vót az?! . . . Nem tudhatom.

228/1.

Zélicity István (1900–1976)

Úgy tudtam én, hogy hát azé vót az, hogyhát majd! Amikor főnyót! *Úgy hatéves korába!* Akkó átadták nēki, hogyhát bontsa ki! *Ódja ki!*

Tovább nem tudok rúlla . . . Hogy mé . . .

229.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Noakkómég evvē kapcsolatba, hogy *még mēg nem körösztöték* (esztet tudom! Az én szülélné is úgy vót!). Ángyika! Anyukának az öccsinek a kislánya mikó mögszületett, nem szabad vót ángyikámnak a szobábú kimēnni, addig még a babát mēg nem körösztöték. Mer a szellemēk kicserélik a babát!

Az olvasó mindég rajta vót a babán. Szentött víz is mindég vót a házba, ésakkó ajtót, ablakot! Plánē éccakára! Lēszenöték, mēg az anyát a gyermekkel ēggyütt. Hogy a szellemēk nē bántásák.

230.

A KICSERÉLT GYEREK

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Hát én olyat nem láttam, de hallani hallottam. Hogy nagy feje vót a babának, és nem nyótt, sovány vót, akkó hát csak avva vótak, hogy „ki van cseréve”!

Hogy eszt hogy löhet mögtunni (ez neveccségős lēssz, nem tom jó van-ē?) Hát akkor . . . ki löhet próbáni! Mikor má nagyobb.

– Hát akkó fijam, csinádd úgy, hogy egy kis edénybe, aggyá neki ételt, és – nagy kanalat!
Akkó kimöntek, otthagyták magára, kicsi vót a baba, és tényleg beszét! Aszongya:
– Nna! Most hogy az apám faszába ögyek, mikó kis bögre mög nagy kanál! . . .
És oan kicsi babának! Esz nem löhetött vóna, hogy így beszél!
Mer hallgatództak.

230/1.

Hogy *hogy löhetött visszacseréni*, az nem tudom. De . . .

Akkor mikor gyerékágyat feküdt! Én is úgy vótam. Akkor ugyë, az én uram (az én anyám röndözte), odafeküdt, így lë a földre, a subára. Az ágyamhó. És ott vót egy páca!
Hogy ha ü ugyë, mer fáradt, elalszik (mer a lámpát nem szabad vót elfújni! hogy sötét lögyön!
Mer gyünnek akkó a szellemök!). Ésakkó néhány mögijedjën, mer lë van gyöngüve
ugyë, az a nő, az az anya, akkor, hogy mingyá lásson, és akkó önëki szól (ténleg, szótam is,
hogyha nem ég)! Mögfogtam a pácát, osz jó mögsuttogtattam, akkó fölëbredt:

– Hama csavard föl a lámpát!

Éccö jártam úgy! Ahogy én feküdtem, akkó vót az a banyakemönce! Mög annak vót,
úgy neveztük, hogy „kuckó”! És akkó én, ahogy fölütem, hogy maj szoptatok, mikó
lëtöszöm a babát – úgy fütüünek a kuckóba! . . .

(Na! Itt vagyunk! . . .) Én hama ütet főkötöttem.

Mámma mán, ugyë – hát fáradt vótam, lë vótam gyöngüve, szédütem, fájt a fejem, oszt
ebbü következhetött, hogy fütüülést hallottam. De akkó ugyë . . .

232.

Még csak annyit, hogy *sokat vajúdoztak akkó!* Nem úgy mind mámma! Néha napokat is!
Oda vót kiszítve ugyë a pertli, az olló, mindön!

Elmönt az embör a bótba, akkó egy bót vót, ott mögvött mindönt! Ha petlörjomot, ha
akármit! Ott vót mindön!

233.

HOSSZÚ HAJÚ BABA

No, evvë kapcsolatba annyit bele tudok szóni, hogy nagyon égetös vót, így a terhör,
ódalt. És akkó monták, hogy:

– Na, ez biztos hajas lössz! Azé ég a . . .

És akkó nem birt röndössen üni az anya, mer itt nagyon égetött!

234.

Mög a terhës asszonymak *nem szabad sok tököt önni*, mer akkó kopasz lössz a baba! Ku-
koricát! Azt is olyankó mán, mikó bajüssza van! Hajassat!

235.
BABALÁTOGATÁS

Hogy hozott, vagy nem hozott, az nem . . . De azt tudom, hogy ha látogató gyűtt, az lőűjjön, hogy a baba aluggyon, az anya pihenjön, és az nem szabad vót, hogy az elmőnjön annékű, hogy a leg-alsó-neműjivel, de előbb mögmosdatni vízzel, szájába vött vízzel, egy kicsikét csak möghúzta a kezive, s ami a szájába maradt, elmēnt az ajtóhoz, és a sarokvas-
ra odaeresztötte a szájából. Akkó visszamōnt, oszt a leg-alsóbb-neműjive háromszó mögtūrűte. Lēfelé, csak úgy, mán inkább . . . az mán csak azé vót! . . . Szépen.

Eszt csak a nők csináták. De mindēn nő! Nem eresztették ē annékű a világé, mer akkó az éjjel nem birnak túlle alunni! A kisbaba! Mōgverik szōmmē! Oszt verte vagy nem verte, evvē biztosították.

A férfiak – nem mōntek. Ugyē rōstēték is! Nem is szerették! Hogy a férfiak, addig még gyerekágyas vót, addig nē mōnjōnek!

Mōg a kisgyerōkre tōttek valahova valami pirost. Hogy amikó bēlęp, mingyá az tūnjön a szemibe, a piros, ésakkó nem bántja. Nem veri mōg szōmmē.

Hogy ki birta mōgverni? Mindōnki! Monta, hogy:

– Juj, de aranyos! Hogy mekkora haja van! . . . Hogy . . . vagy valami dicséretöt.

Akkó az má szent vót, hogy:

– Na, mōgverték szōmmē!

Az én édosanyám átlagba úgy tartotta (ugyē nem vót otthon, hát juhász vót), mikó hazagyűtt, hát ugyē szerette a gyerōköket, az uram, mikó hazagyűtt, de má az én anyámná az elő vót:

– A Pista! Mosdassa mōg! Ez biztos mōgverte szōmmē! . . .

Hát a Pista kihúzta akkó az inge ajját, így a . . . főhúzták az ingük ajját a férfiak, mögtūrűték, mögmosdattak, oszt úgy mögtūrűték azok is. Lēfelé.

Mohol, 1979

236.

Zélicity István (1900–1976)

(Igaz ugyan, hogy ez állatorvosi hogyhíjjákhon tartozik, de csinátam olyant, hogy *mikó a birka mögkergűt*, mögbolondút, mer annak kukac van a fejibe! Akószépen kivágtam, mind egy ötđináros, akkora helyēnn, a koponyát, bicskával, mer van nekēm olyan bicska is!, és akkor asztat egy túvel kivētem, azt a kukacot, akkó szépen visszahajtottam, visszahajtottam rá azt a bőrt, ami rajta vót a koponyán, azt ráízétem szépen, és a birka jobban is lét, de tōkéletēs soha nem lét. Mindég még léhetēt lātni rajta, hogy hiba! De nem pusztút bele!)

237.
BUROKBAN SZÜLETÉS

Vlasity Károly (1924)

Aki burokban született, ha háború van, a golyó nem fogja.
Aszt, hogy asz viszi jè magával, hogy azé nem fogja a golyó, asz nem hallottam. Nem tudom. Léhet hajja! . . .

Mohol, 1979

238.
AZ ÜSZÖGGYERÉK

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó megszületik a gyermek! Ugyè az olyan burokba van odabënt.
Oszt abba a burokba olyankó . . . amibe ugyè úgyis benne van a gyermek. És ha abba vót, az az üszög-valami, és aztán megléssz!, az az üszög! Assè löhet kinézni, hogy ez most akart lönni gyermek, vagy . . . Olyan sömmi së vót! . . . Az a tehër!
Az ugyè olyan vetélés . . .

238/1.

Zélicity István (1900–1976)

*A birkáná az csak egy olyan csomó hús! Ott is üszögnek mongyák. Üszög az ott is!
Mikó a birkát elletik . . .*

Mohol, 1979

GYEREKÁGYAS TILALMAK
239.

Zélicity István (1900–1976)

Én csak segíteni akarok:
A gyermekágyas asszonnak *nem szabad vót hama főkeni*, mer akkó itt fönt, nagyon viszeres léssz a lába! Még kő vární, még megerősödik. A vér is megszaporodik! Há!
Még fehér lepedő! Kihúzva itt is, az ágy véginé, még itt is, az ágy széliné. Fölakasztva a gèrëndáho, oszt az úgy etakarta a fiatalasszont.
Hogy mé, asz nem tudom. Én csak segíteni akarok, mondom. Sokat láttam ilyet.

Zéltty Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Igön! *Hogy a szellemök nē rontsák mög . . .*

En úgy tudom, a nagyszüleimtű tanútam, mer édösanyámék is vótak hatan vagy heten testvérök. És kéremszépen, mán mikó az utójjá születött, akkó má – nagyok vótak a többiek! Osz régebben ugyē egy szobába vót mindönki!

Akkó őnéki mán az utolsó, alighanem az utolsó két szülésné má a plafontű gyütt oan függöny. Az ő ágya ē vót takarva. – Hát a gyerököktű is védeközött, mög ha valaki odamönt, akkó nē lássa!

Esztet tudom.

Még: a gyerékágyas anyának nem szabad kimönni az eresz alá, mög harangszókó! Egyáltalán! Eggyáltalán nem szabad vót!

Akkó a gyerékágyas anyának nem szabad vót tükörbe nézni!

Möntem a templomba avatóra, és nem szabad vót tükörbű bekötni a fejemet! Csak úgy!

Égy gyerékágyas anya maga vót bent. És, valahogy sivalkodott, vagy mittudomén, és berohantak, és lēnt vót a földönn! És akkó ő aszt állította, hogy bemönt négy embör, és gyugtak alá olyan karót, vagy mit, és főlemeté, és lēhajították! (Peig lehet hogy ű lázába lēesött.) De azé akkó mögpöröték a szülök, hogy biztossan tükörbe nézött, vagy ilyent csinát, és azé! Azé vót az!

Mohol, 1979

240. NÉVADÁS

Zéltty Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Nézték a naptárba ja névnapot. Ha olyanra szerették vóna, ami a naptárba meghaladott, hogy akkorára nem lött mög a baba, akkó má ha akár hogy is szerették vóna, akkó má az nem löhetött! Mē „hátú hordozza az eszit”! Nem lössz egész világos! Egész . . . oan előrelátó!

Igen.

És ami legközelebb gyütt, névnap, akkó – ha szerették, ha nem –, akkó annak muszáj vót körösztni. Akkó az vót.

Az, hogy „hátú hordozza az eszit”, az aszt jelönti, hogy nem tud könnyen gondókozni. Hogy nem elég ügyes! Nem gondol arra, hogy hát majd égy hónap múva . . .

Az, aki „hátú hordozza a nevit . . .”

Mohol, 1979

241.
KORAI BESZÉDTANULÁS

Vlasyty Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

A nászasszonyom monta, hogy a kisbabának kő levest adni a körösztlő ebédén, mer hamarább męgtanul beszéni!

– Hát – mondom neki –, hunnan annánk ilyen pici gyomornak azt az erős levest?! Hát nem lehet asztat! . . .

No, nem is kapott a baba levest, viszont még mán hét hónapos korába mondta: „tata”, úgy nyóc hónapos korába męg már azt is, hogy „cica”, egy évre męg mán teljessen, mindęnt beszét!

Mohol, 1979

242.
A KÖRÖSZTLŐ KÖRÜL

Zélity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Jaj, a körösztlővel, avval nagyon siettek! Asz, ha csak löhetött, pár napon belü, vagy egy hétön, hogy néhány a szellemök bántsák, mög szabad vót az anyának az ágytú elmöni az asztalig, mög kimönni, esetleg a konyháig, mer akkó mán mög vót körösztlőve.

Męg nem vót mögkörösztlőve, addig fének!

Abba zidőbe zanyának nem köllött ott lönni a körösztlőlökó. Sőt! Az a komasszony dóga vót.

Henem: mikó ú föket a gyerekágybú, akkóoszt fölötözött, és csomagóták a gyerköt, nem ú maga, hanem segícscsiggē, vitték neki a gyerköt, akkó bemönt vele a templomba. Gyertyávā. S akkó a pap, eszt úgy monták abba zidőbe: „beavatta”. Fölavatta.

És akkó má ú fogta a gyerköt, mind jómagam is, a gyerek a kezembe, a pap mönt előre, én mög utánna, és az oltárt mögkerütük.

Mostanság eszt a męnyasszonnya csináják. Hogy má akkó fölavatják, oszt – nem mönek a gyerkkel annyira mánmost . . . Nem mönnek a gyerkkel avatóra.

Tuggya, abba zidőbe nem vót ilyen nagy ajándékozás! Az én időmbe.

Énni, aszt vittek. Vittek ám! De akkó ugyē nem ilyenöket vittek. A kisbabás mamának. A babának nem vittek. Sē almát, sē pézt! Sē sömmit. Csak ennyit tudok: Henem hogy jobban birjon alunni, akkó a hajábú! Vágott lē! Vagy csípött lē, ahunnét, ugyē, látatlan vót, ésakkó aszt odatette, odanyomta a kis arcának . . . odanyomta a kis . . . dunikájáhon, hogy néhány az álmát evigye.

LÁTOGATÁS MENSTRUÁCIÓ IDEJÉN

A gyerökágyashon, ha olyanvalaki mönt bē, mán mikó mönt bē az ajtón, mögkérdozték:
– Van . . . mosakodás, vagy nincs?

És ha ő etítkóta, az akko nagyon baj vót!

De ha mögmonta, hogy „nincs”, akko jó van. De ha vót, akko nem baj vót azé, akko mer régön nem vótak ilyen „kötözök”, mög . . . ilyen bététök, mög . . . mittudomén, akko kéröm szépen ahogy vót! Mindön csupa lucsok vót, s akko leátták neki a babát, tartották, ő még avval a . . . avval a . . . majzos micsodával möghúzta, alsó szoknyával, alsó neműve, ésakkó monta hangossan, hogy:

– Én is olyan vagyok, mind anyád!

Ha nem vallotta be, akko aztán, a kisbaba, csupa olyan kihányás! Ótvaros lett! Az arca! Feje! Akko tanágták, hogy „Ki is vót itt? Ki is vót itt?!” Hogy az biztossan nem vallotta be!

Akkor asz csináták, hogy – abba zidőbe talán jobban löhetött tunni, de löhet, hogy mámma is löhet! – hogy fiatal nagylán vót, és vót mán neki mosakodása, s akko kérték a szülőket, hogy aggya oda. Akko annak az ingit évitték, ésakkó aszt béáztatták, s akko abba a vízbe . . . mögmosták, teljessen fürdették, és amikó kész vót, akko ezénn az ingén (akko úgy monták) ing, nem kombinét, vagy valami, akko azonn átbújtatták!

Ésakkó ebbe bíztak, hogyhát . . .

Nohát ilyen babonaság vót . . .

Abba zidőbe bugyit nem hortak az asszonyok, tuggya . . .

Mohol, 1979

AMIKÓ EL KÖLLÖTT VÁLASZTANI A GYERÖKÖT . . .

Zéltiy Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

No ez is régi dolog.

Amikó az én fijamat köllött évasztani, az én anyám évödött mán, hogy:

– Erős a gyerök! Mit szoptatod? Tē mög gyöngye vagy má! . . . E kő választani!

De a gyerök nagyon anyás vót! Mindönféleképp! Akko a nagymama évitte. Hogy nē lásson engöm a gyerök!

Én mög, mer vótak azok a . . . szattyánok! Oan . . . gatyamadzag! S akko avval körösztü köllött kötni, hogy az nē keménnyöggön mög! (Oan pertli az! Amit most mondunk pertlinek . . . Csak attú szélösebb vót!) Ésakkó így körösztü, hogy nē fájjon! Debizon mögdagdadt az! Mög fájt is! . . .

Olyankó jobban az apa vergődött vele, vagy valaki más.

Vót, aki bēkente valamive, mög én is csinátam, hogy kefét idetöttem, szörivē kifelé, ésakkó csak kérte! Csak kérte! Amellik kérte! Akko attam neki. Akko mögszúrta:

– Ju!

Akkó ēkapta a fejit, akkó asztán csak mēgēn, utóbb kínáhatta neki az embör, ē nem fogadta!

Mohol, 1979

ŐSHIT, MONDÁK, LEGENDÁK, JELEK

245.
A TÁLTOS BÉRES

Zélicity Sándor (1906–1995), Mohol

Vót . . . , ahogy hallottam, vót egy bérés. Osztakkó . . .

Alutt mindig! Nagyon keveset dógozott, hogy a kosztyájé! . . . Mer mán nem nagyon szerették! . . . De nem merték eküdeni!

Eccër-osztakkó aszongya a kolégájának:

– Idehallgass – aszongya –, testvér! Most – aszongya –, délután – aszongya –, gyün eggy réttentő zivatar! Oszt majd itt, az istálló megétt – aszongya –, két bika – aszongya – összevesznek . . . De – aszongya –, a vörös bikát aszt szurkádd! Nē fējű tülle! Mer tégéd nem bánt! Nincs hatalma! A fekete bika én lészék . . .

Noosztakkó úgy is vót.

Emez osztakkó elkeszte szúrni! Vágni! Vasvelláva! Mēg aogy tudta! Vágta eszt a vörös bikát.

Ēccēr osztakkó megindút a vörös bika, szaladásnak! Emez utánna! . . .

Elmēnt . . .

Réttentő nagy esső vót! Mindēnfele a vizek átak!

Noosztakkó – háasztán visszagyütt, akkó ez a bérés kérdzgette tülle. Aki segített neki vasvelláva szurkáni. Kérdzgette tülle, hotyhát hát:

– Mí van?! . . . Mí vót veled?! . . . Hát tē vótá jaz?!

– Ha-aggyad! – aszongya –, testvér! . . . Nem idevaló beszéd az!

Nem akart mondani sēmit sē . . . róla, hotyhát . . . milyen mestērsíg vót az, hogy . . .

Mohol, 1979

. . . Esztes? Hogy kitű hallottam? Az öregektű, mikó összegyütték!

Mink kint laktunk itt az Oromparton! Zoromparton! Itt ahogy főmēgy ez a moholi nagy-út az Orompartra. A csárdánn erű, vót az a szállás! Hát az vót ott az apámé. Csakhát ű nem bēcsüte! A fődet mēg a szállást, csak a birkát . . .

Osztakkó összegyütték este! Vót a Török Dávid bácsi, Balázs András! . . . akkor osztan . . . este megjelēntek a csőszök. Mindég. Ēggyik kettő, másik! . . . Akkó nagyon sokszó elkűttek, minket, gyerekēket:

– Hozzatok má egy öt litēr bort a csárdábú!

Hát egy oan kilométerre lehet! A csárda.

Elmëntünk, osztakkó hosztunk. Mink feküttünk lē, űk mēg osztakkó subát lētették, a földre! Nem palló vót, mēg . . . bētakarva a föld! . . . Hanem subákat! Osztakkó lēfeküttek ott oszt kialutták magukat!

Má . . . hajnal felé! Mēntek haza, mēgvót a szolgálát! . . . Téve. A csőszöknek is . . .

A birkájajink mēg kint vótak a búzákon . . .

Taval elattam énis űket . . . Szamart is . . .

Mohol, 1979

246. KOPONYA

Zélicity Sándor (1906–1995), Mohol

Égy gyerek vót. Osz hallotta, hogy A koponyát főtēnni a pallásra, akkó ott a galambok nagyon szeretnek! Ahun a koponya fōnt van.

Noosztakkó mēgtudta az apja! A gatyát rojtosra verte rajta! Zustorra. Űgy ēverte.

Hogy az ű pallására! . . .

Hogy ha embēr-koponyát főtēszenek a pallásra, akkó ott nagyon szeretnek a galambok. Aszongyák.

247.

Vlasity Károly (1924)

Nálunk mēg tartották, hogy . . .

A galamb nem birt, nem akart ēgyáltalán mēgmaranni!

Kúdúsbót! Kúdúsbótot valahunnan loptak, oszt azt vitték bē a galambházba, oszt aztán többet nem mēnt ē a galamb.

Mohol, 1979

248.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Énmēg aszhallottam, sokat, hogy a kisgyerekēkre vigyázzunk, de azē annyira *nem kō közé mēnni hozzá*, mer arra különben is az őrangyala vigyáz. Mer az még kis ártatlan, az nem esik bele a gödörbe, nem esik bele a kútba, mer azt az őrangyala őrzi.

A szēme rajta kō lēnni az embērnek, de nem kō közé mēnni hozzá. Hogy mindēg fogni kölljön . . . Őrzi azt az őrzō anyyala!

Mohol, 1979

Vót az a Matkovics! Főszolgabíró! . . .
 Nagyon nagy birtoka vót!
 Hát ugye akkó a szolgabíróknak, hát feleni köllött azé, ami a kezük alatt vót . . .
 Akkorosztan: *vót nála egy öreg bérés!*
 Osztakkó hordás vót, akkó még . . . csettintette az ökröket, fordút még.
 Akkorosztan, mikó zökrökké mégfordút, az ökrök . . . lëkonyút a szarvuk nëki, osz
 belemëntek a kazalba! . . .
 Másik végin kigyüttek a kazalbú! . . .
 Aszongya ez a Matkovics (ez még ott át!):
 – Ugye – aszongya –, Të – aszongya – tudod esztet?! . . . Eszt a . . . munkát? . . .
 Aszongya:
 – Tudom.
 Akkó aszongya:
 – Főbíró úr! Vannak agarai! Majd én csinálók magának egy fábú nyulat! Mëglássuk,
 hogy mëgfogja-jë? . . .
 Hátosztakkó – mëgvárta. Egy-kettó! Egy óra alatt má mëgvót a fanyúl.
 Elhajította! Zagarak utánna!
 Hát az agarak kiátak, nem fogták még!
 Éccécsak odaszalatt a nyúl, osztakkó főbukott. Nézik – fa! . . .
 Aszongya a főbíró:
 – Tudod mit?! – aszongya. – Rögton pakójj a tanyámrú! Të – aszongya – az én szëmem
 többet nem csalod mëg! . . .

Mohol, 1979

ELEVEN A HÓTTÁ JÁR

Tulajdonképpen középkori ballada elmesélve.

(L.: Halott vőlegény – Vargyas Lajos: A magyar népballada és Európa. Zenemű Kiadó, Bp., 1976, II.:562–567.) Német, lengyel, ukrán, cseh-morva, szlovák, délszláv, angol, dán, francia változatai vannak. Egy változatán kívül a magyaroknál csak ennyi a verses rész másutt is.

Vargyas szerint a valószínűleg német eredeti: „. . . csak prózai babonás történetként terjedt el, benne verses formulával – s bár egy változat ennek énekelt dallamát is megörökítette –, nagyon valószínű, hogy magyar hagyományban teljes verses formája sohasem élt, s így nem is sorolhatjuk igazi balladánk közé” (Vargyas, uo.:567.).

Az aracsi balladás mese változatáról nem tudunk.

A véráldozatról a tanballadaként oktatott Kőműves Kelemenné kapcsán tud minden iskolázott magyar. A motívum elterjedtségéről, mélyre ágyazott voltáról a népi hitvilágban,

már jóval kevesebbet. (A zentai Tisza-híd építésekor 1962-ben egy fiatal mérnök az állványról a vízbe, gerendára esett, s belehalt. „Mosmán biztos megléssz a híd! . . .” – volt a csoszgó öregasszonyok kommentárja.)

250/1.
ELEVEN A HÓTTÁ JÁR

Vlasity Károly (1924), Mohol

Vót egy fiatal szerelmes pár.

A legíny meghalt, 't a lány mindég szerette vóna látni. Mindég áhítozott utánna, hogy szeretné látni.

Emént egy bíbájos öregasszonyhó, osz lëaggya panaszát, hogy hát ő mit szeretne.

Aszongya:

– Mënnyé ki a temetőbe, oszt ássá ki egy koponyát. Oszt addig főzöd a koponyát, még az el nem kezd mozogni, akkó mikó az mozog, akkó mënjé ki, meglátod a legínt!

Persze, kimént a temetőbe, ki is vette a koponyát, elvitte haza oszt – főzi, főrajja! Éccé valóba elkezdett a koponya mozogni!

Ő kapta magát, kiszalatt az utcára, lássa a legíny jön egy szép szürke lovon!

Mingyá oszt megáll, megcsókójják egymást, beszélgetnek, mongya a legínnek, hogy ű e szeretne vele mënni!

Há jó, ű nem bánnya, hát – eméhet vele.

Nooszt avvá fölút a szürke lóra a lány is, oszt mënnek. De mënnek má jó hosszú útát, egygyik temetőt elhagyják, mënnek a másíkba, egygszé odaérnek egy nagy temetőhó, mëgának a temető kapuba.

Nagyon szépen sütött a Holdvilág! . . .

Aszongya a legíny a lánnek, hogy:

Szépen süt a Hódvilág,
Eleven a hótta jár,
Fész-ë töllem, édës rózszám?

Aszongya:

Nem.

Oszt ez így háromszó.

No, bëméntek a temetőbe, mikó bëérnek, lássa lány, hogy mindën kripta nyitva van.

Nooszt mënnek tovább, odaérnek egy kriptáhó, mëgának, aszongya legín, hogy ez az övé.

– Hátakkó mënjé lë!

Aszongya a lány, hogy ő nem tuggya zutat! Aszongya:

– Mënjé tē előre!

Nooszt a legíny lëballag, ahogy lëmént, a lány mëg oszt megindút, elkezdett szalanni.

Hát bëért a faluba. Ott mëg látta, hogy az ablak világít . . .

Bëszalatt!

Mikó bëszalatt, lássa, hogy halottat virrasztanak.

Mingyá oszt bē a kuckóba – elbújt.

Ezék oszt ugyē, nem is vették figyelēmbe, tovább űk ott ugyē énekőgetnek, virrasztanak, ēccē mēgverik az ablakot kint.

Bēsól valaki, hogy:

– Hótt koma, add ki az elevent!

A halott főkel, szétnéz, nem lát sēnkit sē.

Mēgin mēgverik az ablakot, oszt mongya, hogy:

– Hótt koma, add ki az elevent!

Nem lát sēmmit!

Ebbe pillanatba ēggyet ütött az óra, bēsól a legíny, hogy:

– Szērēncséd, hogy ēggyet ütött az óra – aszongya –, mosmán nincsen erēm, másképp széttépnélek – aszongya –, mind a rongyot! . . .

No, eddig mēgván mostan . . .

Mohol, 1979

Jegyzetek:

Verses vagy versbetétekkel ízesített prózatörténet alakban német, lengyel, ukrán, cseh, morva, szlovák, délszláv, angol, dán, francia változatokban él. Magyarul egyetlen dallamát jegyezték. A kevés magyar változat valószínűleg a németek útján került magyar nyelvterületre.

Valószínűleg szintén csak szöveges alakjának jelenlétéről szól szélesebb elterjedtségben egy másik adat:

Jaj, de szépen sūt a Hold,
Mēgy ēgy élő mēg ēgy holt!
Fész-ē rózsám?

Bodor Istvánné Pollák Emma (1919) gyerekkorában, „alighanem ēgy tót pēsztónkátul” hallotta.

251. ARACSI MESE

Zélity Sándor (1906–1995)

Vót két nagyon jó barát. Nagyon szerették ēgymást.

Akkor oszt fogadást tettek, nagygērēnda alatt, éfélkő: „Soha el nem hagyják ēgymást!”

Hátosztakkó telt, mūt az idő, ēggyik is járt a lánhó, másik is, végtire osztakkó a lány annyira összeveszítette űket, hogy ēggyik eszánta magát, hogyhát ű mēggyilkójjá! A másikat.

Mikorosztán mán mēg is gyilkóta – nem tutták mēg, hogy ki csináta! . . .

Ētemették, ez osztakkó elvette a lánt.

De azelőtt is kérte, oszt mēgbeszéték: ēgymásnak, ha mēgnősűnek, násznaggya lēsnek!

Hátosztakkó bántotta eszt a mēgmaratt legínt, hotyhát ű hogy híjja mēg asztat mostan násznagynak?! Kimēnt a temetőbe, oszt szót nēki, hogy:

– Ekkó mēg ekkó esküdünk, hát jelēnjé mēg!

El is mēnt a legíny, osztakkó – mēgjelēnt.

Akkó oszt mēgvót a lakodalom, de mivelhoggy akkó a szerbség, a szlávtság lakta ezt az Aracsot, hát eluszkocsizták! A lánt! Oszmánakkó amikó mēnyasszon vót, hát má állapotos vót. Az asszon!

Mikorosztán elmēnt a legín násznagynak, akkoroszt együtt az éfél, aszongya:

– Komám, most kísíjé haza!

Hátosztakkó ez a vőlegín ekísértette a hazájába.

Kimēntek a temetőbe, mēgnyít a sír, aszongya:

– Gyere lē! Nézzé szét, ottan mi van! . . .

Há osz mutogassa neki, ēccēr asztán aszongya:

– Három óra hosszáig vótá lēnt a sírba, mosmá . . .

Az mikó ott nézelődött, aszongya:

– Ez a kutya micsinál itt?!

– Ez nyalta fő az én vérēmet! Majd hotyha – aszongya – tē idekerúsz, akkó majd tē nyalod!

Nézelődött még, aszongya nēki amaz:

– No, hát mosmá – aszongya –, komám, mēgnyít a sír, mosmá ereggy haza! Három óra hosszáig vóta idelēnt . . .

Mikor asztán kimēnt, ű úgy vettle észre, hoggy ēgy szép fiatal embēr kigyütt a sírbú! Te-kinget, mindēnfelē, nézelődik, hát nem lát sēmmit sē, csak ēgy nagy pusztaságot! . . .

Lássá, hotyhát ott ēgy idős embēr – legēteti a . . . gulyát-ē, vagy mit, nem tudom mit legētetett, akkó odamén hozzá. Osztakkó . . .

Kérdēzgeti:

– Hát itt vót ēgy falu! . . . Osztakkó . . . hát hun van?! . . .

– Az má háromszáz éve – aszongya –, hoggy eltűnt!

De mégiscsak! Hát ű szeretne! . . .

Érdeklődött:

– Hát hun van az apád?! Az öregapád!? Mēg . . .

Osz mind kérdēzgette.

– Á! – aszongya –, az én nagyöregapámat – aszongya – nem ősmerte sēnki, mer az így mēg így, elmēnt a sírba! . . .

Hátosztakkó:

– Mi van itten?

– Hát nem maradt más, csak a templom!

Hát majd ēmén, majd a paptú! Hát ott vannak iratok, majd a paptú mēgtuggya! . . .

Elmēnt, hát ott a pap monta nēki, hoggy áldozzon mēg, gyónjon mēg, mit követett e?

Mikó elmonta a gyónást, mēgáldozott, akkorosztan mēgöregēdett ű is! . . . Mind ēgy háromszáz éves! . . .

Hát így hallottam esztet.

Az aracsi templomná törtínt . . .

Hát úgy láttam mind most! . . . (Nevet)

Mohol, 1979

252.
VÉRÁLDOZAT

Zéltý Sándor (1906–1995)

Mikó idegyüttek ezék a licsányok-é!
Hátoszt, az unokatestvérémék – falverők vótak.

Hátoszt, éccé aszongya éggy:
– Nézzéték, micsinál az öreg!

Mégfogta a kakast, akkó évágta a nyakát, oszt vitte a sarkaira oszt beleeresztette a vért a falba! A fal sarkába!

Hátosztakkó:

– Tuggyátok mit! – aszongya. – Ez azon spēkulál, hogy aszt mongya, hogy „vérré szērēzték még eszt a területét! . . .”

*

Csináták ezt régebben. A mieink is.

A vért. A vért keverték bele. A húst még hát jóízűen megēszik.

Mikó verték a falat, akkó. Mēgszentölík avvá a falat, hogy ellensíg nē érje sosē! Mer az má vért kapott . . . Vér többet nē csurogjon abba a szobába! Vagy házba! Szóval abba zépületbe! Amit csinátak.

Hogy minek a vérit? Hát amit lēvágta! Baromfi, vagy . . . Dehát leginkább olyankó malacot! Vagy birkát! Vagyhát amit tudtak. Merhát baromfit, hát az sok köllött vóna. A mívásoknak ugyē. Annak a vérit, amit a mívásoknak vágta.

*

Hát ugyē, abba zidőbe is vót hit is, még szeretet is! Úgy ēhallgatom most is! Vótak azok az időssebb embērek ottan. Eízetem rajta, hotyhát: sokkā szébb vót az a zélet.

Nemhogy én megögeregđtem, oszt azé mondom!

De: kimēnt az embēr a határba, itt is danónak! Ott is danónak! Mēntek ezék a munkások a kocsikká! Vitték ki űket kapáni azé a csekél napszámé! Nyóc-tíz dínaré mēntek kapáni! Olyan nótaszó vót végig! Még mikó hozták vissza . . . Mámma még mind spēkulál valaminn, oszt sēhun ēgy nótát nem lēhet hallani!

Este is, emék valahova, többszó, nohát emēgyék a húgomékhó, kis Kláriékhó, még ide a Magdáékhó, akkó:

– No! Gyerünk, nézzük még a televíziót!

Űlünk, oszt nézzük ottan, mind a baglyok . . .

De két dínaré akkó akkora kóbászt kapott kend, hogy körűerte a dērēkát! Oszta nem szójábú ám! Még fē dínár vót ēgy fēkila cukor! . . .

Mohol, 1980

JELÉNÉSÉK A HARANGA KÖRÜL

Zélicity Sándor (1906–1995), Mohol

A Harangárú? Pedig ott vótak a juhászok! . . . Hajja, én nem hallottam egy nótát sē arrú!
 A kilenclukú hídrú sē, ott, Cérnabarán túl . . .
 Babonaság az vót . . . Jelēnetēket láttak! Merd ezt a hidat a törökök építették!
 És aztán van ottan valami nagy zuhatag! Valahogy, ahogy a víz esett! Anná a bóthajtá-
 sokná! Osztan nem tanájják neki a fenekit . . . Annyira kihorta a homokot alúrú, hogy az má
 . . . csakugyan!

Jelēnésēket láttak má, tōbben! Nő! . . .

Távú, valahogy van egy halom! Merd én nem vótam ott. És mindēn hetedik esztendōbe
 kigyūn. Onnēn, a halombú . . . Osztakkó akárki! Akármilyen nemzet – merd má Mukrinyba
 vannak románok! Szerbek! Magyarok! Németēk! Mindēnfēle! Saját nyelvīn szól! Oszhát
 könyörōg, hotyhát mēnnyēn! Bē! Vátsa ki ūtet! . . .

Dehát még eddig . . .

Hogy vót-ē valaki, aki mēgkisírte, vagy . . . hogy kivátották vóna, dehát . . . nem . . .

Szóval úgy hogy ez bēmēnne, ū mēg kigyūnne akkó . . . Hát!

*

Vlasyty Károlyné Zélicity Klára (1928–1996), Mohol

Ezt én is hallottam Padén! De ott is . . . De röviden ilyesmi valami! Olyan gyilkosság
 történt ott, valamikő régēnn!

Sándor bácsi:

Osztakkó másiknak azt izéte, hotyhát két testvérnek a vérit ereszték ki! Ottan . . .

Hátosztakkó ēggy mēgpróbáta! Mēgpróbákozott vele!

Hát ū lēvagdosott ottan galambokat, két galambot, de attú nem lett sēmmi sē . . .

Ez mēgkisértette . . .

Hogy kicsoda az a nő, azt nem tuggyák! Csak így mongyák, hogy mindēn hetedik esz-
 tendōbe! . . . Elégyūn. Szóval pontossan arra a napra!

*

Akkorosztan . . . hát . . . édesanyád ōsmerte! A Nyanya Simon bácsit!

Akkó az, főmēnt arra a halom tetejire!

Mikő fölébredt (mer elaludt). Fölébredt, álmába aszt monták, hotyhát a lábai jó lēsznek
 lōcsnek! . . . És abba . . . izébe, még ū aludt lábai elnyomorodtak úgy, hotyhát csakugyan
 egisz kiizétek a lábai! . . .

Hát hogy? . . .

Simon bácsit ōsmerem. Én is, mēg édesanyád is, hát mēgvan! Mēg édesapád is, ha
 mēgvóna! Hotyhát ez ott kapta . . . Anná . . .

Ott görbútek mēg a lábai . . .

Hát valahogy lēfekütt oda osztakkó . . .

Hát hogy hogy tōtötte ott az éccakát? Hát ugyē nem tudom esztet . . .

254. PÉNZKIÁSÁS

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

A bocsári határon is van az a halom! Vagy hogy is? Igēn! . . .

Ottan mēg a padéjiak monták, hogy a törökök elástak ott valami pézt! (A szülém meséte!)

Osz Padérú mēg valami Kis . . . Kis Miska! Vagy . . . ki akarta . . . hogy maj kiássa!

Mán mikó jó beleásott, ekesztek ott kiabáni a földrű, lēntrű, hogy:

– Fogjátok mēg a Kismiskát!

Akkó ű mēg mēgijed! Ekezdett szalanni, osz főbukott! Osz ideg-összeroppanást kapott! . .

255. TALÁLT KINCS

Hát ezek talán valamikó vótak . . .

Itt vót Kishēgyēs! Ez a Kishēgyēs község itten.

Meséték, hotyhát vót ēgy juhász. Osz olyan dombos! . . . Ott húzóznak ezek a Telēcskai-dombok. – Hátoszt a kutyája mēg akart nēki kölkedzni, akkorosztan . . . ekezdett kaparni. Ęgyy bodzafáná. Ű is ott út a hívēsēn. De a kutya nagyon szenvedētt, oszthát – kapart. – Keresētt . . . akart csináni magának gödröt.

Ęccēr oszt bēmēnt ēgy üregbe!

Nēzi az embēr, nēzi, akkoroszt bēnyút a gamósbotta!

Hátosztan, mikó bēnyút a gamósbotta, észrevētte, hogy üreg.

Mingyá osztakkó elmēnt az ű tanyájára, hozott ásót, oszt elkeszte bontani.

Hátoszt mēgtanata ott a rēngeteg kincsēt, hogy ladik aranyokká vót mēgrakva!

Akkoroszt négy ökör! Járomtű, mēg bérés . . . mind ahogy vót, a nagy ustorok, az is ott át tiszta aranybű!

Hátoszt: Mit vigyēn ki? Első dōga az vót, hotyhát a – bű gatyák vótak! Nem tom, biztos látott má! Ha máshun nem, hát előadáson! – Lēvette, mēgmerítētte, gyütt ki . . .

Akkorosztan, mikó kiért, ott vót három embēr.

– Szērēncséd, hotyhát bēnt nem értünk! De – aszongya – innen pakójj! De mēg nē mondd sēnkinek sē! Eszt a . . . Hogy tē – aszongya – mit tanátá itt! . . . Mer akárhuva mész! Mindēnütt a nyomodba lēsünk!

Hátosz mēgfogadta, hogy ű nem mongya sēnkinek sē!

Nem is monta.

Mikorosztan elmēnt, akkó vót nēki valamēnyi kis jószágja, akkor aszmongya bujtárjának – de így a községi jószágot őrzōtte! –, aszmongya bujtárjának, hotyhát . . . aszongya:

– Hallod! – aszongya –, viseld gondját a birkájimnak! Mind a tied! Lēgyē bēcsületēs, én mosmá elmēgyēk!

Hát összepakót, a csalágyát, osz elvitte ara fő! Má nem is vót, egy lánya vót neki.

Az osztakkó férhő mēnt.

Mikó férhő mēnt, akkorosztan . . . hát ez az embēr valahogy mēghatta írásba. Asztat, hogy ű ott mit tanát . . . De mivelhogy annyi aranyat tanát, hát bizon nagy embērhn mēnt a lánya férhő.

Ű birtokot vēt ara főnt.

Mégtanáta a veje eszt az írást!

Akkoroszt fogadott nagyon sok embērt! Hogy . . . aszmongyák, hogy máig is látható az! Ahun vót az a bodzafa, ű aszt az egisz hēgyódalt mēgfordította! Elgyütt ide . . . Szóval embērēkkē. Kubikosokkā. Egisz bandákkā! . . .

De bizon nem tanát sēmmi sē . . .

Amit elvitt, boldog létv vele! De nem monta sēnkinek sē . . .

Eszt az édésapám . . . Mēg az öregapám is meségette!

(Zélity Péter, „az vót mēg a Ráday Kezibe is! . . .” Mint bújdosó katonaköteles. A Péter apját, mint szabadságharcos tisztet, „. . . egy malomná, abba zidőbe mēgkinozták ezék a . . . csujesok! Űgy mēgkinozták, végtire aztán nádszálat körösztűgyugtak neki a fülin . . .” Péter feleségének az apja, Denes Pannának hívták az asszonyt, „aszongya nekia zú édésapja: Hallod lányom! Akármit választottá vóna, nem bántam vóna! Csak mé választottá juhászt? – aszongya. – Maj sírdogász tē mēg a börtöny ajtaján! . . . Mēg is vót.” „Vótak űk társak a Rózsa Sándorra is . . . Vótak . . .” Zélity Péter fia, Sándor apja 1868-ban született.)

Mer úgy, mikó má öregēdēt, akkó meséték, hotyhát mi törtínt, hogy . . .

256.

DISZNÓ A KERESZT KÖRÜL

Hát az én apám, a boldogútt, az nem hitt benne! A boszorkányokba . . . Nem is tanakozott . . .

Hanem éccē mēnt, hátosztakkó . . . éféltájba!

Hát éccē a birkák kerülík ki, hajtsa a birkákat a Vínēk körösztinyinē (hát tik tuggyátok, hun van az!) birkák néznek ott, a számár is néz a köröszt mellē! . . . Kerülík ki!

Ű mēg oszt akkó odamēnt, osztakkó . . . Hát ēgy nagy disznó fekszik ott!

Valahunnēn kiszabadút, osztakkó . . .

Nem ijedt mēg. Nem gondóta, hogy boszorkán . . .

Nomikó másnap, mēnnek az Aranyos gyērēkēk, ezēknek az apjuk, a Pētēr bácsi, a Ferenc bácsinak az apja, mer az ű birkájukat őrzötte! Az apám. Akkorosztán mongya neki, hogy a kan így mēg így elmēnt, osztakkó . . . Mer hajtottak oda búgatni, oszt hogy mőre mēnt?! – aszongya, sē nyoma, sēmmi! Valaki elővētte, ēhajtotta!

Apám osz mongya neki – de ilyenforma idő vót! . . . Mind most-ē! Osztakkó éccaca köllött mēnni „a búzákra! . . .”, a birkákka. – Akkorosztan apám mongya neki, hogy: Itt mēg itt, a körösztné! A Vínēk körösztinyinē! Csak nézzēték mēg ottan! Azon a tájon! Kő neki lēnni! . . . ha fő nem két . . .

Mégtanáták, ott abba nagy tūsökbe, vót ottan, árok. Lē vót húzódva. Mēg akkor is pihent, mer a Galicoknak a kutyjájik nagyon mēghajtották oszt kifáradt . . .

Ilyenbű vótak a boszorkánymesék! . . .

257.
PÉNZKIÁSÁS

Öregapámat is ehiták – mer bátor embër vót! Nagyon! Nagyon bátor embër vót. – híták, hogyhát mennyének *ë pízt ásní!*

Nomikor elméntek.

– Itt mëg itt van az a hel! . . .

Itt mëg itt van az a hel, osz maj mëgtanájják a . . . kincsët.

Hátosztakkó . . . egy embër ekezdi ott, imádkozik, imádkozik! . . .

– Csak jó gondolatba légyeték! Mer ha kezetekbe van is! – de má akkó jó mély gödröt léástak! – Kezetekbe van is – aszongya –, a kincs, ha rossz gondolatba lésztek – aszongya – etúnik! . . . A kincs.

– Hát – aszongya nëki öregapám, mer az is Pétër vót! – Hát hallod, nem bánom én, ha az egyes ördögök! . . . Ha jën mëgfogom, nem vészik ki az én kezembú! . . .

– Jó van! Haggyuk! Haggyuk! Mosmán vége! . . . – mongya. – Mosmá nem lëssz mëg! Ha a Pétër így beszët, hát akkó . . .

No, mënnek hazafelé.

Akkoroszt az öreg Szántó – gazda embër vót! – az is ottan . . .

De imádkozik az az embër, az a másík – ilyenforma vót, mind a kis Szécsényi Pista jël – imádkozik, hogy:

– Csak hátra në nézzetek, mer kisírtetbe lésztek!

Akkoroszt aszongya az öreg Szántó:

– Hajjátok, én hátranéztem, osz kisírtetek bennünket! . . . Valakik gyünnek utánnuk! . . .

Öregapám is hátranézett. Hát lássa, csakugyan, ehin gyünnek-ë!

Nem messze vannak túllük!

– De mé nézzetek hátra?! . . .

Mikó odaérnek a . . . Vót ott egy köröszta a Hermecék sarkán. Egy faköröszta! Odaérnek, ahhó!

Aszongya zöreg Szántó:

– Hajjátok, kisírjetek haza! Nem merék hazamënni . . . – aszongya. – Hát fiatal embër vót.

Akkor oszta . . . Az ű kutyájaji mëg kikerüték!

Vót tarka, mëg fehér kutyája. Kikerüték!

– He-ëj! A gazdátok ere-aráját! Hun a puska! Osz mindëgyiket agyon lüvödözöm! – aszongya. – Má ennyire! . . . – aszongya. – Má nem gyöztem a kalapot lëhúzni! Fölemelëdett a fölelëmtú!

Annyira fët, hogy most majd valami törtínik!

A kutyák kísérték . . . Épp az ű kutyájaji . . .

Akkó ott etanáta aszta, hotyhát a . . . Vettek egy szölvesszöt. Kétágút! Akkó beleköttek, befontak egy kis feszületët! Oszta akkó aszta pappá mëgszentötették! Oszháta amöre van a péz, hát az ára mén! . . .

Az oan műszerfële vót!

Aszta vitte valaki . . . Az a „mestër”.

Akkó maj mëgát vóna! Akkó mëgtanáta vóna . . . akkó nem hajlott vóna tovább . . .

Mohol, 1979

258.

ALAGÚT A NÉHAI CSÁRDA ALATT

Zéltty Sándor (1906)

Mikó ezt a petrovaszällai csárdát pusztította ē a zadruga, mer ez állami vót . . .

Mer valamikó, mikó azt építették, az pósta állomás vót.

Akkó oszt tanátak ottan ēgy *másfél dűlő alagutat*. Ahun hogy ezek a betyárok bē is járhattak mēg ki is. Most tanátak mēg, hogy hun vót az ajtaja. A becsei mēg a szögedi útba.

Akkó ēgy vót a zēntai Fölsőhēgyēn. Ez ēgynapi járás vót ēgy embernek. Ez elég vót a petrovaszällai csárdátú a fölsőhēgyi csárdáig.

Valami nagy csárda vót ott is.

259.

VÓT HÁROM KÖRÖSZT

Adán, amit zēntai útnak hínak . . . Az a két út, a bátкаи, mēg az izé . . . osztan ottan vót három körösz. Faköröszök vótak.

Akkó aszmonták, hogy ottan ilyen nevű . . . ottan estek ē. Cserni Jován nevű. Ott estek ē. Csak hároman. Örökké mēgván mēg most is a hele.

260.

A ZENTAI CSATA

. . . Kiszámították azt, hogy mikó bolondúnak mēg a magyarok. Hát osztakkó háromnapok éccakája, az mindég sötétségbe esik. Ekkó gyűnnek át a Tiszán a törökök. Mer akkó a magyarok bolondok.

Persze abba az időbe búcsúszkottak a farsangtú, oszt ittak-ēttek három nap.

Hát előbb át kő nekik jutni a Tiszán.

Mikó mēgindútak, átkötötték a hidat. Hát osztakkó Szavonyai Jenő mēg előtte a hidat. De a francia, angol, ezek mēg mán a Dunán vótak. Mēg Ausztria. Hogy nem engedik tovább a törököt. Csak nem engedik. Hogy maj szēmbeszának vele.

Mikó elűték a hidat, akkó osztan . . ., de nagyon sötét, borút idő vót! Ekeszték ēgymást nyomni, bele a Tiszába. De mēg a hátújja a török csapatna Jázován vót. A fővezér az ott vót. Leghátú, nem elő vót a gazemberje!

Akkó mēgmēnt az üzenet, hogy ēgy sē mēnt át, mind a Tiszába fűlladt, a hadserege. Akkó oszt összezsapta a kezit:

– Jao, Zova!

Ami magyarú, hát: Jajistenēm!

Akkó osztán azé lett Jázova.

261.
JÁZOVA NEVE (HÓDEGYHÁZA)

Vlasyt Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

A lovát híták neki: Zova.
Ő, ahogy jajgatott, hogy Jao, Zova!. Mer má török nem vót vele sënki, csak ép egyedül a lova.

Azé maratt állítólag a Jázova Jázova.

No, így hallottam. No, most, hogy így vót-ë, nem-ë? Nem tudom.

262.
A DÉLVIDÉKIEKRŐL

Zéltty Sándor (1906–1995)

Égy embër együtt erre a délvidékre a fölvidékrű. Szétnézett, hogy mit lehet csináni. Mëgnézte a bánáti fődeket, a bácskai lányokat, akkó oszt mikó hazamënt, aszmonta a fiainak:
– Fiaim – aszongya –, elmënyünk lë délvidékre, Bánátba vëszünk földet, Bácskábú mëg mëgnösütök.

Mondja az öregebbnek:

– Eredj, osztán nézzé szét të is, hogy mi van ottan!

Elmënt, Adára-ë, vagy Mohojra, nem tudom, hát hajja, hogy az ëggyik házná szá-jaskonnak ám:

– Mënyyën maga, oszt csinájja!

– No, innen nem nösülök!

Átmënt Bánátba, lóhátan, hát a ló lëizzadt, alig birt mënni, úgy ragadt a sár.

Hát visszamënt az apjához. Épp az ebéd követkëzött. A házná szokás vót az, hogy mindëg imádkozni kő. Égynek. Az fölát, osztakkó:

Épp úrajta vót a sor. Fölát, összette a kezit:

– Miatyánk Isten, ki vagy a mennyekbe, szentöltessék mëg a te neved, jöjjon el a të országod, lëgyën mëg a të szent akaragod, de a bánáti sártú mëg a bácskai lántú mëntsé mëg bennünket!

Mohol, 1979

263.
SZARVASSZIKLA

Akkó vótak ezék a Vas megyeiek, mikó magyarok bënt vótak, gyüttek ide dógozni. Beszégetnek ottan, hogy mindën hét esztendöbe a víz boré vállik, a kő pedig földé. Ünáluk van, nem tom micsoda hëgy, és annak az ódalába . . . nem is mongyák máskëpp, csak: „szarvasszikla”.

Akkó ahogy szalad a szarvas, abba a pillanatba a nyoma benne maradt. Mëgvannak nëki a körmei, ahogy belealakútak a kőbe. Belenyomódtak, mind a sárba . . .

Mohol, 1979

264. A KÁRTOJÁS

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó tojt a tyúk olyan kisebb tojást a rëndöstű, aaa! Akkó ez má kárt jelönt! Itt má biztos dög lössz a nagyjóságok köszt! . . .

Akkó mögfogta a kistojást (nem úgy mind mámma, hogy két dinár ëgy tojás, osz ha nem is akkora, akkó is ëhasznájja!) mögfogta a tojást, osztakkó odaát így a ház elébe (mer akkó nem vótak ilyen „előgangok”, mëg „hátúgangok”, mög mi!) s akkó a feje fölött jó möglódította! Hogy . . . úgy, hogy körülbelű tuggya, hogy az átszájjon a háztetön! Körösztü! (A szomszédba! . . .) Hogy a bajt ëtávolította . . .

264/1. TOJT ËGY KICSIT A TYÚK

Vlacity Károly (1924)

Ez valóba áll!

Nálunk tojt ëgy kicsit a tyúk, oszt én mëgtanátam!

Mondom a Klári néninek, hogy:

– Nézd-ë, milyen kis tojás!

Aszongya:

– Dobd körösztü a háztetön!

Mondom:

– Az! Mëg a Miskának a fejire esik! . . .

Hanem osz mëgfogtam én, oszt amara, a kertbe ëdobtam.

Másnap rëggere négy tyúk! Sëmmi baja së, hanem négy tyúk, rëggere ottmaratt az ólba! . . .

264/2. IGÉZETT TOJÁS

Vlacity Károly (1924), Mohol

. . . Kimëntem tojást szënni.

Mikó odamék, látom – mëg kisebb vót, mind a galambtojás!

Bëhozom ennek, a feleségëmnek, osz mondom, hogy:

– Nézd a, mitt tanátam! . . .

Aszongya:

– Dobd el!

Hát valamikő, gyerekkoromba, hallottam, az én szülejmítű, hogy asztat a háztetőn körösztü dobjuk!

Én nem! Osz fogtam, oszt ara, kertbe, edobtam.

Osz másnap a nagykakas! Mëg ëgy tyúkunk mëgdöglött! Utánna mingyá!

Mamuka aszongya:

– Këpzëdd ë! A kakas mëg a tyúk! A többi mind mëgvan! . . .

(Ha mëgmërgesztük vóna, akkő mind ëvëtt vóna belüle . . .)

Csak a nagy, fehír kakas, mëg ëgy kendërmagos tyúk . . .

Mohol, 1979

265. VÉRFŰ

Zéltý Sándor (1906–1995)

. . . Keresi a vérfüvet. A sündisznő. Osztakkő ő mëg kifúrja tenyerit, osztakkő behúzza tenyeribe. Akkorosztan akármilyen závárt mëgfog, az kinyíllik. Hogyha az a vérfű van.

Noosz hogy keresik mëg? (Esztet a cigányasszontű hallottam, ettű az Ágótű, aki most is rab! . . .)

Aszongya:

– Hát – aszongya –, tuggyák, hogy kő mëgkeresni? Ha mëgtanázza a kissündisznót, akkő – aszongya – azt bë kő zárni! Csináni olyan . . . amit bë lehet zárni! Lakatta. Akkő elmén az öreg sündisznő, keresi a vérfüvet. Akkő ekezdi dörgöni. A lakatot – aszongya. – Akkő kő kivënni a szájábű! Aztán oszt akkő vigye! Oszt bele az ő kezibe . . .

Vicának benne van! A temető-csősznének! Majd ëmeséli! Annak meséte ez a cigányasszon!

És ki lehet! Mer kérdëzte a Vica, hogyhát:

– Ennyi pízst eloptatok? Hát hogy birtok bëmënni?

Osztakkő ëmeséte. Hogy így birnak bëmënni . . .

Mohol, 1979

266. BOSZORKÁNYOK – GYEREKCSERÉLÉS

Zéltý Sándor (1906–1995)

A kakukkfűnek ereje vót.

Hát, mëglëtt a kisbaba, akkorosztan:

– Hát ki kő cseréni!

A boszorkányok ëmëntek érte.

– Ki kő cseréni a kisbabát! . . .

De, valami pásztorembërné törtínt, aki ritkán vót otthon.

Akkorosztán:

– Add ide!!!

Ěggyik boszorkán mongya másiknak, hogy ki kő cseréni!

Hanemosztan:

– Nem lehet! – aszongya! – Hát kakukkfű van az ágyába! Kakukkfű van az ágyába!

Hát mikó hazamënt az a pásztor, hát a csizmája patkója, mer patkós csizmába, patkós csizmák vótak, oszt a kakukkfű odakeverédett az ágyra . . .

Hallották, hogy a boszorkányok veszekettek a gyeréké . . .

Mohol, 1979

267. A LIDÉRC (LÚDVÉRC)

Zéltiy Sándor (1906–1995)

Hogy mi a lidérc? Vagy lúdvérc? Majd én mingyán męgmondom!

Azt a fekete tyúknak az első tojásábú lehet kikőteni! Az embër a hóna alatt! Oszt amikó az kikel, az attú kezdve mindęg aszongya, hogy:

– Mi kő?! Mi kő?! Mi kő?!

Oszt mindęg muszáj neki parancsóni, úghogy a gazdája sę enni nem bir, sę alunni sę nem bir túlle! Úghogy a végin belehal . . .

De az addig hordja! össze!, mindënt, amit a gazdája kér túlle! . . .

(S. K. [1931]):

– Ugyë! Olyat nem lehetne kikęteni, amék csak visz! csak visz! csak visz!?

– Mę? . . .

– Zannyába zistent, kiketeném, ha aztán beledöglenék is! . . .)

Oszt tuggya, hogy kő mégis męgszabadúni túlle?

Ěgy göndör asszontú kő a szeméręmszöríbú, onnat, a szemérmibú szórszálat szēręzni!
Oszt odanni neki! Hogy oszt igényęsįje ki!

Osz menné jobban igényęsíti, az anná jobban göndörödik vissza!

Oszt aztán nem gyün többet . . .

Ha olyasvalamit kérnek túlle, amit nem bir teljesíteni. Akkó belepusztul.

Mohol, 1979

268.
TEJ-VAJ GYÚJTÁS

Zéltty Sándor (1906–1995)

Korán kiméntek. A földre. De nagyon korán! Hogy évégezzék . . .
Há Szengyörgy hajnalán méntek ki.
Mikó kiméntek – hát a harmadik lórú a hámot otthun felejtették!
Mingyá osztakkó a gyereket zavarták vissza, hotyhát:
– Ereggy, oszt rögtön hozd a hámot! . . .
Hát a gyerek oszt mén, lássa, hogy egy asszon húzza a lepedőt! . . . Hajcsa ottan, hotyhát:
Tej-vaj!
Tej-vaj!
Tej-vaj! . . .
Hát a gyerek emént a hámé, ű is osztakkó fogta zistrángot, osztakkó:
Tej-vaj!
Tej-vaj!
Húzta a búzákon a harmatba! A hámot!
Hátmikó rátészik a lóra, tisztára erohadt a hám! Annyira kivajasodott! . . .

Mohol, 1979

268/1.
NAPLEMENTE UTÁN NEM ADTAK KI A HÁZBÚ (TEJET)

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Tejet mán naplémönt után nem adtak a háztú ki! Nem adtak.
Mikó mán este mönt valaki, mikó mán a Nap lémönt, aztán mán nem adták a házbú ki a tejet.
De hogyha történetössen ki köllött anni, akkó töttek bele a tejbe egy nagyon pici kenyér-morzsat, mög sót. Akkó evihette.
Mer ha nem, hát ugyë akkó . . . ki tuggya ugyë, hogy milyen szándékka van az, aki evítte, vagy mittudomán, osztakkó . . .

Csóka, 1979

269.
BOSZORKÁNYMEGIDÉZÉS

Vlacity Károly (1925), Mohol

Az anyánk ehitte, hogy a tehenüket megrontotta a boszorkány!
Emént a javasasszonyhó, vótak akkó ilyen javasasszonyok, hogy mit kő csináni?

– Próbálja meg: szentóttvizet tégyn lē az istállóajtóba, akkó nem bir bēmenni! Ha mēg mēg akarja tudni, hogy ki rontotta mēg a tehenet, akkó fórrajja a tejet, osz két nagy kēsē szurkájja! Mikó má ekezd ásítózni, akkó asztán mēnnyēn ki az utcára, oszt az a boszorkán mēgjelēnik ottan, aki mēgrontotta! Tehenit nēki!

Oszt úgy szurkátuk mink! . . . Utóbbmá lēmelegēttünk ottan, mire oszt ēkesztünk ásítózni . . .

De má az is csak unalmunkba vót, nem . . .

A Tēca néni, a Kurumcsik, alighanem az mēnt ki az utcára, sztaz vót a boszorkány! . . .

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

. . . És éppen most, valamelyik este vót szó . . . Me itt vótak anyósomé!k!

Osz mondom nēki, mondom a mamának:

– Osz mi lētt a tejje? Visszagyütt?

Aszongya:

– Vissza.

Vlasity Károly:

– Hát! Mer több abrakot kapott! . . .

Klári:

– Asz má nem monta, hogy mitú, de ő olyan határozottan kijelēntette.

Károly:

– Nooszt ennek az anyja! Arra is aszonták, hogy boszorkány! . . .

Mohol, 1979

270. BOSZORKÁNYOK A FORGÓSZÉLBEN

Zélity Sándor (1906–1995)

Sokszó hallottam: kaszát! Vagy bicskát! Forgószél, ha van! Vágja bele!

Próbálja mēg, akárki, aki bátor, az hajíjja bele!

Azé sosē mertem!

Ēngēm nem bántott az, én sē bántom!

Szokták mondani, hogy a forgószélbe táncónak a boszorkányok. Osztakkó mēnnek ha-
za. Sietnek haza.

Osz ha belevágják, az visszavágódik.

Osz többszó úgy izétem . . . Vót nálam sarló is, mēg . . .

– Eeereggy az útagon! . . .

Nem bántottam.

270/1.
BOSZORKÁNYOK A FORGÓSZÉLBEN

Vlasyt Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Az előbbirű jutott eszēmbē, hogy mink is, mikű birkákat őrzöttem, nagyon sok forgűszēllē tanákoztam.

Osz valűba, akkű mindēg űgy vűt, hogy azt ē kű kerűni, mer abba boszorkányok tancűnak!
Mindig űgy vűtunk, hogy ha szalatt a forgűszēl, akkű aszt kikerűtűk. Mos hogy vűt benne boszorkány, vagy nem vűt, azt nem lűttuk . . .

Mohol, 1979

271.
BOSZORKÁNYOK IDEGEN MACSKÁKBAN

Vlasyt Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Szűlēmēknē, űnűluk az soha nem lētt űgy, hogy gyűtt ēgy idegēn macska, hogy azt ēzavarni! Ha lēkűlkedzētt, bűrmennyi vűt, az mind maradt! Mer az szērencse! Az jű a házra, hogyha a macskák mēnnek bele!

De viszont ha ēmēnnek, akkű okvetlen valami baj lēssz!

Gondolom a jűszűgnű, vagy . . . Jűszűg! Tűzkűr! Ilyenēk. Halott lēssz. Valami nagy baj!

272.

Mēg az vűt, hogy *este nē haggyuk a mosatlant az asztalonn*, mer akkű ēccaka ott a boszorkányok rajta tancűnak!

Mēg nē haggyunk morzsűt az asztalon, mēg ilyesmit!

Este lē kű tűrűni az asztalt, mer a boszorkányok rajta tancűnak! A morzsűn mēg a kēnyērēn mēg . . .

Mohol, 1979

273.
PÉTŐR-PÁLKŐ SZENTŐTT GYĚRTYA

A Pētűr-Pűlkű szentűtt gyērtya! Az a vihar elleni! Ěn most is szentűtettem! Mindűn ēvbe! Mer aszt műggyűtom, ha vihar van.

Jűnius 27-ēn. Akkű is szentűnek gyērtűt.

Mikű ēműlik, elfűjom. Akkű csak a vihar ellen! . . .

Csűka, 1979

274.
BALTA A KÜSZÖBBE

Vlasy Károlyné Zélti Klára (1928–1996)

Mikó esett a jég! Akkó szokták a baltát a küszöbbe vágni! Hogy akkó majd attú mēgáll . . .

275.
KITETT SÜTŐLAPÁT

Vlasy Károly (1924)

Mēg a sütőlapátot kitették! Mēg a szánvonyót! Úgy körösztbe dobták űket! . . .

Mohol, 1979

276.
ĚGY BŰBÁJOS ÖREGASSZONY AZ ADAI FŐDÖN

Zélti Sándor (1906–1995)

Valami Kaszás vót itt, az adai földön, akkorosztan ottan, éccakán kint a lovakat verte!
De ugrátak a lovak! Nyerítettek!

Osztakkó vót nála ěgy kanász gyerek, oszhát:

– Ahun van a!

Akkó mēgint:

– Ahun a! Ott van a!

Mán odalút a puskáva a falba!

Hát má úgy vótak, hogy ěpakónak a szállásrú!

De gazdák vótak! . . .

Akkoroszt:

– Hát a gyerek látta!

Hátosztakkó léesett a hó, hideg vót, ěccēr osztakkó ballag bē a nagyútrú, lássa, hogy bal-
lag bē ěgy idős asszony a szállásra.

Aszongya a gyerek:

– Nézze! Hát ehun gyün ě! Hát ez az!

Hát bēköszönt oda nēkik.

– Hát gyűjjön kend bē, mer hideg van kint!

Bēvezették.

Akkoroszt:

– Hát, gyerkeim! Ěgyüttem – aszongya –, hallom, hogy valami vendégték van!

Zasszony olyan szabadszájú vót:

– Van ám, a fene ětte vóna mēg! Osz mán nem tudunk túlle alunni sē!

– No maj, gyerkeim, ěn mēgcsinálok! Hogy nem lēssz többet!

Hát osztakkó egész éccaka sétágot az öregasszon. Nem birtak túlle alunni.
– De ennyit még ennyit attok, mer nagyon szégín sorba vagyok!
– Hát jó van!
Hát mikó együtt a rēggē, akkorosztan hátmosmá maj mén!
– Idehallgasson kē! – aszongya.
A Kaszás mongya neki.
– Nem mertük má! A píz is elvittük haza Adára, oszt – aszongya – nem mertünk a szál-
lason tartani sēmmít. Hát – aszongya – gyűjjön kē kocsira, osz majd bēviszēm kedēt! Majd
ott kifizetēm!

Aszongya aztán:

– De biztos lēssz ez, hotyhát nem háborgat többet ez a vendég?

– Nē fējjetek túlle sēmmít sē!

Hátosztakkó hazagyüttek, bē Adára, kifogta a lovakat, osztakkó szót a rēndöröknek.

De az öregasszonnak odatta elsőbb a járulékot.

Ű is hazamēt, avvā gyünnek rēndörök.

– No, kérdēzi a rēndörvezető – hát a vendég mēgvan-ē még?

Aszongya a Kaszás:

– Nem tudom! – aszongya. – Ez a néni – aszongya –, ha csak ē nem füstöte űket . . .

– Maga – aszongya: ē tuggya füstóni?

– Neem tudom én, gyerēkejim! . . .

Hímót, hámót.

Akkorosztan végtire bēvallotta, hogy ű ēfüstöte űket. Mosmá nem lēsznek.

– Hát hova való?

Akkorosztán mongya hogy:

– Hát zentaji!

Telefonátak Zēntára – nem ösmerik aszt a nevet.

Akkó végtire osztakkó, ára fönt, ahogy most van a magyar határ, hát ara fönt, valami kis
faluba, oda való vót.

Akkorosztan, mivel a rēndöršig kereste, a közsígházárú asz kapták vissza, hogyhát hal-
lottak rúlla, hogy ez ilyen mestēr! De még eddig nem bizonyosodott rá. Hanem verjék ē jó,
osz bocsájcsák űtnak!

Akkó mēg má ēmút nēki a hatalma, nem tudott sēmmít sē csináni.

Nem birta magát mēgvédeni.

Mohol, 1979

277. ÖRDÖGŰZÉS PADÉN

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

A szülém meséte, anyukámnak az anyja, hogy Padén vót egy . . . rēttentő . . . gondolom
olyan nagyon . . . szabadszájú lány! Nagyon káromkodott, mēg mi – hát ēképzeték az öreg-
asszonyok, hogy beleszát az ördög!

Noakkó éfélkó béméntek a templomba, mēnt a pap is, csak nem misézett, hanem olyan valami szertartást tartott, és vittek egy nagy duncosüvegét, ésakkó a lánt ekeszték . . . a pap, amikó ű emonta az ű mondókáját, a lán még ekeszték verni, s a duncosüvegét még odatar-
tották a szájáhon, akkó az ördög szépen a száján kiugrott! Bele a duncosüvegbe! S akkó
gyorsan lēkötötték, hogy az ē nē birjon mēnni, ésakkó aztán a duncosüvegbe annak járt ke-
ze, lába, úgy hogy . . . űk még tüzetek . . . Vagy csinátak tüzet, behajították üvegēstű
ēggyütt, ésasztán eléggett! . . .

A lány még asztán mēgtért. A hitre . . .

Ésakkó apáca lett belūle.

Mohol, 1979

278. ÉJSZAKAI LEGELTETÉS

Zélicity István (1900–1976)

Ősz vót.

És, mintahogymán az juhász szokás, mēgasztán nem nagyon vót máshun legelő, kimēn-
tem legētetni.

Padén laktam, vót ottan egy nagy darab parlag temető.

De körű vót árokká! Mély árokká, úgyhogy hát oda jószág vagy kocsi nem bir odamēn-
ni sēmmi sē.

Hátosztán – bēcsaptam oda a jószágot. Oszt ülök oszt legeteték.

Én még emēntem, hát nem éppen a közepibe van a temetőnek az a Kálvária. A három
körösz. Ez ilyen határdomb vót! Oszt a körösz a tetejire vót rárakva.

No majd én, mer erű fűjt a szél, én még az ódalába lēfeküdtem. A domb tövibe. Az eny-
helbe.

A jószág szépen legēte, én szungyikátam.

Éccē ekezdēt a kutya morogni.

Fölemelēm a fejem, a kutya mēgēn emordíjja magát, látom: gyűn ēggy embēr.

Én fogom a kutyát, odahúztam a suba alá. A kutyát. Hogy nē lássa. Nē ugasson! Mer az
út nem messze vót hozzá.

Élég az hozzá, hotyhát – az embēr gyűn. Oda.

Mikó annyira van, körűbelű, mind ide ez az ajtó, én akkó fölugrottam. A kutyát fogom
a kezembe, hogy nē szalaggyon.

Ahogy fölugrottam, nēkēm az a régi fajta, nem tom, látott-ē mán olyat? Olyan régi fajta
szűröm van. Oszt ahogy a kutyát fogtam, lēhajútam, a szél még a gallérját úgy főhajtotta a
fejemre.

No, ahogy főhajtotta, persze a szűrűjakra mikó nincsen sēmmi benne, azok is lebēgték.
Ugyē a szél lebēgtette.

Akkó, amikó ez mēglátott, hogy én főketem, aszongya:

– Jaj nēkēm!

Úgy ējajdította magát.

Avval összeesēt.

Akkó én lëbuktam.

Mer én titokba legëtettem, ugyë, nem vót szabad ott legëtetni, temetöbe! Nem vót szabad legëtetni! Kocogva szalattam a birkák felé.

A birkák mëgláttak, azok mëg összeszalattak. Mëgijedtek tüllem, oszt összeszaladtak!

Akkó az az embër . . . , hát mikorrára a temetöbú kiért, azonn az útonn, amörü gyütt, de hun össeesëtt, hun föket! Amikó kiért, én nem láttam aztán.

Én osztakkó, mind aki jó végezte a dögát, emëntem oda a birkákó.

Úgy értve, egy kicsit hogyhíjjákótam! Mintha bántott vóna egy kicsit, de én nem is tudtam, hogy kicsoda!

Maj belekerüt egy-két, három napba, vagy tán négy napba is, mongyák, hogy ez mëg az, a temetöbe kimënt, az vót nëki mondva, vagy ajáva, gyögyszërü (mer vót nëki egy olyan kisfia, mind ez a kisonoka itt ë!) és rontásba hágott bele! Tehát az vót nëki ajáva, hogy mënjën, mer fakörösztt vót ott mëg akkor, hogy a faköröszttbú hasíjjon egy darabot úgy bicskával, osztakkó aszt tëgye bele abba a vízbe, akibe maj mossák a lábát, a kisgyerëknek, ésakkó az majd attú mëggyógyul.

De az embër nem lëtt többet jobban, bele is halt.

Mikó én mëgtutam, hogy beteg, emëntem hozzá. Mer jóba vótam vele! Jóba vótam az embërrë! Ismertem! De akkó nem tudtam én, hogy kicsoda!

Mer attú is fëtem, hogy maj mëgmongya . . . Mer nem vót ott szabad ugye legëtetni! . . .

És montam nëkije! Mindënt, hogy hogy vót!

– Úgyan, Pista! Hát në izëdd! – aszongya. – Hát láttam! Hát nem úgy van, hogy nem láttam!

– Hát mit láttá?

– Láttam – aszongya –, hogy onnat kel fő! A Kálvária-domb ódalábú föket, akkó az egísz sír mëgmozdút! Mind! Az összes sírok mëgmozdúttak mëg mëg a Kálvária-domb ódalábú egy kiket!

Mer a kisfijára aszonták, hogy valami rontásba hágott bele! Osztakkó a lába . . . tudomisen! Osztakkó mënjën ki a temetöbe éccaka tizënkét órákkó, és hozzon . . . Mán ahogy montam is.

Hát így vót az . . .

Osz mëg is halt az embër . . .

Mohol, 1979

279. ANYAJEGY

Zëlyty Istvánnë Kabók Klára (1907–1984)

Hát igen! Esztet legalábbis én úgy tudom, hogy mostan . . . leginkább így disznóvágások! Jaj, de vigyáztunk! A szülök is, mëg ő, saját maga is, a viselős asszony! . . .

Pëldául nálunk vót ëggy asszony. És mikó disznóvágás vót nálunk! Akkó az ü édosany-nya, csak úgy, bolondságbú, a mája ahogy vót, a disznónak, és a kézbe vót ahogy mönt, úgy viccbú! *Arcon lettyentötte!*

Úgy is hitták: Májaskëpü Nancsi.

Annak csakugyan, tiszta vörös vót a szöme, kivót az éggyik fele a zarcának! Oan vörös vót, mind a máj!

Merd amiköz az édösannya vele vót viselős, ezt történt. Azé.

Hogy most azé-jé? . . .

280.

Vlasyty Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

Én is hallottam! Hogy *amitű megijed!* Mongyuk, hogyha valamitű úgy hirtelen mēgrebben! Mēgijed, no!

Hát a Valikának, az öcsém kislányának, itten van, egész itt fōnt, ēgy olyan, mint ēgy ágaskodó ló! Hogy az annya akkó valahogy, akkó vēt észre ēgy deres lovat. Oszť úgy mēg-ijedt tūlle.

Oszť ha rövid a ruhája, akkó kivan neki. Oszť rēndessen úgy nēz ki, mind ēgy ágaskodó ló!

Mēg úgy hallottam, ha mongyuk ēgy szēm epēr ráesik! . . . Oszť odakap! Akko ott is marad anyajegy.

281.

Zélity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Ez azé van itten, mikó én terhős vótam, oszhát fiatal koromba biztos nem morogtunk így ugyē, beszélgettünk, és akkó ű, ahogy rágyútott, akkó valahogy . . . ugyē játszottunk! Vagy ugyē tréfáskottunk! És úgy gyűtt, hogy *a cigarēttára lōtt csapva*, és ideesűtt! Persze hogy mōgsűtte! Én idekaptam! . . . Hát mostan . . . Én tēnleg! . . . Ott vót a jegy. A gyerōknek. A gyerōknek . . . Igen . . .

Mohol, 1979

282.

VÉDEKEZÉS SZEMVERÉS ELLEN

Vlasyty Károly (1924)

Jószágra is, gyerēkre is szoktak tēnni piros szallagot, hogy mēg nē verjék szēmēmē!
Esz még most is úgy csinájják!

283.

SZEMMEL VERÉS MEGÁLLAPÍTÁSA

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

A szopás is csak rőndetlenű mönt! Sűrűn kért, de nem szopott rőndössen! Rítt, rítt!
Akkó hát:

– Biztos mög van verve szömmē!

– Biztos!

Akkó fogták, bēcsonagóták, ha éjjē vót is, ēvitték olyan bizonyos asszonyokhoz, pédájul az én ēdősanyám is ilyen vót, akkó az imádkozott rá, ő tartotta a gyerőköt, ésakkó a fejivel, az ujjával, akkó (hát ēgy kicsit furcsán hangzik most!) így mögnyalta a szömit, akkó arú köpött. Akkó ērű mögnyalta, amarú köpött. Amarú kiköpte.

– Juj, de sós! – aszongya. – Jaaj, de mögvan ez szögénykém, verve! No, várjatok még ēgy kicsikét!

Akkó, aki ēvitte, akkó beszélgettek, noakkó újra imádkozott rá, kéccő, háromszó is! Mi-re az tényleg! . . .

Valahogy ē vót az ősmerve, hogy . . . Má ott elaludt! Hát sírva vitték oda, és hazafelé az má aludt!

284.

IMA SZEMVERÉS ELLEN

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Köröszöt veték én magamra, osz mondom:

Emēnt szűz Mária Jēruzsálēm templomába,

Kisjēzust vitte karján.

Tanákozik három zsidó embērral.

Zēggyik mongya:

De szép a Kisjēzus! Akár a fényes Nap!

A másik mongya:

De szép a Kisjēzus! Akár a fényēs Hold!

Harmadik mongya:

De szép a Kisjēzus! Akár a ragyogó csillagok!

Emēnt szűz Mária, ēvitte Kisjēzust a Jordán vizire,

Mēgfürdette,

A vizet ráöntötte ēgy sziklakőre,

Úgy ártson a Józsikának a szemverēs,

Mind a kősziklának a Jordán vize!

Akkó a Hiszēkēggy Istenbe, a Miatyánk, Üdvözléggy, háromszó és – én nem tudom, de ez segít rajta! Valóba! Én nem tudom, a mai világba ez létezhetetlen! Mēg . . . nem is

szeretém! . . . Éppen! Má most a gyerekek tuggyák! Osz mondom is, hogy nē is mongyák sēnkinek! Mer ténleg, esz . . . talán ki is nevetnek vele, hogy . . .!

De igaz! Ez . . . ez, ez . . . segít no!

Mohol, 1979

285.

SZEMVERÉS-GYÓGYÍTÁS ABLAKON ÁT

Zéltý Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Hát tudod, kislányom, mikó tē sírós vótá! És gyütt a nagynénéd.

De sír, de sír, de sír! Osz . . . de nem bir alunni!

Akkó ű (de én ezt nem is tudtam!) ahogy bēgyün az ajtón, nézöm én, de folyton ringatom a kicsit – oda sē néz! . . .

Elmēt az ablakhoz, lēvötte az ablakot, rátötte a böcsöre, ésakkó ēkeszte kopogtatni. Mōg, hát löhet hogy má aszt evvē a műfogamma nem tudok, úgy cuppantani, hosszan! Hogy ez a lán nézzön fő bele.

Es mikó főnézött. Akkó, a Jóisten tuggya, de mink ēhittük, mer asztán aludt a gyerök.

Mohol, 1979

286.

LEGÉNYVRÁCSÁLÁS

Vlasyt Károlyné Zéltý Klára (1928–1996)

Ha egy lánnak mēgteccēt egy legény, akkó, aszongyák, belevarrja a hajaszálát a gatyakorcába nēki . . .

(De hogy kerül űhöz a gatyakorca, hogy bele birja varrni?! . . . Eszt nem monták . . .)

No, ijēt hallottam mán!

Mēg a haja szálát ēlopja, akkó beletēszi a kebelibe, hogy az mēgfogja, hogy avva is majd a legint mēghódíjja! . . .

Mohol, 1978

287.

TOROKFÁJÁS – FOKHAGYMAKOSZORÚ

Zéltý Sándor (1906–1995)

Ha fájt a nyak valakinek, „nyakfoga” lēssz! . . .

Tudom, ēgyütt anyám, oszt réttentő fájtak ezék a mandulák! Vagy tuggya fene micsoda! Akkorosztan:

– No, foghajmakoszorút!

Mégfőzte jó! Rátartottam a gőzre, akkorosztan avvā békötötte, osztakkó mikó békötte, a nyakamat, még ruháva is! . . . A foghajmakoszorút még körű. De foghajma nem vót rajta, csak a koszorú! A szárábú!

Hátosztan, mikó éféltájba oszt fölëbredtem! Mán nem is nagyon aludtam, igaz, de akkó mán rëttentő fájt!

Akkorosztan, szólok én a boldogútt Amálnak, hogyhát:

– Hallod! Nagyon rosszú vagyok!

– Hát gyerünk el az orvoshó!

Még akkó a Tërlajíc maga vót! Itt Moholyon.

Mëgindulunk.

De ëccécsak „eó! eó” Nem birok beszéni!

Hátosztakkó: a nyelvem alatt valami csatorna van! Ottan osztakkó gyütt ki ëggy . . . majd olyan valami, mint a fog! Még kigyütt két-három csöpp vér – mind akit ëvágtak! . . .

Hát most az a foghajmakoszorú gyógyította-jë még?!

287/1.

NAGYON RÚGOTT A TEHÉN – FOKHAJMAKOSZORÚ

Zélicity Klára (1928–1996)

Mikó szülémékné nagyon rúgott a tehén! Alighanem annak is foghajmakoszorút tettek a nyakába, hajja!

Én gyerekésszë úgy emlékszëk: ahogy fejték, mindëg kapállódzott! Rugdalódzott! Oszt akasztottak a nyakába . . .

288.

SZAMÁRHEMPÖRGÉS – HIMLŐ

Banka Mihály (1912–1992)

Ahun a szamár hempörög a porba! Valahun! Aszt mindëg ëkerünettük, me aszmonták, hogy himlössék löszünk, ha azon körösztü mönyünk!

Szamár hempörgésön körösztümönni nem jó!

A gyerök himlöss lössz! Vagy aki körösztümén . . .

Nem jó! Ekerütük mindëg asztat!

Csóka, 1979

289.
KILÍS

Vlasity Károly (1924)

Ha valakinek kilísse vót! . . .

A kezín! Vagy akárhun! Valahun. Akkó vettek pénzt, oszt még a kanász nem hajtott el, addig mēnt, oszt így mēgdörgöte, így azt a kilíst, oszt eldobta, hátrafelé, hogy nē nézzēn utánna. Oszt aki fölvette, akkor arra ráragadt a kilís, óróla mēg elmút.

Mohol, 1979

Oan daganat vót, vagy mittudomén! Oszt aszmonták Szent Antal tüzinek! Osztakkó viték oda a szülémhó. Hogy imádkozzon arra a Szentantaltüzire!

Hogy mit mondott? Neem tudom . . .

(Ő „nem vette át a tudománt . . .”)

*

Hát így, hogyha valakinek van oan . . . ténleg oan csúnya seb! Ahogy régēbben vót! Mē mosmán nem létezik olyan! . . . Akkó hogy azt nē nézze mēg! Mēg nē nyújjon oda, mer akkó asztat ű is elkapja!

Hogyha mēgnēzi aszt a sebēt, akkó . . .

Mohol, 1980

290.
TOROKGYÍK (DIFTÉRIA)

Zéltiy Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó aszonták: torokgyík! Akkó mēntek oan hēre (vótak az én apámná is!), vagy mikó mōntek haza, munkábú! Oszt ahogy csak úgy lēvōtték az istrángot, ahogy az rajta van a kifefán ugyē, akkó asz mingyán lēvōtte, akkó avvá úgy jó mōgnyomkották! Valamelyik instrággā.

Osztakkó ahogy az ē vót képzēve, hogy ha kéccō, háromszó úgy avvá mōgnyomkogyák, akkó ēmúllik! De a Jézuska ēvitte sokszó akkó is! . . .

291.
FÜLISTRÁNG (TÜSZŐS MANDULAGYULLADÁS)

Vlasy Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Mikó így dagadt vót mindakét arca! Mindakét felű! Aszt fülistrángxnak híták.

A sógor, a Jákó sógor akkó ért haza. Aszongya:

– Add csak ide azt a gyereket!

Mingyá akkó vette lē az istrángot a kisefárú, gyorsan odatette a gyereket, oszt megnyomkodta vele a nyakát. Hogy majd attú emüllik . . .

Még fakanál nyelivē, avvá nyútak bē, oszt kinyomták!

Még énelem is itatott a szulém pētlórjomot! Ilyen kockacukorra csöpögtetett pētlórjomot, és aszt köllött lēnyelnēm!

Mohol, 1979

292.
SÁRGASÁG

Vlasy Károly (1924)

Ha halott fekszik halva, akkó nē nézzé bē az ablakon, mer sárgaságba lēsző!

Ez réggel! Ha a halottat nem bolygatták még réggel, akkó sárgaságba kerül, aki olyankó bēnéz az ablakon. Oszt azé szokták olyankó bēcsukni az ablakot.

292/1.

Vlasy Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Most asztat is hallottam, hogy így, hogyha . . . az nemcsak réggē, hanem általába: még a halott ott van anná a házná, hogy addig azonn az *ablakonn nē nézzēn bē*, mer akkó sárgaságot kap!

292/2.

Még *ēgymást nē kerűjjék ē pont a küszöbön!* Valakive! Bárkive! Nē pont a küszöbön kerűjjék *ēgymást*, hogy *ēggyik mén ki*, a másik még mén bē. Mer annak is valami . . . avvá a halottá kapcsolatba, mán gondolom olyan formába, hogy a betegsīgivē, amibe még halt! A betegsége még fogja aszt a másikat is! . . .

Mohol, 1979

293.

TYÚKSEGG GYÓGYÍTÁSA ZSEBKENDŐVEL

Ha valakinek olyan seb vót, vagy az a . . . szemölcs! Régebben vótak így a kezín . . . Tyúk-segg! No igen! Az! Akkó sztat zsebkendővē verēgesse mēg, akkó így htárafelé hajjíja ē!

Akkó valaki, ha majd fővészi a zsebkendőt, akkó ez biztos, hogy emúllik ennek a kezírű, aki mēgdörgöte, viszont aki mēg fővészi, annak mēg odaragad a kezire.

293/1.

TYÚKSEGG GYÓGYÍTÁSA LĚOLVASÁSSAL

Vlasity Károly (1924)

A tyúksegget mēg lēolvasták a kezükrű! Lēolvastatták!

Másikkā mēgolvastatta, hogy hán van rajta! Akkó őrűlla mind emúllik, akkó mēg rá-mēgy amarra, aki mēgolvasta.

(Aszonta, hogy lēolvastatta valakivē a kezírű a tyúksegget!)

Mohol, 1979

294.

KAKASTARÉJ! MÖG AZ ÚTIFŰ – SEBRE

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Van az a kakastaréj! Mōg az útifű! Azok mindön seböt bēgyógyítanak.

Csóka, 1978

295.

MIKÓ A LÓ MÖGZABÁL

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Mikó átmōgy a ló, osz bezabál a zōdherétű, vagy pedig a zōdkukoricátű! Akkorosztán, bizon az a ló akármilyen nagy, erős ló, az olyan gyōnge, hogy csak fekszik! Csak lērogyik! De lērogyik! . . .

Akkó csak szalmacsutakat, vagy pediglen olyan szēnacsutakat, de jobb a szalmacsutak, de csak csutakóni a hasát neki! Csak csutakóni neki! És attű jobban lössz!

Mōg jót tōsz . . . Olyan pácikára olyan rongyot tekertek, osztakkó aszt sóba beleizéték, belemártották, osztakkó lónak a száját avval tisztították!

Banka Mihály (1912–1992)

Kékköves ízévé, lévé, fölvegytöttük vízbe, ésakkor evvel egy kis pamaccsa, oszt a szájukat! Mer kizontotta a széna! Az inyüket! Tuggya mán . . . azt a . . .

Csóka, 1979

SZENNYES ING A TYÚKOKRA

Vlasy Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Öreganyám szennyes ingét is tett a tyúkokra. A szitának a tetejire, vagy a rostának a tetejire. Hogy jobban újjönek a tyúkok.

Hogy most mi vót a jelentősége, aszt má nem tudom . . .

Mohol, 1979

VESZETT KUTYA

Zéltty Sándor (1906–1995)

Hogy hogy védekéztek? Az még máig is mégvan!

Ottan keverédett egy veszett kutya.

Dehát assé tudtam én, hogy . . . Csak láttam, hogy veszett, ottan körűszaladgáta a helet, ahun én tanyáztam, még feküdtem, minden . . .

Akkorosztan: kormos kinyeret! Napfőkötte előtt! Osztakkó keszték enni. Azt a kormos kinyeret. Az embër . . .

Nem mindéggy vót asztat lényelni! De azé lë köllött! Ésakkó emút a veszéttségnek a hatalma. Nem fog rajta.

Hajnal előtt, napfökete előtt kő kormos kinyeret enni . . .

Ha mámma mégtörtint, akkó hajnalba, napfőkötte előtt, akkó.

Agyonütötték az állatot, oszt annak a füstyibe . . .

*

Ez rajtam mégtörtint, doktor úr, hogy në lássam ezt a lámpát! . . . Éccé bészaladt egy kutya a birkák közé. Akkó hun égyiket ekapta, hun a másikat! . . .

Akkor osztan, lënt, a harmadik gátór iránt, ott osztakkó elértem a kutyát. Szalattam utánna. Ott osztakkó etanátam, olyant csaptam a homlokára, hogy ez a fölső orra, szája, ez mind főhempéredett a nyakára! Má a feje tetejire. Homlokára fő! Úgy etanátam neki.

Hátosztakkó ott agyonvertem, de má fejbű mindenűt, hogyhát nincsen! Még akkoris járt neki az ódala! A kutyának.

Akkorosztan meggyútottam a tüzet, rátettem a tűzre.

De tűzrealójé főszalattam a tőtésre.

Vittem egy kis rózsét, még akkó még vótak a Tisza-tőtésén szalmakazalok. Amivē véd-ték a gátakat.

Akkorosztan meggyútottam a tüzet, rátettem.

És ahogy szalattam lē a tőtésrű, olyan gyorsan meglódútam, hogy a nagy szaladásba be-lē egy tuskógödörbe! Haskérgem mingyá kirepedt!

De ez való igaz vót!

Hátosztakkó este nem birtam sēhova sē! De nagyon rosszú vótam!

Este a birkákat egy szerb juhász ehajtotta. Én még ott feküdtem, hogy gyűjjönek lē kocsiva!

Mikoroszt ez megtörtint, hátosztakkó a birkák főmentek a Tisza-tőtésre! A boldogútt Bašić vót a biztos, ez osztakkó fölátott érte.

Mongya a juhász, hogy mi az oka neki.

– Hun? Mint van az az embēr?!

Hát ű akkó mingyá telefonát lē az alsó gátórhő, hogyhát:

– Itt még itt fekszik, henem keressék még! . . .

Noosztakkó másnap! Ottan kivótak kötve a tehenek! A gátórné! A lovak! Mimmēgmarta! De az ű kutyájuk is!

Akkoroszt vót itt ez az öreg Jaki bácsi, állatorvos, oszt aszongya:

– Sēmmi baj! Csak ha mégvan a kutya!

Hát az félig ē vót égve.

Rávezették a füstyre, és sēmmi baj sē lett a marhákka! Még a jószággá!

Ahogy égették, úgy akkó át köllött hajtani a füstyin.

Oszt ű is, a csalággyávā ēggyütt emēnt oda, osztakkó ottan a füstre átak.

Mohol, 1979

299.

Még mikó vót a *farkasjárás!*

Farkasbőr vót.

Akkoroszt a bőrit, egy darabot rávettek a tűzre, osztakkó azt a tájat még sē közelítette! Még ha közé vót is, mind emēnekűt!

300.

NYÚLHÁJ (VADHÚS ELLEN)

A *nyúlhájat* ē szokták tēnni orvosságnak.

Vót itten ez a Mindszenti lány. Nem tom má minek híták! A Hódi Sanyinak a felesége, Mancsi!

Hátosztan megvágta, má megszúrta a kezit. A piszkét hogy szēdte.

De én abba zesztendőbe nagyon sok nyulat megnyúztam, osztakkó vót ottan ötéves nyúlhájj is!

Hátosztakkó: vadhúst kapott! A keze neki!

Hát én nem tudom, milyen az a vadhús! A doktor úr biztos tuggya! . . .

Akkorosztan emént az orvoson.

Hát onnan a Tërhlajic eküdde Zëntára.

Hát lë kő vágni az ujját neki!

Nem engedte, együtt haza.

Valaki javasóta, hogyhát:

– Nyúlhájjat!

Akkor osztan kigyütt oda. Vót a Friciné, enné a Nagy Feriné, osztakkó hát: aggyak neki nyúlhájjat! Az odaküdde.

Mikó ekeszte rakni, akkoroszt kiesött neki az a . . . csomó. Vagy nem tudom, milyen az a vadhús.

Akkoroszt ecché találkozik a Tërhlajic doktorra. Akkoroszt:

– Nohát, hogy áll a keze?

– Ehun van ë!

Osz mongya neki hogyhát nyúlhájjja! Gyógyította.

– No lássa! – aszongya. – Van sokszó, hogyhát a, jobb a háziiorvosság, mind a patika!

Mohol, 1979

301. PÉNTEKI TILALMAK

Zélicity Sándor (1906–1995)

. . . Inkább pintékén sütötték a kinyeret! Akkó mosni nem mostak! Az má nagyon lë vót nézve, aki pintékén mosott.

301/1.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Mer aszmonták, hogy amik ruhát péntékén kimosnak, abba *belecsap a villám* . . .

301/2.

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó vihar vót, mer tuggya régebber nagy viharok vótak, s akkó amellik pintékén vót mosva, az illetőn rajta vót, akkó az . . . ë vót képzève, hogy *belecsap akkó az áram*.

Utaztak hajón.

Akkorosztan – nagy vihar együtt!

Akkorosztan – kérdézi ott az a fölügyellő, hotyhát kiën van pintékën mosott ruha?

Hátosz mongya az asszon, hogyhát ú akkó mosta a kötőjit.

Aszongya:

– Rögtön aggya ide!

Akkó mēgfogta, oszt rögtön belehajította a vízbe!

Akkoroszt a hullámok ekeszték, oszt emút a vihar . . . Avva kötöve elmēnt a . . . hullámok, hogy nem a hajót törte össze.

Mohol, 1979

302.

SZOMBAT – SZŰZ MÁRIA NAPJA

Zéltly Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

. . . Háború vót.

És tuggya, a férfiak mind háborúba vótak. Mind a hat! Mōg ēgy veje vót neki! Katonák vótak.

Öregapám, mer Apónak tisztőtük, az kocsiva a mönyecskéket vitte, és képzeje ē, mink vótunk négyen testvérök, akkó a másik család – akkó hát ēgy halom unoka vót! . . .

A szülém, az szépen tisztákodott, a fejit úgy szépen, avval a kendővel szépen hátrakötte, akkó régebben vót, hát . . . pöndöl, mēg ing vót ugyē! Ésakkó idáig ért az újja! Sakkó az úgy együtt-mōnt az útonn, végezelődött ugyē, mōg az unokákat rōndözte, énekőgetött – főtt ételt egyáltalán nem övött! Nem övött! Hogy hogy imádkozott, azt nem tudom! De ez való igaz vót! (S magának erre löhet, hogy nincs szüksége! De én emesélöm!)

Akkó ő, már mikó korossabb vót, a legkissebb fiával, avva vótak.

S akkó ēggyik alkalommā – de nem vót beteg! Nem vót betegős a szülém, csak nem tom má azē, csak ölég magas kort ért el, hogy hány éves is löhetött, csak mikó a fija hazamōnt (úgy hittuk: Andris bátya), mongya aszt, hogy:

– Édsanyám!

Mer így monták. „Édsanyám! Édsapám!”

Aszongya:

– Itt a szomszédba olyan szép bornyú van – aszongya –, én mögvōszöm esztet!

Mongya, hogy ennyi mög ennyi, hogy mennyi pízē.

Oszt a szülém, mōg akkó is út úgy a kemōncéné, a kuckó felű, avval az otthoni onokákkā. Akkó mán nem a család, az egész, csak a fíjának a csalággývā. Aszongya:

– Fijam! Nē vōdd tē mög aszt – aszongya –, várja vele, mer hogyha az én imádságom kedves vót a jó Isten előtt, mög a szűz Mária előtt – (mer ū a szűz Mária napját tartotta! A

szombatot! Mindön szombatot!) Aszongya: – én ekkó mög ekkó möghalok . . . Hogy lögyön pészéd, a kőccség!

Akkó az Andris bátyta – olyan húzódozós vót a család! Úgy nem felesőt! Mög mi . . . – Fogta magát, osz emönt, oszt léköszönt a bornyúru.

Oszt tényleg! Azon a napon, ahogy a szülém mon-ta! Azonn a naponn mög is halt . . .

Mer tartotta a szombatot. Böjtöt, mög imádkozott, ugyé. Asztat én má nem tunnám, ugyé! . . . Mög éneköt:

302/1.

Szom-bat, szűz Má - ri - a nap - ja!

Bol-dog em-bör, ki meg-tart - ja!

Lössz is an-nak párt-fo - gó - ja,

Vé-le lössz a szűz Má - ri - ja!

Eszt templomba is éneköték!

Mohol, 1979

Idegen tulajdonságokban bővelkedő dallam. Szekundon záródó megismételt kezdősorai feltűnően kedveltek a búcsújáró és egyéb népies vallásos énekek között. Ennek valószínű oka az előénekes + refrén előadásmóddhoz alkalmas szerkezet és motívika.

(Típuskatalógus IV/E 302)

302/2.

AZ ASSZONYOK NEM DÓGOZNAK

Vlasyty Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Hogy mikó nem dógoznak az asszonyok? Én úgy tudom, hogy szombaton! Mindén szombaton!

Az a . . . szülémnek nagyon jó barátnője is vót, még szomszédok is vótak, úgy körösztó,
a Katica néni, az be birta tartani! Pedig önekik is vót főggyük!

Annak mindég, szombaton, fehér blúz vót rajta, még fehér kendővē bē vót kötve a feje,
úgy hátra vót kötve, és az ténleg nem dógozott szombaton!

Soha szombaton nem dógozott! De hogy mijé, aszt nem tudom . . .

Rēggē mēnt a templomba, az biztos . . .

Mohol, 1979

303. KENYÉRSÜTÉSKOR

Zélicity Sándor (1906–1995)

Mikó a kovászt békeverte, körösztöt vetett rá, mikó a kényeret bērakta, akkó is körösztöt,
még cuppogtak neki. Úgy szíták, mind amikó csókolódnak. Hogy magossabb lēgyēn!

303/1. PIROSODOTT: CUPPOGTAK NĒKI

Vlasyty Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

De akkó cuppogtak neki, én úgy tudom, mikó elsőb mēgnézték, hogy kezd-ē piroson-
ni. Én úgy tudom, hogy akkó cuppogtak. Mikó a tévót elősszó lēvették, hogy mēgnézze,
hogy kezd pirosonni, vagy fehér marad, vagy milyen. Akkó cuppogtak!

303/2.

Zélicity Sándor (1906–1995)

*A pillébű nem attak a kutyának. Abbú nem! Mikó mēgszegték, abbú nem adtak. Kutyá-
nak, még a macskának sē.*

Hogy mé? Hát ez . . . ősi szokás vót, hogyhát az az embērēké vót.

Mēg az vót, hogy azt minné több felé szétosztani!

Mohol, 1979

304. IVÓVÍZMERÍTÉSKOR

Mikó vizet húz ki az embēr a kútbú, akkó lötyt ki ēgy kicsit. Akaratta.

Ez mēg Szilágyin vót:

Zasszony aszmonta, hogyhát:

– Hallod! Haggyuk itt a juhászágot!

Zembër mëg végképp nem akarta.
– Megájj! – aszongya. – Majd! . . . Itthagyd tē!
Hátosztakkó mëgmérgezte a vizet, oszt az egisz nyáj lëdöglött.
Hogy mé löttyent? Hát mer így szokták!
Asz hogy:

Föd adta nekēm,
én adom a Födnek!

Azt a borospincébe, mikó a hordóbú vészik ki a bort, oszt úgy az üvegbú kicsurran!
Akkó mondgyák.

Mohol, 1979

305. BÚZAVETÉS

Zélicity Istvánné Kabók Klára (1907–1984)

Mikó búzavetés vót, kinyérsütés nem vót! Búzaveteskó nem süttöttek kënyeret. Kënyeret azonn a naponn nem süttek. Terméshön . . . tartozott ez . . . valahogy . . .

305/1.

Zélicity Andrásné Ülvöcki Margit (1944)

Az vót, hogy addig süssünk gibanicát! Összē, még a búzát ē nem vetik, mer akkó üszögös lössz a buza! Nem szabad vót addig sütni tököš gibanicát, még a búzát ē nem vetik. Tökösset!

305/2.

Vlacity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Nem szabad vót kártyázni, buzavetés elött! Mer akkó rossz lössz a termés!

Mohol, 1979

306.

KENYÉRSÜTÉS

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (1914–1988)

Amikó tötték bē a kenyeret, akkó cuppogtunk, ugyē!
Mög köröszöt köllöt rá vetni!

306/1.

Csak rácsaptunk a kemincefenékre, ésakkó ha az gyorsan lángba borút, akkó bē van füt-
ve jó, a kenyérnek, osztakkó ugyē: fő a parazsat! Aztán szépen raktuk.

Mikó bēraktuk a kēnyeret, köröszöt vetni, mög utánna is köröszöt vetni:

– *Uram, Jézusom, segíjj!*

Csak ez az ēgy szó van mindég.

Elötte is mög utánna is.

Csóka, 1979

306/2.

Vlasy Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Mikó mink mög, süttük a kēnyeret! Akkó szoktuk! Én is úgy szoktam. *Késsē, a fenekit.*

306/3.

Mikó mēgkezdik a kēnyeret, *úgy srégtű!* . . . *Hogy mindēnkinek jusson!* Oszt azé oszt-
ják sokfelé, hogy ahányfelé osztják, annyi lélek szabadul. Hogy annyi lélek szabadújjon
mög a Tisztítótűzrű! . . .

306/4.

Mészáros Józsefné Dobre Etelka (1934)

A sonkát is! Mielött megszegették vóna! Mēg mikó bērakta a kēnyeret, avvā a sütőlapát-
ta köröszöt vetett rá! A kemence szájára!

Mēg akkó, mikó akarta megszegni, akkor is! Köröszöt!

Mēg én nem tudom, édesanyámékná mikó mēgcsináták a kēnyérkét, oszt beletették a
szakajtóba! Akkor is!

Akkó így köröszöt vetett, oszt így ráhajtotta ja szakajtóruhának a négy sarkát, és úgy . . .

306/5.

Eszt csináták *a kisbabára is!* Mikó bépólyázták!
Én bár nagyon sokat csinátam! . . .

Mohol, 1979

307.
A TARKA LOVAKRÓL

Banka Mihály (1912–1992)

Úgy vöttem észre, hogy itt jobban szeretik az égyszínű lovakat.
Keselyéket? . . . Nem nagyon ugrának érte!
Esetleg eszívellek a csillagot a homlokán, de a keselyt . . . Nem nagyon ugrának érte.
Bukrossak . . .

Csóka, 1978

308.

Kalmár József (1921–1993)

A tarka lovak? Nem rendēs az egy sē! Mindnek van valami szuflija! Vagy harapós! Vagy nem akar rāmenni a hídra! Vagy ijedős! Zapja fasza! Amott szalad egy nyúl, ű mán horkol, osz kapkodja a fejit!

Még a kesely! De az sē mindēgyik. Azok is akaratosabbak mind az égyszínűek!

Zenta, 1953

309.
JÓSLÁS CSIRKE MELLCSONTJÁBÓL

Zéltý Sándor (1906–1995)

A sarkantyú! A csirkéké! . . .

Mikó vágják lē, akkó azt a mellcsontját, ami van, ami olyan mint a sarkantyú! . . .

Akkó azt széthúztuk mink, gyerekék, hátszakkó: akijé etörík, az mén valahová, én még otthon maradok!

Akinek a kissebb darab törík, az mén valahova. Annak mēnni kő maj valahova. Akinek a sarkantyús darab, a nagyobb darab jut, annak nem kő mēnni. Ahhelētt mēnnek . . .

Mohol, 1979

310.
IDŐJÓSLÁS

310/1.

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Ha *udvara van a Holdnak*, akkó időváltozás léssz.

310/2.

Ha *fehér galambot* látsz, *ëgymagába*, akkó esik az esső. Vihar léssz. Oan szeles esső. Gondolom, hogy a szél is fúj, mëg esik is.

310/3.
NAGY TÚRÁSA A VAKONDOKNAK

Vlasity Károly (1924)

Mikó a kertbe dógoztam mëg, tudom, ëgy évbe vettünk buzát későn, oszt aszongya az igazgató:

– Bár në vóna nagy szél – aszongya –, mer . . . elmënnék a buzák!

Mondom:

– Nem léssz nagy, figyelje mëg! . . .

Aszongya:

– Mijé?

– Hát . . . nem mondom mëg!

Aszongya:

– Fogaggyunk ëgy liter . . . nemtom, mibe monta, hogy . . . nagy tél léssz!

Mer Németországba jósóta valaki, ëgyvalaki, az újságba is mëgvót, nagy túrásai vannak a vakondoknak, hogy kemíny tél léssz!

Mondom neki:

– Nem léssz kemíny tél, mer a vakondok túr mëg mindég! Decembërbe!

– No – aszongya –, maj Károly bácsi, mëgfigyeljük!

Osz valóba, mikó kitavaszodott, aszongya:

– Tënleg, Károly bácsi, igaza vót! . . .

Mondom:

– Gondókozzunk! Az az állat észrevëszzi, hogy hideg tél léssz! Ó mán mën lëfelé, mentü léjjebben, a földbe! De mëg ü decembërbe is fönt mocorgott, hogy kereste ja . . . Tënleg!

310/4.

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

A fecskék, ha alacsonyan szának, akkó is léssz esső! Ha fönt, magossan szának, akkó nem léssz!

A bogarak megérik az időt . . . a madarak még mennek utánuk. Merd ugyé azokat hajcsák lént még fönt, oszt azé mennek utánuk.

310/5.

Kakaskukorékolás szokatlan időbe! Este még délután (mer az a szokatlan idő!) akkor is esik az esső!

310/6.

Még *a békák ha szépen szónak!* . . . Nem ezek a . . . kecskebékák! Amit úgy neveznek: kecskebékák! Hanem ezek a . . . vízbe, olyan fehér hólyag van a nyakukon! No azok, hogyha szépen szónak, akkó hónap jó idő van!

Mohol, 1979

310/7.

HA A GALAMB FÜRDIK

Vlasity Károly (1924)

Mikó szép, napos idő van! Oszta a galamb fürdik! Akkó pár napon belül esik! Akkó időváltódzás léssz.

Oszta ha akközbe fürdik! Akkó nem léssz tartós esső . . .

Mohol, 1979

310/8.

Birinyi András (1909–1983)

A nagy telet még . . .

Van az az *ökörfarkú kórécška! Virágocska! Sárgát virágzik.* (Nóta is van rúlla, hogy: Ökörfarkú kórécskának sárga a virágja, Tizēnhat esztendő s lánnak szőrös a – micsodája! . . . mán . . .)

És az idén, az végtelen végig, egész nyáron virágzott! Az jelēnti a telet. Hogy nagy tél léssz. Még hosszú.

Ha végig virágos, akkó egyforma. Egyforma a tél a kezdetitü a végiig. Ha mēg oan helle-helle, hiányzik itt is, amott is, hiányzik, akkó mēgint virág, akkó oan lēssz a tél. Akkó elég a prēsnyák! A duci! Vagy az ódalgombolós, a baszárka.*

Satrinca, 1979

311.
MIKÓ A KAKUKK MÁRCIUSBA MĚGSZÓLAL . . .

Zéltý Sándor (1906–1995)

Vót egy fiatal lány.

Hátoszt az öregannya meségetett neki, mindég a kuckóná út, hallgatta is, nem is . . .
Meségetett neki, hotyhát . . .

Ěccé monta neki (akkó figyelt a lán legjobban!), hotyhát:

– Mikó a kakukk márciusba mēgszólal! Akkó olvasd mēg! . . . Oszt akkó mész férhó!

Hátoszt ěccé hajja, hogy a vén diófán szól a kakukk!

Hajja a lány! . . .

Olvassa, olvassa . . .

Ěccēr asztán göröncsöt větt a kezibe, oszt hajigáta!

– Mé hajigálad?

– Zapja faszát! – aszongya. – Hát má a hetvenharmadikat kijátotta! – aszongya.

Mohol, 1979

312.
A SZEMETŐT NEM VITTÉK KI ESTE

Zéltý Istváné Kabók Klára (1907–1984)

Most lássák! A Nap lēmönt, és még akkó mosogattak, mer az munkaidőbe nagyon sokat vót ám! Ěsakká most majd:

– A szemetőt össze! . . .

De asztat nem vitték ki este! A Nap lēmönt, mosmá nem viszik ki a szemetőt!

Mēg át nem söprötte a küszöbön! A világé sé! . . .

Nilván azé, hogy majd kisöpri a szöröncsét! . . .

A szöröncse végett.

Annyit dógoztak, hogy csudára! De ilyesmire vigyáztak nagyon!

Mohol, 1979

* *Ujjatlan (mell-, derék- és hátvédő) báránybört kisbunda a prēsnyák is meg a duci is. A baszárka annak oldalgombolós változata.*

ZENEI TARTALOMJEGYZÉK

GYERMEKJÁTÉKDALOK

1. Ciróka, maróka	1. sz.
2. Áll a baba, áll	2. sz.
3. Jár a baba, jár	3. sz.
4. Csip, csip, csóka	4. sz.
5. Gólya, gólya, gilice	5. sz.
6. Gólya, gólya, gilice	5/1. sz.
7. Gólya, gólya, gilice	6. sz.
8. Gólyát látok	7. sz.
9. Gólya, gólya, vaslapát	8. sz.
10. Meztelen gólya	9. sz.
11. Katicabogárka	11. sz.
12. Szájj el, szájj el	12. sz.
13. Hány zsák árpád van	13. sz.
14. Szebb a páva	14. sz.
15. Gúnár vagy-ë?	15. sz.
16. Csiga-biga, gyere ki	16. sz.
17. Süss fel, nap!	17. sz.
18. Esik az esső	18. sz.
19. Hinta, baba, hintó	19. sz.
20. Hinta-palinta	20. sz.
21. Kaszájj, kaszájj, féjja!	26. sz.
22. Gyere haza, kocácskám	27. sz.
23. Lipe, lipe, kórë	31. sz.
24. Sör-e, bor-e, pálinka-e	32. sz.
25. Mese, mese, mátká	38. sz.
26. Mese, mese, mákos	39. sz.
27. Ádám, Éva	40. sz.
28. Egyedelëm, begyedelëm	41. sz.
29. Girbe-görbe gödörbe	42. sz.
30. Egyedem-begyedem, kakkantyú	43. sz.
31. Egyedem-begyedem, tengertánc	44. sz.
32. Szalad a medve	45. sz.

33. Ó, ó, ó, tündérkaszinó	46. sz.
34. An-tan-té-nusz	47. sz.
35. Egy-kettő-három-négy	48. sz.
36. Cigán, cigán, dik, dik, dik	49. sz.
37. Éccēr ēgy időbe	50. sz.
38. Durdella, vasvella	51. sz.
39. Erre, kakas, erre, tyúk	55. sz.
40. Sóra, kása	58. sz.
41. Csír a luka	58. sz.
42. Ha jó macska vóna	59. sz.
43. Cin-cin! Bum-bum!	60. sz.
44. Gyertek haza, ludaim!	64. sz.
45. Király, király, adj katonát!	67. sz.
46. Gyuri, Gyuri	71. sz.
47. Pista, Pista	72. sz.
48. Pista, Pista	73. sz.
49. Sánta bice	74. sz.
50. Sánta bice	75. sz.
51. Púpos, vaskalapos	76. sz.
52. Szent Szilveszter pápa	77. sz.
53. Lófasz oda, karimás	79. sz.
54. Hej, túró, tejföl!	86. sz.
55. Hej, túró, tejföl!	86/1. sz.
56. Nem tom, fizet-ē?	87. sz.
57. Mit jáccunk, lányok?	88. sz.
58. Lopom, lopom szőlődet	89. sz.
59. Fehér liliomszál	90. sz.
60. Hej, polēna, polēna	91. sz.
61. Forom-forom, Pistika	92. sz.
62. Dombon törik a diót	93. sz.
63. Lánc, lánc, Eszterlánc	94. sz.
64. Bújj, bújj, ződ ág	95. sz.
65. Kis kácsa fürdik	96. sz.
66. Elvesztettem zsebkendőmet	97. sz.
67. Most viszik, most viszik	98. sz.
68. A pünkösdi rózsza!	99. sz.
69. Hej, koszorú, koszorú	100. sz.
70. Fát vágok, fát	101. sz.
71. A gazda rétre mén	102. sz.

Függelék

72. Árnyas erdőben szeretnék	103. sz.
73. A Tisza, a Duna zavarodik	104. sz.
74. Nyílnak már, nyílnak már	104/1. sz.

75. Az én kis báránkám hófehér	105. sz.
76. Szülémnek volt egy nagy szürke kecskéje	106. sz.
77. Zengenek az erdők	107. sz.
78. Elpihen a természet	108. sz.
79. Túr a disznó a réten	109. sz.
80. Tisza menti kisleány	110. sz.
81. Gazda leszek, telkes gazda	111. sz.
82. Adjon Isten jó rëggelt	112. sz.
83. Adjon Isten jó éjszakát	113. sz.

SZOKÁSDALOK

84. Pásztorok, pásztorok	118/1. sz.
85. Szaporán keljete fel	118/2. sz.
86. Hallod, pajtás, angyali szó	118/3. sz.
87. Hírt, pajtás, ha mond nekünk	118/4. sz.
88. Pásztorok, keljünk fel!	118/5. sz.
89. Betlehembe jer, pajtás!	118/6. sz.
90. Jobb ez a gazda	118/7. sz.
91. Hej, víg juhászok, csordások!	118/8. sz.
92. Csikós vagyok	120. sz.
93. Betlehemnek pusztájába	122/1. sz.
94. Betlehembe jer, pajtás!	122/2. sz.
95. Csordapásztorok	131. sz.
96. Karácsonynak éjszakáján	132. sz.
97. Dicsértessék a kis Jézus	133. sz.
98. Mikor Máriához	134. sz.
99. Mikor Máriához	135. sz.
100. Most már kinyílt egy szép rózsavirág	136. sz.
101. Sej, víg juhászok, csordások!	137. sz.
102. A kis Jézus aranyalma	138. sz.
103. Mikor Máriához	139/1. sz.
104. Betlehembe kibimbózott zöld ág	139/2. sz.
105. A kis Jézus aranyalma	140. sz.
106. Gyermekek, gyermek, mondd meg nékem	141. sz.
107. Mámma született	142. sz.
108. Most született a Jézus	143. sz.
109. Hej, víg juhászok, csordások	144. sz.
110. Kék a kabátom	145. sz.
111. A Szent János érdeme	147. sz.
112. Háromkirályok napján	150. sz.
113. Háromkirályok napján	151. sz.
114. Búcsúztatlak téged (Bögömetetés)	155. sz.
115. Gyászba borult Isten csillag vára	165. sz.
116. Mimi-mama	167. sz.

117. Mimi-mama	169. sz.
118. Hála Istennek! Bicsakot talátam!	178/1. sz.
119. Bicsakot tanátam!	178/2. sz.
120. A fényes nap immár lenyugodott	183. sz.
121. A fényes nap immár lenyugodott	184. sz.
122. Mária, tekints le	185. sz.
123. Könyörülj, Istenem	186. sz.
124. Immár menyasszony vagyok	187. sz.
125. Virág voltam az élet kertjében	188. sz.
126. Ávé, ávé, ávé Mária	195. sz.
127. Íme, lement a fényes nap	196. sz.
128. Íme, lement a fényes nap	197. sz.
129. Házunk előtt magosra nyőtt a nyárfa	200. sz.
130. Mikor mēntem a templomba esküdni	201. sz.
131. Mikor indultam a templomba esküdni	202. sz.
132. Nem ám az az apa	203. sz.
133. Az eke a földet nem magának szántja	204. sz.
134. Édesanyám, adjon Isten jó estét!	205. sz.
135. Szombat Szűz Mária napja	302/1. sz.

TARTALOM

Előszó	7
Betű- és zenei jelek	11
A Zélicity család	13

A GYEREKKOR JÁTÉKAI

1. Círóka, Maróka	55
2. Áll a baba, áll	55
3. Jár a baba, jár	56
4. Csip-csip csóka	56
5. Gólya, gólya, gilice	56
5/1. Gólya, gólya, gilice	57
6. Gólya, gólya, gilice	57
7. Gólyát látok	58
8. Gólya, gólya, vaslapát	58
9. Meztelen gólya	59
10. Még amikó meglássa az első gólyát	59
11. Katicabogárka	59
12. Szájj el, szájj el	60
13. Hány zsák árpád van?	61
14. Szebb a páva	61
15. Gunár vagy-ë?	61
16. Csiga-biga, gyere ki	62
17. Süss fel Nap!	62
18. Esik az esső	63
19. Hinta baba, hintó	63
20. Hinta-palinta	64
21. Játék a sárral	65

Játék fűvel, virággal

22. Összehajtottuk a fűszálat	66
23. A vadmályva levelit	66
24. Aztán van ez a kikirács	66
25. Akkó van ez a másik fajta!	66

26.	Kaszájj, kaszájj, féjja!	67
27.	Az a vadóc!	67
28.	Így esett lë öregapád a lórú!	67
29.	A bagrënát sokan ëtték	68
30.	Mikó mënyasszonyoztunk	68
31.	Lipe, lipe, kórë	68
32.	Akkó bontottuk a pipacsbimbókat	68
33.	Fogaggyunk!	69
34.	Mëg fogtunk záptojást	69
35.	Mëg bibictojássá malmoztunk!	69
36.	Maj fogunk bagót!	69
37.	Fogunk túzokot!	70
38.	Mesëjünk!	70
39.	Nomos mesëjjeték tik!	70

K i o l v a s ó k

40.	Ádám, Éva	71
41.	Egyedelëm, begyedelëm	71
42.	Girbe-görbe gödörbe	71
43.	Egyedem-begyedem, kakkantyú	72
44.	Egyedem-begyedem, tenger-tánc	72
45.	Szaland a medve	72
46.	Ó, ó, ó, tündérkaszinó	72
47.	Antanténusz	73
48.	Egy, kettó, három, négy	73
49.	Cigán, cigán, dik-dik-dik!	73
50.	Éccër, ëgy időben!	73

N a g y o b b g y e r e k e k j á t é k a i

51.	Durdëlla, vasvëlla	74
52.	Rablóztunk	74
53.	Hóba Jézuskát csinátunk!	74
54.	A pilka?	74
55.	Ère kakas, ëre tyúk	75
56.	Csirkëzésnek hívtuk	75
57.	A négyes kótyát	75
58.	„Sóra kása, csörög a csontja”	76
59.	Mëg úgy zavarócskázunk	76
60.	Cin-cin! Bum-bum!	76
61.	Akkó sántikátunk	77
62.	A „cseréptörës”	77
63.	Kötelet is ugrátunk	77

64.	Akkó játszottuk a ludasjátékot	77
65.	Kejj fő, Jancsi!	78
66.	„Cica ide párom!”	78
67.	Király, király, adj katonát!	78
68.	Akkó néztünk farkasszemet	79
69.	Akkó vót a Sárgacsikó!	79
70.	Akkó vót a Húzdmég – ereszd még!	79

C s ú f o l ó d ó k á k

71.	Gyuri, Gyuri	81
72.	Pista, Pista	81
73.	Pista, Pista	81
74.	Sánta bice	81
75.	Sánta bice	81
76.	Púpos, vaskalapos	82

K i t o l á s o k

77.	Szent Szilveszter pápa	83
78.	Tudod, mit álmodtam?	83
79.	Lófasz oda, karimás	83
80.	Réggelítettünk mink a tanyán!	84
81.	Mé néz vissza a magyar?	84

S z ó l á s o k

82.	Kedves édesapám és anyám!	85
83.	Gyorsan kő mondani	85
84.	Tűzkérés	85
85.	Ugyan, Károly	86
86.	Hej, túrú, tejföl	86
86/1.	Hej, túrú, tejföl	86
87.	Nem tom, fizet-é?	87

L á n y o k j á t é k a i

88.	Mit jáccunk, lányok?	88
89.	Lopom, lopom, szőlődet	89
90.	Fehér liliomszál	89
91.	Hej, polëna, polëna	90
92.	Forom-forom, Pistika	90
93.	Dombon törik a diót	91
94.	Lánc, lánc, Eszterlánc	92
95.	Bújj, bújj, ződ ág	93

96.	Kis kácsa fürdik	94
97.	Elvesztettem zsebkendőmet	95
98.	Most viszik, most viszik	95
99.	A pünkösdi rózsza!	96
100.	Hej, koszorú, koszorú	97
101.	Fát vágok, fát	98
102.	A gazda rétre mén	99

F ü g g e l é k

103.	Árnyas erdőben szeretnék	100
104.	A Tisza, a Duna zavarodik	101
104/1.	Nyílnak már, nyílnak már	102
105.	Az én kis báránkám hófehér	103
106.	Szülémnek volt egy nagy szürke kecskéje	104
107.	Zengenek az erdők	104
108.	Elpihen a természet	105
109.	Túr a disznó a réten	107
110.	Tisza menti kisleány	108
111.	Gazda leszek, telkes gazda	109
112.	Aggyon Isten jó réggelt	110
113.	Adjon Isten jó éjszakát	111

A JELES NAPOK NÉPSZOKÁSAI

A téli napforduló népszokásai

114.	Mikulás	117
115.	Luca-nap	117
115/1.	Luca-búza	118
116.	Azé atták a jószágnak	118
117.	Hogy milyen léssz a termés!	118
118.	Betlehemezés Moholon	119
118/1.	Pásztorok, pásztorok	120
118/2.	Szaporán keljetek fel	121
118/3.	Hallod, pajtás, angyali szó	122
118/4.	Hírt, pajtás, ha mond nekünk	123
118/5.	Pásztorok, keljünk fel!	124
118/6.	Betlehembe jer, pajtás!	125
118/7.	Jobb ez a gazda	126
118/8.	Hej, víg juhászok, csordások!	127
119.	Adalékok a betlehemezéshez, Moholon	129
120.	Csikós vágók	133
121.	Betleheemes eset	134
122.	Betlehemezéstördék – Mohol	134

122/1.	Betlehemnek pusztájába	134
122/2.	Betlehembe jer, pajtás!	135
123.	Böjtök	136
123/1.	Ádvintkó	136
123/2.	Mikó együtt az a nagybüjt	137
123/3.	Nagy vót a böjt!	137
123/4.	Az almát a szülők	138
123/5.	Karácsonykó főszegtek almát!	138
123/6.	Bekészítették az almot	138
123/7.	Még a baltát, kalapácsot	139
124.	Karácsonyi szokásrend	139
124/1.	Az asztal alá búzát	139
124/2.	A foghagymává kezdődött	139
124/3.	Mézes pálinkát!	139
124/4.	De a kalács is kisűt!	140
124/5.	Vacsorára?	140
124/6.	Hanem az éjféli mise után!	140
124/7.	Úgy sütték a kinyeret	140
124/8.	Ha karácsony napján tör diót	140
124/9.	Hogyha karácsony napján tőri a diót	141
124/10.	Mikó emüllik a karácsony	141
124/11.	Szétoztották a jószág alá	141
124/12.	A nagylán vitte ki!	142
124/13.	Még muzsikáni sē vót szabad	142
125.	Valaki mēghal	142
125/1.	Edobta a kanalat	142
125/2.	Úněki mēg kő halni	142
126.	Karácsonyi légy	143
127.	Még a karácsonyfárú régēn nem vót szabad lēvēnni	143
128.	Ha fekete a karácsony	143

Karácsonyi köszöntés

129.	Angyali vigasság Moholon	144
130.	A szerbekhő kóringyáni!	144
131.	Csorda-pásztorok	145
132.	Karácsonynak éjszakáján	146
133.	Dicsértessék a kis Jézus	147
134.	Mikor Máriához	148
135.	Mikor Máriához	149
136.	Most már kinyílt egy szép rózsavirág	150
137.	Sej, víg juhászok, csordások!	151
138.	A kis Jézus aranyalma	152
139.	Kóringyálás Moholon	153
139/1.	Mikor Máriához	153

139/2.	Betlehembe kibimbózott zöld ág	154
140.	A kis Jézus aranyalma	154
141.	Gyermek, gyermek, mondd meg nékem	156
142.	Cigányok kóringyáló karácsony köszöntése	160
143.	Karácsonyi cigány kóringyáló	161
144.	Hej, víg juhászok, csordások	163
145.	Kék a kabátom	164

Téli Szent István

146.	A téli Szent István	165
------	-------------------------------	-----

Szent János

147.	A Szent János érdeme	165
------	--------------------------------	-----

Aprószentek

148.	Aprószentékkó	167
------	-------------------------	-----

Disznótorok

149.	Mikó hasították	168
149/1.	Köröszőt vágott a homlokára	168
149/2.	A lépet nézte a böllér	168
149/3.	Ha körösztühasíjják a disznót	168
149/4.	Az epéjit, azt mindég visszadobják!	168
149/5.	Betegség nē gyűjön bele az ölba	169
149/6.	Pálinkát asz kapott a böllér	169
149/7.	Mikó szúrták, oszt spriccót a vér!	169

Háromkirályok – Vízkereszt

150.	Háromkirályok napját	170
151.	Háromkirálok napja	171

A t a v a s z v á r á s n é p s z o k á s a i

Farsang

152.	Fölötöztek vőlegínnek	173
153.	Akkó mikó lēüt	173
154.	Fánk! Farsang háromnapokkó!	174
155.	Bőgőtemetés	174
156.	Ezt a „szertartást” farsangkó	178

Vince

157. Az én rokonjaim szöllősök vótak 179
158. Éféli misérü, mikó vége lett 180

Pálfordulás

159. Akkó kigyün a medve 180

Gyertyaszentelő Boldogasszony

160. A farkas böordít 181
160/1. Amit a haldokló kezibe annak 181
160/2. Édésszülém tudott ahó való imádságokat! 181
160/3. Mikó zörgött az ég mög villámlott 182
160/4. Ha imádkoztunk valamire 182
160/5. Mëgint kigyün a medve 182

Mátyás

161. Ha nem tanál, csinál! 183
161/1. Ha Mátyás napján tojnak – az nem kel ki 183

Szent György

162. Mëntek a parasztok ki! A határba! 183

Húsvét

163. Nagypéntek, hajnövesztő 184
163/1. Kieresztették a lányok haját (Nagypintéken) 184
163/2. Hogy mé mosdottak? 184
163/3. Kint a kútná! 185
164. Nagypintéken 185
165. Gyászba borult Isten csillag vára 185
166. Húsvéti locsoló 186

Pünkösöd

167. Pünkösödölés Moholon 187
168. Pünkösödöt köszönteni 188
169. Mimi-mama 189

A nyári napforduló ünnepköre

Úrnapja

170. Akkó horták össze a rózsákat! 191
170/1. Sátoros ünnep vót! 192

Páduai Csodatévő Szent Antal

171. Vót egy cigány 193
172. Mikó olyan vörös-tarjagos! 193

Szent Iván

173. Szent Iván tüze 194
173/1. Szárat! Szalmát! Este! 194
173/2. Tizënnégy előtt! 195
173/3. Pénzt nem dobátak 195
173/4. Nagyon messzire elátszott! 195
173/5. Három este ég a tűz 195

Illés-nap

174. Viharok szoktak lenni 196
174/1. Még a szerbek is számótak arra 196
174/2. Mérge Asszony 196

Boldogasszony ünnepköre

175. Aratáskó 198
176. Péterpáلكó 198
177. Sarlós Boldogasszony 198
177/1. Sarlós Boldogasszony napján 198
177/2. Vót a Bánáton, Betlehembe a pusztán 198
178. Mikó mentek a búcsúsok 199
178/1. Hála Istennek! Bicsakot talátam! 199
178/2. Bicsakot tanátam! 200

Kisasszonykó

179. Mënnek el a fecskék 200
180. A gólyák má előbb emënnek! 201

Őszkezdő ünnepek

Szent Mihály

181.	Szemmiháلكó nem dógoztak	202
181/1.	Akkó eresztették a kosokat	202
181/2.	Zészaki szél!	203
181/3.	A kígyó, aki kinnmarad a földbű	203
181/4.	Mőrű fűj a szél?	203
181/5.	Hurcókodtak a pásztorok	203
181/6.	Egísz kényeret vitt mindég az új házba	204

Télkezdő ünnepek

Mindenszentek, halottak napja

182.	Halottak napja	205
182/1.	Gyertyaégetést	205
182/2.	Mán délután	206
182/3.	Akinek főggye is vót!	206
182/4.	Mindenszenték este	206
183.	A fényes Nap immár lőnyugodott	206
184.	A fényes Nap immár lőnyugodott	208
185.	Mária, tekints le	210
186.	Kőnyőrűj, Istenem	211
187.	Immár menyasszony vagyok	212
188.	Virág voltam az élet kertjében	213
189.	Koldusvilág	214
190.	Koldusének-tőredék	215
191.	Szėgínyėtetés	215
191/1.	Mikó valaki mēghalt	215
191/2.	Vót ěgy helėn	215
191/3.	Utánna ezt ědobják	216
191/4.	Bablevest mēg űres kalácsot	216
191/5.	Zőreg Bikádit	216
191/6.	Tisztítőtűzbű szabadűnak	216
192.	Ěn is vótam ilyen harangozó!	216
192/1.	Mindėn őrába hűztuk!	217
193.	Ha halott vót, az ebédėt	217
194.	De nem szokták! A sűrű lėvėnni a virágot	217
195.	Kilenced Moholon	217
196.	Ěme, lement a fényes Nap	218
197.	Ěme, lement a fényes Nap	218

Katalin

198.	Katalin-napkó	219
------	-------------------------	-----

Szent Cecília – Szent Dávid

199.	Hegedül	220
199/1.	Mikó az adós nem adja még	220

LAKODALOM, BÖLCSŐ, KERESZTELŐ

200.	Házunk előtt magosra nyőtt a nyárfa	223
201.	Mikor mentem a templomba esküdni	224
202.	Mikor indultam a templomba esküdni	225
203.	Nem ám az az apa	226
204.	Az eke a földet nem magának szántja	227
205.	Édesanyám, aggyon Isten jó estét!	228

Hiedelmek az esküvő körül

206.	Mikó esküttek is!	229
207.	Az oltár elű, amelyik hamarább lélép	229
207/1.	Aki a templomajtón hamarább kiér	229
207/2.	Melyik lép le hamarább a lépcsőn	229
208.	Hogy melyik alszik e hamarább	230
209.	Ha péntéken eskünek	230
210.	A téli kiskutya még a nyári menyasszon	230
211.	Lakodalmas csapat a halottas mönettel!	230
212.	Mikó esküvőkö viszi a menyasszon a gyertyát	230
213.	Ha lakodalomkó esik	230
214.	Ha nagyon fúj a szél	231

Bölcső

215.	Az az anya, aki a magzattját nem hozza világra	231
216.	Fiú? Lány?	231
217.	Ha lány – ha fiú	231
218.	Mög szokták kínáni	232
219.	Ha egy terhés asszony valamit mögkíván	232
220.	Azok az asszonyok a kívánóssak	232
221.	Kötél alatt nem kő átbújni	232
222.	Szabad-e halotthoz mönni?	233
223.	Mög olyan ritka állatot (látni)	233
224.	Bábasszony kevés vót	233
225.	Az édesanyja ha nincs ottan, akkó könnyebben szül	234

226.	A férfiak nem segítettek	234
227.	Nem szabad vót légyünni és járkáni	234

A megszületett baba körül

228.	Mingyán kődököt vágtak	235
228/1.	Úgy hatéves korába! Ódja ki!	235
229.	Még még nem köröszőték	235
230.	A kicserélt gyerek	235
231.	Hogy löhetőtt visszaceréni	236
232.	Sokat vajúdoztak akkó!	236
233.	Hosszú hajú baba	236
234.	Nem szabad sok tököt önni (kopasz lössz a baba)	236
235.	Babalátogatás	237
236.	Mikó a birka megkergüt	237
237.	Burokban születés	238
238.	Az üszöggyerek	238
238/1.	A birkáná az csak egy	238

Gyerekágyas tilalmak

239.	Nem szabad vót hama főkeni	239
239/1.	Hogy a szellemök nē rontsák mög	239
240.	Névadás	239
241.	Korai beszédtanulás	240
242.	A köröszőtölő körül	240
243.	Látogatás menstruáció idején	241
244.	Amikó el köllött választani a gyerököt	241

ÖSHIT, MONDÁK, LEGENDÁK, JELEK

245.	A táltos béres	245
246.	Koponya	246
247.	Kúdúsbót (a galambházba)	246
248.	Nem kő közē menni hozzá (ha kisgyerekekre vigyázunk)	246
249.	Vót nála egy öreg béres	247
250.	Eleven a hótta jár	247
250/1.	Eleven a hótta jár	248
251.	Aracsi mese	249
252.	Véráldozat	251
253.	Jelénésék a Haranga körül	252
254.	Pénzkiásás	253
255.	Talált kincs	253
256.	Disznó a kereszt körül	254
257.	Pénzkiásás	255

258.	Alagút a néhai csárda alatt	256
259.	Vót három köröszet	256
260.	A zentai csata	256
261.	Jázova neve (Hódegyháza)	257
262.	A délvidékiekről	257
263.	Szarvasszikla	257
264.	A kártozás	258
264/1.	Tojt egy kicsit a tyúk	258
264/2.	Igézett tojás	258
265.	Vérfű	259
266.	Boszorkányok – Gyerekcserélés	259
267.	A lidérc (lúdvérc)	260
268.	Tej-vaj gyűjtés	261
268/1.	Naplemente után nem adtak ki a házbú (tejet)	261
269.	Boszorkánymegidézés	261
270.	Boszorkányok a forgószélen	262
270/1.	Boszorkányok a forgószélen	263
271.	Boszorkányok idegen macskában	263
272.	Este ne hagyjuk a mosatlant az asztalonn	263
273.	Pétör-Pálkó szentótt gyertya	263
274.	Balta a küszöbbe	264
275.	Kitett sütőlapát	264
276.	Egy búbajos öregasszony az adai földön	264
277.	Ördögűzés Padén	265
278.	Éjszakai legeltetés	266
279.	Anyajegy	267
280.	Amitű megijed!	268
281.	A cigaréttára lőtt csapva	268
282.	Védekezés szemverés ellen	268
283.	Szemmel verés megállapítása	269
284.	Ima szemverés ellen	269
285.	Szemverés-gyógyítás ablakon át	270
286.	Legényvrácsolás	270
287.	Torokfájás – Fokhagymakoszorú	270
287/1.	Nagyon rúgott a tehén – Fokhagymakoszorú	271
288.	Szamarhempörgés – himlő	271
289.	Kilís (furunkulus, karbunkulus)	272
290.	Torokgyík (diftéria)	272
291.	Fülistráng (tűszős mandulagyulladás)	273
292.	Sárgaság	273
292/1.	Ablakonn ne nézzön be	273
292/2.	Égymást ne kerűjjék e pont a küszöbön	273
293.	Tyúkseggy gyógyítása zsebkendővel	274
293/1.	Tyúkseggy gyógyítása lőolvasással	274
294.	Kakastarűj! Műg az útifű – sebre	274

295.	Mikó a ló mögzabál	274
296.	Kékköves izévē, lévē	275
297.	Szennyes ing a tyúkokra	275
298.	Veszett kutya	275
299.	Farkasjárás	276
300.	Nyúlháj (vadhús ellen)	276
301.	Pénteki tilalmak	277
301/1.	Belecsap a villám	277
301/2.	Belecsap akkó az áram	277
301/3.	Utaztak hajón	278
302.	Szombat – Szűz Mária napja	278
302/1.	Szombat – Szűz Mária napja	279
302/2.	Az asszonyok nem dógoznak	279
303.	Kenyérsütéskor	280
303/1.	Pirosodott: cuppogtak neki	280
303/2.	Pillébü nem attak a kutyának	280
304.	Ivóvízmerítéskor	280
305.	Búzavetés	281
305/1.	Még a búzát ē nem vetik	281
305/2.	Nem szabad vót kártyázni	281
306.	Kenyérsütés	282
306/1.	Uram, Jézusom, segíj!	282
306/2.	Késse a fenekit	282
306/3.	Úgy srégtű! Hogy mindēnkinek jusson	282
306/4.	A sonkát is!	282
306/5.	A kisbabára is!	283
307.	A tarka lovakról	283
308.	A tarka lovak?	283
309.	Jóslás csirke mellcsontjából	283
310.	Időjóslás	284
310/1.	Udvara van a Holdnak	284
310/2.	Fehér galambot, ēgymagába	284
310/3.	Nagy túrása a vakondoknak	284
310/4.	A fecskék, ha alacsonyan szának	285
310/5.	Kakaskukorékolás szokatlan időbe	285
310/6.	A békák ha szépen szának	285
310/7.	Ha a galamb fürdik	285
310/8.	Ökörfarkú kórécska	285
311.	Mikó a kakukk márciusba mēgszólal	286
312.	A szemetöt nem vitték ki este	286
Zenei tartalomjegyzék		287

Burány Béla

A JUHÁSZOK ÍGY ÉLNEK, ÚGY ÉLNEK I.

Forum Könyvkiadó Kft.

Újvidék

2004

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

929.52ZÉLITY
821.511.141-82:398

BURÁNY, Béla

A juhászok így élnek, úgy élnek : Egy juhászcsalád szellemi népi hagyománya. 1. [köt.] / Burány Béla ; [kottagrafika Bordás Szilárd]. – Újvidék : Forum, 2004 (Novi Sad, Ideal). – 303 p. : kották, fotók ; 24 cm

Példányszám: 400. – Mutatók

ISBN 86-323-0612-X

a) Zelić (porodica)

COBISS.SR-ID 195532551

A kiadásért felel Bordás Győző főszerkesztő
Recenzens: Bodor Anikó
Szerkesztő: Németh Ferenc
Tördelőszerkesztő és fedőlapterv: Csernik Előd
Példányszám: 400
Készült az Ideál Nyomdában Újvidéken, 2004-ben
A fotók a Zélity család albumából valók